

कृषि डायरी

२०७८

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

कृषि सूचना तथा सञ्चार केन्द्र

व्यक्तिगत विवरण

नाम : _____

पद : _____

कार्यालयको नाम : _____

ठेगाना : _____

फोन : _____

फ्याक्स : _____

इमेल : _____

वेबसाईट : _____

मोवाइल : _____

स्थायी ठेगाना : _____

फोन : _____

कर्मचारी संचयकोष नं. : _____

नागरिक लगानी कोष नं. : _____

चालक अनुमति पत्र नं. : _____

नागरिकता नं. / राहदानी नं. : _____

सावधिक जीवन बीमा कोष नं. : _____

जीवन बीमा नं. : _____

रक्त समूह : _____

कुनै दुर्घटना भएमा खबर गरिदिनुहोस् : _____

कृषि सूचना तथा सञ्चार केन्द्र

सोच

- कृषि सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रमको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रको विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

लक्ष्य

- आम सञ्चारका छापा, रेडियो, टेलिभिजन, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (वेबसाईट/इमेल, मोबाईल) आदि मार्फत कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादन पूर्वको अवस्थादेखि उत्पादन, संकलन, प्रशोधन, वितरण, बजारीकरण हुँदै उपभोगसम्मको श्रृंखलामा विद्यमान परम्परागत अभ्यास, सोच र व्यवहारमा परिवर्तन गरी परम्परागत कृषि पेशालाई ज्ञानमा आधारित व्यावसायिक कृषिमा रुपान्तरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।

उद्देश्य

- कृषि क्षेत्रमा हासिल भएका वैज्ञानिक उपलब्धी तथा उन्नत प्रविधिहरू एवम् उपयोगी सूचना तथा जानकारीहरू आम कृषक समुदाय, प्रसार कार्यकर्ता र सरोकारवालाहरूलाई आम सञ्चारका माध्यम मार्फत सरल, छिटो र सूलभ रुपमा उपलब्ध गराउने ।
- कृषक, कृषि प्राविधिक, कृषि व्यवसायी एवम् उपभोक्तामा कृषिसँग सम्बन्धित सरकारी नीति, नियम तथा कार्यक्रम बारे आम सञ्चार माध्यम मार्फत अवगत गराउने ।
- केन्द्रदेखि स्थानीयस्तरसम्म कृषि सूचना तथा सञ्चारको प्रभावकारी सञ्जालको विकास गरी मुलुकको कृषि विकासमा सहयोग पुऱ्याउने ।

रणनीति

- रेडियो तथा टेलिभिजनबाट आम कृषक तथा सरोकारवालाहरूका लागि नियमित रुपमा कृषि कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारण गर्ने ।
- रेडियोबाट क्षेत्रीय प्रसारण मार्फत नेपाली र स्थानीय भाषाहरूमासमेत रेडियो कृषि कार्यक्रम प्रसारण गर्ने ।
- कृषि प्रविधियुक्त पत्रपत्रिका, पुस्तिका, फोल्डरहरू, कृषि डायरी तथा क्यालेन्डर प्रकाशन एवम् वितरण गर्ने ।
- कृषि नीति, ऐन, नियमावली, निर्देशिका एवम् कार्यविधिहरूलाई प्रकाशन एवम्

रेडियो तथा टेलिभिजन मार्फत प्रसारण गरी सर्वसाधारण एवम् सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने ।

- कृषि प्रविधि सम्बन्धी भिडियो डकुमेन्ट्री एवम् सन्देशमूलक जिंगलहरू निर्माण गरी रेडियो/टेलिभिजन मार्फत प्रसारण गर्ने, संरक्षण गर्ने एवम् कृषक, प्राविधिक एवम् सम्बन्धित संघसंस्था र निकायहरूलाई उपलब्ध गराउने ।
- कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहित हुने खालका कार्यक्रम उत्पादन र प्रसारण गर्ने ।
- कृषि सूचना र सञ्चार कार्यक्रमलाई स्थानीय एफ.एम. रेडियो मार्फत सकेसम्म स्थानीय भाषामा समेत उत्पादन र प्रसारण गरी कृषि प्रविधिमा कृषहरूको पहुँचलाई अभि सरल र सुदृढ बनाउँदै लैजाने ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग मार्फत कृषि प्रविधि प्रसार गर्ने कार्यलाई विस्तार गर्ने ।
- कृषि पत्रकारितामा कृषाशील सञ्चारकर्मीहरूको कृषि सूचना सम्बन्धी विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गरी निजी क्षेत्रका आम सञ्चार माध्यम मार्फत कृषि प्रविधि र जानकारीहरू प्रकाशन एवम् प्रसारण गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।
- निजी क्षेत्रका सञ्चार माध्यमहरूसँगको सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।

कार्य योजना (WORK PLAN)

वैशाख-२०७८

APR/MAY-2017

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
					१ 14	२ 15
३ 16	४ 17	५ 18	६ 19	७ 20	८ 21	९ 22
१० 23	११ 24	१२ 25	१३ 26	१४ 27	१५ 28	१६ 29
१७ 30	१८ 1	१९ 2	२० 3	२१ 4	२२ 5	२३ 6
२४ 7	२५ 8	२६ 9	२७ 10	२८ 11	२९ 12	३० 13

जेष्ठ-२०७८

MAY/JUNE-2017

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
	१ 15	२ 16	३ 17	४ 18	५ 19	६ 20
७ 21	८ 22	९ 23	१० 24	११ 25	१२ 26	१३ 27
१४ 28	१५ 29	१६ 30	१७ 31	१८ 1	१९ 2	२० 3
२१ 4	२२ 5	२३ 6	२४ 7	२५ 8	२६ 9	२७ 10
२८ 11	२९ 12	३० 13	३१ 14			

कार्य योजना (WORK PLAN)

आषाढ-२०७४	JUNE/JULY-2017
-----------	----------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
				१ 15	२ 16	३ 17
४ 18	५ 19	६ 20	७ 21	८ 22	९ 23	१० 24
११ 25	१२ 26	१३ 27	१४ 28	१५ 29	१६ 30	१७ 1
१८ 2	१९ 3	२० 4	२१ 5	२२ 6	२३ 7	२४ 8
२५ 9	२६ 10	२७ 11	२८ 12	२९ 13	३० 14	३१ 15

आषाढ-२०७४	JULY/AUG-2017
-----------	---------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
१ 16	२ 17	३ 18	४ 19	५ 20	६ 21	७ 22
८ 23	९ 24	१० 25	११ 26	१२ 27	१३ 28	१४ 29
१५ 30	१६ 31	१७ 1	१८ 2	१९ 3	२० 4	२१ 5
२२ 6	२३ 7	२४ 8	२५ 9	२६ 10	२७ 11	२८ 12
२९ 13	३० 14	३१ 15	३२ 16			

कार्य योजना (WORK PLAN)

भाद्र-२०७८	AUG/SEPT-2017
------------	---------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
				१ 17	२ 18	३ 19
४ 20	५ 21	६ 22	७ 23	८ 24	९ 25	१० 26
११ 27	१२ 28	१३ 29	१४ 30	१५ 31	१६ 1	१७ 2
१८ 3	१९ 4	२० 5	२१ 6	२२ 7	२३ 8	२४ 9
२५ 10	२६ 11	२७ 12	२८ 13	२९ 14	३० 15	३१ 16

आश्विन-२०७८	SEPT/OCT-2017
-------------	---------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
१ 17	२ 18	३ 19	४ 20	५ 21	६ 22	७ 23
८ 24	९ 25	१० 26	११ 27	१२ 28	१३ 29	१४ 30
१५ 1	१६ 2	१७ 3	१८ 4	१९ 5	२० 6	२१ 7
२२ 8	२३ 9	२४ 10	२५ 11	२६ 12	२७ 13	२८ 14
२९ 15	३० 16	३१ 17				

कार्य योजना (WORK PLAN)

कार्तिक-२०७८

OCT/NOV-2017

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
			१ 18	२ 19	३ 20	४ 21
५ 22	६ 23	७ 24	८ 25	९ 26	१० 27	११ 28
१२ 29	१३ 30	१४ 31	१५ 1	१६ 2	१७ 3	१८ 4
१९ 5	२० 6	२१ 7	२२ 8	२३ 9	२४ 10	२५ 11
२६ 12	२७ 13	२८ 14	२९ 15	३० 16		

मार्ग-२०७८

NOV/DEC-2017

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
					१ 17	२ 18
३ 19	४ 20	५ 21	६ 22	७ 23	८ 24	९ 25
१० 26	११ 27	१२ 28	१३ 29	१४ 30	१५ 1	१६ 2
१७ 3	१८ 4	१९ 5	२० 6	२१ 7	२२ 8	२३ 9
२४ 10	२५ 11	२६ 12	२७ 13	२८ 14	२९ 15	

कार्य योजना (WORK PLAN)

पौष-२०७४	DEC2017/JAN-2018
-----------------	-------------------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
३० 14						१ 16
२ 17	३ 18	४ 19	५ 20	६ 21	७ 22	८ 23
९ 24	१० 25	११ 26	१२ 27	१३ 28	१४ 29	१५ 30
१६ 31	१७ 1	१८ 2	१९ 3	२० 4	२१ 5	२२ 6
२३ 7	२४ 8	२५ 9	२६ 10	२७ 11	२८ 12	२९ 13

माघ-२०७४	JAN/FEB-2018
-----------------	---------------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
	१ 15	२ 16	३ 17	४ 18	५ 19	६ 20
७ 21	८ 22	९ 23	१० 24	११ 25	१२ 26	१३ 27
१४ 28	१५ 29	१६ 30	१७ 31	१८ 1	१९ 2	२० 3
२१ 4	२२ 5	२३ 6	२४ 7	२५ 8	२६ 9	२७ 10
२८ 11	२९ 12					

कार्य योजना (WORK PLAN)

फाल्गुण-२०७८	FEB/MAR-2018
--------------	--------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
		१ 13	२ 14	३ 15	४ 16	५ 17
६ 18	७ 19	८ 20	९ 21	१० 22	११ 23	१२ 24
१३ 25	१४ 26	१५ 27	१६ 28	१७ 1	१८ 2	१९ 3
२० 4	२१ 5	२२ 6	२३ 7	२४ 8	२५ 9	२६ 10
२७ 11	२८ 12	२९ 13	३० 14			

चैत्र-२०७८	MAR/ARP-2018
------------	--------------

आइतबार SUN	सोमबार MON	मंगलबार TUE	बुधबार WED	बिहीबार THU	शुक्रबार FRI	शनिवार SAT
				१ 15	२ 16	३ 17
४ 18	५ 19	६ 20	७ 21	८ 22	९ 23	१० 24
११ 25	१२ 26	१३ 27	१४ 28	१५ 29	१६ 30	१७ 31
१८ 1	१९ 2	२० 3	२१ 4	२२ 5	२३ 6	२४ 7
२५ 8	२६ 9	२७ 10	२८ 11	२९ 12	३० 13	

विषय सूची

विवरण

पृष्ठ संख्या

१. नेपालको कृषि तथ्याङ्क	१
२. प्रमुख कृषिजन्य बालीहरूको तुलनात्मक क्षेत्रफल तथा उत्पादनको स्थिति (२०७०/७१ - २०७२/७३).....	२
३. विभिन्न कार्यालयहरूको फोन, फ्याक्स, ईमेल र वेबसाईट	६
३.१. मन्त्रालयहरू.....	६
३.२. संवैधानिक निकायहरू.....	८
३.३. कृषि विकास मन्त्रालय	९
३.४. कृषि विभाग	१३
३.५. खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग.....	२६
३.६. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्.....	२७
३.७. कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका कम्पनीहरू	३२
३.८. कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका समितिहरू	३५
३.९. कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका बोर्ड/संस्थानहरू.....	३५
३.१०. पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय.....	३६
३.११. पशु सेवा विभाग तथा अन्तर्गतका निकायहरू.....	३७
३.१२. दुग्ध विकास संस्थान, लैनचौर.....	४४
३.१३. कृषि उपज बजार संचालक समितिहरू.....	४६
३.१४. कृषि अध्ययन संस्थान	४७
३.१५. नेपाल सरकारका विभागहरूको टेलिफोन नम्बरहरू.....	४८
३.१६. नेपाल सरकारका क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरूको टेलिफोन.....	५२
३.१७. प्रमुख टेलिभिजन प्रसारण संस्थाहरू.....	५२
३.१८. राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकाहरूको विवरण.....	५३
३.१९. कृषि सम्बन्धी पत्रिका/म्यागाजिनहरूको विवरण	५४
३.२०. कृषि रेडियो.....	५५
३.२१. कृषि पत्रकार/प्रकाशन तथा प्रसारण गृहहरूको संस्थाहरू	५५
३.२२. सूचना प्रविधि मार्फत कृषि प्रविधिमा कार्यरत संस्थाहरू.....	५५
३.२३. National/International Non-Governmental Organisations	५६
३.२४. जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू.....	५८

३.२५ जिल्ला पशु सेवा कार्यालयहरू.....	६८
४. कृषिसँग सम्बन्धित नीति तथा ऐन नियमहरू.....	७३
५. चौधौँ योजनाको आधारपत्रमा उल्लेखित कृषि क्षेत्रका नीतिहरू.....	७५
६. कृषि विकास मन्त्रालयका प्रतिबद्धताहरू - २०७२	८२
७. कृषि विकास रणनीति (ADS) बारे संक्षिप्त जानकारी.....	८८
८. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना (PMAMP)	९२
९. बाली तथा पशुपंक्षी बीमा.....	१०१
१०. बीउ बिजन	१०७
१०.१ विभिन्न बालीका सिफारिश जातहरू.....	१०७
१०.२ गुणस्तरीय बीउका विशेषताहरू एवं नेपालमा बीउको गुणस्तर कायम गर्ने तरिका	१६७
११. माटो	१७०
११.१ बिरुवाको एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको अवधारणा	१७०
११.२ विभिन्न पि.एच. तथा विभिन्न बुनोट (Texture) भएको माटोमा कृषि चूनको प्रयोग	१७३
११.३ माटो तथा रसायनिक मल विश्लेषण गर्दा प्रति नमुना लाग्ने शुल्क	१७४
१२. मत्स्यपालन.....	१७७
१३. फलफूल खेती.....	१८३
१४. चिया तथा कफी	१९६
१५. पुष्प खेती.....	१९७
१६. तरकारी खेती प्रविधि तालिका.....	१९९
१७. मसला बाली उत्पादन प्रविधि तालिका	२११
१८. बाली संरक्षण.....	२१३
१८.१ विभिन्न बालीका रोग तथा कीराहरू र तिनको व्यवस्थापन	२१३
१८.२ नेपालमा प्रतिबन्धित विषादीहरू :.....	२५४
१८.३ पञ्जिकृत विषादीहरूको सामान्य नाम तथा विषादी बालीमा प्रयोग गरिसकेपछि बाली टिप्न वा कटानी गर्नका लागि पर्खनु पर्ने प्रतिक्षा अवधि	२५५
१८.४ एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन कार्यक्रम (आइ.पि.एम).....	२५८

१९.	व्यावसायिक किट.....	२६३
१९.१	मौरीपालन.....	२६३
१९.२	च्याउ खेती.....	२६५
२०.	पोष्टहार्भेष्ट.....	२६९
२१.	कृषि इन्जिनियरिङ्ग महाशाखा, खुमलटारबाट विकसित तथा व्यावसायिक रुपबाट उत्पादित कृषि औजार/उपकरणहरू.....	२७१
२२.	कृषि बजार.....	२७२
२३.	बेमौसमी तरकारी उत्पादनको लागि प्लाष्टिक घर.....	२९१
२४.	प्लाष्टिक पोखरी निर्माण.....	२९३
२५.	पशु स्वास्थ्य/पशुपालन.....	२९४
२६.	खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग.....	३१२
२७.	फलफूल विरुवाहरूको सरकारी मूल्य सूची.....	३१३
२८.	मत्स्य विकास सेवा शुल्क.....	३१६
२९.	सरकारी फार्म/केन्द्रमा उत्पादित तरकारी बीउको मूल्य-सूचि	३१७
३०.	किसान कल सेन्टर	३१९
३१.	रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारण हुने कृषि कार्यक्रमको समय तालिका	३२०
३२.	मोबाईल एप्स बारे जानकारी.....	३२१
३३.	केहि महत्वपूर्ण सूत्रहरू.....	३२२

१. नेपालको कृषि तथ्याङ्क

कूल क्षेत्रफल

क्र. सं.	क्षेत्र	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१.	हिमाली क्षेत्र	५१,८१७
२.	पहाडी क्षेत्र	६१,३४५
३.	तराई क्षेत्र	३४,०१९
कूल		१,४७,१८१

भू-उपयोग

क्र. सं.	क्षेत्र	क्षेत्रफल (००० हेक्टर)
१.	खेती गरिएको जमिन	३,०९१
२.	खेती नगरिएको खेती योग्य जमिन	१,०३०
३.	वन जंगल (भाडी १५६० हे. सहित)	५,८२८
४.	चरन खर्क	१,७६६
५.	पानी	३८३
६.	अन्य	२,६२०
कूल		१,४७,१८१

कूल गार्हस्थ्य उत्पादन प्रचलित मूल्यमा

(मूल्य : रु. दश लाख)

क्र.सं.	क्षेत्र	२०७०/०७१		२०७१/०७२		२०७२/०७३	
		मूल्य	प्रतिशत	मूल्य	प्रतिशत	मूल्य	प्रतिशत
१.	कृषि तथा वन	५८३६९२	३२.६१	६११७०५	२८.७९	६५१४६९	३१.२
२.	मत्स्य	८६५९	०.४८	९२६१	०.४४	१०४८७	०.५
३.	गैह्य कृषि	१३३६१६६	६६.९१	१५०३६८४	७०.७७	१५८६७३५	६८.३
कूल		१९२८५१७	१००	२१२४६५०	१००	२२४८६९१	१००

स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, आ.व. २०७२/०७३

कृषि क्षेत्रको कूल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर

क्र.सं.	क्षेत्र	२०७०/७१	२०७१/७२	२०७२/०७३
१.	कृषि तथा वन	२.८४	१.७९	१.१
२.	मत्स्य	४.९०	६.३१	११.८
३.	गैह्य कृषि	५.३४	३.५८	०.६

स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, आ.व. २०७२/०७३

कृषि डायरी २०७४

जनसंख्या (वि.सं. २०६८)

जम्मा जनसंख्या		२,६४,९४,५०४
१.	पुरुष	१,२८,४९,०४१
२.	महिला	१,३६,४५,४६३
वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशत)		१.३५
जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि.		१८०

कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या प्रतिशत (वि.सं. २०६८)

औषत	६५.६
पुरुष	६०.२
महिला	७२.८

कोरा जन्मदर हजारमा (वि.सं. २०६८)	२१.८
कोरा मृत्युदर हजारमा (वि.सं. २०६८)	७.३
बाल मृत्युदर प्रति हजारमा (वि.सं. २०६८)	४०.५
कुल प्रजनन दर (वि.सं. २०६८)	२.५
औसत आयु वर्ष (वि.सं. २०६८)	६६.६
घर परिवार संख्या (वि.सं. २०६८)	५४,२७,३०२
सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर), आ.व. २०७१/७२	१३,६८,९१४

२. प्रमुख बालीहरूको तुलनात्मक क्षेत्रफल तथा उत्पादनको स्थिति (२०७०/७१ - २०७२/७३)

(क) खाद्यान्न बाली

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन

बाली	२०७०/७१		२०७१/७२		२०७२/७३	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
धान	१४८६९५१	५०४७०४७	१४२५३४६	४७८८६१२	१३६२९०८ (-४.४)	४२९९०७८ (-१०.२)
मकै	९२८७६१	२२८३२२२	८८२३९५	२१४५२९१	८९१५८३ (१.०)	२२३१५१७ (४.०)
गहुँ	७५४४७४	१८८३१४७	७६२३७३	१९७५६२५	७५३४७० (-१.२)	१८११८८९ (८.३)
कोदो	२७११८३	३०४१०५	२६८०५०	३०८४८८	२६६७९९ (-०.५)	३०२३९७ (-२.०)
जौ	२८१७३	३४८२४	२८०५३	३७३५४	२८१७३ (०.४)	३५३२० (५.४)
फापर	१०५१०	१०३३५	१०८१९	१०८७०	१०८४२ (०.२)	११६४० (७.१)
जम्मा	३४८००५२	९५६२६८०	३३७७०३६	९२६६२४०	३३१३७७५	८६९१८४१

* स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, आ.व. २०७२/०७३

नोट : कोष्ठ भित्रको अङ्कले अघिल्लो वर्षको तुलनामा भएको वृद्धिदरलाई प्रतिशतमा जनाउँछ ।

(ख) नगदे बाली

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन

बाली	२०७०/०७१		२०७१/०७२		२०७२/०७३	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
तेलहन	२२४५८२	१९४५३६	२३३०४१	२०९६१२	२२१६१५	१९९०१०.३
आलू	२०५७२५	२८१७५१२	१९७०३७	२५८६२८७	१९०८९६	२५५१७३९.६
सुर्ती	७७३.२३	१००४	१७२४	२२२७	३७२	६०२
उखु	७६८६३	३३१५९३९	६६६००	३०६३०००	६७३७२	२९८८४१८
जुट	८७८७	१२६५९	८६४१	१२५४६.५	८०१७	११६३३
कपास	१३०	१३२	१२२.५	१३७	३८	४४

स्रोत : कृषि विकास मन्त्रालय

आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, आ.व. २०७२/०७३

(ग) दलहन बाली

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन

बाली	२०७०/७१		२०७१/७२		२०७२/०७३	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
मुसुरो	२०५९३९	२२६८३०	२०४४७५	२२७४९२	२२३६९८	१७९३४६
चना	९३४१	९३८०	९२७४	९४०८	७३७६	७०५२
रहर	१७००६	१६४१५	१६८८५	१६४६२	१६६१९	१७३०९
मास	२३३१२	१९३८३	२३१४७	१९४३९	२७४४२	२४१७४
खेसरी	११४९५	१४१०३	११४१३	१४१४४	२१३७	२३१४
गहत	६२३३	५६६२	६१८८	५६७८	३८२७.४	३३०३.८५
भटमास	२३७५७	२८२३७	२३५८८	२८३१९	२३२०७	२६३४१
केराउ					११०५२	१९५६४
मुड					८२६५.५	१०४६८.१
बोडी					६७५२	९१८६
सिमी					७५२०	१०५४७
मस्याड					१०७५	७६४
राज्मा					३००९	५००३
अन्य	३०६४४	३२८१७	३०४२७	३२९१३	३५४	५६८.६
जम्मा	३२८७३८	३५२४७३	३२६४००	३५३५००	३४२३३३.९	३१५९४०.५५

स्रोत : कृषि विकास मन्त्रालय

कृषि डायरी २०७४

(घ) अन्य बालीहरू

क्षेत्रफल: हेक्टर, उत्पादन: मे.टन

बाली	२०७०/०७१		२०७१/०७२		२०७२/०७३	
	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन	क्षेत्रफल	उत्पादन
फलफूल	११००.८६	९६५०.४४	११०८.०२	९९२७.०३	११९११.४	१०९६७.७४
तरकारी	२५४९.३२	३४२१०.३५	२६६९.३७	३५८००.८५	२५०१५.०	३७००९.६९
चिया	१९२.७१	२१३९.४	१९२.७१	२१३९.४	२०१६.५	२३१.८७
कफी	१९११	४२९.४	२३८१	४६३.६	२०३१	४६.४
खुर्सानी	८०३३	३५६६.८	७६७९.५	४०१७.८	७६९.५	४०४००
अलैंची	११,५०१	५,२२५	१२,४५८.४	५,१६५.८	१२८०५	५५.४०
अदुवा	२४,२२६	२,७६,१५०	२३,८२५.६	२,४२,५४६.९	२३८५५	२६३१.४०
लसुन	६,५६९	४५,०३५	७,११९.३	४४,७२२.७	७२०५	४५३९.०
बेसार	७,३१०	६७,६३१	७,८७६.६	७१,८११.८	७९१५	७२४२५
रेशम कोया		३८.५				४५
मह		१,६५०				३६००
च्याउ		१९००		२७००		९३००
माछा		६५,७७०		६९,५००		७७०००

स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण, अर्थ मन्त्रालय, आ.व. २०७२/०७३

व्यावसायिक कीट विकास निर्देशनालय, मत्स्य विकास निर्देशनालय

पशुजन्य तथ्याङ्कको तुलनात्मक स्थिति (२०७०/०७१ - २०७२/०७३)

(क) पशु संख्या

क्र.सं.	विवरण	२०७०/०७१	२०७१/०७२	२०७२/०७३
१	गाई	७४,१८,८९४	७२,४१,७४३	७३,०२,८०८
२	भैसी	५१,४२,९१०	५१,६७,७३७	५१,६८,८०९
३	भेंडा	७,८९,१८०	७,८९,२९२	८,००,६५८
४	बाख्रा	१,०१,७९,३२१	१,०२,५१,५६९	१,०९,८६,११४
५	बंगुर	१२,२५,०३५	१२,०३,२३०	१२,९१,३०८
६	कुखुरा	४,५७,१९,३७७	५,०१,९५,२८५	६,८६,३०,६३८
७	हाँस	३,९०,२०९	३,९०,२८७	३,९२,२५५
८	दूध दिने गाई	१०,२०,१७५	१०,२५,९४७	१०,२६,१३५
९	दूध दिने भैसी	१३,०४,६८६	१३,४५,१६४	१३,५५,३८४
१०	फुल पार्ने कुखुरा	८०,३१,६१६	८४,१२,७२८	१,२३,५३,५१५
११	फुल पार्ने हाँस	१,७९,४४७	१,७९,४८०	१,८०,९२७
१२	खरायो	२५,४३७	२५,८७२	३२,२१३
१३	घोडा	४९,४२६	५२,६५५	५५,८०८
१४	याक/चौरी	६१,०४५	७०,९७८	६८,८३१

(ख) पशुजन्य उत्पादन

क्र.सं.	विवरण	२०७०/०७१	२०७१/०७२	२०७२/०७३
१.	दूध उत्पादन (मे.टन)	१७,००,०७३	१७,२४,८२३	१८,५४,२४७
१.१	गाई	५,३२,३००	५,५७,६६९	६,४३,८०६
१.२	भैसी	११,६७,७७३	११,६७,१५४	१२,१०,४४१
२.	मासु उत्पादन (मे.टन)	२,९८,२४४	३,०३,४०१	३,२२,०५९
२.१	रांगा/भैसी	१,७३,९०६	१,७४,०१२	१,७५,००५
२.२	भेंडा	२,६५६	२,६५८	२,६८४
२.३	बोका/खसी	५९,०५३	६०,९०६	६५,५८३
२.४	बंगुर	१९,२६९	२०,१३५	२३,५०९
२.५	कुखुरा	४३,१३३	४५,४५८	५५,०४१

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	विवरण	२०७०/०७१	२०७१/०७२	२०७२/०७३
२.६	हाँस	२२७	२३२	२३७
३.	फल उत्पादन (हजार)	८,८२,९१८	८,७९,५०१	१३,०८,०७२
३.१	कुखुरा	८,५९,५१५	८,६५,९४७	१२,९४,१६६
३.२	हाँस	१३,४०३	१३,५५४	१३,९०६
४.	ऊन उत्पादन (के.जी.)	५,८६,८४८	५,६८,७२९	५,८८,३४८

स्रोत : पशु सेवा विभाग

अनुदानमा कृषि सामग्री वितरण

परिमाण : मे.ट

क्र.सं.	सामग्री	२०७०/०७१	२०७१/०७२	२०७२/०७३
१.	रासायनिक मल	२,३२,१८९	२,९८,६७७.१७	२,५९,०६२
२.	उन्नत बीउ विजन बिक्री वितरण	७,२९०	९१४८.८४३	९४७७.३२४

स्रोत : कृषि विकास मन्त्रालय

३. विभिन्न कार्यालयको फोन, फ्याक्स, ईमेल र वेबसाइट

कार्यालय	फोन	ईमेल/वेबसाइट
राष्ट्रपतिको कार्यालय	४४१६०५६ ४४१६३१७ ४४१७१७५	mail@presidentofnepal.gov.np www.presidentofnepal.gov.np
उपराष्ट्रपतिको कार्यालय	४२२८२९१ ४२१२०४० ४२२८११२	info@vpn.gov.np www.vpn.gov.np

प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालय	४२११००५ ४२११०५५	info@nepal.gov.np www.opmcm.gov.np
--	--------------------	------------------------------------

३.१. मन्त्रालयहरू

क्र.सं.	मन्त्रालय	फोन नं.	ईमेल/वेबसाइट
१	अर्थ मन्त्रालय	४२११४१२, ४२११३३८	moev@mof.gov.np www.mof.gov.np
२	उर्जा मन्त्रालय	४२११५१६	info@moen.gov.np www.moen.gov.np
३	उद्योग मन्त्रालय	४२११५७९	info@moi.gov.np www.moi.gov.np

क्र.सं.	मन्त्रालय	फोन नं.	ईमेल/वेबसाईट
४	कानून तथा न्याय	४२२३७२७	infolaw@moljpa.gov.np www.moljpa.gov.np
५	कृषि विकास मन्त्रालय	४२११७०६, ४२११९५० ४२११९८१	memoad@moad.gov.np www.moad.gov.np
६	गृह मन्त्रालय	४२११२६१,	gunaso@moha.gov.np www.moha.gov.np
७	परराष्ट्र मन्त्रालय	४४१६०११	info@mofa.gov.np www.mofa.gov.np
८	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	४२४८७९७	info@molrm.gov.np www.molrm.gov.np
९	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	४२२७२८०,	www.mopit.gov.np
१०	महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय	४२४१७२८,	www.mowcsw.gov.np
११	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	४४१६५०७,	info@moys.gov.np www.moys.gov.np
१२	रक्षा मन्त्रालय	४२११२९०	info@mod.gov.np www.mod.gov.np
१३	वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	४२६२४२८	info@mfsc.gov.np www.mfsc.gov.np
१४	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	४२३०९६७	www.moc.gov.np
१५	विज्ञान प्रविधि तथा वातावरण मन्त्रालय	४२११६४१	info@most.gov.np www.moenv.gov.np www.moste.gov.np
१६	शान्ति तथा पूर्णनिर्माण मन्त्रालय	४२१११८९	info@peace.gov.np www.peace.gov.np
१७	शिक्षा मन्त्रालय	४४१२८०४	info@moe.gov.np www.moe.gov.np
१८	श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	४२४७८४२	info@mole.gov.np www.mole.gov.np
१९	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	४२३२४११	info@tourism.gov.np www.tourism.gov.np
२०	सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	४२००३०४	info@mofald.gov.np www.mofald.gov.np
२१	सहकारी तथा गरिबी निवारण	४२११८६०	admin@mocpa.gov.np
२२	सहरी विकास मन्त्रालय	४२११६७३	info@moud.gov.np www.moud.gov.np
२३	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	४२४५३६७	info@moga.gov.np www.moga.gov.np

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	मन्त्रालय	फोन नं.	ईमेल/वेबसाईट
२४	सिंचाई मन्त्रालय	४२११४२६	info@moir.gov.np www.moir.gov.np
२५	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	४२२०१५०	info@moic.gov.np www.moic.gov.np
२६	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	४२६२८०२	www.mohp.gov.np
२७	पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय	४२११८६०	info@mold.gov.np www.mold.gov.np

३.२ संवैधानिक निकायहरू

सर्वोच्च अदालत

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
प्रधान न्यायाधीश	४२६२५४६	४२६२८७९	www.supremecourt.gov.np
रजिष्ट्रार	४२६२८९५, Ext. २१०१		info@supremecourt.gov.np

संसद

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
सभामुख	४२२८४५९		
उपसभामुख	४२२०३२७		
महा-सचिव	४२२८०२१		

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
प्रमुख आयुक्त	४४२९६८८	४४४०१०४, ४४४०१२८	akhtiyar@ntc.net.np www.ciaa.gov.np
सचिव	४४३२७०८		

निर्वाचन आयोग

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
प्रमुख आयुक्त	४२२८६६३	४२२५५८०	info@election.gov.np www.election.gov.np
सचिव	४२६५१९२		

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
महान्यायाधिवक्ता	४२६२३९४	४२६२५८२ ४२२१८०५१	www.attorneygeneral.gov.np
नायब महान्यायाधिवक्ता	४२६२६९५		info@attorneygeneral.gov.np

महालेखा परीक्षकको कार्यालय

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
महालेखा परीक्षक	४२६२९५८	४२६२७९८	oagnep@ntc.net.np www.oagnep.gov.np

लोकसेवा आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
अध्यक्ष	४४१०९१०	४७७१४९०	info@psc.gov.np www.psc.gov.np
सचिव	४७७५१३		

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
अध्यक्ष	५५२५६५९, ५०१००१५	५५४७९७३	www.nhrnepal.org

राष्ट्रिय योजना आयोग

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
सचिवालय	४२१११२७ ४२१११३३	npcs@npc.gov.np www.npc.gov.np	

विशेष अदालत

कार्यालय	४२२८८३६, ४२१२२४०, ४२१६६५१
----------	---------------------------

३.३ कृषि विकास मन्त्रालय

कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका महाशाखा तथा शाखाहरू

	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
मन्त्री	४२११९२९ टोल फ्री नं. १६१८-०७०-७७७७७९		memoad@moad.gov.np www.moad.gov.np
राज्य मन्त्री	०१-४२११६३९		
सचिव	४२११८०८	४२११९३५	
महाशाखाहरू			
योजना महाशाखा	४२११६६५	४२११९३५	
बजेट तथा कार्यक्रम शाखा			
मानव संसाधन विकास शाखा			

कृषि डायरी २०७४

	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
कृषि सहकारी तथा गैर सरकारी संस्था समन्वय शाखा			
दैवी प्रकोप तथा राहत व्यवस्थापन शाखा			
अनुगमन, मूल्यांकन तथा तथ्याङ्क महाशाखा	४२११९१५	४२११९३५	
कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखा			
वैदेशिक आयोजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखा			
बोर्ड, संस्थान, समिति, परिषद अनुगमन शाखा			
कृषि रणनीति अनुगमन तथा विश्लेषण शाखा			
कृषि तथ्याङ्क शाखा			
कृषि भौगोलिक सूचना तथा सूचना प्रविधि शाखा			
खाद्य सुरक्षा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा वातावरण महाशाखा	४२११९४०	४२११९३५	
अन्तराष्ट्रिय व्यापार प्रवर्द्धन शाखा			
कृषि सामाग्री व्यवस्था शाखा			
कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन शाखा			
खाद्य तथा पोषण सुरक्षा शाखा			
वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन शाखा			
लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखा			

	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
कृषि जैविक विविधता शाखा			
प्रशासन महाशाखा	४२११९३२	४२११८३९, ४२११९३५	
कर्मचारी प्रशासन शाखा			
आन्तरिक व्यवस्थापन शाखा			
ऐन, नियम परामर्श शाखा			
आर्थिक प्रशासन शाखा			
नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग समन्वय महाशाखा	४२११६८७	४२११९३५	
कृषि नीति अनुसन्धान तथा विश्लेषण शाखा			
कृषि विकास रणनीति (ADS) समन्वय शाखा			
द्विपक्षीय लगानी तथा वैदेशिक सहायता समन्वय शाखा			
बहुपक्षीय वैदेशिक सहायता तथा लगानी समन्वय शाखा			

कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका केन्द्रीय निकायहरू

कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
कृषि सूचना तथा सञ्चार केन्द्र (AICC), हरिहरभवन	५५२५६१७ ५५२२२४८ किसान कल सेन्टर टोल फ्रि नं. १६६०-०१९५०००	५५२६२७६	info@aicc.gov.np www.aicc.gov.np
बीउ विज्ञान गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र (SQCC), हरिहरभवन	५५२१३५९ ५५३४२५८ प्रमुख मोबाइल नं. ९८५१२२१३५९	५५२६२७६	info@sqcc.gov.np www.sqcc.gov.np

कृषि डायरी २०७४

कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष (NARDF), सिंहदरबार प्लाजा	४२६५०८१, ४२५७२७८ प्रमुख मोबाइल नं. ९८५१२८२४६६	४२१६८०४	enquiries@nardf.org.np info@nardf.gov.np www.nardf.org.np www.nardf.gov.np

कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका आयोजनाहरू

कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट	कार्यक्रम लागु भएका जिल्लाहरू
व्यावसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजना (PACT) बाँसबारी, काठमाडौं	०१-४०१७७६५ ४०१७७६७	०१-४३७३२३६	mail@pact.gov.np www.pact.gov.np	७५ जिल्ला
प्रिस्ट (PRIST) विराटनगर	०२१-४७१०७	०२१-४७०४१०	pristbiratnagar@gmail.com	
प्रिस्ट (PRIST) एकान्तकुना, ललितपुर	०१-५५२०७४६ ५५२०४४१	०१-५५२०४४१	pristkathmandu@gmail.com	
प्रिस्ट (PRIST) पोखरा	०६१-५२३१४०	०६१-५३९६७९	pristpokhara@gmail.com	
प्रिस्ट (PRIST) सुर्खेत	०८३-५२३४४२	०८३-५२३२२४	pactpristmwdr@gmail.com	
प्रिस्ट (PRIST) डोटी	०९४-४४०४२२	०९४-४४०४२२	pactprist.fwdr@yahoo.com	
उच्चमूल्य कृषिवस्तु विकास आयोजना (HVAP): आयोजना व्यवस्थापन कार्यालय, सुर्खेत	०८३-५२००३८ ५२५५८४ Toll free १६६०८३५२४४४	फ्याक्स: ०८३-५२५४०३	info@hvap.gov.np hvapnepal@gmail.com www.hvap.gov.np	सुर्खेत, सल्यान, जाजरकोट, दैलेख, कालीकोट, जुम्ला र अछाम
किसानका लागि उन्नत बीउ विजन कार्यक्रम (KUBK): कार्यक्रम व्यवस्थापन कार्यालय, शंकरनगर, रुपन्देही सम्पर्क कार्यालय: कुमारीपाटी, ललितपुर	०७१-४२०२४४ ०१-५५२२०६७	०७१-४२०२४५	kubkisfp2012@gmail.com www.kubk.gov.np	गुल्मी, अर्घाखाँची, रुकुम, रोल्पा, सल्यान र प्युठान (६)
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा आयोजना (AFSP), गैह्रीधारा	०१-४००४०७५	०१-४००४०७५	nafspmoad@gmail.com info@afsp.gov.np www.asfp.gov.np	सुदुर र म.प. क्षेत्रका तराइका ५ जिल्ला बाहेक १९ मध्यपहाडी र उच्च पहाडी जिल्लाहरू
जलवायु प्रकोप समुत्थान निर्माण आयोजना (PPCR)	०१-४२११८३२	०१-४२११९३५	ppcr-amis@gmail.com, www.amis.gov.np	२५

३.४ कृषि विभाग

क.सं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	कृषि विभाग	०१-५५२१३२३	०१-५५२४०९३	info@doanepal.gov.np www.doanepal.gov.np
क	योजना तथा जनशक्ति	०१-५५२११२७	५५२४२२९	planning235@gmail.com
	छात्रवृत्ति शाखा	०१-५५२२४४९		
	योजना शाखा	०१-५५२४२२९		
	वैदेशिक सहयोग समन्वय शाखा			
	तथ्यांक व्यवस्थापन शाखा			
ख	अनुगमन मूल्यांकन व्यवस्थापन	०१-५०१०१४		doaanugaman@gmail.com
	प्रशासन शाखा	०१-५५२१६४८		doa.agri2014@gmail.com
	आर्थिक प्रशासन शाखा	०१-५५२१०९१		
	अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखा	०१-५५२४२२६	०१-५५२४२२६	
ग	प्रविधि विस्तार तथा समन्वय	०१-५५२१३५६		prabidhibistar@gmail.com
	प्रविधि विस्तार शाखा	०१-५०१०००३		
	प्रविधि समन्वय शाखा			
	दैवी प्रकोप तथा राहत व्यवस्थापन शाखा	०१-५०१०००३		
	कृषि वन समन्वय शाखा	०१-५५२३२६९		
	जैविक विविधता तथा कृषि सामाग्री व्यवस्थापन शाखा	०१-५०१०००३		

कृषि डायरी २०७४

कार्यक्रम निर्देशनालय तथा अन्तर्गतका कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	कृषि प्रसार निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२४९१४ ५५२३६०२	०१-५०१००२७	info@agriextension.gov.np sanasinchai@gmail.com krishiprasar@gmail.com www.agriextension.gov.np
२	बाली विकास निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२८१२९ कार्यालय प्रमुखको मोबाइल नं. ९८५१२२८१२७ टोल फ्रि नं.- १६१८०१५५२८१२९	०१-५०१०१४१	cddnepal2013@gmail.com www.cddnepal.gov.np
	राष्ट्रिय औद्योगिक बाली विकास कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५०१०२०६, ५५३०९५०	०१-५०३०९५	nicdep@ntc.net.np
३	माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२०३१४	०१-५५५३७९१	smdhariharbhawan2013@ gmail.com www.doasoil.gov.np
४	फलफूल विकास निर्देशनालय, कीर्तिपुर	०१-४३३१६१९	०१-४३३०७७१	fdd.gov@gmail.com www.fdd.gov.np
	राष्ट्रिय सुन्तला जात बाली विकास कार्यक्रम, कीर्तिपुर	०१-४३३६६०९	०१-४३३०८७०	ncdp.gov.np@gmail.com www.ncdp.gov.np
	कफी तथा चिया विकास शाखा, कीर्तिपुर	०१-४३३१३८२ ९८४१७६५४१८	०१-४३३१३८२	ctds.gov.np@gmail.com www.ctds.gov.np
५	तरकारी विकास निर्देशनालय, खुमलटार	०१-५५२३७०१	०१-५५४०९९३	vdd.gov.np@gmail.com www.vdd.gov.np
	राष्ट्रिय आलु बाली विकास कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२३७०१ ५५४०९९३	०१-५५४०९९३	info@npdp.gov.np www.npdp.gov.np
	राष्ट्रिय मसला बाली विकास कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२१६१९	०१-५५२१६१९	nscdpkhumal@gmail.com www.nscdp.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
६	मत्स्य विकास निर्देशनालय, बालाजु	०१-४३५०८३३, ४३८५६४६ ६२००७३३	०१-४३५०८३३ ९८५१२४५६०६	dofnep@gmail.com www.dofd.gov.np
	राष्ट्रिय प्राकृतिक तथा कृत्रिम जलाशय मत्स्य विकास कार्यक्रम, बालाजु	०१-४३५०६६२ ४३८०५६९	०१-४३५०६६२	nifadp.gov.np
	केन्द्रीय मत्स्य प्रयोगशाला, बालाजु	०१-४३५०६०९, ४३८५८५४	०१-४३५०८३३	cflab.gov.np
७	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२४३९, ५५२४२२८	०१-५५२९६४७	abpmd2072@gmail.com www.agribiz.gov.np
	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५०१०२९३, ०१-५०१००२६	०१-५५२९६४७	agribizpromotionnepal@gmail.com
	बजार अनुसन्धान तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५५२४२३०	०१-५५२९६४७	mrsmpnepal@gmail.com www.agribiz.gov.np
	कृषि वस्तु निर्यात प्रवर्द्धन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५५५२९७१, ५०१०१०८	०१-५५२९६४७	aceppnepal@gmail.com www.acepp.gov.np
८	कृषि तालिम निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२०३२	०१-५५२२०४२	dat.govnp@gmail.com www.dat.gov.np
९	बाली संरक्षण निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२९५९७ ५५३५८४४	०१-५०१०९१२ ५५३५८४५	ppd@ppdnepal.gov.np director@ppdnepal.gov.np ppdplanning@gmail.com www.ppdnepal.gov.np
	राष्ट्रिय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यक्रम, हरिहरभवन	०१-५५२४३५२, ५५५३७९८	०१-५५५३७९८	info@npqnepal.gov.np chief@npqnepal.gov.np www.npqnepal.gov.np
	विषादी पञ्जिकरण तथा व्यवस्थापन शाखा, हरिहरभवन	०१-५५४९६०९ ५०१०९९९	०१-५५४९६०९	www.prm.gov.np

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१०	पोष्टहार्भेष्टव्यवस्थापन निर्देशनालय, श्रीमहल	०१-५५२११५१, ५५५०२२६ ९८५१२४४२३८	०१-५५५०२२६	postharvestnepal@gmail.com www.phmd.gov.np
११	व्यावसायिक कीट विकास निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२४२२५ (P/F) ५०१००९०	०१-५५४६८७०	info@doiednepal.gov.np www.doiednepal.gov.np
१२	कृषि इन्जिनियरिङ्ग निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५०१००८८	०१-५५२२०८२	info@doaengg.gov.np www.doaengg.gov.np

कृषि विभाग अन्तर्गतका आयोजनाहरू

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट	कार्यक्रम लागू भएका जिल्लाहरू
कृषि विकास योजना (JADP), नक्टाभिज, जनकपुर	०४१-६२०८३४ ९८५४०२९३३७	-	adpjanakpur@yahoo. com www.jadp.gov.np	धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, सिरहा, सप्तरी, सुनसरी
सिंचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना (IWRMP)	०१-५५५३५३३, ५५५३५३२	०१-५५४९२८५	iwrmp@wlink.com.np www.iwrmp.gov.np	पूर्वाञ्चल : भक्रपा, सुनसरी मध्यमाञ्चल: बारा, पर्सा पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल तथा सुदूरपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका सबै जिल्लाहरू
साना तथा मझौला कृषक आयस्तर वृद्धि आयोजना (RISMFP), हरिहरभवन	०१-५०१०२२१ -५५४९५४५ ०८१-५२२२१९	०१-५०१०२२१ ०८१-५२८३०६	rismfp@piaso@gmail.com info@rismfp.gov.np www.rismfp.gov.np	आयोजना लागू भएका जिल्लाहरू मध्य-पश्चिमाञ्चल: बाँके, बर्दिया, दाङ, सुर्खेत र दैलेख । सुदूर-पश्चिम: कैलाली, डोटी, डडेलधुरा, बैतडी र दार्चुला ।
समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजना (CMIASP), हरिहरभवन	०१-५५२४९१४ ०१-५५२३६०२	०१-५०१००२७	cmiasp.piu@gmail.com	पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चलका सबै जिल्लाहरू

कृषि डायरी २०७४

क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरू

कार्यलय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
पूर्वाञ्चल, विराटनगर	०२१-४७०२५८, ४७०१५८	०२१-४७०१५८	radagribrt@gmail.com www.radbiratnagar.gov.np
मध्यमाञ्चल, हरिहरभवन	०१-५५२११४५	०१-५५२८७४९	cradnp@gmail.com www.crad.gov.np
पश्चिमाञ्चल, पोखरा	०६१-५२०२७३, ५४०८९५	०६१-५२०२६३	radpokhara@yahoo.com www.radpokhara.gov.np
मध्यपश्चिमाञ्चल, सुर्खेत	०८३-५२००८२, ५२०२७२/७३	०८३-५२०२७३	radsurkhet@gmail.com www.radsurkhet.gov.np
सुदूरपश्चिमाञ्चल, दिपायल	०९४-४४०१८७/४४००१०	०९४-४४०४१४	raddipayal@yahoo.com www.raddipayal.gov.np

क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्रहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	भुम्ला, सुनसरी	०२५-५६२०२२	०२५-५६२००४	ratc.jhumka@gmail.com www.ratcjhuma.gov.np
२	नक्ताभिज, धनुषा	०४१-६२०८९० ९८५४०२६५२०	-	ratcnaktajhij@gmail.com www.ratcnaktajhij.gov.np
३	पोखरा, कास्की	०६१-५२५४४८	०६१-५२५४४८	ratc.pokhara@yahoo.com www.ratcpokhara.gov.np
४	खजुरा, बाँके	०८१-६२१२२८	०८१-५६०२४३	ratckhajura@yahoo.com www.ratckhajura.gov.np
५	सुन्दर, कञ्चनपुर	०९९-६९०९४३ ९८४२३७३०५९	-	ratc.sundarpur@gmail.com www.ratcfw.gov.np

क्षेत्रीय बीउ विजन प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२००४ ९८५२०६३९३५	०२५-५६२६४२	rstljhumkamail@gmail.com
२	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-४९२५५९ ९८५५०६७४५९	०५७-४९२५५९	seedlabhetauda@yahoo.com
३	भैरहवा, रुपन्देही	०७९-५२९७६९ ९८५७०९९२५५	०७९-५२९७६९	bhairahawaseedlab@gmail.com
४	खजुरा, बाँके	०८९-५६०४५० ९८५८०४०२३४	-	seedlabkhajura@gmail.com
५	सुन्दरपुर, कञ्चनपुर	०९९-६९९६९५ ९७५९५०३५०३	०९९-५२०५८४	rstlseed@yahoo.com

क्षेत्रीय माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	प्रमुख मोबाईल नं.	इमेल/वेबसाईट
१	भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२०९९	०२५-५६२०९९	९८४४०९९९५६	soiljhumka2016@gmail.com www.soillabjhumka.gov.np
२	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-४९२५३५	०५७-४९२५३५	९८५५०६९९६०	rstl_hetauda@yahoo.com
३	पोखरा, कास्की	०६९-४६०९८७	०६९-४६०९८७	९८५६०३५९८७	soillab.pokhara@yahoo.com www.soillabpokhara.gov.np
४	खजुरा, बाँके	०८९-५६०४२३	-	९८५८०३९२३६	-
५	सुन्दरपुर, कञ्चनपुर	०९९-६९९०६८९	-	९८६५६३२२३६	rstlsundarpur@gmail.com
६	भापा, सुरुङ्गा	०२३-५५००६४	-	९८५२६८२०६४	-

कृषि डायरी २०७४

क्षेत्रीय बाली संरक्षण प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	क्षेत्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	विराटनगर, मोरङ	०२१-४७०७३२	०२१-४७०७३२	rpplbiratnagar@gmail.com www.rpplbiratnagar.gov.np
२	हरिहरभवन, ललितपुर	०१-५५३६४६२	०१-५५३६४६२	rppl14@gmail.com www.rpplc.gov.np
३	पोखरा, कास्की	०६१-४६१५४५	०६१-४६१५४५	rppl.pokhara@gmail.com www.rpplpokhara.gov.np
४	खजुरा, बाँके	०८१-६२१२१६ ५६०००२	-	rpplkhajura@gmail.com
५	सुन्दरपुर, कञ्चनपुर	०९९-६९०९२५	-	rcbhattera_rppl@yahoo.com www.rpplsundarpur.gov.np

फलफूल विकास केन्द्रहरू

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	केन्द्रीय बागवानी केन्द्र, कीर्तिपुर, काठमाडौं	०१-४३३०५५० -४३३०५४९ -४३३०४०४	०१-४३३०७७१	chckirtipur@gmail.com info@chckirtipur.org.np www.chckirtipur.org.np
२	सुन्तलाजात फलफूल विकास केन्द्र, पाल्पा	०७५-५२०१४७	०७५-५२०१४७	cdcpalpa@yahoo.com
३	उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, नवलपुर, सर्लाही	०४६-५०११०१		tropicalhorticulture@yahoo.com
४	बागवानी केन्द्र, फाप्लु, सोलुखुम्बु	०३८-५२०११६	०३८-५२०११६	bagbaniphaplu@gmail.com

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
५	शितोष्ण फलफूल रुटस्टक विकास केन्द्र, बोच, दोलखा	९८५४०४५४१२	-	boach.gov@gmail.com Boach Horticulture Center Dolakha (FB)
६	सुक्खा फलफूल विकास केन्द्र, सतबाँझ, बैतडी	०९५-६९०५७१		dfdcbaithadi@yahoo.com
७	शितोष्ण बागवानी विकास केन्द्र, मुस्ताङ	०६९-४०००३४ ९८५६०३४८६६	०६९-४०००३४	thdc.marpha@gmail.com
८	पुष्प विकास केन्द्र, गोदावरी, ललितपुर	०१-५१७४२६०	०१-५१७४२६०	pbkgodawari@gmail.com
९	उपोष्ण प्रदेशीय बागवानी विकास केन्द्र, त्रिशुली	०१०-५६००६९ -५६००६८	-	horitcentertrishuli@gmail.com
१०	शितोष्ण बागवानी नर्सरी केन्द्र, दामन, मकवानपुर	०५७-६२०४४९ ९८४५३६३७८९	-	thncdaman@gmail.com
११	कफी विकास केन्द्र, आँपचौर, गुल्मी	०७९-६९११९६ ९७४७००९२९६	-	coffeegulmi@gmail.com
१२	उष्ण प्रदेशीय बागवानी केन्द्र, जनकपुर	०४१-५२०२४७	०४१-५२०२४७	bagwanijanakpur@gmail.com

तरकारी विकास केन्द्रहरू

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	केन्द्रीय तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, खुमलटार	०१-५५२३१४१ टोल फ्री नं. १६६००१६६६०	-	info@cvspc.gov.np www.cvspc.gov.np
२	समशितोष्ण तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, चाँपा, रुकुम	०८८-६८०१५० ९८५७८२४२७२	-	rukumfarm@gmail.com
३	तरकारी जर्मप्लाज्म संकलन तथा तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, डडेल्धुरा	०९६-४२०१७५ ९८४८७५९७५६	-	vspc.tarkari@gmail.com
४	न्यूक्लियस बीउ आलु केन्द्र, निगाले, सिन्धुपाल्चोक	०११-६८५८१६ ९८५११२६८३६	-	nigalefarm@gmail.com
५	शितोष्ण तरकारी बीउ उत्पादन केन्द्र, जुफाल, डोल्पा	०८७-६९०४३५ ९८६७१३२११६	-	juphaltvspc@yahoo.com
६	कन्दमुल तरकारी विकास केन्द्र, सिन्धुली	०४७-५२०१२२ ९८५४०४१३२०	-	kandamulsindhuli@gmail.com
७	मसला बाली विकास केन्द्र, पाँचखाल, काभ्रे	०११-४९९०५५ ०११-४९९३५५	०११-४९९०५५	scdcpanchkhal@gmail.com
८	अलैची विकास केन्द्र, फिक्कल, ईलाम	०२७-५४०१३२ ९८५२६८०९६७ ९८५२६८०५६९	-	alaichibikash033@gmail.com
९	आलु बाली विकास केन्द्र, दार्मा, हुम्ला	९७४८९३१३७२	-	pdcdarmahumla@gmail.com
१०	बागवानी विकास केन्द्र, जौबारी, इलाम	०२७-६९१४०५ ९८१५३७३७९९ ९८१६७३०३२४	-	hrtjaubar072@gmail.com

कृषि डायरी २०७४

मत्स्य विकास केन्द्रहरू

क्र.सं.	केन्द्र	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	फत्तेपुर, सप्तरी	०३१-५५००९२ ९८५२८२०९३५		fdcfattepur2029@gmail.com
२	लाहान, सिराहा	०३३-५६०५१४ ९८५२८३१११४		fdclahan@gmail.com
३	मत्स्य विकास तथा तालिम केन्द्र, जनकपुर	०४१-५२०१५६, ५२३८१५, ५२०३९६ ९८५४०२५३९६	५२०३९६	fdtcjnk@gmail.com www.fdtcjk.gov.np
४	रिजर्म्वायर म.वि.के, कुलेखानी, मकवानपुर	०५७-६२०२३७ ९८५५०७०२३७		rfdckulekhani@hotmail.com
५	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-५२०५६७ ५२०१७९ ९८५५०७०३१५	०५७-५२०१७९	fdchetada@gmail.com
६	भण्डारा, चितवन	०५६-५५००८५ ९८५५०६२०८५		fdcbhandara@gmail.com
७	भैरहवा, रुपन्देही	०७१-४२९१४८ ९८५७०२४३१६	४२९३१६	fdcbhairahawa@yahoo.com
८	चिसापानी मत्स्य विकास केन्द्र, मिर्मी, स्याङ्गजा	०६३-४०३००६ ९८५६०५१००६	०६३-४०३००६	cfcdmirmi@gmail.com
९	महादेवपुरी, बाँके	०८१-४०००२७ ९७५८००१०६९	०८१-४०००२७	fdcsunsergunj@gmail.com
१०	गेटा, धनगढी, कैलाली	०९१-५७५१२० ५७५०३७	५७५०३७ ९७५९००३३१०	fdckailali@gmail.com www.fdckailali.gov.np

क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यालय तथा चेकपोष्टहरू

क्र.सं.	कार्यालय/चेकपोष्टहरू	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाईट
१	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यालय काँकडभिट्टा, भुपा	०२३-५६२०५७ ९८५२६६२०५७	०२३-५६३६२१	mainalisukhadev@yahoo.com
२	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यालय, वीरगञ्ज	०५१-५२२९९६	-	birgunj@npqnepal.gov.np
३	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यालय, भैरहवा	०५१-४१८०१२	-	plantquarantinebhw@gmail.com
४	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यालय, नेपालगन्ज	०८१-४१२००७	-	thamanbahadurkarki@gmail.com
५	क्षेत्रीय प्लान्ट क्वारेन्टीन कार्यालय, गड्डाचौकी, कञ्चनपुर	०९९-४०२०७५ ९८४८७५६५०७	०९९-४०२०७५	rpq2060@gmail.com hansrajbhatt2029@gmail.com
६	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, विराटनगर, मोरङ	०२१-४३५३०९ ९८५२०३७८३८	-	biratnagar@npqnepal.gov.np devsharanshah48@gmail.com
७	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, भण्टावारी, सुनसरी	०२५-४६००३४ ९८०७२७५५३	-	bhantabari@npqnepal.gov.np jhalanathrimai123@gmail.com
८	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, जलेश्वर, महोत्तरी	९८५४०३२१२५	-	budurjha@gmail.com
९	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, मलङ्गवा, सर्लाही	०४६-५२१५१२ ९८५४०३६४४८	०४६-५२१५१२	malangawa@npqnepal.gov.np
१०	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, एअरपोर्ट, काठमाडौं	०१-४११२३८१	-	airportktm@npqnepal.gov.np
११	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, तातोपानी, सिन्धुपाल्चोक	९८०७२७७६४९	-	-
१२	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, टिमुरे, रसुवा	९८४५०४१९४९	-	-
१३	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, कृष्णनगर, कपिलवस्तु	०७६-५२०८४५	०७६-५२०८४५	-
१४	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, लोमान्थाङ्ग, मुस्ताङ	९७५६७०३०६१	-	-
१५	प्लान्ट क्वारेन्टीन चेकपोष्ट, भुलाघाट, बैतडी	९८०४०४६६१३	-	-

रेशम खेती विकास कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालयहरू	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल/वेबसाइट
१	रेशम प्रशोधन केन्द्र, इटहरी, सुनसरी	०२५-५८०८४३	०२५-५८१३०९	reshamitahari@gmail.com
२	रेशम विकास कार्यक्रम, धनकुटा	०२६-५२०२९४	-	silkdhankuta@gmail.com
३	किम्बु नर्सरी व्यवस्थापन केन्द्र, भण्डारा, चितवन	०५६-५५००९१ ९८५५०५६००२	-	kimbunurserybhandara@gmail.com
४	प्रजनन पिढी बीजकोया स्रोत केन्द्र, धुनीबेसी, धादिङ	०१०-४०११११ ९८५११७३९४४	०१०-४०११११	pssc.dhunibesi@gmail.com
५	प्रजनन पिढी बीजकोया स्रोत केन्द्र, बन्दीपुर, तनहुँ	०६५-५२०१०४ ९८५६०६३१०४ ९८१३७९४३३६	-	-
६	रेशम विकास कार्यक्रम, पोखरा	०६१-५२२०२९	०६१-५२२०२९	sericulture73@gmail.com
७	रेशम विकास कार्यक्रम, स्याङ्गा	०६३-४४०१०३	०६३-४४०१०३	reshamkhetisyangja@gmail.com
८	व्यावसायिक ग्रेनेज केन्द्र, चितापोल, भक्तपुर	०१-५११६०२४ ९८४१६८९८११	०१-५११६०२४	-
९	रेशम खेती विकास शाखा, खोपासी, काभ्रे	०११-४४०३१४	०११-४१०२५०	khopasisericulture2032@gmail.com

मौरी विकास कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	मौरी विकास शाखा, गोदावरी	०१-५१७४१३८ -५१७४०५२	०१-५१७४१३८	bkds@gmail.com www.bkds.gov.np
२	मौरीपालन विकास कार्यालय, भण्डारा, चितवन	०५६-५५०६५३	०५६-५५०६५३	beekeeping_bhandara@yahoo.com

कृषि डायरी २०७४

३.५ खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग महानिर्देशक	०१-४२६२७४१ -४२६२७३९	०१-४२६२३३७	dgdftqc@mail.com.np www.dftqc.gov.np
उप-महानिर्देशक (खाद्य गुण नियन्त्रण महाशाखा)	०१-४२६२४३०		dftqc@mail.com.np
उप-महानिर्देशक (खा.प्र.वि.तथा ता. महाशाखा)	०१-४२६२७३९		dftqc@mail.com.np
उप-महानिर्देशक (केन्द्रीय खाद्य प्रयोगशाला)	०१-४२५८७५३		dftqc@mail.com.np
एस.पि.एस. इनक्वाइरी प्वाइन्ट	०१-४२५६९४७		spsnepal@ntc.net.np www.spsenquiry.gov.np

क्षेत्रीय खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालयहरू

क्र.सं.	क्षेत्रीय खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	विराटनगर, मोरङ	०२१-४७०२२१ ०२१-४७०८२८		rfqtqcbtrt@gmail.com
२	हेटौडा, मकवानपुर	०५७-४१२८१९	५२६५४०	rfqtqcohtd@gmail.com
३	भैरहवा, रुपन्देही	०७१-५२०१५७	५२०१५७	rfqtqcobhw@gmail.com
४	नेपालगन्ज, बाँके	०८१-५२१५३७	०८१-५२१५३७	rfqtqconealgunj@gmail.com
५	धनगढी, कैलाली	०९१-५२२९७२	०९१-५२२९७२	rfqtqco91@gmail.com

खाद्य क्वारेन्टाइन प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	खाद्य क्वारेन्टाइन प्रयोगशाला	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१.	काँकडभिट्टा, भ्वापा	०२३-५६२९६५ ०२३-५६२०८२	०२३-५६२०८२	fqlkkvta@gmail.com
२.	वीरगन्ज, पर्सा	०५१-५३४९६९	०५१-५२८८९७	fqlbrj@gmail.com

क्र.सं.	खाद्य क्वारेन्टाइन प्रयोगशाला	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
३.	तातोपानी, सिन्धुपाल्चोक	९८४२०३२२०२	-	fqltatopani@gmail.com
४.	महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर	०९९-४०२०५१		-

स्याउ प्रशोधन केन्द्र

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	जुम्ला	०८७-५२००४३	-	apcjumla@gmail.com

३.६ नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्

	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, सिंहदरबार प्लाजा कार्यकारी निर्देशक	०१-४२५६८३७ ४२६२६५०	४२६२५००	www.narc.gov.np ednarc@ntc.net.np
निर्देशक, योजना तथा समन्वय	०१-४२६२५६७		pcdnarc@ntc.net.np
निर्देशक, बाली तथा बागवानी अनुसन्धान	०१-४२६२४४० ९८५११०२९२३	०१-४२६२५००	chdnarc@ntc.net.np
निर्देशक, पशु तथा मत्स्य अनुसन्धान	०१-४२६२५७०		livefish@ntc.net.np
निर्देशक, कर्मचारी प्रशासन	०१-४२६२५०४		
निर्देशक, आर्थिक प्रशासन	०१-४२६२५८५		fadnarc@ntc.net.np
प्रमुख, योजना महाशाखा	०१-४२६२७९९		hirakaji@gmail.com

कृषि डायरी २०७४

	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
सञ्चार, प्रकाशन तथा अभिलेख महाशाखा	०१-५५२३०४१	५५२११९७	cpdd@narc.org.np www.narc.org.np
सामाजिक-आर्थिक तथा कृषि अनुसन्धान नीति महाशाखा	०१-५५४०८१८		sarpod@narc.gov.np
बाह्य अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४०८१७	५५२७६९५	ord@narc.gov.np
कृषि वातावरण महाशाखा	०१-५५३५९८१		env@narc.gov.np
कृषि ईन्जिनियरिङ्ग महाशाखा, खुमलटार, ललितपुर ।	०१-५५२१३०७	५५२७३५१	aed.narc@mail.com
राष्ट्रिय कृषि अनुवांशीक स्रोत केन्द्र, खुमलटार, ललितपुर ।	०१-५००३१२५	५००३३३१	nagrc2010@yahoo.com

बाली तथा वागवानी अनुसन्धान कार्यक्रम

क.सं.	कार्यालयको नाम	फोन	इमेल
१	धान बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, बनिनियाँ, धनुषा	०४१-६२०८९५ ६२०१८४, ९८५४०२०४६५	nrrpjk@yahoo.com bedanand.chy@gmail.com
२	मकैबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर, चितवन	०५६-५९१००१	nmrprampur2005@yahoo.com
३	राष्ट्रिय गहुँ बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, भैरहवा, रुपन्देही	०७१-५२०२२६, ५२२१९६, ५२०४३१, ०७१-५२१९०५(Fax)	nwrp.bhairahawa@gmail.com
४	कोशेबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर, चितवन	०५६-५९१००९	nglrp_rampur@hotmail.com
५	तेलबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, नवलपुर, सर्लाही	०४६-५७०००२	norp_nawaripur@yahoo.com
६	राष्ट्रिय उखुबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, जीतपुर, बारा	०५१-६९०४८९	srpnarc@gmail.com
७	आलुबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२२११४	prp@narc.gov.np
८	अदुवाबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, सल्यान	०८८-४१०००३, ०८८-४१०००४	ngrp.narc@gmail.com
९	राष्ट्रिय सुन्तला जात अनुसन्धान कार्यक्रम, धनकुटा	०२६-६२०२३२, ९८५२०५०७५२	ncrpdhankuta@gmail.com
१०	जुटबाली अनुसन्धान कार्यक्रम, इटहरी, सुनसरी	०२५-५८१०१८, ०२५-५८६७९५(Fax)	juteitahari@yahoo.com bpchdhry@yahoo.com
११	राष्ट्रिय व्यावसायिक कृषि अनुसन्धान कार्यक्रम, पाखीबास, धनकुटा	०२६-५४०३८१	

पशु तथा कुखुरा अनुसन्धान कार्यक्रम

राष्ट्रिय गाई अनुसन्धान कार्यक्रम, रामपुर, चितवन	०५६-५९१२५५ brp@narc.gov.np
बंगुर तथा कुखुरा अनुसन्धान कार्यक्रम, खुमलटार	०१-५५२९६५० sarp@narc.gov.np
भेडावाखा अनुसन्धान कार्यक्रम, गुठीचौर, जुम्ला	०८७-५२०१४०

राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान प्रतिष्ठान, खुमलटार

निर्देशक	०१-५५२५७०३, ५५४०८१३ (Fax)
बाली विज्ञान महाशाखा	०१-५५२९९६९, ५५२७७४८ agronomy@narc.gov.np
बाली रोग विज्ञान महाशाखा	०१-५५२३९४३, ५५३२६७२ ppd@narc.gov.np
कीट विज्ञान महाशाखा	०१-५५२९९४९, ५५३६२२४, ९८४९२६७९६६ ento@narc.gov.np, ento.narc@gmail.com
माटो विज्ञान महाशाखा	०१-५५२९९४९, ५५२३९६९, ५५२९९९७(Fax) ssd@narc.gov.np, matobigyan@gmail.com
कृषि ईन्जिनियरिङ्ग महाशाखा	०१-५५२४३५९, ५५२९३०७ aednarc@wlink.com.np
कृषि वनस्पति महाशाखा	०१-५५२९६९४, ५५२९६९५, ५५४५४८५ (Fax) abdnarc@gmail.com
बागवानी अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४९९४४ hrdn@narc.gov.np
खाद्य अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४४४५९, ९८५९२४४४५९ fru@narc.gov.np, frd.narc@gmail.com
जैविक प्रविधि महाशाखा	०१-५५३९६५८, Fax: ५५३३०३९ biotech@narc.gov.np
व्यावसायिक बाली महाशाखा	०१-५५४५९२९, ९८५९९२०२४३ ccd@narc.gov.np, ccdnarc@gmail.com
कृषि वातावरण अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५५०८९९(Fax) env.narc@gmail.com, env@narc.gov.np www.narc-env.gov.np
बीउ विज्ञान प्रविधि महाशाखा	०१-५५२३०४०, ५५२६९३९(Fax) seedtech@wlink.com.np, sstd@ntc.net.np

कृषि डायरी २०७४

राष्ट्रीय पशु विज्ञान अनुसन्धान प्रतिष्ठान

निर्देशक	०१-५५२४०४०, ५५४९३००, ५५२११९७ (Fax) nasri@narc.gov.np
पशु स्वास्थ्य अनुसन्धान महाशाखा, खुमलटार प्रमुख	०१-५१५११२५५ vetresearchdivision@gmail.com
पशु आहारा महाशाखा, खुमलटार प्रमुख	५५२३०३९, ५५५०७९५, ४२६२५००(F), ५५२११९७(F) aand@narc.gov.np
पशु प्रजनन महाशाखा, खुमलटार प्रमुख	०१-५५२३१६०, ५५४०५११, ५५३२९२२ (Fax) biodiversitynarcand@wlink.com.np
चरन तथा घाँसेवाली अनुसन्धान महाशाखा	०१-५५४२९०३, ५५२३०३८ pfrdl@wlink.com.np
मत्स्य अनुसन्धान महाशाखा, गोदावरी	०१-५५६०१५५, ५५६०५६३, ५५६०१४६ (Fax) frd@wlink.com.np

क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र र अन्तर्गतका कार्यालयहरू

१. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा, सुनसरी

कार्यालय	फोन/फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
क्षेत्रीय निर्देशक	०२५-४०५०९८, ४०५१०३, ४०५०९८ (Fax) ९८५२०४६२४५	rarst@sailung.com.np
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाख्रिबास, धनकुटा	०२६-६२०५०३, ६२०५०४, ५४०३८१ ९८०२७२६५८१	arspakh@gmail.com
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, तरहरा (मत्स्य)	०२५-५८०५१०	
राष्ट्रिय भैसी अनुसन्धान कार्यक्रम, तरहरा, सुनसरी	०२५-४७५४११	
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, जौवारी, इलाम	०२७-६९१३३७ ९७५१०७२६७९	

२. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, परवानीपुर

क्षेत्रीय निर्देशक	०५१-६२०३७६, ६२०३७९ ९८५५०२११३८	raspar@yahoo.com
चरन तथा घाँसेवाली अनुसन्धान केन्द्र, धुन्चे, रसुवा	०१०-५४०१३७, ५४०१३८ ९८५११६४२०४	

कृषि औजार अनुसन्धान, केन्द्र, रानीघाट, वीरगंज, पर्सा	०५१-५२२२३० ९८५५०२७३०५	
मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, त्रिशुली, नुवाकोट	०१०-५६०२२६	asala@mos.com.np
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, बेलाचापी (धनुषा)	०४१-५४००२३ ९८५४०२४३३०	arsbelachapi@gmail.com
राष्ट्रिय उखु बाली अनुसन्धान कार्यक्रम, जितपुर बारा ।	०५१-६९०४८९ ९८५५०४५०२६	srpnarc@gmail.com

३. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, लुम्ले

क्षेत्रीय निर्देशक	०६१-६२२१७४, ५२२६५३ (Fax)	rarslumle@yahoo.com
	९८५६०२०४८७	
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, बैदाम, पोखरा (मत्स्य)	०६१-५२२००४, ५२२६५३ (Fax)	fishres@fewamail.com.np
	०६१४६२००४, ९८५६०६१०८९	
मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र, बेगनास, कास्की	०६१-५६००८९	frcpokhara@gmail.com
	०६१-५६०८२५ ०६१-४६२००४ ९८०४१४४६२३	
वागवानी अनुसन्धान केन्द्र, मालेपाटन, पोखरा	०६१-५२०२२०, ५२०३८५	arsmalepatan@gmail.com
	९८५६०३८५५०	
बाखा अनुसन्धान केन्द्र, बन्दिपुर, तनहुँ	०६५-६२०१६२ ९८५६०६३५७५	
कफी अनुसन्धान कार्यक्रम, बलेटक्सार गुल्मी	०७९-६९२५१४ ९८५७०६४१९१	crp.gulmi@gmail.com

४. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, खजुरा, बाँके

क्षेत्रीय निर्देशक	०८१-६२१२२६ ९८५८०२२३४६	rarskhajura@gmail.com
--------------------	--------------------------	-----------------------

कृषि डायरी २०७४

कृषि अनुसन्धान केन्द्र, सुखेत	९८५८०५१०१७	surkhetars@gmail.com
कृषि अनुसन्धान केन्द्र, विजयनगर, जुम्ला	०८७-५२००२३ ९८४८०२८२७९	arsvijayanagarj@yahoo.com
वागवानी अनुसन्धान केन्द्र, किमुगाउँ, दैलेख	०८९-४२०१५६ ९८५८०५६६६६	hrsdailekh@gmail.com
वागवानी अनुसन्धान केन्द्र, राजीकोट, जुम्ला	०८७-६९००२८ ९९४८७०३४० ९८५८३२०२०९	hrsrajikot@gmail.com

५. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, भागेतडा, डोटी

१. क्षेत्रीय कृषि अनुसन्धान केन्द्र, भागेतडा, डोटी	०९४-४४०१६२ ०९४-४१२१६२(Fax) ९७५९००३५४०	arsddoti@gmail.com
---	---	--------------------

उच्च पर्वतीय कृषि अनुसन्धान प्रतिष्ठान, गुठीचौर, जुम्ला
९९४८७०३३६, ९८४८०२८२७९, marijumla@gmail.com

३.७ कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका कम्पनीहरू

३.७.१ कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड, केन्द्रीय कार्यालय, कुलेश्वर, काठमाडौं

क्र.सं.	नाम	पद	फोन नं	फ्याक्स	इमेल	वेबसाईट
१	श्री तोयनाथ शर्मा	अध्यक्ष	०१-४२७९६७०	४२७८७९०	aicl@ntc.net.np	www.aicl.org.np
२	श्री धनीराम शर्मा	सदस्य				
३	श्री शंकरजी अधिकारी	सदस्य	०१-४१०७८१०			
४	श्री अम्मर राज खैर	प्र. संचालक	०१-४२७९७१५			

प्रधान कार्यालयका महाशाखाहरू

क्र.सं.	महाशाखा	फोन नं.	इमेल
१	खरीद व्यवस्था	०१-४२७४८१९	n-marasini@yahoo.com
२	वितरण व्यवस्था	०१-४२७९३६२	
३	आर्थिक	०१-४२७९७१९	upokharel@hotmail.com
४	योजना तथा अनुगमन	०१-४२७९७१७	bpokharel307@gmail.com
५	आ.ले.प. शाखा	०१-४३०२१३०	
६	जनशक्ति व्य. तथा सा. सेवा	०१-४२७९३६१	

कृ.सा.कं. लि., क्षेत्रीय कार्यालय/शाखा/उप-शाखा कार्यालयहरूको टेलिफोन नम्बर

सि.नं.	कार्यालय	टेलिफोन नं
क)	पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, विराटनगर	०२१-५२५४२८
१	शाखा कार्यालय, धनकुटा	०२६-५२०२४९
२	शाखा कार्यालय, विर्तामोड	०२३-५४०००५
३	उपशाखा कार्यालय, इलाम	०२७-५२००१७
४	उपशाखा कार्यालय, इटहरी	०२५-५८३२३१
५	शाखा कार्यालय, लहान	०३३-५६०२८४
६	उपशाखा कार्यालय, राजविराज	०३१-५२०२९७
७	शाखा कार्यालय, गार्डघाट	०३५-४२०१०३
ख)	मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, वीरगञ्ज	०५१-५२२०३०
१	मुख्य शाखा, काठमाडौं	०१-४२९७२९
२	शाखा कार्यालय, जनकपुर	०४१-५२०४०७
३	शाखा कार्यालय, धुलिखेल	०११-४९०३०६
४	उपशाखा कार्यालय, ढल्केबर	०४१-५६०००८
५	उपशाखा कार्यालय, हटौडा	०५७-५२०३८६
६	शाखा कार्यालय, भरतपुर	०५६-५२०११३
७	शाखा कार्यालय, त्रिशुली	०१०-५६०११४
८	उपशाखा कार्यालय, मलंगवा, सर्लाही	०४६-५२०११०
९	उपशाखा कार्यालय, चन्द्रनिगाहपुर	०५५-५४०२२५
१०	उपशाखा कार्यालय, गजुरी	०१०-४०२०८६
११	उपशाखा कार्यालय, सिन्धुली	०४७-५२०११७
१२	उपशाखा कार्यालय, कलैया	०५३-५५००२२
ग)	पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, भैरहवा	०७१-५२०१४०
१	शाखा कार्यालय, पोखरा	०६१-५२०४१६
२	उपशाखा कार्यालय, दमौली	०६५-५६०१९३
३	उपशाखा कार्यालय, स्याङ्गजा	०६३-४२०१३६
४	उपशाखा कार्यालय, पर्वत	०६७-४२०१४३
५	उपशाखा कार्यालय, पाल्पा	०७५-५२०१३८
६	उपशाखा कार्यालय, परासी	०७८-५२०१२०
७	उपशाखा, कावासोती	०७८-५४०९२२
८	उपशाखा कार्यालय, बहादुरगञ्ज	०७६-५२००४९
९	उपशाखा कार्यालय, तौलिहवा	०७६-५६००२२
घ)	मध्य-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, नेपालगञ्ज	०८१-५२०३४२

कृषि डायरी २०७४

सि.नं.	कार्यालय	टेलिफोन नं
१	उपशाखा कार्यालय, सुर्खेत	०८३-५२०२८२
२	उपशाखा कार्यालय, दाङ्ग/घोराही	०८२-५६००४०
३	उपशाखा कार्यालय, लमही, दाङ्ग	०८२-५४०१२०
४	उपशाखा, तुल्सीपुर, दाङ्ग	०८२-५२००१०
५	उपशाखा कार्यालय, गुलरिया	०८४-४२०१०८
ड)	सुदूर-पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कार्यालय, धनगढी	०९१-५२१३१०
१	उपशाखा कार्यालय, महेन्द्रनगर	०९९-५२१३४३
२	उपशाखा कार्यालय, डोटी, दिपायल	०९४-४४०२८०

३.७.२ राष्ट्रिय बीउ विजन कम्पनी लि., कुलेश्वर

	फोन	फ्याक्स	इमेल
प्रबन्ध संचालक	०१-४२७९५८७	०१-४२७९५८७	www.nscsl.org.np nscsltd@ntc.net.np
नायब प्रबन्धक संचालक	०१-४२७९५८७		
प्रमुख, आर्थिक महाशाखा	०१-४२७९२०७		
प्रमुख, योजना तथा प्रशासन महाशाखा	०१-४२७८४५३		
प्रमुख, अनुगमन इकाई तथा आ.ले.प.शाखा	०१-४२७९२०७		
प्रमुख, बजार व्यवस्थापन महाशाखा	०१-४२७९२०७		
प्रमुख, उत्पादन व्यवस्थापन महाशाखा	०१-४२७९२०७		

जिल्ला स्थित मुख्य शाखा तथा शाखा कार्यालयहरू

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल
केन्द्रीय कार्यालय, काठमाण्डौ	०१-४२७९५८७ ४२७९२०७	०१-४२७९५८७	www.nscsl.org.np nscsltd@ntc.net.np
मुख्यशाखा कार्यालय, ईटहरी	०२५-५८१०२२	०१-५८१०२२	nscslitahari@gmail.com
मुख्यशाखा कार्यालय, हेटौडा	०५७-४१२४५७	०१-४१२४५७	bhr.nscsltd@gmail.com
मुख्यशाखा कार्यालय, भैरहवा	०७१-५२०६२३	०१-५२०६२३	
शाखा कार्यालय, जनकपुर	०४१-५२०१४७	०१-५२०१४७	
शाखा कार्यालय, नेपालगञ्ज	०८१-५२०२२२	०१-५२०२२२	
शाखा कार्यालय, धनगढी	०९१-५२१४१०	०१-५२१४१०	
बीउ विजन उत्पादन फार्म, भुम्का, सुनसरी	०२५-५६२१५२	०१-५६२१५२	

३.८ कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका समितिहरु

क्र.सं.	नाम	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	कालीमाटी फलफूल तथा तरकारी थोक बजार विकास समिति	०१-५१२३०८६ ५१२३०८६ ५१२३०३१ ५१२३१२८ ५१२३०९१ टोल फ्रि नं. १६१८०७०७६६६६६६	०१-५१२३०९०	info@kalimatimarket.com.np www.kalimatimarket.com.np
२	कपास विकास समिति, खजुरा बाँके	९७४८०१०५२२	-	vijayaji_23@yahoo.com
३	चन्द्रडाँगी बीउ विजन तथा दुग्ध विकास समिति, चन्द्रडाँगी भापा	०२३-५२९५४४४ ०२३-४५५५४६ ९८४२०५१०७३	-	
४	नेपाल उखु तथा चिनी विकास समिति, बारा	९८५५०२९७८९	-	nssdcbara@gmail.com

३.९ कृषि विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका बोर्ड/संस्थानहरु

क्र.सं.	बोर्ड/संस्थानको नाम	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
१	राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड, हरिहरभवन कार्यकारी निर्देशक	०१-५५४४७४७ ५५४२७४१ ५५२५४००	५५३२०९६	www.nddb.gov.np
२	राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड, नयाँ बानेश्वर कार्यकारी निर्देशक	४४९९७८६ ४४९०३७१ ४४९५७९२	४४९७९४१	ntcdboard@wlink.com.np www.teacoffee.gov.np
	क्षेत्रीय कार्यालय, विर्तामोड, भापा	०२३-५४०५९२		
	क्षेत्रीय कार्यालय, पोखरा, कास्की	०६१-५५०४२२		

कृषि डायरी २०७४

क्र. सं.	बोर्ड/संस्थानको नाम	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
	चिया विस्तार योजना, फिक्कल, ईलाम	०२७-५४०१५८		
	चिया विस्तार योजना, जसविरे, ईलाम	०२७-६९०१४६		
	चिया विस्तार योजना, हिले, धनकुटा	०२७-५४०११२		
	चिया विस्तार योजना, रानीपौवा, नुवाकोट	०१०-६२११३२३		
	चिया विस्तार योजना, सोल्मा, तेह्रथुम	०२६-६८००८६		
	चिया विस्तार योजना, लाली खर्क पाँचथर	०२४-६९०३०८		

३.१० पशुपंछी विकास मन्त्रालय

	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
मन्त्री	०१-४२११८३२		info@mold.gov.np pasupanchibakas@gmail.com www.mold.gov.np
राज्य मन्त्री	०१-४२११४७४		
सचिव	०१-४२११७०६	०१-४२११४८०	
महाशाखाहरू			
योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन महाशाखा	०१-४२११४७७		
नीति/पशुस्वास्थ्य/नियमन महाशाखा	०१-४२००५६८		
पशुपंक्षि उत्पादन तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन महाशाखा	०१-४२११४७८		
प्रशासन / आन्तरिक व्यवस्थापन/महाशाखा	०१-४२११४७६		

३.११ पशु सेवा विभाग तथा अन्तर्गतका निकायहरू

शाखा	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
महा-निर्देशक	०१-५५२२०५६	५५४२९१५	dgdls@ntc.net.np www.dls.gov.np
उपमहानिर्देशक, योजना	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
उपमहानिर्देशक प्रशासन	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
बजेट तथा कार्यक्रम शाखा	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
अनुगमन तथा मूल्यांकन शाखा	०१५५२९६१०	५५४२९१५	
वैदेशिक सहयोग समन्वय शाखा			
तथ्यांक शाखा			dls.statistics@gmail.com
आर्थिक प्रशासन शाखा	०१५५२२७३३	५५४२९१५	
प्रशासन शाखा	०१५५४४७२६ ०१५५२२४७९	५५४२९१५	

पशु सेवा विभाग अन्तर्गतका आयोजनाहरू

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
उच्च पहाड कृषि व्यवसाय तथा जीविकोपार्जन सुधार आयोजना (HIMALI), व्यवस्थापन कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर	०१-५५२५८३१ टोल फ्रि नं. १६६००११५५००	०१-५५२८६७०	info@himali.gov.np www.himali.gov.np

कृषि डायरी २०७४

कार्यक्रम निर्देशनालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	पशु स्वास्थ्य निर्देशनालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६११६५ ४२६१५६९	०१-४२६१५२१	ahd@healthnet.org.np ahd@wlink.com.np www.ahd.gov.np
२	पशु उत्पादन निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२०३१	०१-५५४२०१६	info@dolp.gov.np www.dolp.gov.np
३	पशु सेवा तालिम तथा प्रसार निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५२२०५९ १६६००१५०४५६	०१-५५४६६४९	info@dlstraining.gov.np www.dlstraining.gov.np
४	पशुपन्थी बजार प्रबर्द्धन निर्देशनालय, हरिहरभवन	०१-५५५४११० ५५५४११२	०१-५५४२८०७	planning@dlmp.gov.np info@dlmp.gov.np www.dlmp.gov.np

क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	पूर्वाञ्चल, बिराटनगर	०२१-४७०९२४	०२१-४७१००१	rdlsbirt@gmail.com
२	मध्यमाञ्चल, हरिहरभवन	०१-५५२२०५७	०१-५५४५३९८	crdls1123@gmail.com
३	पश्चिमाञ्चल, पोखरा	०६१-५२०४५४	०६१-५२७५८५	wrldspkr@yahoo.com
४	म.प., सुर्खेत	०८३-५२०९३७	-	rdlssurkhet@yahoo.com
५	सु.प. दिपायल	०९४४४०१४६ ०९४-४४०१३२	०९४-४४००६३	rdlsdipayaldoti@yahoo.com

क्षेत्रीय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	बिराटनगर	०२१-४७००२७	०२१-४७०२०८	
२	जनकपुर	०४१-५२१७२४	०४१-५२१७२४	
३	पोखरा	०६१-५२०४१९	०६१-५२५८६३	
४	सुर्खेत	०८३-५२०२५०	०८३-५२३७६२	
५	धनगढी	०९१-५२६०१५	०९१-५२२१८२	

क्षेत्रीय पशु सेवा तालिम केन्द्रहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	दुहवी, सुनसरी	०२५-५२०६०८	०२५-५२०६०८	
२	जनकपुर, धनुषा	०४१-५२०३४२	०४१-५२०३४२	
३	पोखरा, कास्की	०६१-५२४१९५	०६१-५२४१९५	
४	नेपालगंज, बाँके	०८१-५२०३०४	०८१-५२०३०४	
५	धनगढी, कैलाली	०९९-५२१९३९	०९९-५२१९३९	

पशु प्रजनन केन्द्रहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	नेपालगंज, बाँके	०८१-५२१०२०	०८१-५२१०२०	
२	लाहान, सिराहा	०३३-५६०२७३	०३३-५६०२७३	

कृषि डायरी २०७४

पशु क्वारेन्टीन कार्यालय तथा चेकपोस्टहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, भापा क). कार्यालय काकडभिट्टा, भापा ख). चेकपोस्ट, पशुपति नगर ग). चेकपोस्ट, गौरीगंज	०२३-५६२१४८	०२३-५६२१४८	quarantine_jhapa@dls.gov.np pashupatinagar@dls.gov.np gaurigunj@dls.gov.np
२	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, विराटनगर क). चेकपोस्ट, रानी ख). चेकपोस्ट, भन्टावारी ग). चेकपोस्ट, माडर	०२१-४३५५०१	०२१-४३५५०१	quarantine_moranga@dls.gov.np ranir@dls.gov.np sunasri@dls.gov.np madar@dls.gov.np
३	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, जनकपुर क). चेकपोस्ट, जठरी ख). चेकपोस्ट, भिद्वामोड महात्तरी ग). चेकपोस्ट, मलंगवा	०४१-५२६९२६ ०४१-५२०२२८ ०४६-५२०४३६		quarantine_dhanusa@dls.gov.np jathhi@dls.gov.np bhittamaode@dls.gov.np malangawa@dls.gov.np
४	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, विरगंज, पर्सा क). चेकपोस्ट, औरीया ख). चेकपोस्ट, रौतहट ग). चेकपोस्ट, पथलैया घ). चेकपोस्ट, जितपुर	०५१-५२८५२० ०५१-५२८९७० ०५३-५२०४०४ ०५६-५२०९८३		quarantine_pasra@dls.gov.np aurahiya@dls.gov.np rautahat@dls.gov.np bara@dls.gov.np jitpur@dls.gov.np

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
५	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, क). भैरहवा, रुपन्देही ख). चेकपोष्ट, बेलहिया ग). चेकपोष्ट, कृष्णनगर घ). चेकपोष्ट, त्रिवेणी	०७१-५२०३०६ ०७१-५२३०१३ ०७६-५२०५७६	०७१-५२०३०६	quarantine_rupandehi@dls.gov.np belhiya@dla.gov.np krishnanagar@dls.gov.np triveni@dls.gov.np
६	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, नेपालगंज क). चेकपोष्ट, नेपालगंज ख). चेकपोष्ट, गुलरिया	०८१-५२६९५४ ०८१-५२२१२४ ०८१-५२०४९१		aqbnepalganj@dls.gov.np nepalgunj@dls.gov.np gulriya@dls.gov.np
७	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, गड्डाचौकी क). गड्डाचौकी, कन्चनपुर ख). चेकपोष्ट, धनगढी ग). चेकपोष्ट, दार्चुला	०९९-४०२१३३ ०९९-४०२०७३ ०९१-५२००१४ ०९३-४२०२०६	०९९-४०२१३३	quarantine_kanchanpur@dls.gov.np dhangadi@dls.gov.np darchula@dls.gov.np
८	पशु क्वारेन्टीन कार्यालय, काठमाण्डौ क). चेकपोष्ट तातोपानी ख). चेकपोष्ट, त्रि.ह.वि., काठमाण्डौ ग). चेकपोष्ट, रामनगर	०१-४४८७३५६ ०११-४८०२१८ ०१-४४६८१५६	०१-४४८७३५६	tatopani@dls.gov.np kathmandu@dls.gov.np ramnagar@dls.gov.np

कृषि डायरी २०७४

पशु विकास फार्महरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	बाखा विकास फार्म, बुढीतोला, कैलाली	०९१-५२९३४२	०९१-५२९३४२	gdfbuditola@gmail.com
२	बाखा विकास फार्म, चितलांग, मकवानपुर	०५७-५४०४१४		chitlangcoat@gmail.com
३	पशु विकास फार्म, जिरी	०४९-४०००६६	०४९-४०००६६	dlsjiri@gmail.com
४	भेडा विकास फार्म, पानसयखोला, नुवाकोट	०१०-५६०४६२	०१०-५६०४६२	
५	याक विकास फार्म, स्याङबोचे, सोलुखुम्बु	०३८-५४०१२३	०३८-५४०१२३	ydfsolukhumbu@dls.gov.np
६	चरन तथा घाँसेबाली बीउ बृद्धि फार्म, जनकपुर, धनुषा	०४१-५२०१९०	०४१-५२०१९०	info@charandhanusa.gov.np
७	चरन तथा घाँसेबाली बीउ बृद्धि फार्म, रंजितपुर, सर्लाही	०४६-५०११०८ ०४६-५०११७६	०४६-५०११०८	charansarlahi@dls.gov.np
८	चरन तथा घाँसेबाली बीउ बृद्धि फार्म, गौघाट, बाँके	०८१-५२०२८७	०८१-५२०२८७	-
९	पशु विकास फार्म, लामापाटन, पोखरा	०६१-४३०४८९	०६१-४३०४८९	adfkaski@dls.gov.np
१०	कुखुरा विकास फार्म, खजुरा, बाँके	०८१-६२१२१८ ०८१-६२४२४५	०८१-६२१२४५	hdfbanke@dls.gov.np
११	राइजोवियम तथा बीउ विजन प्रयोगशाला, धनुषा	०४१-५२१६८६	०४१-५२१६८६	seeddhanusa@dls.gov.np
१२	नारायणहिटी पशु विकास फार्म, काठमाण्डौ	०१-४४४३८५१	०१-५५४२०१६	adfkathmandu@dls.gov.np

राष्ट्रिय/केन्द्रिय प्रयोगशालाहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	केन्द्रिय जैविक उत्पादन प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	०१-४४५२३४८	०१-४२१५७०३	info@cbpl.gov.np
२	राष्ट्रिय पक्षी रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, चितवन	०५६-५२७५४१	०५६-५२७५४१	nalchitwan@gmail.com
३	राष्ट्रिय खरेत रोग तथा महामारी रोग प्रयोगशाला, बुढानिलकण्ठ	०१-४३७०६५७	०१-४३७०६५७	nfmdnepal@gmail.com: www.nfmd.gov.np
४	केन्द्रिय पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	०१-४२१२१४३	०१-४२६१८६७	cvl@cvl.gov.np: www.cvl.gov.np
५	रेविज भ्याक्सीन उत्पादन प्रयोगशाला, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६९१४८ ०१-४२५११२३		www.rvpl.gov.np
६	लाइभस्टक गुण व्यवस्थापन प्रयोगशाला, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५०१००५९	०१-५५४२०१६	lqmlab_hariharbhawan@dls.gov.np

राष्ट्रिय/केन्द्रिय कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	राष्ट्रिय चरन तथा पशु आहारा केन्द्र, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५०१००५६	०१-५०१००६३	info@npafc.gov.np; www.npafc.gov.np
२	केन्द्रिय पशु चिकित्सालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६१३८२		-
३	भेटेरीनरी गुणस्तर तथा औषधी व्यवस्थापन कार्यालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४४६८२४३	०१-४२१२१७७	www.vsd.gov.np

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
४	केन्द्रिय पशु क्वारेन्टाईन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५२७७३८: ०१-५५३८६२२	०१-५५३८६२२	caqoktm@gmail: www.caqo.gov.np
५	भेटेरीनरी ईपिडेमियोलोजी केन्द्र, त्रिपुरेश्वर	०१-४२५३४१९	०१-४२५०७१७	vetepi@ntc.net.np
६	भेटेरीनरी जनस्वास्थ्य कार्यालय, त्रिपुरेश्वर	०१-४२१२३७६	०१-४२५०७१७	vpheo@vpheo.gov.np
७	केन्द्रिय गाई भैसी प्रबर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५३८९०२	०१-५५३८९०२	ccbpo@dls.gov.np
८	केन्द्रिय भेडा बाख्रा प्रबर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५५४९०६	०१-५५५४९०६	info@sheepgoat.gov.np
९	केन्द्रिय बंगुर, कुखुरा प्रबर्द्धन कार्यालय, हरिहर भवन, ललितपुर	०१-५५४३०९०	०१-५५४३०९०	pigpoultry@dls.gov.np
१०	राष्ट्रिय पशु प्रजनन केन्द्र, पोखरा, कास्की	०६१-६२२२८४	०६१-४३२६३३	info@nlbc.gov.np

३.१२ दुग्ध विकास संस्थान, लैनचौर

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	केन्द्रीय कार्यालय, लैनचौर काठमाडौं	अध्यक्ष : ४४१२६९६ महा प्रबन्धक : ४४१४८४१ प्राविधिक व्यवस्थापन विभाग : ४०२४०२९ रिसर्प्स/सोधपुछ : ४४११७१०, ४४१३६९६, ४४१०४८९ टोल फ्रि नं. १६६००१०४४४४	०१-४४१७२१५	info@dairydev.com.np www.dairydev.com Facebook: DDCNepal Twitter: DairyDevCorpNep

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
२	काठमाडौं दुग्ध वितरण आयोजना, बालाजु औद्योगिक क्षेत्र, बालाजु, काठमाडौं	प्रमुख : ४३५००३९ विक्री शाखा : ४३५५०२४ सोधपुछ: ४३५००९२ टोल फ्रि नं.: ९६६००९०४४४४	०९-४३५००३९	
३	दुग्ध पदार्थ विक्री वितरण आयोजना, लैनचौर, काठमाडौं	प्रमुख : ४४३२६२४ विक्री शाखा: ४४९९३९७		
४	विराटनगर दुग्ध वितरण आयोजना, कंचनवारी	प्रमुख : ०२९-४२०२३६ सोधपुछ : ४२००४०, ४२०९०५	०२९-४२९०५९	
५	हेटौंडा दुग्ध वितरण आयोजना, हेटौंडा औद्योगिक क्षेत्र, हेटौंडा	प्रमुख: ०५७-४९२८९२ विक्री शाखा : ४९२४७९	०५७-४९२८९२	
६	जनकपुर दुग्ध वितरण आयोजना, ढल्केबार, जनकपुर	प्रमुख: ०४९-५६००२० सोधपुछ: ५६०९९५, ५६०९९६	०४९-५६००२०	
७	लुम्बिनी दुग्ध वितरण आयोजना, बुटवल औद्योगिक क्षेत्र, बुटवल	प्रमुख ०७९-५४०५४३ सोधपुछ-५४९५४३	०७९-५४०५४३	
८	नेपालगञ्ज दुग्ध वितरण आयोजना, कोहलपुर, बाँके	प्रमुख: ०८९-५४००८३	०९९-५५९९८६	
९	धनगढी दुग्ध वितरण आयोजना अत्तरीया, कैलाली	०९९-५५९२९३	०९९-५५९९८६	

कृषि डायरी २०७४

चिज उत्पादन केन्द्रहरू

चिज उत्पादन केन्द्रहरू	फोन नं.
नगरकोट चिज कारखाना	९८४१४३०५७३
पशुपतिनगर चिज उत्पादन केन्द्र, इलाम	०२७-५५००४२, ९८०७९७०५४०
गोसाँइकुण्ड याक चिज उत्पादन केन्द्र	९७४१०४६६३२
राँके चिज उत्पादन केन्द्र, पाँचथर	९८४४२६६६८६
चोरदुंग चिज उत्पादन केन्द्र, जिरी	९७४१०४५१५५
फोदुंग चिज उत्पादन केन्द्र, जिरी	९७४१०८७१३९
चिज पनिर उत्पादन केन्द्र, नुवाकोट	९८४१७२२६०२
भीमखोरी पौवा पनिर उत्पादन केन्द्र, काभ्रे	९६१९२३००००

३.१३ कृषि उपज बजार संचालक समितिहरू

क्र.सं	स्थान	फोन नं.
१	वित्तामोड, भ्वापा	०२३-५४०००२
२	धरान, सुनसरी	०२५-५२२९३४
३	पोखरा, कास्की	०७९-५३०७५५
४	लालबन्दी, सर्लाही	०४६-५०१०४७
५	नवलपुर, सर्लाही	०४६-५७०२२८
६	ढल्केबर, धनुषा	०४१-५६००५८
७	सिन्धुलीमाडी, सिन्धुली	०४७-५२०४५४
८	बर्दिबास, महोत्तरी	०४४-५३०१७९

३.१४ कृषि अध्ययन संस्थान

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
कृषि तथा वन विज्ञान विश्वविद्यालय (AFU), रामपुर चितवन चितवन	०५६-५८१००२/ ००३, ५८११४१, ५९११४१	०५६-५९१०२१	www.iaas.edu.np admin@iaas.edu.np info@iaas.edu.np
कृषि तथा वन विज्ञान विश्वविद्यालय, रामपुर, चितवन	०५६-५२०६०२ ५९११४१	५९१०२१	www.afu.edu.np admin@afu.edu.np
लमजुङ कृषि क्याम्पस (IAAS/TU), सुन्दरबजार	०६६-४०२०३७ ०६६-४०२०३८ ९८५१०७९५९६	-	lamjungiaas@gmail.com
पक्लिहवा कृषि क्याम्पस (IAAS/TU), पक्लिहवा	०७१-५०६०९१	-	-
Agriculture and Animal Science Campus, Gokulsehwar, Baitadi	०९३-४०००४४	-	info@gaasc.edu.np www.gaasc.edu.np
College of Life Sciences, Tulsipur, Dang	०८२-५२२९७८ ०८२-५२२९५७	०८२-५२२९५७	mari.hrdcoordinator@gmail.com
Prithu Technical College, Lamahi, Dang	९८५७८३२९०	-	prithutechnicalcollege@gmail.com
B.Sc. in Horiculture and Floriculture Management, Ilam	०२७-५२०६६५, ०२७-५२००२०	-	-
College of Natural Resource Management, Puranchaur, Kaski (AFU)	०६१ ५०३००७ ०६१ ५०३००४ ९८५५०५८२६४		
हिमालयन कलेज अफ एग्रीकल्चर साइन्सेस एण्ड टेक्नोलोजी कार्यकारी निर्देशक	०१ ४२७३३४१		hicast@wlink.com.np www.hicast. edu.np

कृषि डायरी २०७४

कार्यालय	फोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद, सानोठिमी, भक्तपुर	६६३०४०८, ६६३०७६९,	६६३०२९४	info@ctevt.gov.np www.ctevt.org.np

३.१५ नेपाल सरकारका विभागहरूको टेलिफोन नम्बरहरू

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
अध्यागमन विभाग, कालिकास्थान	०१-४४३३९३४	०१-४४२९६६०	www.immi.gov.np
उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर	०१-४२६९२०३ ४२६९३०२	४२६९९९२	info@doin.gov.np, www.doin.gov.np
शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, बबरमहल	०१-४२६२९६९, ४२६२५३५	-	info@dubdc.gov.np www.dubdc.gov.np
औषधी व्यवस्था विभाग, बिजुलीबजार	०१-४७८०२२७	४७८०५७२	director@dda.gov.np www.dda.gov.np
आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट	०१-४४९०३४० ४४९५८०२	४४९९७८८	hq@ird.gov.np www.ird.gov.np
भन्सार विभाग, त्रिपुरेश्वर	०१-४२५९७९३	४२५९८०८	cscl@custom.gov.np www.customs.gov.np
राजस्व अनुसन्धान विभाग, हरिहरभवन	०१-५५५९८०२ ५०९००५७	५५४२०२३	info@dri.gov.np www.dri.gov.np
राजस्व प्रशासन तालिम केन्द्र, हरिहरभवन	०१-५५२३९७० ५५२३९७९	-	mail@ratc.gov.np www.ratc.gov.np
कारागार व्यवस्था विभाग, डिल्लीबजार	०१-४४४४५५२	४४४४५५३	info@dopm.gov.np www.dopm.gov.np

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, थापाथली	०१-४२२९४०६ ४२४५९४७	४२२७७२०	info@cbs.gov.np www.cbs.gov.np
खानेपानी तथा ढल निकास विभाग, पानीपोखरी	०१-४४१३७४४ ४४१८२५३	४४१९८०२	info@dwss.gov.np www.dwss.gov.np
खानी तथा भूगर्भ विभाग, लाजिम्पाट	०१-४४१४७४०	—	info@dmgnepal.gov.np www.dmgnepal.gov.np
घरेलु तथा साना उद्योग विभाग, त्रिपुरेश्वर	०१-४२५९८४६ ४५९८४२२	४२५९७४७	dcsi@dcsi.gov.np www.dcsi.gov.np
जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, बबरमहल	०१-४२५५९२० ४२६२३७४	४२५४८९०	dg@dhm.gov.np www.dhm.gov.np
जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग	०१-५५३५५०२ ५५३५४०७	५५२३५२८	dwidp@ntc.net.np www.dwidp.gov.np
नापी विभाग, मिनभवन	०१-४४८२७१३	—	www.topography.gov.np
भूमिसुधार व्यवस्थापन विभाग, बबरमहल	०१-४२२००२८ ४२२३०४९	४२३०५८५	info@dolrm.gov.np www.dolrm.gov.np
निजामती किताबखाना, हरिहरभवन	०१-५०१०२९८ ५०१०१३८	५०१०१४९	info@pis.gov.np www.pis.gov.np
शिक्षा विभाग, सानोठिमी	०१-६६३१९७२	—	www.doe.gov.np
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी	०१-६६३००८८	६६३०७९७	www.moescdc.gov.np
शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र, सानोठिमी	०१-६६३१३७२ ६६३८१५२	६६३०१९३	info@nced.gov.np www.nced.gov.np

कृषि डायरी २०७४

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
पुरातत्व विभाग, रामशाह पथ	०१-४२५०६८३	४२६२८५६	www.doa.gov.np info@doa.gov.np
वन विभाग, बबरमहल	०१-४२२०३०३ ४२२१२३१	४२२७३७४	info@dof.gov.np www.dof.gov.np
राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजयन्तु संरक्षण विभाग, बबरमहल	०१-४२२७९२६ ४२२०८५०	४२२७६७५	info@dnppwc.gov.np www.dnppwc.gov.np
भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, बबरमहल	०१-४२२०८२८ ४२२०८५७	४२२१०६७	dscwm2031@yahoo.com www.dscwm.gov.np
वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग, बबरमहल	०१-४२५६४६९ ४२२०४८२	४२२०१५९	info@dfrs.gov.np www.dfrs.gov.np
वनस्पति विभाग, थापाथली	०१-४२५११६१ ४२५११५९	४२५११४१	info@dpr.gov.np www.dpr.gov.np
वातावरण विभाग, कुपण्डोल	०१-५५५११४९ ५५५११४०	५५५११४९	info@doenv.gov.np www.doenv.gov.np
राष्ट्रिय सतर्कता केन्द्र, सिंहदरबार	०१-४२००३३९	४२००४०	www.nvc.gov.np
सम्पत्ति शुद्धीकरण विभाग, केशरमहल	०१-४४३८२१८ ४४३९५५८	४४३०९४८	dmli@dmli.gov.np
महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय, अनामनगर	०१-४४३८५४५ ४४३८५४६	४४१४६५१	www.nvc.gov.np
मुद्रण विभाग, सिंहदरबार	०१-४२११६२२ ४२११८२०	४२११७६४	info@dop.gov.np www.dop.gov.np
सडक विभाग, बबरमहल	०१-४२६२६९३	४२५७४०९	info@dor.gov.np

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
सिंचाई विभाग, जावलाखेल	०१-५५३५३८२	५५३७९६९	irrigation@wlink.np www.doi.gov.np
हुलाक सेवा विभाग, डिल्लीबजार	०१-४४११३५३	४४१४६८८	info@nepalpost.gov.np www.nepalpost.gov.np
सूचना विभाग, तिलगंगा	०१-४११२५५१ ४११२७५३	-	info@doinepal.gov.np www.doinepal.gov.np
स्वास्थ्य सेवा विभाग, टेकु	०१-४२६१७१२	४२६२०३८	info@dohs.gov.np www.dohs.gov.np
श्रम विभाग, भिनभवन	०१-४१०७२४ ४१०७२८८	४१०७२८८	info@dol.gov.np www.dol.gov.np
वैदेशिक रोजगार विभाग, तिनकुने	०१-४४६१२९९	४११२४७३	info@dofe.gov.np www.dofe.gov.np
राहदानी विभाग, नारायणहिटी	०१-४४१६०११ ४४१६०१२	४४११०२८	communication@dopmofa.gov.np www.dopmofa.gov.np
सहकारी विभाग, बानेश्वर	०१-४४६५३६२ ४४६११७७	-	sahakaribivag@gmail.com www.sahakaribivag.gov.np
महिला तथा बालबालिका विभाग, लैनचौर	०१-४४६१२९९	४११२४७३	dwd1@wlink.com.np www.ded.gov.np
स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा कृषि सडक विभाग, पुल्चोक	०१-५५५५००१ ५५५५३६२	-	dg@dolidar.gov.np www.dolidar.gov.np
नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग, बालाजु	०१-४३५०८१८ ४३५०४४५	४३५०६८९	nbsm@nbsm.gov.np www.nbsm.gov.np
वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन विभाग, बबरमहल	०१-४२४७९१२		

कृषि डायरी २०७४

विभाग	टेलिफोन	फ्याक्स	इमेल/वेबसाइट
यातायात व्यवस्था विभाग, मिनभवन	०१-४६०२१२६ ४६०१७४३		info@dotm.gov.np www.dotm.gov.np
आयुर्वेद विभाग	०१-४२६९७३५		

३.१६ नेपाल सरकारका क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरूको टेलिफोन

कार्यालय	टेलिफोन	फ्याक्स
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, धनकुटा	०२६-५२०७८५ ५२०५८४	
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, हेटौडा	०५७-५२३७९९	५२३४५१
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, पोखरा	०६१-५३३०६८	
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, सुर्खेत	०८३-५२१३४२ ४२१८८५	
क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय, डोटी	०९४-४४०१०२	

३.१७ प्रमुख टेलिभिजन प्रसारण संस्थाहरू

क्र.स.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाइट
१	नेपाल टि.भी.	०१-४२००३४८	४२००३४८	info@ntv.org.np	ntv.org.np
२	कान्तिपुर टि.भी.	०१-५१३५०५०	५१३५०५४	news@kantipur.tv.com	kantipur.tv.com
३	ईमेज च्यानल	०१-४४३३१४१	४४३६८७३	imchannel@wlink.com.np	imagechannel.com.np

क्र.स.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाईट
४	एभिन्युज टि.भी.	०१-४२२७२२२	४२५१०५५	evenews007@gmail.com	evenews.tv.com
५	सगरमाथा टि.भी.	०१-४२३३०७१/७२	४२३३०७३	info@sagarmatha.tv	sagarmatha.tv
६	तराई टि.भि.	०१-४१०६१९९	४१०६२१३		
७	ए.बि.सी. टि.भी.	०१-४४३९२३२	४४४५२३१	abctvnews@gmail.com	abctvnepal.com
८	माउन्टेन टि.भी.	०१-५०१०७९६	५०१०७९७	info@mounttv.com mtvmauntain@gmail.com	mountaintv.com.np
९	हिमालय टि.भी.	०१-४४७६६८४	४४९७७११	info@himalayatv.com	himalayatv.com
१०	न्यूज २४	०१-४४४६१९९	४००२६५५	nbc@nws24nepal.tv	news24nepal.com
११	कृषि टि.भी.	०१-६२०१३३०			

३.१८ राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकाहरूको विवरण

क्र.स.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाईट
१	गोरखापत्र	४२२७४९३	४२२६५२९	gopa@mos.com.np	gorkhapatraonline.com
२	कान्तिपुर	५१३५०००	५१३५००१		ekantipur.com
३	अन्नपूर्ण	४४८२३०५	४४८२१९९	annapurna@annapost.com	annapost.com
४	कारोबार	४७८५०००	४७८५६६५	mail@karobardaily.com	karobardaily.com
५	नयाँ पत्रिका	८८८५९४४	४४८५५३६	letter@nayapatrika.com	nayapatrika.com
६	नागरिक दैनिक	४२६५१००	४२५२२६२	nagarik@nagariknews.com	nagariknews.com
७	अभियान	४२७७१७	४२६८७२६	editorial@abhiyan.com.np	abhiyan.com.np

कृषि डायरी २०७४

क्र.स.	नाम	फोन नं.	फ्याक्स नं.	ईमेल	वेबसाईट
८	राजधानी	५५४६३००	५०११५९४	rajdhaninews@gmail.com	rajdhani.com.np
९	कमाण्डर	४४४०३५०	४४२००२८	copstnepal@gmail.com	commanderpost.com
१०	नेपाल समाचारपत्र	४२६११७९	४२१८९९०	news@newsfnepal.com	newsfnepal.com
११	द हिमालयन	४७७.३५८	४७७०७०१	editorial@thehimalayantimes.com	thehimalayantimes.com

३.१९ कृषि सम्बन्धी पत्रिका/म्यागाजिनहरूको विवरण

क्र. सं.	पत्रिका/म्यागाजिनको नाम	फोन नं.	ईमेल/वेबसाईट
१	कृषि टाइम्स मासिक	४२२४५७२	evtmedia@gmail.com
२	आरसी टाइम्स साप्ताहिक, पोखरा	०६१-५४०६२२	arsi.times@gmail.com
३	कृषि साप्ताहिक	९८५१०५९४५५	sajnepal@gmail.com, www.krishionline.com.np
४	कृषक मासिक	४४६०२६६	krishakmasik@gmail.com
५	कृषक र प्रविधि मासिक	०१-४७८५८४२, ४७८५७५६	togetherforagriculture@gmail.com, krishakraprabidhi@gmail.com www.mdinnovative.com.np, www.agrinepal.com.np
६	हिपात कृषक मासिक	९८५१०८१२८१	hipatmasik@gmail.com
७	एग्रो टाइम्स मासिक	४२४९०६६, ४१०२७०९	info@agro.com.np, agrotimesmedianetwork2000@gmail.com
८	कृषि जर्नल मासिक	४२८८७४३, ९८४१४४५७५३	krishijournal@yahoo.com, www.krishijournal.com.np
९	हाम्रो सम्पदा मासिक	४७७०२०६ ४७७९९७४	info@hamrosampada.com.np, shyam1sampada@gmail.com www.hamrosampada.com.np
१०	भेट टाइम्स	९८५१०५४८६८	vettimes@yahoo.com
११	भेट न्यूज	९८५१११२०१५, ९८५१०६४९२१	vetnewsforyou@gmail.com
११	कृषि सूचना राष्ट्रिय मासिक	९८४९२३७९२६	agri_infomonthly@yahoo.com, www.apac.org.np

क्र. सं.	पत्रिका/म्यागाजिनको नाम	फोन नं.	ईमेल/वेबसाइट
१२	हलो खबर पत्रिका	९८५१०३०३००	meromanjel@gmail.com, www.hallokhabar.com
१३	तरकारी फलफूल सन्देश	०१-४२८७०६५	
१४	कृषि अनलाईन	९८५१०५९४५५	sajnepal@gmail.com, www.krishionline.com
१५	नेशनल न्यूज साप्ताहिक	०१-६२२५६२४, ९८४१३०२९२७	nationalnewsweekly@gmail.com

३.२० कृषि रेडियो

क्र. सं.	रेडियोको नाम	फोन	ईमेल/वेबसाइट
१	कृषि रेडियो, धादिङ्ग	९८५१०८३६५७	news.krishiradio@gmail.com

३.२१ कृषि पत्रकार/प्रकाशन तथा प्रसारण गृहहरूको संस्थाहरू

क्र.सं.	संस्था	फोन	ईमेल/वेबसाइट
१	नेपाल कृषि पत्रकार प्रतिष्ठान	९८५१०१९१०८, ९८४९२४५३५५, ९८४९०१७४०१	najonktrm@gmail.com, www.newsagro.com
२	नेपाल कृषि पत्रकार समाज	९८५१०५९४४५	sajnepal@gmail.com, www.krishionline.com
३	कृषि सञ्चार समाज	९८४५१४८८८२	

३.२२ सूचना प्रविधि मार्फत कृषि प्रविधिमा कार्यरत संस्थाहरू

क्र. सं.	संस्था	फोन	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाइट
१	Agriculture Information Study and Consultancy Center(AISCC)	०६१-५३३२२५, ५३३२२६	०६१-५३३१३३	aiscc2061@yahoo.com, www.aiscc.com.np notice board no.1618-061533225
२	ICT in Agriculture in Nepal	९८४००५१७६३		ictinagriculturenepal@gmail.com, www.krishighar.com

कृषि डायरी २०७४

3.23 NATIONAL/INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Name of Organization	Phone	Fax	Email/Website
Actionaid Nepal	4436377	4419718	www.actionaid.org/nepal mail.nepal@actionaid.org
Agriculture Enterprise Center	4262245/260		-
Agriculture Technology Center	5525956		-
Asian Development Bank	4227784/779		-
Care International Nepal	5522153	5521202	SBT@carenep.mos.com.np
CARE-Nepal	5522143/153		care@carenep.mos.com.np
CEAPRED	5546542, 5520272		info@ceapred.wlink.com.np
CEDA	4331721		ceda@wlink.com.np
CIMMYT	4269564	5548826	
FAO	5523990, 5523239		www.fao.org
FORWARD Nepal	056 527623	056 521523	ctwforward@wlink.com.
GTZ	5523228	5521982	gtz-nepal@gtz.de
Heifer Project International	5250554, 5250841	5250873	heifer.nepal@heifer.org, www.heifernepal.org
Helvetas	5531109, 5522013		www.hevetasnepal.org.np
ICIMOD	5525313	5524509	icimod@icimod.org.np www.icimod.org

Name of Organization	Phone	Fax	Email/Website
IDE/Nepal	5524461, 5548826		ide@ide.wlink.com.np
JICA	5552269, 5552199	5552229	-
LI-Bird	061-526834		libird@mos.com.np
Luthern World Federation	4721271	4720225	www.lwfnepal.org
Natural Resources and Agriculture Management Center (NaRAM Center)	01-4880324		naramcenter@yahoo.com
Nepal Permaculture Group	01-4252597		ngp@earthcare.wlink.com.np www.npg.org.np
Plan International	5535560, 5536431		
Practical Action	4446015		practicalaction@practicalaction.org.np www.practicalaction.org
Royal Everest Coffee	4413959	4410925	
NAST	5543406, 5543416		
RRN	4415418	4418296	rrn@mos.com.np
SAARC	4221785	4226350	
SNV	5523444, 5522915		
SSMP	5543591	5526890	psussmp@wlink.com.np
UNDP	5523200/986		www.undp.org

कृषि डायरी २०७४

Name of Organization	Phone	Fax	Email/Website
UNFPA	5523637, 5537749		
USAID	4270144, 4272271		
WHO	5523993, 5523637		registry@who.int
Women Awareness Centre	069-420456		
Winrock International	4467087	4476109	winrocknepal@winrock.org.np
World Bank	4226792	4225112	
World Food Programme	5543420		wfp.kathmandu@wfp.org

नेपाल कृषि प्राविधिक एसोसिएसन (NATA)

Nepal Agricultural Technicians Association (NATA)	०१-५५४४९७४		nata2064@gmail.com
---	------------	--	--------------------

३.२४ क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय र अर्न्तगतका जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय कृ.नि. र जि.कृ.वि.का.					
	क्षेत्रीय कृ.नि. बिराटनगर	९८५२०२२८४९	०२९-४७०९५८, ४७०२५८ ४७०४९०	www.radbiratnagar.gov.np radagribt@gmail.com	-

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
१	ताप्लेजुङ	९८५२६६०१३०	०२४-४६०१३०, ६९९	www.dadotaplejung.gov.np dadotpj@gmail.com	-
२	पाँचथर	९८५२६६१४६८	०२४-५२०१३०, ४६८	www.dadopanchthar.gov.np dado5thar@gmail.com	१६६०२४५२०००
३	ईलाम	९८५२६८१६६८	०२७-५२००४६, ४७	www.dadoilam.gov.np dadoilam@gmail.com	१६६०२७५२०००
४	झापा	९८५२६७१०९	०२३-४५५०५६, ५४६	www.dadojhapa.gov.np dadojhapa@hotmail.com	१६६०२३४५५५५
५	भोजपुर	९८४५४२४०७३	०२९-४२०१३०, ६३०	www.dadobhojpur.gov.np dadobhojpur@gmail.com	१६६०२९४२९११
६	संखुवासभा	९८५२०५८४८७	०२९-५६०१३०, ४८७	dado7412@gmail.com -	१६६०२९५६५५५
७	तेह्रथुम	९८५२०२४४२७	०२६-४६०१३०, ५१३	www.dadoterhathum.gov.np dadotthum@gmail.com	१६६०२६४६०००
८	धनकुटा	९८५२०५०४२४	०२६-५२०४७८, २२६	www.dadodhankuta.gov.np dadodhankuta1@gmail.com	-
९	सुनसरी	९८५२०४८१८३	०२५-५६०१२४, १०६	www.dadosunsari.gov.np dadosunsari3@gmail.com	१६६०२५५६०००
१०	मोरङ	९८५२०२४०४६	०२१-५२६५६८, ५२१३५८	www.dadomorang.gov.np dadomorang@yahoo.com	-
११	खोटाङ	९८५२८४९१३०	०३६-४२०१३०, ६२९	www.dadokhotang.gov.np dadokhotang@gmail.com	१६६०३६४२५५५
१२	सोलुखुम्बु	९८५२८५११३०	०३८-५२०१३०, ५२००१५	www.dadosolukhumbu.gov.np dadosolu@gmail.com	१६६०३८५२०००

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
१३	ओखलढुङ्गा	९८५२८४०१३०	०३७-५२०१३०, ६०६	dadookhal@gmail.com	१६६०३७५२०००
१४	उदयपुर	९८५२८३५०६७	०३५-४२०१३०, २६३	www.dadoudaypur.gov.np dadoudayapur@gmail.com	१६६०३५४२१३०
१५	सिराहा	९८५२८३०५५०	०३३-५२००५०, ०४९	dadosiraha@yahoo.com	-
१६	सप्तरी	९८५२८२०७६५	०३१-५२००५०	www.dadosaptari.gov.np dadosaptari@gmail.com	-
मध्यमाञ्चल क्षेत्रीय कृ. नि. र जि. कृ. वि. का.					
	क्षेत्रीय कृ. नि.	०१-५५२११४५	०१-५५२८७४९	www.crad.gov.np cradnp@gmail.com	
१७	काठमाण्डौ	०१-४४८१७६४	०१-४४८१२१९	www.dadokath.gov.np agri.kath@gmail.com	
१८	काभ्रे	०११-४९०५८९	०११-४९०२०१	www.dado.kavre.gov.np dadokavre@gmail.com	१६६०११६६१११
१९	सिन्धुपाल्चोक	०११-६२०१२५	०११-६२०३४७	www.dadosindhupalchowk.gov.np dadosindhu@gmail.com	१६६११६२०००
२०	रसुवा	०१०-५४०१६३	०१०-५४०१२८	www.dadorasuwa.gov.np dadorasuwa@gmail.com	१६६०१०५४०००
२१	नुवाकोट	०१०-५६०१२८	०१०-५६०२१६	www.dadonuwakot.gov.np dadonuwakot@gmail.com	१६६०१०५६६६६
२२	धादिङ	०१०-५२०१२८	०१०-५२०४१९	dadodhading@gmail.com	१६६०१०५२४१९
२३	रामेछाप	०४८-५४००६३	०४८-५४०३०८	www.dadoramechhap.gov.np ramechhappdado@gmail.com	१६६०११६६६११

कं.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्रि नं.
२४	दोलखा	०४९-४२११३०	०४९-४२११३०	krishidolakha@gmail.com	१६६०४९४२१११
२५	सिन्धुली	०४७-५२०१६६	०४७-५२०१६६	www.dadosindhuli.gov.np dadosindhuli@gmail.com	१६६०४७५२०००
२६	धनुषा	०४१-५२३७३९	०४१-५२३७३९	www.dadodhanusha.gov.np dadodhanusha@gmail.com	१६६०४१५२२२२
२७	महोत्तरी	०४४-५२०१०३	०४४-५२०१६४	www.dadomahotari.gov.np shankarsha@yahoo.com	नभएको
२८	सर्लाही	०४६-५२०१३०	०४६-५२००३०	www.dadosarlahi.gov.np dasosarlai@yahoo.com	१६६०४६५२०००
२९	बारा	०५३-५५००१७	०५३-५५१२१७	www.dadobara.gov.np dado.bara@yahoo.com	१६६०५३५५०००
३०	पर्सा	०५१-५२२३०४	०५१-५२१८७९	dadoparsha@yahoo.com	१६६०५१५२५३०
३१	मकवानपुर	०५७-५२०४६६	०५७-५२०४६६	dadomakwanpur@gmail.com	१६६००१५५०००
३२	रौतहट	०५५-५२०००१	०५५-५२०३७०	www.dadorautahat.gov.np dadorautahat@gmail.com	१६६०५५५२१११
३३	भक्तपुर	०१-५०९२०५४	०१-५०९२२१७	www.dadobhaktapur.gov.np bkttdado@gmail.com	नभएको
३४	चितवन	०५६-५२०११५	०५६-५२६२२६	www.dadochitwan.gov.np dadochitwan@gmail.com	१६६०५६५२११५
३५	ललितपुर	०१-५५३४५७३	०१-५५३४६१६	www.dadolalitpur.gov.np dadolalitpur@gmail.com	

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र र जि.कृ.वि.का.					
	क्षे.कृ.नि.	९८५६०२३२७३	०६१-५२०२७३	www.radpokhara.gov.np radpokhara@yahoo.com	-
३६	मनाङ	राममिलन प्रसाद विश्वकर्मा ९८५६०४९२१३	०६६-४४०२१३	www.dadomanang.gov.np dadomanang1@gmail.com	१६६०६६४४१११
३७	लमजुङ	कृष्णभद्र अधिकारी ९८५६०४५२३०	०६६-५२०१३०	www.dadolamjung.gov.np dadolamjung@gmail.com	१६६०६६५२०१३
३८	गोरखा	यामकुमार श्रेष्ठ ९८५६०३०६४९	०६४-४२०११३	www.dadogorkha.gov.np gorkhadado@yahoo.com	१६६०६४४२११३
३९	तनहुँ	चेतनाथ अधिकारी ९८५६०६४१३०	०६५-५६०१३०	www.dadotahanun.gov.np dadotahanun@yahoo.com	१६६०६५५६०१३०
४०	कास्की	लोकेन्द्र बोहरा ९८५६०२८४४४	०६१-४६१०७४	www.dadokaski.gov.np dadokaski@yahoo.com	१६६०६१५२०००
४१	स्याङ्जा	तेजप्रसाद दवाडी ९८५६०२७३१०	०६३-४२०१३०	www.dadosyangja.gov.np dadosyangja@yahoo.com	१६६०६३४२०००
४२	मुस्ताङ	सावित्री बराल ९८५७६५००८८	०६९-४४०१३०	www.dadomustang.gov.np dadomustang@gmail.com	१६६०६९४४०००
४३	म्याग्दी	श्यामप्रसाद रिजाल ९८५७६२२१४४	०६३-५२०१३०	www.dadomyagdi.gov.np dadomyagdi@gmail.com	१६६०६९५२०००

कृषि डायरी २०७४

कं.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
४४	पर्वत	वासुदेव रेग्मी ९८५७६३००२३	०६७-४२०१३०	www.dadoparbat.gov.np dadoparbat@gmail.com	१६६०६७४२०१३०
४५	वाग्लुङ	मदनथापा ९८५७६२०६९९	०६८-५२०१३०	www.dadobaglung.gov.np dadobaglung1@gmail.com	१६६०६८५२०००
४६	गुल्मी	चक्रपाणी पन्थी ९८५७०६४१४४	०६९-५२०१२६	www.dadogulmi.gov.np dadogulmi@gmail.com	१६६०७९५२०००
४७	अर्घाखाँची	जगन्नाथ तिवारी ९८५७०६३९२६	०७७-४२०१२६	www.dadoarghakhanchi.gov.np dado.arghakhanchi@gmail.com	१६६०७७४२०००
४८	पाल्पा	किशोरमानश्रेष्ठ ९८५७०६५२९४	०७५-५२०२९४	www.dadopalpa.gov.np dadoplpa@yahoo.com	१६६०७५५२९१७१
४९	रुपन्देही	भोजराज सापकोटा ९८५७०२३३०३	०७१-५२०९१७	www.dadorupandehi.gov.np dadorup@gmail.com	१६६०७१५२०००
५०	नवलपरासी	तेजनारायण गैरे ९८५७०४५१०६	०७८-५२०१०६	www.dadonawalparasi.org nawalparasidado@gmail.com	१६६०७८५२१०६
५१	कपिलवस्तु	श्री राकेश ओझा ९८५७०५१४२३	०७६-५६००६३	www.dadokapilvastu.gov.np dadokapilvastu@yahoo.com	१६६०७६५६००)

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय कृ.नि. र जि.कृ.वि.का.					
	क्षेत्रीय कृ.नि.	९८५८०५११७३	०८३-५२००८२	www.radsurkhet.gov.np radsurkhet@gmail.com	-
५२	प्युठान	९८५७८३३०५२	०८६-४२००५२	dadopyuthan@yahoo.com	९६६०८६४२०००
५३	रुकुम	९८५१०१०८३१	०८८-५३००१९	www.dadorukum.gov.np dadorukum@gmail.com	-
५४	रोल्पा	९८५७८२४५०५	०८६-४४०११८/३०२	www.dadorolpa.gov.np dadorolpa@yahoo.com	९६६०८६४४४४४
५५	सल्यान	९८५७८२२२५७	०८८-५२०१३०/२०५	www.dadosalyan.gov.np luiteitp@gmail.com	९६६०८८५२०००
५६	दाङ	९८५११५११८१	०८२-५६००२५	www.dadodang.gov.np dadodang@gmail.com	-
५७	बाँके	९८५८०२०४६१	०८१-५२००२७/२२५	www.dadobanke.gov.np dadobanke@gmail.com	९६६०८१५२०००
५८	बर्दिया	९८५८०२३०३८	०८४-४२०१०७/९४६	www.dadobardiya.gov.np dado_bardiya@yahoo.com	९६६०८४४२०००
५९	सुर्खेत	९८५८०५६८११	०८३-५२०३०५ -५२०१८१	www.dadosurkhet.gov.np dado_skt@yahoo.com	९६६०८३५२०००

क्र.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
६०	दैलेख	९८४६५५६०४०	०८९-४२०१४५	www.dadodailekh.gov.np dadodailekh@gmail.com	१६६०८९४२०००
६१	जाजरकोट	९८५८०६०१२५	०८९-४३०१२५	www.dadojajarkot.gov.np dadojajarkot121@gmail.com	-
६२	डोल्पा	९८४११६६३९५	०८७-५५००९९	dadodolpa@gmail.com	-
६३	हुम्ला	९८४८३६८१०६	०८७-६८००११	dadohumla@gmail.com	१६६०८६६८०००
६४	जुम्ला	९८४१४६८४३८	०८७-५२००२७	www.dadojumla.gov.np dadojumla2013@gmail.com	१६६०८७५२०००
६५	कालीकोट	९८५८०५१९९५	०८७-४४०११८	www.dadokalikot.gov.np kalikot.agri@gmail.com	१६६०८७४४४४४
६६	मुगु	९८४२०२०२९४	०८७-४६००८६	www.dadomugu.gov.np dadomugu.govnp@gmail.com	१६६०८७४६१११

सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र र जि.कृ.वि.का.

	क्षे.कृ.नि.		०९४-४४०१८७ -४४००१० -४४०४१४ fax	raddipayal@yahoo.com www.raddipayal.gov.np	-
६७	दार्चुला	९८४१५४८२८४	०९३-४२०१४१ -४२०४४७ fax	www.dadodarchula.gov.np dadodarchula@gmail.com	१६६०९३४२०००
६८	डडेल्धुरा	९८५८७५१४८१	०९६-४१०१७९ -४१०११२ fax	www.dadodadeldhura.gov.np dadeldhuradado@gmail.com	१६६०९६४२०००

कृषि डायरी २०७४

कं.सं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय प्रमुखको नाम र अफिस मोबाइल नं.	फोन/फ्याक्स	वेबसाईट/इमेल	टोल फ्री नं.
६९	बैतडी	९८५८७५११५४	०९५-५२०१५४ -५२०४७९ -५२००५४ fax	www.dadobaitadi.gov.np dadobaitad2027@gmail.com	१६६०९५५२००१
७०	अछाम	९८५११९२९७३	०९७-६२०१८७ -६२०११४ fax	www.dadoachham.gov.np dadoachham@rocketmail.com	१६६०९७६२६६६
७१	कन्चनपुर	९८४१३४१७१८	०९९-५२१२५२ -५२२१८३ fax	www.dadokanchanpur.gov.np dadokanchanpur@gmail.com	१६६०९५२०००
७२	कैलाली	९८५८४२२१६४	०९१-५२११२४ -५२१२२७ fax	dadokailali@gmail.com	१६६०९१५२११२
७३	बझाङ	९८५१०५४२४१	०९२-४२१०४५	dadobajhang@yahoo.com	-
७४	बाजुरा	९८५१२१२५५०	०९७-५४२२१४ -५४१०१४ fax	www.dadobajura.gov.np dadobajura@gamil.com	१६६०९७५४१११
७५	डोटी	९८४१४१८३१८	०९४-४११०३ -४१११२६ fax	dadodoti80@gmail.com	१६६०९४४२०००

३.२५ जिल्ला पशु सेवा कार्यालयहरू

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१	ताप्लेजुङ	०२४	४६०१७६		dlso_taplejung@dls.gov.np
२	पाँचथर	०२४	५२०१२७, ५२०४६९		dlso_panchthar@dls.gov.np
३	ईलाम	०२७	५२००४३		dlso_ilam@dls.gov.np
४	भूपा	०२३	५२००८७		dlso_jhapa@dls.gov.np
५	संखुवासभा	०२९	५६०१५९		dlso_sankhuwasabha@gmail.com
६	तेह्रथुम	०२६	४६०१२७		dlso_thm@gmail.com
७	धनकुटा	०२३	५२०२८३, ५२०२८०		dlso_dhankuta@dls.gov.np
८	भोजपुर	०२९	४२०१२९		dlso_bhojpur@dls.gov.np
९	मोरङ	०२१	४७९९५८		dlso_morang@dls.gov.np
१०	सुनसरी	०२५	५६०१६२		dlso_sunsari@dls.gov.np
११	सोलुखुम्बु	०३८	५२०१०३		dlso_solu@yahoo.com
१२	ओखलढुङ्गा	०३७	५२०२१०		dlso.okhaldhunga@gmail.com
१३	खोटाङ	०३६	४२०१०७		dlso_khotang@hotmail.com

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
१४	उदयपुर	०३५	४२०१२९		udayapurdls@gmail.com
१५	सप्तरी	०३१	५२०३०८, ५२०१४२		dlso_saptari@dls.gov.np
१६	सिराहा	०३३	५२०००८, ५२००५८		dlso_siraha@dls.gov.np
१७	दोलखा	०४९	४२१११५	४२१७४०	dlsodolakha@gmail.com
१८	रामेछाप	०४८	५४००३२	५४०४४८३	thapagb2011@hotmail.com
१९	सिन्धुली	०४७	५२०१८५	५२०४२२	dlsosindhuli@yahoo.com
२०	धनुषा	०४१	५२०१७९	५२०१७९	dr.shbhusah@yahoo.com
२१	महोत्तरी	०४४	५२००७३	५२००७३	rabindravet@hotmail.com
२२	सर्लाही	०४६	५२०१४५	५२०१४५	dlsosarlahi@yahoo.com
२३	रसुवा	०१०	५४०१२९	५४०१२९	dsedai@yahoo.com
२४	धादिङ	०१०	५२०१०७	५२०९६३	vegatdebendra@yahoo.com
२५	नुवाकोट	०१०	५६००१२	५६१३६७	dnzsus00@gmail.com
२६	सिन्धुपाल्चोक	०११	६२०११५	६२०३४७	dlsosindhupalchowk@yahoo.com
२७	काभ्रेपलाञ्चोक	०११	४९०२६६	४९०२६६	adhikariratna66@yahoo.com

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
२८	काठमाण्डौ	०१	४३७५२५१	४३७५२४७	maharjanr99@gmail.com
२९	भक्तपुर	०१	६६१५०९४	६६१००२२	dlsobhaktapur26@gmail.com
३०	ललितपुर	०१	५००४०६	५५४७३७७	dlsolalitpur@gmail.com
३१	चितवन	०५६	५२५०९७	४२०१७६	dlsochitwan@gmail.com
३२	मकवानपुर	०५७	५२०७२८	४१२५७१	prakashvet@yahoo.com
३३	पर्सा	०५१	५२२५५१	४२५५४१	dlsoparsa@yahoo.com
३४	बारा	०५३	५५००४१	५५०१७३	dlsobara777@gmail.com
३५	रौतहट	०५५	५२०१२५	५२०१२५	dlsogaur@gmail.com
३६	गोरखा	०६४	४२०२७३		dlso_gorkha@dls.gov.np
३७	तनहुँ	०६५	५६०२०५	५६०१३०	dlso_tanahu@dls.gov.np
३८	मनाङ	०६६	४४०११३		dlso_manang@dls.gov.np
३९	लमजुङ	०६६	५२०१३१, ५२१२३१		dlso_lamjung@dls.gov.np
४०	कास्की	०६१	५२००८२		dlso_kaski@dls.gov.np
४१	स्याङजा	०६३	४२०१०८		dlso_syangja@dls.gov.np

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
४२	पर्वत	०६७	४२०१२३		dlso_parwat@dls.gov.np
४३	म्याग्दी	०६९	५२०१२१	५२०१२१	dlso_myagdi@dls.gov.np
४४	मुस्ताङ	०६९	४२०१२१		dlso_mustang@dls.gov.np
४५	बाग्लुङ	०६८	५२०१२१	५२०१२१	dlso_baglung@dls.gov.np
४६	गुल्मी	०७९	५२०२२७	५२०२२७	dlso_gulmi@dls.gov.np
४७	अर्घाखाँची	०७७	४२००६२, ४२००७२	४२००७२	dlso_arghakhanchi@dls.gov.np
४८	पाल्पा	०७५	५२०१४५	५२०१४५	dlso_palpa@dls.gov.np
४९	नवलपरासी	०७८	५२०१४९, ५२०८८७	५२०८८७	dlso_nawalparasi@dls.gov.np
५०	रुपन्देही	०७१	५२०२०६		dlso_rupandehi@dls.gov.np
५१	कपिलवस्तु	०७६	५६००२१		dlso_kapilvastu@dls.gov.np
५२	रुकुम	०८८	५३००१०	५३००१०	dlso_rukum@dls.gov.np dlsorukum@yahoo.com
५३	रोल्पा	०८६	४४००५६	४४००५६	dlso_rolpa@dls.gov.np dlsorolpa@yahoo.com
५४	सल्यान	०८८	५२००६२	५२००६२	dlso_salyan@dls.gov.np dlsosalyan@yahoo.com

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
५५	प्युठान	०८६	४२००१४	४२००७०	dlso_pyuthan@dls.gov.np pyuthandlso@yahoo.com
५६	दाङ	०८२	५६००२१	५६३३०४	dlso_dang@dls.gov.np dlsodang@yahoo.com
५७	दैलेख	०८९	४२०१४८	४२०५८५	dlso_dailekh@dls.gov.np dlsodailekh148@gmail.com
५८	जाजरकोट	०८९	४३००३०	४३००३०	dlso_jajarkot@dls.gov.np dlsojajarkot@gmail.com
५९	सुर्खेत	०८३	५२०२८८	५२३६४७	dlso_surkhet@dls.gov.np dlsosurkhet@yahoo.com
६०	बाँके	०८१	५२०२५४	५२०२५४	dlso_banke@dls.gov.np dlsobanke@gmail.com
६१	बर्दिया	०८४	४२१०८२	४२०२२९	dlso_bardiya@dls.gov.np dlso_bardiya@yahoo.com
६२	जुम्ला	०८७	५२००२८	५२००२८	dlso_jumla@dls.gov.np dlsojumla@yahoo.com
६३	डोल्पा	०८७	५५००५२	५५००५२	dlso_dolpa@dls.gov.np dolpadlso@gmail.com
६४	कालिकोट	०८७	४४००२३	४४००२७	dlso_kalikot@dls.gov.np dlsokalikot@yahoo.com

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	जिल्ला	जिल्ला कोड नं.	फोन नं.	फ्याक्स	ईमेल/वेबसाईट
६५	मुगु	०८७	४६००७६	४६००७६	dlso_mugu@dls.gov.np dlsomugu@yahoo.com
६६	हुम्ला	०८७	६८००१०	६८००१०	dlso_humla@dls.gov.np dlsohumla@yahoo.com
६७	बझाङ	०९२	४२१०५०	४२१०५०	bajhangdlso@yahoo.com
६८	बाजुरा	०९७	५४१०६४	५४१००१	dlsoabajura@gmail.com
६९	डोटी	०९४	४२०११४	४२०११४	dlsoDOTI@gmail.com
७०	अछाम	०९७	६२०१०२	६२०१०२	dlsoMANGALSEN@gmail.com
७१	कैलाली	०९१	५०२११४	५२४८६७	dlsoKAILALI71@gmail.com
७२	दार्चुला	०९३	४२०१०४	४२०००४	darchuladlso@yahoo.com
७३	डडेलधुरा	०९६	४१०११४	४१०१०२	dlsoDADELDHURA@yahoo.com
७४	बाँतेडी	०९५	४००००६	४००००६	dlsoPATAN.baitadi@yahoo.com
७५	कञ्चनपुर	०९९	५२११७६	५२५६५७	dlso_KANCHANPUR@gmail.com

८. कृषिसँग सम्बन्धित नीति तथा ऐन नियमहरू

कृषि विकासको गतिलाई सहज बनाउन कृषि सम्बन्धी नीति, नियमहरूको महत्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । सरकारको प्राथमिकता, प्रतिवद्धता र नियमन गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित गर्न कृषिका विभिन्न नीति ऐन र नियमहरूले समेटेका हुन्छन् । हालसम्म तर्जुमा भएका यस्ता नीति ऐन र नियमहरू निम्न छन् । यी समाग्रीहरू कृषि विकास मन्त्रालय र अन्तर्गतका सम्बन्धित निकायहरूको प्रकाशन वेवसाइटहरूमा उपलब्ध छन् ।

नीतिहरू

१. राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१
२. कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति, २०६३
३. कृषि जैविक विविधता नीति, २०६३
४. राष्ट्रिय चिया नीति, २०५७
५. राष्ट्रिय कफी नीति, २०६०
६. दुग्ध विकास नीति, २०६४
७. राष्ट्रिय बीउ बिजन नीति, २०५६
८. राष्ट्रिय मल नीति, २०५८
९. सिँचाई नीति, २०७०
१०. पन्छीपालन नीति, २०६८
११. खर्क नीति, २०६८
१२. पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६९
१३. राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०६९
१४. राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९
१५. वाणिज्य नीति, २०७२
१६. जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७
१७. औद्योगिक नीति, २०६७
१८. आपूर्ति नीति, २०६९
१९. विज्ञान तथा प्रविधि नीति, २०६१
२०. जैविक प्रविधि नीति, २०६३
२१. कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन नीति, २०७१
२२. मौरी प्रबर्धन नीति, २०७३

रणनीति/दीर्घकालिन सोच

१. बीउ विजनको दीर्घकालिन राष्ट्रिय सोच (Seed Vision 2013-2025)
२. कृषि विकास रणनीति, २०७२

कृषि डायरी २०७४

ऐनहरू

१. खाद्य ऐन, २०२३
२. आमाको दूधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु (विक्री वितरण नियन्त्रण) ऐन, २०४९
३. आयोडिनयुक्त नून (उत्पादन तथा विक्री वितरण) ऐन, २०५५
४. दाना पदार्थ ऐन, २०३३
५. पेटेन्ट डिजाइन र ट्रेडमार्क ऐन, २०२२
६. जलचर संरक्षण ऐन, २०१७
७. करार ऐन, २०५६
८. बीउ बिजन ऐन, २०४५
९. जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८
१०. बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४
११. पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा ऐन, २०५५
१२. पशु वधशाला र मासु जाँच ऐन, २०५५
१३. सहकारी ऐन, २०४८
१४. नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद ऐन, २०४८
१५. नेपाल पशु चिकित्सा परिषद ऐन, २०५५
१६. राष्ट्रिय चिया तथा कफी विकास बोर्ड ऐन, २०४९
१७. राष्ट्रिय दुग्ध विकास बोर्ड ऐन, २०४८
१८. राष्ट्रिय सहकारी विकास बोर्ड ऐन, २०४९

नियमावलीहरू

१. खाद्य नियमावली, २०२७
२. दाना पदार्थ नियमावली, २०४१
३. बीउ बिजन नियमावली, २०५४
४. जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५०
५. सिँचाई नियमावली, २०५६
६. पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा नियमावली, २०५६
७. पशु वधशाला र मासु जाँच नियमावली, २०५६
८. सहकारी नियमावली, २०४९
९. नेपाल पशु चिकित्सा परिषद् नियमावली, २०५७

आदेशहरू

१. रासायनिक मल नियन्त्रण आदेश, २०५५
२. चन्द्राङ्गी बीउ बिजन तथा दुग्ध विकास समिति (गठन) आदेश, २०५२
३. कालीमाटी फलफुल तथा तरकारी बजार विकास समिति (गठन) (तेस्रो संशोधन) आदेश, २०६३
४. कपास विकास समिति (गठन) आदेश, २०३७
५. पशु आहारा उत्पादन विकास समिति (गठन) आदेश, २०४१
६. बर्डफ्लु रोग नियन्त्रण आदेश, २०६४
७. राष्ट्रिय किसान आयोग गठन कार्यकारी आदेश, २०७३

५. चौधौ योजनाको आधारपत्रमा उल्लेखित कृषि क्षेत्रका नीतिहरू

१. पृष्ठभूमि

करिब ६३ प्रतिशत जनसङ्ख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागि निर्भर रहेको एवम् कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ३२ प्रतिशत योगदान रहेको नेपालको कृषि क्षेत्रमा साना र मझौला किसानहरूको बढी संलग्नता रहेको छ । मूलतः कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी हुनु र यसमा संलग्न श्रमिकहरूको उत्पादकत्व निकै कम रहँदा यस क्षेत्रबाट श्रमशक्तिको पलायन बढ्दो छ । २०७२ साल वैशाखको विनाशकारी भूकम्पले कृषि क्षेत्रमा ठूलो क्षति पुऱ्याएको छ । कतिपय स्थानमा सुख्खा खडेरीले खाद्यान्न उत्पादनमा प्रतिकूल प्रभाव परेको छ । नेपालको संविधानले खाद्यसम्बन्धी अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको सन्दर्भमा प्राकृतिक तथा अन्य सङ्कटका कारण उत्पन्न हुनसक्ने खाद्य सङ्कटको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै प्रमुख खाद्यान्नको आत्मनिर्भरताका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्नुपरेको छ ।

देशको भौगोलिक परिवेश, उपलब्ध कृषि शिक्षा, अनुसन्धान, उन्नत बिउबिजन र प्रविधि, स्रोत साधन, कृषि उद्यमी, युवा तथा सीमान्त कृषक वर्गको चाहना, तुलनात्मक लाभ र राष्ट्रिय आवश्यकता तथा नेपालले अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरेका सन्धि, सम्झौता, प्रतिबद्धता, दिगो विकास लक्ष्य, राष्ट्रिय नीतिहरूमा गरेका प्रतिबद्धतालाई ध्यानमा राख्दै कृषिजन्य उत्पादन एवम् व्यापारमा प्रतिस्पर्धा, व्यावसायीकरण, यान्त्रिकीकरण र विविधीकरण गरी कृषि क्षेत्रको रूपान्तरण गर्नु जरुरी छ । साथै सरकारी, सहकारी र निजी साभेदारीको अवधारणा अङ्गीकार गर्दै कृषि पेशालाई उच्च सम्मानजनक बनाई आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना, गरिवी न्यूनीकरण, व्यापार सन्तुलन, दिगो र सन्तुलित विकास, खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा जोड दिनु आवश्यक छ । बढ्दो जनसङ्ख्याको चापलाई धान्न सक्ने गरी खाद्य तथा अन्य आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनुपर्ने स्थिति रहेको छ । तथापि नेपालमा हरेक वर्ष कृषिजन्य वस्तुहरूको आयातलाई अपेक्षित मात्रामा न्यूनीकरण गर्न सकिएको छैन । वैदेशिक रोजगारीका लागि युवा जनशक्तिको पलायन, कृषि सामग्री आपूर्तिको कमजोर स्थिति, माटोको उत्पादकत्वमा हास, कृषिमा यान्त्रिकीकरणको अभाव र बढ्दो लागत, आयातित कृषिजन्य वस्तुहरूसँगको प्रतिस्पर्धा, कृषिभूमिको अत्यधिक खण्डीकरण, अव्यवस्थित सहरीकरणले भू-उपयोगमा भइरहेको परिवर्तन र जलवायु परिवर्तनजस्ता कारणले कृषि क्षेत्रमा आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन ।

२. चुनौती तथा अवसर

चुनौती

अधिकांश कृषकहरू साना र मझौला स्तरका भएको हुँदा जलवायु परिवर्तन र विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपसँग जुध्ने क्षमता विकास गर्नु र वर्षेनी युवा जनशक्तिको विदेश पलायनले गर्दा कृषि क्षेत्रमा परेको नकारात्मक असरलाई सम्बोधन गर्नुका साथै अव्यवस्थित सहरीकरण, जग्गाको खण्डीकरण, घडेरीकरण, दोहोरो भू-स्वामित्वको स्थिति र जग्गा बाँभो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्दै कृषिभूमिलाई उपयोगमा ल्याउनुपर्ने चुनौती छ । स्थानीय बालीनालीमा कमी र स्थानीय खानेकुराको उपयोगमा सोचेअनुसार प्रगति हुन नसक्नु अर्को चुनौती हो । त्यस्तै कृषि क्षेत्रमा भएको लगानी, कृषि

कृषि डायरी २०७४

ऋणको सहज उपलब्धता, कृषि प्रसार सेवामा कृषकहरूको पहुँचमा वृद्धि र कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन, वितरण, आयात एवम् निर्यातलाई लागत-प्रभावी बनाउनु, गुणस्तर एवम् स्वच्छता नियमन कार्य प्रभावकारी तुल्याउँदै कृषिजन्य वस्तुहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गर्नु, गुणस्तरीय बिउ, मलखाद, कीटनाशक तथा साना र मझौलास्तरका कृषियन्त्रको सुलभता, कृषि सामग्रीको समयानुकूल आपूर्ति बढाउनु र कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धी, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यावसायिक रूपमा स्थापित गर्नु पनि चुनौतीपूर्ण छन् ।

अवसर

देशको भौगोलिक तथा जैविक विविधताले उपलब्ध गराएका विभिन्न सम्भाव्यताहरू हुनु, कृषि विकासको स्पष्ट मार्गदर्शनका रूपमा रहेको कृषि विकास रणनीति-२०७२ कार्यान्वयन हुनु, स्वदेशी लगानीमै प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाको सुरुवात हुनु, विदेशबाट फर्किएका युवाहरू सीप, ज्ञान, पूँजी र उन्नत प्रविधिसहित कृषि क्षेत्रमा आकर्षित हुँदै जानु, जैविक कृषि र कृषि वनप्रति किसानहरूको आकर्षण बढ्नु, विश्व व्यापारको पहुँच एवम् ठूला संस्थागत र अन्य निजी क्षेत्रहरूसमेतको यस क्षेत्रमा आकर्षण बढ्दै जानु कृषि क्षेत्रका अवसर हुन् । पहाड र दुर्गम क्षेत्रमा यातायातका सुविधा बढ्दै जानुका अतिरिक्त पछिल्ला वर्षहरूमा कृषि ऋण, कृषि बिमा, नयाँ प्रविधिहरूको उपयोग र सिँचाई सुविधामा विस्तारले समेत यस क्षेत्रमा थप अवसरहरू सिर्जना हुँदैछन् ।

३. सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति

३.१ सोच

देशमा खाद्य सम्प्रभुता र खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको प्रत्याभूति ।

३.२ लक्ष्य

दिगो र व्यावसायिक विकासद्वारा कृषि क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भर उन्मुख बनाउने ।

३.३ उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी कृषि उपजमा आत्मनिर्भर उन्मुख हुनु ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई नाफामूलक, दिगो एवम् व्यावसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु ।
३. कृषिमा आधारित उद्योगको विकास गरी रोजगारी र आमदानी वृद्धि गर्नु ।
४. कृषि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउनु ।

३.४ रणनीति

१. कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व र प्रतिस्पर्धी क्षमता विकास गर्ने ।
२. तुलनात्मक लाभ हुनसक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्य वस्तुको उत्पादनमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।

३. कृषि क्षेत्रको अतिरिक्त श्रमशक्तिलाई कृषि तथा गैरकृषिमा आधारित सेवा र उद्योग क्षेत्रतर्फ आकर्षित गरी यस क्षेत्रमाथिको निर्भरता कम गर्ने ।
४. जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्दै वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।

३.५ कार्यनीति

१. दिगो कृषि विकासका लागि आवश्यक नीति ऐन र नियमहरू तर्जुमा संशोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । कृषक केन्द्रित तथा कृषकमैत्री नीति निर्माणमा जोड दिइनेछ । कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका तथा नमूनाहरू समयसापेक्ष रूपमा परिमार्जन गर्दै लगिनेछ । (१)
२. ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्रमा उपयुक्त र दिगो सिँचाई सुविधा लगायतका आवश्यक पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ । निर्यातयोग्य बाली वस्तुहरूको उत्पादन तथा प्रशोधन अभिवृद्धि गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धी बनाइनेछ । (१)
३. गुणस्तरीय उत्पादन सामग्रीहरू र कृषिको यान्त्रिकीकरणका लागि कृषकमैत्री औजार, उन्नत प्रविधि एवम् सुलभ कृषि कर्जाको व्यवस्था गरिनेछ । (१)
४. कृषि शिक्षा र अनुसन्धानबाट विकास भएका प्रविधिहरूको विस्तारका लागि कृषि क्षेत्रमा कार्यरत सम्पूर्ण सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबीच समन्वय र सहकार्य गर्दै कार्यान्वयन पक्षलाई नतिजा उन्मुख बनाइनेछ । (१)
५. खेतीयोग्य जग्गालाई बाँझो राख्ने प्रवृत्ति निरुत्साहित गर्दै बाँझो रहेका कृषि भूमिको दिगो उपयोगका लागि उपयुक्त योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । (१)
६. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भरताका लागि उत्पादनका पकेट, ब्लक, जोन तथा सुपरजोनको विकास गरी सघन व्यावसायिक खेती प्रणाली अघि बढाइनेछ । (२)
७. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवम् वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकास, अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ । उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने हानीलाई न्यूनीकरण गरिनेछ । (२)
८. निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार सम्झौतामा आधारित तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिई मूल्य शृङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादनदेखि बजारीकरणसम्मका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । (२)
९. खाद्यान्न उत्पादन न्यून हुने तथा खाद्यपोषण असुरक्षित क्षेत्रमा स्थानीय स्तरमै उत्पादन गर्न सकिने कृषिजन्य उत्पादन प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिई सुरक्षित खानपान र पौष्टिक तत्वका स्रोत तथा उपयोगबारे सचेतनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२)
१०. कृषिमा आधारित उद्योगहरू, सेवा तथा ग्रामीण कृषि पर्यटनको विकासमा युवा तथा कृषक उद्यमीहरूलाई आकर्षित गरिनेछ । (३)
११. कृषिजन्य उद्योगका लागि आवश्यक गुणस्तरीय कच्चा पदार्थहरूको पर्याप्त उत्पादन गरिनेछ । (३)

१२. प्राङ्गारिक खेतीका सम्भावित वस्तु र क्षेत्रहरूको पहिचान एवम् उत्पादन वृद्धि गरी उत्पादित प्राङ्गारिक वस्तुको ब्रान्ड प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा बजारीकरण गरिनेछ । (४)
१३. लोपोन्मुख बिउबिजन र बालीजन्य जैविक विविधता संरक्षणमा स्थानीय समुदायको अग्रसरतालाई प्रोत्साहन प्रदान गर्नुका साथै उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आवश्यक प्रोत्साहन गरिनेछ । (२, ४)
१४. कृषिजन्य जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा सदुपयोग गर्दै माटो सुहाउँदो एवम् जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री र क्लाइमेट स्मार्ट कृषि प्रविधिको विकास एवम् विस्तार गरिनेछ । जलवायु परिवर्तनलाई कृषिमा अनुकूलन गर्दै कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा उपयोगमा वृद्धि गरिनेछ । (४)
१५. कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन एवम् उत्पादकत्व वृद्धिका लागि स्थानीय साधनस्रोत र जैविक प्रविधिको उपयोग गरिनेछ । (४)
१६. कृषि उपजको स्वच्छता र गुणस्तर कायम राख्न विविध कार्यक्रम सञ्चालन गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ । (४)

३.६ प्रमुख कार्यक्रमहरू

क. कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि

१. मूल्य श्रृङ्खलाका सबै चरणहरू बिउदेखि अन्तिम उत्पादन, उत्पादनदेखि प्रशोधन, बजार पूर्वाधारदेखि सडक पहुँच र सञ्जालीकरण तथा प्रविधिदेखि गुणस्तरको आश्वस्तता र निर्यातसम्मको विकास ।
२. उत्पादन सामग्रीहरू, रासायनिक मल, प्राङ्गारिक मल, उन्नत बिउ बिजन, सिँचाई, मेसिनरी औजार, जैविक तथा रासायनिक विषादी तथा विमा प्रिमियममा लागत सहभागिताको आधारमा अनुदानको व्यवस्था ।
३. समूहमा आधारित साना सिँचाई निर्माण तथा मर्मत सम्भार, सहकारीमा आधारित साना सिँचाई पूर्वाधार निर्माण, मध्य पहाडी जिल्लाहरूमा प्लास्टिक पोखरी तथा मध्य तराईका जिल्लाहरूमा स्यालो ट्युबेल जडान गरी सिञ्चित क्षेत्र विस्तार ।
४. महिलाकरण हुँदै गएको कृषि र श्रमको अभावलाई सम्बोधन तथा कृषि व्यवसायीकरण गर्न यान्त्रिकीकरणमा प्रोत्साहन ।
५. कृषि यन्त्र औजार उपकरणमा अनुदान दिने र कृषि सहकारीसँगको सहकार्यमा सामुदायिक बिउबिजन प्रशोधन तथा वितरण कार्यलाई सहजीकरण गर्न सामुदायिक सेवाकेन्द्र स्थापना । कृषक समूह तथा सहकारीहरूलाई बिउ भण्डारण घर, उपकरण खरिद सहयोग, ग्रेसिड फ्लोर निर्माण र बिउबिजन आत्मनिर्भर कोष स्थापनामा सहयोग ।
६. मध्य पहाडी जिल्लाहरूमा मकै तथा भटमास बाली उत्पादन, बिउ, ढुवानी अनुदान तथा उपकरण खरिद सहयोग । मसिना तथा बास्नादार धान उत्पादन प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन । चैते धान प्रवर्द्धनका लागि बृहत्तर धान उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन । जुट, उखु, रबरजस्ता

- औद्योगिक बालीहरूको खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन ।
७. मौरीपालन र च्याउ खेती प्रवर्द्धनका कार्यक्रमको लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग र रेशम खेतीको सम्भाव्यता र मागबमोजिम किम्बु क्षेत्र विस्तार ।
 ८. बिउ आलु उत्पादक कृषक तथा कृषक समूहलाई विशेष सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन ।
 ९. स्याउ उत्पादन राम्रो हुने मनाङ, मुस्ताङ, जुम्ला, हुम्ला, डोल्पा, मुगु, कालीकोट, बाजुरा र रुकुम जिल्लाहरूमा स्याउ आत्मनिर्भर कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्याउका बोट हुर्काउन अनुदान तथा बजारीकरणमा सहयोग ।
 १०. आगामी १० वर्षभित्र फलफूलमा आत्मनिर्भरताका लागि फलफूल दशक घोषणा गरी आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन । हास भएका स्याउ तथा सुन्तला बगैँचाहरूको सुदृढीकरणका लागि प्याकेज कार्यक्रम सञ्चालन ।
 ११. तरकारी खेती, मत्स्यपालन, पुष्प व्यवसाय, मौरीपालन तथा च्याउ खेतीमा युवाहरूलाई आकर्षित गर्न युवा लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवसाय सञ्चालनमा लागत सहभागिताको आधारमा अनुदानको कार्यक्रम सञ्चालन ।
 १२. कृषक, कृषि उद्यमी, समूह र कृषि सहकारीलाई प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान ।
 १३. मध्य पहाडका सम्भाव्य क्षेत्रलगायत तराईका जिल्लामा मत्स्य उत्पादन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन । सहभागितात्मक बृहत् ट्राउट विकास कार्यक्रम सञ्चालनबाट नयाँ रेस्वेहरू निर्माण । मत्स्य बीज आपूर्ति व्यवस्थाका लागि एक लिङ्गिय टिलापिया, पाङ्गासियस, कार्प र रेन्वो ट्राउट ह्याचरी निर्माण एवम् व्यवस्थापन तथा निजी क्षेत्रमा नर्सरी पोखरी निर्माण गर्न सहयोग ।
 १४. चिया तथा कफी क्षेत्र विस्तार, चिया तथा कफी प्रशोधन उद्योग स्थापना र ब्रान्डिङका लागि प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग ।
 १५. जैतुन नर्सरी स्थापना, बगैँचा व्यवस्थापन र प्रशोधनमा सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन ।
 १६. अलैंची, बेसार, अदुवा, पुष्पलगायतका क्षेत्रको विकास र विस्तार तथा प्रशोधन उद्योग स्थापना ।
 १७. कृषि पेसालाई मर्यादित बनाउन हरेक वर्ष राष्ट्रिय स्तरमा राष्ट्रपति उत्कृष्ट कृषक पुरस्कार तथा क्षेत्रीयस्तर र जिल्लास्तरमा उत्कृष्ट कृषक पुरस्कार वितरण । उत्कृष्ट पुरस्कृत कृषकहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय कृषि मेला तथा कार्यक्रमहरूमा सहभागी गराउने ।
 १८. बाली, पशुधन तथा मत्स्य बिमासम्बन्धी सचेतनाको कार्यक्रम सञ्चालन ।
 १९. नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिले तोकेका निर्यातयोग्य बाली तथा वस्तुहरूको गुणस्तरीय उत्पादनमा सहयोग ।

ख. कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण

१. शीतभण्डार र शीतघर निर्माणमा बाली वस्तुको किसिम, भौगोलिक क्षेत्र, सम्भावित जोखिम र लागत सहभागिताको आधारमा अनुदान दिने ।
२. विभिन्न कृषि उपजको मूल्य शृङ्खलामा आधारित भई कृषक समूह र सहकारी, उद्यमी तथा निजी व्यवसायीहरूका व्यावसायिक योजनाहरूलाई प्रतिस्पर्धी अनुदान ।

कृषि डायरी २०७४

३. सार्वजनिक निजी साझेदारीमा 'एक गाँउ एक उत्पादन' तथा 'एक जिल्ला एक उत्पादन' कार्यक्रम सञ्चालन ।
४. कृषि उपज सङ्कलन केन्द्रहरू, हाट बजार, थोक बजार, प्रादेशिक एवम् केन्द्रीय कृषि उपज बजार पूर्वाधार विकास । कालीमाटी फलफूल तथा तरकारी थोक बजारको पुनर्निर्माण र चोभारमा फलफूल तथा पुष्प बजारको निर्माण ।
५. बजारको जानकारीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग र कृषि उपज मूल्य सङ्कलन तथा लाभ लागत अध्ययन ।
६. कृषि भूमिको उर्वरा शक्ति र बाली उत्पादन क्षमताको आधारमा विशिष्टीकृत कृषि उत्पादन क्षेत्रलाई पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोनमा वर्गीकरण गरी उक्त क्षेत्रहरूमा उन्नत र गुणस्तरीय बिउ, बेना, बिरुवा र माछाका भुराका अतिरिक्त कृषि यन्त्र उपकरण र औजारको सेट, स्रोत केन्द्र स्थापना, कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र, कृषि हाट बजार केन्द्र, प्रशोधन केन्द्र, शीतभण्डार, गोदाम घर र व्यावसायिक तालिम केन्द्र, प्राङ्गारिक मल कारखाना, जैविक विषादी उत्पादन केन्द्र, फ्लोर मिल, आधुनिक कृषि औजार कारखाना, ठूला कृषि बजार (एग्रिमार्ट) को निर्माणका लागि पुँजीगत अनुदान ।

ग. कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम

१. कृषिसम्बन्धी विविध विषयमा अनुसन्धान, कृषि शिक्षा र प्रसार बीचको समन्वयलाई बढावा दिँदै प्रसार र अनुसन्धान प्रणालीलाई विकेन्द्रित गर्नका लागि विकेन्द्रित कृषि विज्ञान प्रविधि तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन ।
२. एकीकृत सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्र स्थापना र कृषकको घरदैलोमा आधुनिक कृषि प्रविधि पुर्‍याउन हरेक गा.वि.स.मा कृषि प्राविधिकको व्यवस्था ।
३. नियमित प्रकाशन तथा प्रसारणका माध्यमद्वारा कृषि प्रविधिबारे आम कृषक तथा सरोकारवालाहरूलाई जानकारी ।
४. सामाजिक उद्यमशीलताको अवधारणालाई पनि व्यापक उपयोग गर्ने गरी कृषक तथा प्राविधिकहरूको प्राविधिक तथा व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धि ।
५. कृषि तथा ग्रामीण विकासमा स्नातक अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई फार्म एट्याचमेन्ट कार्यक्रम कार्यान्वयन ।
६. वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूलाई व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालनसम्बन्धी आधार भूत ज्ञान र सीप अभिवृद्धि गराउन तालिम कार्यक्रम सञ्चालन ।

घ. कृषि क्षेत्रको अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण

१. विकेन्द्रित अनुसन्धान प्रणालीका लागि नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्को विकेन्द्रीकरण र नयाँ राष्ट्रिय अनुसन्धान संस्थाहरूको स्थापना ।
२. कर सुविधा, कृषि व्यवसाय इन्क्युबेटर र पूरक अनुदानमार्फत कृषिमा नव-प्रवर्तन र कृषि उद्यमशीलताको विकास र प्रवर्द्धन गर्न नव-प्रवर्तन तथा कृषि उद्यमशीलता कार्यक्रम सञ्चालन ।

३. राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोषमार्फत कृषि प्रविधिसम्बन्धी अनुसन्धान र विकासको लागि प्रतिस्पर्धी पूरक अनुदान ।
४. कृषि तथा पशु विज्ञानसम्बन्धी स्नातकोत्तर र विद्यावारिधिको शोधकार्यका लागि शोधार्थीहरूलाई अनुदान ।
५. कृषि तथा पशुपन्छीसम्बन्धी आधारभूत तथ्याङ्क नियमित रूपमा सङ्कलन तथा प्रकाशन ।
६. किसान आयोगको गठन, कृषकहरूको वर्गीकरण गरी सामाजिक सुरक्षाका लागि सहभागितामूलक कृषक सामाजिक सुरक्षा कोष स्थापना र सञ्चालन ।

ड. गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना

१. राजमार्गस्थित होटल रेस्टुरेन्टमा खाद्य स्वच्छता स्तरीकरण लोगो वितरण कार्यक्रम तथा मेची महाकाली अभियान सञ्चालन ।
२. निर्यात तथा आयातित कृषिजन्य खाद्य पदार्थको गुणस्तर नियमन, परीक्षण तथा प्रमाणीकरण ।
३. विषादी न्यूनीकरण अभियान कार्यक्रम तथा तरकारी बालीमा विषादीको अवशेष तथा जोखिम विश्लेषण गरी प्रतिवेदन सार्वजनिक तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन ।
४. कृषि व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना गरी कृषि क्षेत्रमा हुने विभिन्न विपद् तथा जोखिम सम्बन्धमा पूर्व जानकारीको व्यवस्था ।
५. अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रयोगशाला एवम् राष्ट्रिय स्तर, मुख्य बजार केन्द्रहरू र बृहत्व्यावसायिक उत्पादन क्षेत्रमा विषादी द्रुत परीक्षण प्रयोगशाला र घुम्ती प्रयोगशाला स्थापना तथा प्रयोग ।

४. अपेक्षित उपलब्धि

आधार वर्ष २०७२/७३ मा धान ४२ लाख ९९ हजार मे. टन, मकै २२ लाख ३१ हजार मे. टन, गहुँ १५ लाख ७० हजार मे. टन, दलहन ३ लाख ६० हजार मे. टन, तरकारी ३५ लाख ८० हजार मे. टन, फलफूल १० लाख ९६ हजार मे. टन, आलु २८ लाख ५० हजार मे. टन र माछा ७८ हजार मे. टन वार्षिक उत्पादन रहेकोमा योजना अवधिको अन्तिम वर्ष २०७५/७६ मा धान ५५ लाख ६१ हजार मे. टन, मकै २६ लाख ९६ हजार मे. टन, र गहुँ २२ लाख १९ हजार मे. टन, दलहन ४ लाख ३८ हजार मे. टन, तरकारी ४० लाख मे. टन, फलफूल १४ लाख ८० हजार मे. टन, आलु ३२ लाख ५० हजार मे. टन र माछा १०३ हजार मे. टन वार्षिक उत्पादन पुगेको हुनेछ । नेपालभर ३०० जोन र १० ओटा सुपरजोनको विकास भएको हुनेछ । भौगोलिक अवस्था सुहाउँदो कृषि यान्त्रिकीकरण तथा कृषि प्रविधिको विकास, प्रसार र अनुसरण भएको एवम् कृषिजन्य उद्योगका लागि आवश्यक कच्चापदार्थ उत्पादन, प्राङ्गारिक कृषि वस्तुहरूको उत्पादन र कृषि वस्तुहरूको भण्डारण क्षमता, सङ्कलन केन्द्रहरूलगायत बजार पूर्वाधार वृद्धि भएको हुनेछ ।

६. कृषि विकास मन्त्रालयका प्रतिबद्धताहरू - २०७२

नेपाल अहिले इतिहासकै विषम परिस्थितिमा छ। एकातिर २०७२/१/१२ मा गएको शक्तिशाली भूकम्प तथा त्यसका पराकम्पनहरूबाट देशको भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था जर्जर भएको र अर्कोतर्फ विद्यमान अघोषित नाकाबन्दीले देशको अर्थतन्त्र थप सिथिल हुदै गईरहेको सन्दर्भमा सरकारले तर्जुमा गरेका कार्यक्रमहरूबाट जनताको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने लक्ष्य हासिल गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण बन्दै गईरहेको छ। साथै कृषि उत्पादनको प्रमुख र उर्वर भूमि रहेको तराई क्षेत्रमा चलि रहेको विद्यमान बन्द हडतालले कृषि उत्पादनका आधारभुत उत्पादन सामाग्रीहरू बिउ तथा मलको सहज वितरण हुन नसक्दा कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा ह्रास आउने निश्चित प्रायः छ। यसले गर्दा समग्र कृषि क्षेत्रको बृद्धिदर चालु वर्षमा १ प्रतिशतमा सिमित हुने आंकलन गरिएको छ। यस सन्दर्भमा व्यावसायिक र दिगो कृषि मार्फत उच्च र फराकिलो आर्थिक बृद्धिदर हासिल गर्न तथा सिमान्तकृत किसानहरूको जिविकोपार्जन सुरक्षित गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुदृढ गर्न जरुरी हुन्छ।

उत्पादनका साधनको रुपमा रहेको प्रचुर जमिन र दुई तिहाई उत्पादक शक्तिको रुपमा रहेको किसानलाई जोडेर उत्पादन बृद्धि गरी राष्ट्रिय पुँजीको सिर्जना गर्न सकिन्छ। यसका लागि कृषिको व्यवसायीकरण, आधुनिकिकरण तथा औद्योगिकरण गर्दै कृषिजन्य वस्तुमा आत्मनिर्भर बनाउँदै आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गरी समाजको अग्रगामी रुपान्तरणको दिशामा अघि बढ्नु आजको टङ्कारो आवश्यकता बनेको छ। यसो गर्दा सिमान्तकृत साना उत्पादक किसानहरू लाभान्वित हुन अनिवार्य छ। विद्यमान संरचना, कार्यपद्धति, परम्परा, संस्कार, आदत र मान्यताहरू पुरानै रहिरहेमा नयाँ संविधानले परिकल्पना गरेको कृषि विकासको आवश्यकता पुरा गर्न सम्भव हुँदैन। यसका लागि सम्बद्ध सबै पक्षहरूले नयाँ सन्दर्भ अनुरूप कार्यशैली र आचरण बदल्न नितान्त आवश्यक छ। सकारात्मक परिवर्तन आफैबाट सुरुवात गर्ने प्रतिवद्धता सहित तत्कालिन, अल्पकालिन दीर्घकालिन विषयहरूलाई केन्द्रमा राखेर नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालयले निम्न नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गरेको छ।

१. २०७२ साल मंसिर ४ गते कृषि विकास मन्त्रालयले शुभारम्भ गरेको र मुलुकको कृषि विकासको मार्गदर्शन र साभ्ना दस्तावेजको रुपमा रहेको कृषि विकास रणनीति (ADS) नेपालको नयाँ संविधानको भावना अनुरूप कार्यान्वयन गरिनेछ।
२. भूकम्प प्रभावित किसानको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुदृढ गर्न तथा उनीहरूको कृषि प्रदत्त जिविकोपार्जन पुनस्थापना गर्न अनुदानमा गाई, कृषि औजार तथा उपकरण, रासायनिक तथा प्राडारिक मल, उन्नत विउविजन तथा बेर्ना वितरण गरिनेछ। उक्त स्थानहरूमा सामुदायिक विउ भण्डारण घर, पशुपालनका लागि पूर्वाधार र गोठहरूको स्थापना तत्काल गरिनेछ। भूकम्प प्रभावित क्षेत्रमा सहूलियत ऋण प्रदान गर्नुका साथै तालिम र अनुदान सहितको युवा लक्षित कार्यक्रम संचालन एवम् क्षतिग्रस्त भएका कृषि विकास तथा अनुसन्धानका पूर्वाधारहरूको तत्काल पुनरनिर्माण गरिनेछ।

३. कृषि विकासका नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन मूल्याङ्कनमा केन्द्रीय तहदेखि स्थानीय तहसम्म किसानहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरी कृषि विकासलाई दिगो बनाउँदै किसानका हकहित अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न राष्ट्रिय किसान आयोग गठन गरिनेछ ।
४. कृषि विकासका कार्यक्रमहरू छरिएर प्रतिफलमुखी नभएको भन्ने गुनासाहरू आईरहेको सन्दर्भमा कृषि विकासका युवा लक्षित कार्यक्रम, मिसन कार्यक्रम लगायतका सबै कार्यक्रमहरूलाई एकत्रित गरी संचालन गर्नुका साथै यसको प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ । विगत ३ महिनाभन्दा बढि समयदेखि तराई मधेशमा भईरहेको बन्द हडतालका कारण प्रभावित धान, मकै, माछा, तेलहन, दलहन, तरकारी लगायतका मिशन कार्यक्रम एवं युवा लक्षित अनुदानका कार्यक्रमलाई मन्त्रालय र विभागका कर्मचारी समेत खटाई प्रभावकारिरूपमा कार्यान्वयन गर्न तत्काल पहल गरिनेछ ।
५. प्रत्येक जिल्लामा १ देखि ३ वटासम्म अधिकृतस्तरका कर्मचारीबाट संचालन हुने सेवा केन्द्र तत्कालै संचालनमा ल्याइनेछ । अधिकृतस्तरका सेवा केन्द्रबाट प्रवाह गरिने सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन ती सेवा केन्द्रलाई क्रमशः स्रोत साधन सम्पन्न बनाउँदै लगिनेछ । सेवा केन्द्रमा खटाइएका प्राविधिक कर्मचारीहरूबाट उत्पादन क्षेत्रमा कृषकहरूलाई अधिकतम सेवा प्रवाह हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । उनीहरूको कार्यसम्पादनको मूल्यांकन कार्य क्षेत्रमा भएको उत्पादन एवम् उत्पादकत्व वृद्धिको आधारमा गरी यथोचित प्रोत्साहनको व्यवस्था मिलाईनेछ । आगामी आर्थिक वर्षदेखि सेवा केन्द्रलाई बजेट कार्यक्रम संचालनको अख्तियारी दिने व्यवस्था गर्न पहल गरिनेछ । क्षेत्रिय निर्देशनालयलाई सेवा केन्द्र मार्फत संचालित कार्यक्रमको अनुगमन मूल्यांकन गर्न लगाइनेछ ।
६. कृषि विकास रणनीतिमा उल्लेखित व्यवस्था अनुसार कृषि प्रसार सेवालाई सहज र सरलरूपमा कृषकको घर आँगनमा पुर्‍याउन सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्र स्थापना गरिनेछ । तत्कालका लागि ३००० गाउँपालिकामा कम्तिमा १ जना कृषि / पशु प्राविधिकको व्यवस्था मिलाईनेछ ।
७. सबै किसानहरूलाई एकै प्रकारको सेवा, सुविधा र अनुदान दिने विद्यमान व्यवस्थाले साना तथा सिमान्तकृत किसानहरूल नसमेटिएकाल किसानहरूलाई व्यावसायिक, निर्वाहमुखी, सिमान्तकृत/भूमिहिन र कृषि मजदुर गरी ४ समुहमा वर्गिकरण गरी किसान परिचयपत्र वितरण गरिनेछ । नेपाल सरकारबाट प्रदान गरिने अनुदान, सेवा र सहूलियत किसानको वर्गिकरणका आधारमा प्रदान गरिनेछ ।
८. कृषिमा दक्ष जनशक्ति तयार गर्न तालिमको परम्परागत ढाँचामा परिवर्तन गरी यसलाई परिणामुखी बनाउन कृषि उत्पादनमा संलग्न किसानहरूलाई मात्र सम्बन्धित विषयको विशेष तालिम विभिन्न स्तरमा अभियानको रूपमा संचालन गरिनेछ । कम्तिमा एक वर्ष कृषि पेशामा संलग्न हुने शर्तमा मात्र नयाँ व्यक्ति मुख्यतः युवाहरूलाई तालिममा सहभागी गराइनेछ । यो शर्त पालन नगरेमा तालिम खर्च असुलउपर गरिनेछ । कृषि वा पशु प्राविधिकहरूलाई समेत देश वा विदेशमा विशेष पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गरिनेछ ।

कृषि डायरी २०७४

९. जलवायू परिवर्तन, प्राकृतिक प्रकोप, रोगव्याध वा दुर्घटनाबाट कृषि व्यवसायमा हुन जाने क्षतिलाई परिपुर्ति गर्न कृषि विमालाई सरल, सहज र किसानमुखी बनाई अभियानका रुपमा अघि बढाइनेछ । साथै कृषि विमा कृषि व्यवसायबाट प्राप्त हुन सक्ने न्यूनतम प्रतिफलका आधारमा गरिने व्यवस्था मिलाईनेछ । विमामा ७५ प्रतिशत सरकारको अनुदान हुने भएकाले गाउँमा रहेका विपन्न किसानसम्म यो सेवा पुर्‍याउन विशेष अभियान संचालन गरिनेछ । कृषि ऋण र अनुदान प्राप्त गर्नका लागि विमा अनिवार्य गराइने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१०. व्यावसायिक कृषि उद्यममा लगानीको सुनिश्चितता गर्न चालु परियोजना धितो राखी ऋण प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ । साथै कृषि ऋणमा प्रदान गरिने व्याज अनुदान दिने कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सहजिकरण गरिनेछ । नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमानुसार वाणिज्य बैंकहरू तथा वित्तिय संस्थाबाट कृषि क्षेत्रमा लगानी हुनु पर्ने (तोकिएको प्रतिशत) रकम कृषि क्षेत्रमा कडाईका साथ लगानी हुने व्यवस्थाका लागि पहल गरिनेछ । साथै किसानहरूलाई कृषि व्यवसाय गर्न आवश्यक पर्ने कृषि ऋणको सहज व्यवस्था गर्न किसानहरूकै सहभागिता र स्वामित्व रहने गरी किसान बैंक स्थापना गर्न पहल गरिनेछ ।
११. कृषि प्रविधी र ज्ञानको प्रसारलाई प्रभावकारी रुपमा कृषक समक्ष पुर्‍याउन इलेक्ट्रोनिक सहित सबै मिडिया उपयोग गरिनेछ । साथै किसानहरूको तर्फबाट आउने समस्या समाधानका लागि किसान कल सेन्टर मार्फत 'हेलो कृषि' कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । साथै कृषि विश्व विद्यालयहरू तथा क्याम्पसहरूबाट कृषि अनुसन्धान, प्रसार सेवा तथा प्रयोगशाला सेवा प्रवाह गर्न सार्भेदारीमा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१२. कृषि उपजहरूको बजारीकणलाई किसान मैत्री तथा प्रभावकारी बनाउन मुख्य मुख्य कृषि उपजहरू जस्तै धान, मकै, गहुँ र उखु आदि जस्ता कृषि उपजहरूको न्यूनतम समर्थन मूल्य तोक्ने व्यवस्था मिलाईनेछ । बजार मूल्य न्यूनतम समर्थन मूल्य भन्दा कम भएमा सरकारले उपज खरिद गर्ने र प्रशोधन गरी वितरण गर्ने कार्यका लागि पहल गरिनेछ ।
१३. कृषि पेशालाई मर्यादित बनाउन तथा कृषकहरूको आर्थिक अवस्थालाई सवल बनाउन सहभागितामा आधारित किसान पेन्सन वा किसान सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था मिलाउनुपर्छ । यस व्यवस्थाका लागि किसान सुरक्षा कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
१४. कृषि उत्पादन सामाग्रीको आपूर्ति व्यवस्थालाई सहज र सुलभ बनाउन रासायनिक मल कारखाना स्थापना गर्न अविलम्ब सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । प्रांगारिक मलको उत्पादन र वितरणलाई व्यापक बनाइनेछ ।
१५. कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धि गर्न तराईमा स्यालो तथा डिप ट्यूबवेल तथा मध्य पहाडका नदी तथा खोलाका खोच तथा किनाराहरूमा रहेका कृषि भूमिमा सिंचाई सुविधा प्रदान गर्न अभियानका रुपमा साना लिफ्ट सिंचाई परियोजना संचालन गरिनेछ । साथै पहाडी भूभागमा आकाशे पानी संकलन गर्न अभियानका रुपमा ठूला तथा साना परम्परागत वा प्लाष्टिक पोखरीहरू जनसहभागिता र अनुदानमा निर्माण गरिनेछ ।

१६. वैदेशिक सहायतामा संचालित आयोजनाहरूलाई राष्ट्रिय आवश्यकता तथा कृषकहरूको मागका आधारमा तर्जुमा गरी उक्त आयोजनाहरूबाट कृषकहरूलाई सेवा प्रदान गर्ने प्रकृत्यालाई सरलीकृत गर्ने उपायहरूको अवलम्बन गरिनेछ। साथै कृषि क्षेत्रमा वैदेशिक सहायता तथा विकास साभेदार मार्फत संचालन हुने आयोजनाहरूलाई एकद्वार प्रणाली मार्फत व्यवस्थापन हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।
१७. नेपालको संविधानले परिलक्षित गरेको राज्यको पुनरसंरचना बमोजिम कृषि विकास, कृषि प्रसार तथा कृषि अनुसन्धानका संरचनाहरूलाई कार्यदल बनाई पुनरसंरचना गरिनेछ। कृषि, वन, सिंचाई, उर्जा गरिवी निवारण तथा सहकारी मन्त्रालयबीच समन्वय कायम गरिनेछ। कृषि तथा वन विश्वविद्यालयलाई कृषि मन्त्रालय अन्तर्गत राख्न पहल गरिनेछ। कृषि विकास रणनीतिले परिकल्पना गरे बमोजिम कृषि प्रसार सेवा, कृषि अनुसन्धान सेवा तथा कृषि शिक्षालाई विकेन्द्रीकरण गरिनेछ।
१८. कृषि अनुसन्धानलाई नेपाली कृषकको माग र आवश्यकताका आधारमा किसानको सहभागीता संचालन गरिनेछ। अनुसन्धान र विकासलाई एकिकृत रुपमा अधि बढाइनेछ। वर्णशंकर विउ/नश्ल तथा टिस्यूकल्चर प्रविधिबाट उन्नत जात उत्पादनमा जोड दिइनेछ। कृषि अनुसन्धानबाट हासिल भएका उपलब्धिहरूलाई किसान समक्ष सुलभ र सरलरुपमा प्रवाह गर्न प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बन गरिनेछ।
१९. खाद्य स्वच्छता सुनिश्चित गर्न तथा आर्थिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिएका पशुपंक्षीका सिमाविहिन र जुनोटिक रोगहरूको सर्भलेन्स, पहिचान तथा रोकथामलाई प्रभावकारी बनाउन प्रयोगशालाहरूको स्तरोन्नती तथा विस्तारका कार्यक्रमहरू संचालना गरिनेछ। साथै त्रिपुरेश्वरमा रहेको केन्द्रीय पशु चिकित्सालयलाई अत्याधुनिक तथा अन्तराष्ट्रियस्तरको चिकित्सालयको रुपमा विकास गरी २४ सै घण्टा संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। पशु चिकित्सा सेवालाई आकास्मिक सेवाका रुपमा विस्तार गर्न आवश्यक पहल गरिनेछ।
२०. किसानले उत्पादन गरेको दूध निर्वाध संकलन गरी उपभोक्तालाई उपलब्ध गराउन दूध विकास संस्थान मार्फत् उत्पादक किसानको परिचयपत्र र पशुको विवरण बनाई अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप गुणस्तर कायम गरिनेछ। साथै दूधबाट पाउडर, शिशु आहार र अन्य परिकार निर्माण गर्ने उद्योग संचालनमा ल्याई मिल्क होलिडे हुने अवस्था अन्त्य गरिनेछ।
२१. कृषि क्षेत्रको व्यावसायिकरण तथा औद्योगिकरण गर्नका लागि खान्दान, तरकारी, फलफूल, पुष्प, पशुपंक्षीजन्य उत्पादन लगायत कृषि उपज भण्डारण घर तथा प्रशोधन केन्द्रहरू, सामुदायिक विउ भण्डारण घर, मल गोदाम भण्डारण, चिस्यान केन्द्रहरू निजीक्षेत्र तथा कृषि सहकारीहरूसँगको साभेदारीको संचालन गरिनेछ। कृत्रिम गर्भाधानलाई व्यापक बनाई नश्ल सुधारलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ। साथै मकै, कोदो, जौ, फापर, दलहन, कागुनो, चिनो लगायत कृषिजन्य पशुपंक्षीजन्य तथा दुधजन्य उत्पादनलाई औद्योगिक उत्पादनसँग जोड्ने गरी निजी क्षेत्रसँग साभेदारीमा कृषि उद्योगहरू स्थापना तथा संचालन गरिनेछ। प्रयोगशाला सेवा तथा प्रमाणीकरण सेवालाई सुदृढ गरी कृषि उपजहरूको निर्यात प्रबर्द्धन गरिनेछ।

कृषि डायरी २०७४

२२. नयाँ संविधान अनुरूप खाद्य संप्रभुता ऐन, कृषि बजार ऐन, अनुबंश संरक्षण ऐन लगायतका कृषि विकासका लागि आवश्यक ऐन नियमहरू तर्जुमा गरिनेछ। साथै पशु बच्चशाला तथा मासु जाँच ऐन तथा नियमावली प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
२३. संचालनमा रहेका कृषि बजारलाई व्यवस्थित गर्न र नयाँ कृषि बजार पूर्वाधार तयार गर्न पहल गरिनेछ। कृषि उपजको बजारीकरणलाई प्रभावकारी बनाउन कृषि बजार ऐन ल्याई यथाशक्य छिटो कार्यान्वयनमा ल्याउन पहल गरिनेछ।
२४. खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको प्रत्याभुत गर्न र खाद्य अभाव हुन नदीई चामल आयात गर्नुपर्ने विद्यमान व्यवस्थाको अन्त्य गर्न जनताको खानपिन र आहार प्रणालीलाई वैज्ञानिक बनाउन अभिप्रेरित गरिनेछ।
२५. विषादीहरूको असन्तुलित र अनियन्त्रित प्रयोग तथा त्यस्ता उत्पादित बस्तुहरूको उपभोगले जनस्वास्थ्य र पर्यावरणमा गम्भीर असर पर्ने हुनाले यसको नियन्त्रण गर्न ठोस योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन ल्याइने छ। एकीकृत बाली संरक्षणको कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गरी दीगो कृषि तथा जैविक विविधतामा आधारित कृषि प्रणालीलाई प्रबर्द्धन गरिनेछ।
२६. खाद्य अभाव तथा खाद्य संकट हुने अवस्था रहेको, उर्वर कृषि भुमीको प्रयोग हुन नसकेको तथा कृषि भूमि गैर कृषि क्षेत्रमा प्रयोग भईरहेको सन्दर्भमा भूउपयोग नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन र जग्गा बाँझो राख्न नपाईने व्यवस्थालाई कडाईका साथ लागु गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ। साथै लामो समयमा बाँझो जग्गा राखेमा सरकारबाट करारमा लिई खेती गर्न प्रोत्साहन गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ।
२७. कृषि उत्पादन तथा विकासको विशिष्ट कार्यक्रम :
- आगामी दुई वर्षभित्रमा देशलाई कृषिमा आत्मनिर्भर मात्र होइन, निर्यात समेत गर्न सक्ने बनाउन, युवा जनशक्तिको विदेश पलायन रोक्न र व्यावसायिक कृषि प्रबर्द्धन गर्नका लागि नेपालभरि १००० देखि १५०० सम्म विशिष्ट बालीको पकेट क्षेत्र अर्थात् एक इलाका एक उत्पादन केन्द्रको अवधारणा अनुरूप शुरुमा कम्तिमा ५०० वटा बृहत कृषि उत्पादन केन्द्र/ब्लक उत्पादन केन्द्र/नमुना फार्म निर्माण गरिनेछ। यसका लागि यसै आ.व. मा सबै तयारी पूरा गरी आगामी आ.व. २०७३/०७४ मा ठोस कार्यक्रम क्रमशः लागू गरिनेछ।
- विशेष उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) मा सार्वजनिक, सहकारी र निजी उद्यमीको लगानी क्रमशः २०,४०,४० प्रतिशत लगानी हुने व्यवस्था मिलाईनेछ।
 - कृषि प्राविधिक तथा कृषि स्नातक तथा अवकाशप्राप्त कृषि विज्ञ उत्पादन केन्द्रमा सहभागी गराईने छ।
 - विशेष उत्पादन केन्द्र स्थापना गर्न भूउपयोग नीति अनुरूप जमिन बर्गीकरण गरी कृषिका लागि छुट्याइएको जमिन लिजमा लिन सकिने कानून निर्माणमा पहल गरिनेछ।

- उत्पादन केन्द्रमा कृषि सडक, विद्युत सिंचाई, सूचना तथा सञ्चार लगायतका पूर्वाधार तयार गरिनेछ ।
- हरेक विशिष्ट उत्पादन केन्द्र वरिपरिका हजारौं निजी उद्यमी र साना किसानहरूलाई उक्त कृषि केन्द्रसँग जोडेर उत्पादनमा सरिक गराई गाउँमा विद्यमान लुकेको बेरोजगारीको समस्या हल गर्न उनीहरूलाई पकेट क्षेत्रका फर्ममा कार्य घन्टाका आधारमा पारिश्रमिक दिई काम लगाउने व्यवस्था मिलाईने छ । पकेट क्षेत्र आसपासका साना किसानहरूको लागि उत्पादनमा प्रयोग हुने सबै प्राविधिक सेवा र कृषि सामग्रीहरू फर्म मार्फत उपलब्ध गराईने छ । निजी किसानहरूले उनीहरूको उत्पादन सम्बन्धित उत्पादन केन्द्रलाई बिक्रि गर्नेछन् ।
- उत्पादन केन्द्र आसपासका विशिष्ट उत्पादनमा संलग्न किसानहरूलाई अनुदान दिइनेछ । यसैगरी उत्पादन केन्द्र निर्माण गर्ने सहकारी, निजी कम्पनीलाई वरिपरिका किसानहरूलाई सेवा प्रदान गरे बापत एकमुष्ट अनुदान दिइनेछ ।
- उत्पादन केन्द्रमा १ जना नेपाल सरकार, एक जना सम्बन्धित संस्थाको प्रतिनिधि र एक जना दक्ष तथा अगुवा किसान समेत सम्मिलित समिति बनाई विभिन्न पक्षबीच समन्वय गरेर उत्पादन प्रभावकारी र व्यवस्थित गरिनेछ । यसलाई अनुसन्धान केन्द्रको रूपमा पनि संचालन गर्न सकिनेछ ।
- उत्पादन केन्द्रमा कृषक र कृषि मजदुरलाई काममा लगाउँदा विशेष व्यवस्था गरी कृषि पेशालाई मर्यादित बनाइनेछ ।

नेपालका दुई तिहाई जनसंख्याको जिविकोपार्जनको स्रोत तथा नेपालको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डका रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रको विकासबाट दिगो र उच्च आर्थिक विकास हासिल गर्न यस क्षेत्रको लागि पर्याप्त लगानी आवश्यक छ । कृषि विकासका आधारभुत पूर्वाधारहरूको विकास हुन नसकेको सन्दर्भमा कृषिको व्यवसायीक तथा औद्योगिक रूपान्तरणका लागि र आम जनताको खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्न मन्त्रालय अन्तर्गतका विभिन्न कार्यक्रमहरूको संयोजन र प्रभावकारी कार्यान्वयनद्वारा खाद्यान्न, तरकारी, फलफुल, तेलहन, दलहन, माछा, मासु, दुध, अण्डा, पुष्प र मह लगायतका कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर हुँदै जस्तो सुकै विषम परिस्थितीमा पनि खाद्यान्न अभाव हुन र खाद्य संकटको अवस्था आउन नदीन ठोस कार्य योजना बनाईनेछ । उक्त कार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट उत्पादन र रोजगारी सृजना गर्नुका साथै ग्रामिण क्षेत्रमा सेवामूलक सानासाना बजार र शहर निर्माण हुने अवस्थाको श्रृजना हुनेछ, जसले गर्दा शहर केन्द्रित वर्तमान आवादीको चापलाई केही कम गर्न मद्दत गर्नुका साथै किसानहरूको जिवनस्तरमा सुधार ल्याई गाउँ र शहर बीचको अन्तरलाई न्युनिकरण गरी हामी सबैले परिकल्पना गरेको नयाँ नेपाल निर्माण गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

७. कृषि विकास रणनीति (ADS) बारे संक्षिप्त जानकारी

सारांश (SUMMARY)

कृषि विकास रणनीति (एडिएस) कृषि विकास मन्त्रालयले राष्ट्रिय किसान सञ्जालसँगको सहकार्यमा एसियाली विकास बैंक लगायतको १३ वटा विकास साझेदारहरू संलग्न प्राविधिक सहायता टोली (TA Team) को सहयोगमा तयार गरेको हो। यस रणनीतिको उद्देश्य १० वर्षे कार्ययोजना र मार्गचित्रसहित कृषि क्षेत्रको विगत तथा वर्तमानका कामहरूको समीक्षामा आधारित कृषि विकासको समष्टिगत २० वर्षे रणनीतिक योजना प्रस्तुत गर्नु हो।

एडिएस र कृषिको रूपान्तरण प्रक्रिया (ADS and The Process of Agricultural Transformation)

एडिएस को तर्जुमा मूलतः कृषिमा आधारित समुदायलाई सेवा र उद्योग क्षेत्रबाट बढी आय आर्जन गर्न सक्ने गरी कृषि क्षेत्रको रूपान्तरण गर्ने अवधारणामा आधारित छ। नेपालीको लागि खाद्य उत्पादन तथा वितरण, गैर कृषि क्षेत्रसहितको ग्रामीण विकास, श्रमिक र जमिनको उत्पादकत्व वृद्धि, व्यापार सन्तुलन, रोजगारी र युवा पलायन, कृषि क्षेत्रमा महिलाको भूमिका र जलवायु परिवर्तनको सन्दर्भमा प्राकृतिक स्रोत-साधनको व्यवस्थापन आदिका लागि रूपान्तरण प्रक्रियाको उपादेयता स्थापित हुने छ। एडिएसले कृषि क्षेत्रको रूपान्तरण प्रक्रियालाई गति दिने र नेपाली समाजको आकाङ्क्षा तथा समस्याहरूबीच सही तालमेल सुनिश्चित गर्ने छ।

एडिएस को परिकल्पना (Vision of The ADS)

“आर्थिक वृद्धिलाई गति दिने, जीवनस्तरलाई माथि उकास्ने, खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा योगदान दिने, खाद्य सम्प्रभुताउन्मुख आत्मनिर्भर, दिगो, प्रतिस्पर्धी तथा समावेशी कृषि क्षेत्र”

तालिका १: एडिएस परिकल्पनाका लागि सूचकहरू र लक्ष्यहरू (Indicators and Targets for ADS Vision)

परिकल्पनाका सम्भाग	सूचकहरू	२०१५ को अवस्था	अल्पकालीन लक्ष्य (५ वर्ष)	मध्यकालीन लक्ष्य (१० वर्ष)	दीर्घकालीन लक्ष्य (२० वर्ष)
आत्मनिर्भरता (Self-reliant)	खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरता	खाद्यान्नमा १६ प्रतिशत व्यापार घाटा	० प्रतिशत व्यापार घाटा	०-५ प्रतिशत अतिरिक्त निर्यात व्यापार	०-५ प्रतिशत अतिरिक्त निर्यात व्यापार
दिगोपन Sustainable	वर्षेभरि सिँचाइ	२५.२ प्रतिशत	३५ प्रतिशत	६० प्रतिशत	८० प्रतिशत
	माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थ	१.९६ प्रतिशत	३.० प्रतिशत	३.९२ प्रतिशत	४ प्रतिशत
	हैशियत विग्रिएको जमिन (degraded land)	३.७२ मिलियन हेक्टर	२.८८ मिलियन हेक्टर	२.५६ मिलियन हेक्टर	१.६ मिलियन हेक्टर
	जंगलले ढाकेको	४४.७ प्रतिशत	४४.७ प्रतिशत	४४.७ प्रतिशत	४४.७ प्रतिशत
	जमिनको उत्पादकत्व (कृषिक्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन प्रति हेक्टर)	३,२७८ अमेरिकी डलर	४,१८४ अमेरिकी डलर	५,३३९ अमेरिकी डलर	८,६९७ अमेरिकी डलर
	कुल गार्हस्थ उत्पादनमा कृषि व्यवसायको प्रतिशत	८ प्रतिशत	९ प्रतिशत	११ प्रतिशत	१६ प्रतिशत
प्रतिस्पर्धी Competitive	कृषि व्यापार सन्तुलन	व्यापार घाटा १,१२३ मिलियन अमेरिकी डलर	व्यापार घाटा १,०७३ मिलियन अमेरिकी डलर	व्यापार घाटा ८८२ मिलियन अमेरिकी डलर	व्यापार बचत ५०८ मिलियन अमेरिकी डलर

कृषि डायरी २०७४

परिकल्पनाका सम्भाग	सूचकहरू	२०१५ को अवस्था	अल्पकालीन लक्ष्य (५ वर्ष)	मध्यकालीन लक्ष्य (१० वर्ष)	दीर्घकालीन लक्ष्य (२० वर्ष)
	कृषिजन्य निर्यात	२५५ मिलियन अमेरिकी डलर	४५६ मिलियन अमेरिकी डलर	८१४ मिलियन अमेरिकी डलर	२,५९८ मिलियन अमेरिकी डलर
समावेशी (Inclusive) वृद्धि (Growth) जीविकोपार्जन (Livelihood) खाद्य तथा पोषण सुरक्षा (Food and Nutrition Security)	महिलाको वा संयुक्त स्वामित्वमा रहेको कृषियोग्य जग्गा प्रतिशत	१६ प्रतिशत	२० प्रतिशत	३० प्रतिशत	५० प्रतिशत
	कृषि कार्यक्रमको पहुँचभित्रका कृषक प्रतिशत	१८.२ प्रतिशत	२२ प्रतिशत	२६ प्रतिशत	३२ प्रतिशत
	कृषि क्षेत्रको कूल गार्हस्थ उत्पादनको औसत वृद्धिदर	२.२३ प्रतिशत (*)	४ प्रतिशत	५ प्रतिशत	६ प्रतिशत
	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन/कृषि श्रमिक	८३५ अमेरिकी डलर	१,०२९ अमेरिकी डलर	१,२६८ अमेरिकी डलर	१,९२६ अमेरिकी डलर
	ग्रामीण क्षेत्रहरूमा गरीबी	२४.३ प्रतिशत	१९ प्रतिशत	१५ प्रतिशत	९ प्रतिशत
	खाद्य जनित गरिबी (**)	२७.६ प्रतिशत	१९ प्रतिशत	१३ प्रतिशत	६ प्रतिशत

कृषि डायरी २०७४

परिकल्पनाका सम्भाग	सूचकहरू	२०१५ को अवस्था	अल्पकालीन लक्ष्य (५ वर्ष)	मध्यकालीन लक्ष्य (१० वर्ष)	दीर्घकालीन लक्ष्य (२० वर्ष)
	पोषण	१. पुङ्कोपन (stunting) ३७.४ प्रतिशत, २. कम तौल (underweight) ३०.१ प्रतिशत, ३. सुकेनास (ख्याउटेपना) लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत ११.३, ४. बिएमआई (Body Mass Index) कम भएका महिलाको प्रतिशत १८.१	पुङ्कोपन (stunting) २९ प्रतिशत, कम तौल (underweight) हुने २० प्रतिशत, सुकेनास लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत ५, बिएमआई कम भएका महिलाको प्रतिशत १५	पुङ्कोपन (stunting) २० प्रतिशत, कम तौल (underweight) हुने १३ प्रतिशत, सुकेनास लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत २, बिएमआई कम भएका महिलाको प्रतिशत १३	पुङ्कोपन (stunting) ८ प्रतिशत, कम तौल (underweight) हुने ५ प्रतिशत, सुकेनास लागेका जनसङ्ख्या (wasting) को प्रतिशत १, बिएमआई कम भएका महिलाको प्रतिशत ५

एडिएस एक जीवन्त रणनीति हो (ADS is a living strategy) । एडिएसको पाँच पाँच वर्षमा बाह्य समिक्षा गरी त्यसमा सरकार र नागरिक समाजले व्यापक छलफल गर्ने छन् र निरन्तर संशोधन कल्पना गरिएको छ ।

८. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना (PMAMP)

(स्वदेशी सोच, स्वदेशी लगानी र आन्तरिक संस्थागत जनशक्तिबाट तयार भएको कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयनको सहयोगी परियोजना)

परियोजनाको परिचय

नाम : प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकिकरण परियोजना

परियोजनाको अवधि : २०७३ श्रावण - २०८२ असार (१० वर्ष)

परियोजना अवधिभरको कूल अनुमानित लागत : रु. १ खर्ब ३० अर्ब ७४ करोड २० लाख

आ.व. २०७३/७४ को बजेट : रु. ५ अर्ब ७८ करोड ६२ लाख ७५ हजार

परियोजनाका सम्भागहरू :

१. साना व्यावसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम
२. व्यावसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम
३. व्यावसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम
४. बृहत व्यावसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपरजोन) विकास कार्यक्रम

परियोजना संचालनको अवधारणा :

- ३.१ कृषियोग्य जमिनको चकलाबन्दी
- ३.२ विशिष्टिकृत व्यवसायीकरण
- ३.३ उन्नत प्रविधि र गुणस्तरीय पूर्वाधार विकास
- ३.४ अन्तराष्ट्रियरूपमा बजारमा प्रतिस्पर्धि कृषि र औद्योगिकरण
- ३.५ उपलब्धिमा आधारित सहजीकरण (Smart Output Based Facilitation)

परियोजना संचालन गर्ने निकाय : नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालय

सहयोगी निकायहरू

- अर्थ मन्त्रालय
- सिंचाई मन्त्रालय
- वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय
- उद्योग मन्त्रालय
- वाणिज्य मन्त्रालय
- संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय
- उर्जा मन्त्रालय
- पशुपंक्षी विकास मन्त्रालय
- शहरी विकास मन्त्रालय
- भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय
- शिक्षा मन्त्रालय

परियोजनाको सोच, लक्ष्य एवम् उद्देश्य

सोच

कृषिमा आधारित अर्थतन्त्रबाट कृषिजन्य उद्योगमा रुपान्तरित आधुनिक, व्यावसायिक, दीगो एवम् आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने ।

लक्ष्य

समग्र कृषि मूल्य शृंखलाका अवयवहरूको एकिकृत संयोजन र परिचालन मार्फत खाद्य पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कृषि औद्योगिकरण उन्मुख दीगो आर्थिक अवसरहरू सृजना गरि राष्ट्रको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्यहरू

१. प्रमुख कृषि उपजहरूको विशिष्टकृत क्षेत्रहरू निर्माण गर्ने ।
२. निर्यातयोग्य कृषिवस्तुहरूको मूल्य अभिवृद्धि गर्दै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
३. कृषिलाई सम्मानजनक नाफामुखी व्यवसायका रुपमा विकास गर्दै रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्ने र
४. बहुसरोकारवाला निकायहरू बीचको कार्यमूलक समन्वय मार्फत प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने ।

परियोजनामा संचालन गरिने मुख्य मुख्य कृयाकलापहरू

- ६.१ कृषि सामग्री आपूर्ति व्यवस्थापन
यस अन्तर्गत अनुदानमा रासायनिक तथा प्रांगारिक मल उपलब्ध गराउने, तरकारी तथा फलफुल नर्सरी/ग्रिन हाउस/सेड हाउस निर्माण लगायतका कृयाकलापहरू संचालन गरिने छन् ।
- ६.२ यान्त्रीकरण सहयोग
परियोजना ब्लक, जोन र सुपर-जोन सम्भागमा यान्त्रीकरण प्रवर्धनका लागि कष्टम हायरिंग सेन्टर स्थापना सहयोगको कार्यक्रम संचालन गरिनेछन् ।
- ६.३ भौतिक पूर्वाधार विकास सहयोग
यस अन्तर्गत मुख्यतया पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना, प्रांगारिक मल कारखाना सबलीकरण वा स्थापना, एकिकृत सेवा केन्द्र तथा रिफरेन्स प्रयोगशाला निर्माण, एग्रिमार्ट स्थापना सहयोग, सिंचाई प्रणाली पूर्वाधार विकास लगायतका कृयाकलापहरू संचालन गरिने छन् ।
- ६.४ अनुसन्धान-शिक्षा-प्रसार सुदृढिकरण सहयोग
यस अन्तर्गत कृषि अध्ययन संस्थान स्थापना सहयोग, कृषि अनुसन्धान केन्द्र स्थापना सहयोग, कृषि तालिम केन्द्र स्थापना, फार्म केन्द्र सुदृढिकरण सहयोग लगायतका कृयाकलापहरू संचालन गरिने छन् ।
- ६.५ कृषि आधुनिकिकरणका लागि विज्ञहरू सेवा करार
यस अन्तर्गत परियोजनाका ब्लक, जोन र सुपरजोन सम्भागमा कृषि विज्ञ, कृषि वैज्ञानिक लगायत अन्य आवश्यक कर्मचारीहरू सेवा करार सम्बन्धि कृयाकलापहरू संचालन गरिने छन् ।

कृषि डायरी २०७४

- ६.६ कृषिजन्य उद्योगहरू स्थापना
यस अन्तर्गत परियोजनाको सुपरजोन सम्भागमा कृषिजन्य उद्योगहरू स्थापना गर्ने कृयाकलापहरू संचालन गरिने छन् ।
- ६.७ प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान
परियोजनाका ब्लक, जोन र सुपर-जोन सम्भागमा तोकिएको सूचकहरूका आधारमा कृषकहरूलाई प्रतिफलका आधारमा प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने कृयाकलाप निश्चित कार्यविधि बनाई संचालन गरिनेछ ।
- ६.८ कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता
परियोजनामा खटिने प्राविधिकहरूको मनोबल उच्च कायम गर्न ब्लक, जोन र सुपर-जोन सम्भागमा तोकिएको सूचकहरूको आधारमा प्राविधिकहरूलाई कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउने कृयाकलाप संचालन गरिनेछ ।
- ६.९ परियोजना संरचना स्थापना, अनुगमन तथा मूल्यांकन
परियोजना व्यवस्थापन इकाई, सम्भागहरूमा कार्यान्वयन इकाई स्थापना र ती इकाईहरूका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू विकास एवम् कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि कृयाकलापहरू संचालन गरिनेछन् ।

परियोजनाको अपेक्षित प्रतिफल

- ७.१ परियोजना संचालनको प्रथम वर्षमा प्रत्येक जिल्लामा भौगोलिक सम्भाव्यता तथा स्थानीय आवश्यकताका आधारमा छानिएका कम्तिमा १० हेक्टर क्षेत्रफलका तोकिएका जिल्ला तोकिएका संख्या गरी कम्तिमा २१०० साना व्यावसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेटहरू), प्रत्येक जिल्लामा १०० हेक्टरका २ वटा गरी कम्तिमा १५० व्यावसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) हरू स्थापना भएको हुनेछ । त्यसैगरी, तोकिएका ३० जिल्लामा ५०० हे. क्षेत्रफलका कम्तिमा ३० कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) हरू स्थापना गरिनेछ । प्रत्येक प्रदेशमा एक हजार क्षेत्रफलका कम्तिमा ७ वटा बृहत् कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक क्षेत्र (सुपर-जोन) स्थापना भएको हुनेछ । परियोजना अवधिभरमा यस्ता पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनको संख्यामा संभाव्यता र औचित्यका आधारमा क्रमशः वृद्धि गर्दै कम्तिमा १५ हजार पकेटहरू, १५०० ब्लकहरू, ३०० जोनहरू र २१ सुपर-जोनहरू स्थापना भएको हुनेछ । प्रथम वर्षमा छानिएका १८ वटा बाली/वस्तुहरू ४२ हजार ३०० हे. मा खेती भई करिब ४ लाख ७७ हजार मे.ट. उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ ।
- ७.२ आगामी ३ वर्ष भित्र प्रमुख खाद्यान्न बालीहरू (धान, गहुँ, मकै) मा आगामी २ वर्ष भित्र तरकारी बाली र माछामा र ७ वर्ष भित्र प्रमुख फलफुल बालीमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ ।
- ७.३ परियोजनाको प्रथम वर्षमा करिब ८ लाख ७० हजार आंशिक र ४३ हजार ५०० स्थाई रोजगारी सृजना भएको हुनेछ । परियोजनाको अन्तिम वर्षमा करिब ५ लाख १० हजार आंशिक र २५ हजार ५०० स्थाई रोजगारीको संख्या कायम रहनेछ ।
- ७.४ हालको मूल्यमा परियोजना संचालनको प्रथम वर्षमा कूल लगानी करिब रु. ५ अर्ब ७८ करोडबाट मूल्य अभिवृद्धि सहित करिब रु. २६ अर्ब ८ करोड मूल्य बराबरको र परियोजना

अवधिभरमा कूल लगानी करिब रु. १ खर्ब ३० अर्बबाट मूल्य अभिवृद्धि सहित करिब रु. २० खर्ब ९५ अर्ब ७५ करोड मूल्य बराबरको रकम कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा योगदान पुगेको हुनेछ जसबाट कृषि विकास रणनीतिको पहिलो १० वर्षको लक्ष्य हासिल गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्नेछ ।

आ व २०७३/७४ का जोनहरू

क्र.सं	जिल्ला	बाली
१	पाँचथर	अलैची
२	मोरङ	माछा
३	सुनसरी	अदुवा/बेसार
४	धनकुटा	तरकारी
५	सोलुखुम्बु	सुन्तलाजात
६	खोटाङ	मकै/मकै बीउ
७	उदयपुर	सुन्तलाजात
८	सप्तरी	आँप
९	सर्लाही	धान
१०	सिन्धुली	जुनार
११	भक्तपुर	आलु
१२	नुवाकोट	आलु
१३	धादिङ	मकै/मकै बीउ
१४	रौतहट	तरकारी
१५	पर्सा	तरकारी
१६	चितवन	तरकारी
१७	स्याङ्जा	सुन्तलाजात
१८	पर्वत	मकै/मकै बीउ
१९	गुल्मी	मकै/मकै बीउ

कृषि डायरी २०७४

२०	पाल्पा	तरकारी
२१	रूपन्देही	माछा
२२	कपिलबस्तु	धान
२३	प्यूठान	धान
२४	सल्यान	अदुवा/बेसार
२५	बाँके	मकै/मकै बीउ
२६	बर्दिया	धान
२७	सुर्खेत	अदुवा/बेसार
२८	बाजुरा	जैतुन
२९	कञ्चनपुर	धान
३०	डडेलधुरा	आलु

आ व २०७३/७४ का सुपर जोनहरू

क्र.सं	जिल्ला	बाली
१	भापा	धान
२	काभ्रेपलाञ्चोक	आलु
३	बारा	माछा
४	कास्की	तरकारी
५	दाङ्ग	मकै
६	जुम्ला	स्याउ
७	कैलाली	गहुँ

परियोजना निर्देशक : अच्युत प्रसाद ढकाल

केन्द्रीय कार्यालय, काठमाडौं

फोन : ०१-४३६४५४६, ४३६१५२२

इमेल : pmamp.pmu@gmail.com

सुपरजोन र जोन कार्यान्वयन ईकाईहरूको सम्पर्क नम्बर

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	पद	कार्यालय	मो.	email
१	मेघनाथ तिमिल्सना	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, भुपा	९८५५०८२९७०	meghnathimalsena@gmail.com
२	युगल किशोर तिवारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, बारा	९८५४०३६७४९	yugalktiwari@yahoo.com
३	दिपक प्रसाद पौडेल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, काभ्रे	९८४९९४०००२	poudel_d@hotmail.com
४	बसन्त कुमार श्रेष्ठ	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, कास्की	९७४६००७६९९	yagyan_stha@yahoo.com
५	महेश रेग्मी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, दाङ	९८५५०४६३७८	maheshregmi@gmail.com
६	विष्णु प्रसाद शर्मा	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, जुम्ला	९८५८०६००३९	marasini_bishnu47@yahoo.com
७	रामनन्दन यादव	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	सुपरजोन कार्यान्वयन ईकाई, कैलाली	९८५८७५३३४४	ramnandanyadav2@gmail.com
८	पदम प्रसाद अधिकारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, पाँचथर	९८५२६८०९६७	zone5thar@gmail.com
९	प्रमोद कुमार रिजाल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई , मोरङ	९८४३२९६८६९	pkrijal@gmail.com
१०	महेन्द्र कौडाल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई , सुनसरी	९८४९४२९६७७	

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	पद	कार्यालय	मो.	email
११	हर्षहाड राई	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई धनकुटा	९८४९९१५१५२	harshang.raai17@gmail.com
१२	महेन्द्रनाथ पौडेल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई सोलुखुम्बु	९८४९३०६९३६	mnpoudel2015@gmail.com
१३	लक्ष्मी प्रसाद खरेल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई खोटाङ	९८४९३७३२८३	lp_kharel@yahoo.com
१४	दिपक अधिकारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई ,उदयपुर	९८४९४४६७५३	deepakadhikari64@yahoo.com
१५	राम प्रकाश सिंह	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, सप्तरी	९८४२८२६९५०	ramprakashsingh01rps@gmail.com
१६	गणेश मिश्र	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई ,सर्लाही	९८४५२६७००७	ganesh.mishra1961@gmail.com
१७	ललन कुमार सिंह	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई ,सिन्धुली	९८४९२४९९७३	lalanksingh@myself.com
१८	किशोर पराजुली	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई भक्तपुर	९८५१०९९८८३	kishorparajuli@gmail.com
१९	उमानाथ भण्डारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, नुवाकोट	९७४९३५९४२४	
२०	होमनाथ लम्साल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, धादिङ	९८४९३४९५९०	lamsal1969sb@yahoo.com

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	पद	कार्यालय	मो.	email
२१	रविन्द्र कुमार महथा	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, रौतहट	९८४२८२०९६५	rmahatha@gmail.com
२२	बिरेन्द्र राज पराजुली	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, पर्सा	९८४९४५२७८९	parajulibirendra@gmail.com
२३	सोमनाथ घिमिरे	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, चितवन	९८४५२२२०८३	gsomnath700@gmail.com
२४	बिनोद हमाल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, स्याङ्जा	९८४९७९८९४९	hamalbinod80@gmail.com
२५	ओम बहादुर अधिकारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, पर्वत	९८४६२९४८८३	ombahadur123@yahoo.com
२६	रामप्रसाद पाण्डे	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, गुल्मी	९८५७०६०३६४	dawadikul@gmail.com
२७	केशवराज काफ्ले	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, पाल्पा	९८४९४९२५८३	kaflekr@gmail.com
२८	मकबुल अली	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, रूपन्देही	९८४७०२३७८६	makboolali@yahoo.com
२९	दुर्गाप्रसाद रिजाल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, कपिलवस्तु	९८४८८८४४४४	drdurganjal0@gmail.com
३०	भास्कर पौडेल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, प्युठान	९८४७८३९९२०	bhaskar_pdl@yahoo.com

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	प्रमुखको नाम	पद	कार्यालय	मो.	email
३१	राम प्रसाद गौतम	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, सल्यान	९८४८०३०६९६	himalgtml@yahoo.com
३२	देवेश कुमार मिश्र	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, बाँके	९८४७०२३०८३	mishradevesh735@gmail.com
३३	कुल प्रसाद अधिकारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, बर्दिया	९८४६०८९६९०	kulprasadadhikari86@gmail.com
३४	हेम प्रसाद अधिकारी	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, सुर्खेत	९८४८३८७६६६	hemadhikari306@yahoo.com
३५	शालिकराम गौतम	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, बाजुरा	९८५९२२९९९५	gautamshalik2002@gmail.com
३७	टंक प्रसाद रिजाल	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, कंचनपुर	९८५९९६४७४०	tprizal@gmail.com
३७	दिनेश आचार्य	बरिष्ठ कृषि अधिकृत	जोन कार्यान्वयन ईकाई, डडेल्धुरा	९८४९६९४४४२	dns.acharya@gmail.com

८. बाली तथा पशुपंक्षी बीमा

बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८(घ२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बीमा समितिले कृषि विकास मन्त्रालयको सहयोग र समन्वयमा बाली तथा पशुपंक्षी बीमा निर्देशन, २०६९ जारी गरेको छ। यो निर्देशन वि.सं.२०६९ साल माघ १ गतेदेखि लागू भएको छ। निर्देशन जारी भएसँगै समितिले धान बाली, तरकारी खेती, फलफूल खेती, आलु खेती, पशुधन, पंक्षी र माछा बीमालेखको ढाँचा तथा अन्य व्यवस्था तोकिसकेको छ। बीमा शुल्कको पचास प्रतिशत रकम नेपाल सरकारले व्यहोर्ने व्यवस्था समेत भई सकेको छ। ईच्छुक बीमा कम्पनी (बीमक) हरूले निर्देशनको अधिनमा रही बीमा समितिबाट स्वीकृति लिएर बाली तथा पशुपंक्षी सम्बन्धी बीमाको सेवा संचालन गर्न सक्नेछन्। बीमकले बाली तथा पशुपंक्षी बीमाको लागि प्रचलित कानूनबमोजिमको पशुपंक्षी व्यक्ति, सँगठित संस्था, समूह आदिलाई बीमा अभिकर्ताको रूपमा कार्य गराउन सक्नेछ। बाली तथा पशुपन्क्षी बीमामा कार्य गर्ने कर्मचारी तथा आफुले नियुक्त गरेका बाली तथा बीमा सम्बन्धी कार्य गर्ने बीमा अभिकर्तालाई काममा लगाउनु पूर्व बीमा कम्पनी (बीमक) ले बाली पशुपंक्षी तथा बीमा सञ्चालन, व्यवस्थापन, वितरण तथा दावी भुक्तानी प्रकृया सम्बन्धमा आधारभूत तालिम दिनु पर्नेछ। कृषक (बीमित) हरूले अभिकर्ताको सहयोगमा माथि उल्लेखित बाली, पशुपंक्षी तथा माछापालन बीमालेखमा तोकिएको सर्त बमोजिम निर्धारित प्रस्ताव फारम भरी आफ्नो व्यवसायको बीमा गराउन सक्नेछन्। बीमा अभिकर्ताले बीमा गराए वापत कमिशन पाउने व्यवस्था गरिएको छ। बीमा गर्दा प्रस्ताव फारमको साथ सम्बन्धित प्राविधिकको प्रमाणपत्र समेत पेश गर्नु पर्दछ। प्राविधिक व्यक्ति भन्नाले बाली बीमाको हकमा कृषि सेवा केन्द्र वा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कृषि विषयमा आधारभूत ज्ञान हासिल गरी सम्बन्धित निकायबाट सो सम्बन्धमा कार्य गर्ने इजाजत प्राप्त व्यक्ति र पशुपंक्षी बीमाको हकमा पशु सेवा केन्द्र, उपकेन्द्रका प्राविधिक वा भेटेरीनरी जे.टि., जे.टि.ए.वा ग्रामीण पशुपंक्षी स्वास्थ्य कार्यकर्ता वा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट चि पशुपंक्षी कित्सा/पशुपन्क्षी विज्ञान विषयमा ज्ञान हासिल गरी सम्बन्धित निकायबाट सो सम्बन्धमा कार्य गर्ने इजाजत प्राप्त व्यक्ति भनी परिभाषित गरिएको छ। बाली तथा पशुपंक्षी बीमा निर्देशन, २०६९ र विभिन्न बाली, पशुपंक्षी तथा माछा सम्बन्धी बीमालेखमा उल्लेख भएका केही मुख्य अंशहरू तपसिलमा दिईएको छ।

बाली तथा पशुपन्क्षी बीमाको बीमा शुल्क कमिशन सम्बन्धी व्यवस्था

क्र.सं.	बाली तथा पशुपंक्षी बीमाको किसिम	बीमा शुल्क	कमिशन
१.	बाली बीमा	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति बाली)	बीमाशुल्कको १५ प्रतिशत
२.	पशु बीमा	बीमाङ्कको ५ प्रतिशत (प्रति वर्ष)	बीमाशुल्कको १५ प्रतिशत
३.	पंक्षी बीमा	व्यावसायिक	बीमाशुल्कको १५ प्रतिशत
		घरपालुवा	
		बीमाङ्कको ५ प्रतिशत प्रति समूह (व्याच)	
		बीमाङ्कको ५ प्रतिशत प्रति समूह (व्याच)	

कृषि डायरी २०७४

सदस्य संस्था मार्फत बीमा भएमा कूल बीमा शुल्कमा १५ प्रतिशत छुटको व्यवस्था छ ।

माछाको बीमाशुल्क

- एक वर्ष वा सो भन्दा कम अवधिको लागि पालिने माछाको बीमाशुल्क बीमाङ्क रकमको दुई (२) प्रतिशत हुनेछ । तर बिषेश सघन प्रविधि अनुसार माछा पालन गरिएको अवस्थामा बीमाशुल्कमा दश (१०) प्रतिशत छुट दिईनेछ ।
- माछाको बीमा अवधि न्यूनतम तीन(३) महिनाको हुनेछ । पोखरी/रेसवेमा भुरा राखेको पन्ध्र (१५) दिन भित्र बीमा गरी सक्नुपर्नेछ ।
- बीमितले माछा पालनको लागि तयार गरिएको पोखरी/रेसवेको बीमा गर्न चाहेमा त्यस्तो पोखरी/रेसवेको बीमाङ्क रकमको एक(१) प्रतिशत बीमाशुल्क भुक्तानी गरी सम्पुष्टि द्वारा थप सुरक्षण लिन सकिनेछ ।

सुरक्षण हुने बालीको क्षेत्रफल र लागत

बालीको लागत:- बालीको बीमा गर्दा बाली लगाउँदादेखि बाली पाक्दासम्म लाग्ने लागत मूल्य कृषि विकास मन्त्रालय मार्फत उपलब्ध गराएको आधारभूत लागत विवरण बमोजिम हुनेछ ।

न्यूनतम क्षेत्रफल:- प्रत्येक कृषकले सुरक्षण गर्न पाउने बालीको न्यूनतम क्षेत्रफल पहाडमा आठ आना (आधा रोपनी) र तराईमा एक कठ्ठा हुनु पर्नेछ । सो भन्दा कम क्षेत्रफलमा लगाईएको बालीका लागि बीमालेख जारी गरिने छैन ।

सुरक्षण हुने पशुपन्छी धनको अधिकतम बीमाङ्कको सिमा र उमेर

अधिकतम बीमाङ्क:- बैंक वा वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिई खरीद गरेको, आफ्नै गोठमा हुर्केको वा आफ्नै लगानीबाट खरीद गरेको पशुपन्छीधनहरूको स्थानिय मूल्यको आधारमा बीमाङ्क रकम देहाय बमोजिम हुनेछ :

क) गाईभैसी

गाई	उन्नत	स्थानीय
बाच्छी (१ वर्षसम्मको)	रु.३०,०००/-	रु.१०,०००/-
बाच्छी (१ वर्षदेखि माथिको)	रु.७५,०००/-	रु.२५,०००/-
दुधालु	रु.१,५०,०००/-	रु.५०,०००/-

वा सोको वास्तविक मूल्य जुन कम हुन्छ सो सम्म ।

भैसी	उन्नत	स्थानीय
पाडी (१८ महिनासम्मको)	रु.३०,०००/-	रु.१५,०००/-
पाडी (१८ महिना माथिको)	रु.६०,०००/-	रु.३०,०००/-
दुधालु	रु.१,२५,०००/-	रु.७०,०००/-

वा सोको वास्तविक मूल्य जुन कम हुन्छ सो सम्म ।

ख) प्रजननको लागि पालिएको प्रति राँगो तथा साँढेको बढीमा रु.७०,०००/- (सत्तरी हजार) वा सोको वास्तविक मूल्य जुन कम हुन्छ सो सम्म ।

ग) ढुवानी वा जोत्नको लागि प्रति गोरु वा राँगोको रु ४०,०००/- (चालिस हजार) वा सोको वास्तविक मूल्य जुन कम हुन्छ सो सम्म ।

घ) नाक/चौरी

बाच्छी	रु.१२,०००/-
कोरेली	रु.२५,०००/-
दधालु	रु.५०,०००/-
वयस्क याक	रु.८०,०००/-

वा सोको वास्तविक मूल्य जुन कम हुन्छ सो सम्म ।

ङ) मासुको लागि पालिएका भेडा बाख्रा तथा बंगुरको आदिका पाठाहरूको उमेर अनुसार स्थानीय बजार

मूल्य वा बढीमा रु.८,०००/- (आठ हजार) हुनेछ ।

च) पाठा पाठी उत्पादनका लागि पालिने माउको मूल्य बढीमा देहाय बमोजिम हुनेछ :

- बाख्रा र भेडा रु.१०,०००/-
- बंगुर रु.१०,०००/-

छ) मासु, चल्ला तथा अण्डाको लागि पालिने हाँस वा कुखुराको मूल्य देहाय बमोजिम हुनेछ

ब्रोइलर (आठ हप्ताको)(मासु उत्पादन गर्ने)	रु.४००/-
लेयर्स (अण्डा पार्ने)	रु.७००/-
हयाचरी (चल्ला पार्ने)	रु.१,२००/-
हाँस (अण्डा पार्ने)	रु.७००/-
हाँस (मासु उत्पादन गर्ने)	रु.६००/-

उमेर : पशुधनको बीमायोग्य उमेर (न्यूनतम र अधिकतम) देहाय बमोजिम हुनेछ :-

- स्थानीय तथा उन्नत जातको गाई २ वर्ष (अथवा पहिलो वेत भएको) देखि १० वर्षसम्म
- भैसी ३ वर्ष (अथवा पहिलो वेत भएको) देखि १२ वर्षसम्म
- स्थानीय तथा उन्नत नश्लको बाच्छी-कोरेली वा पाडीको ६ महिनादेखि २ वर्षसम्म
- प्रजननको लागि उन्नत नश्लको साँढे वा राँगोको ३ वर्षदेखि ७ वर्षसम्म
- ढुवानी वा जोत्नको लागि गोरु वा राँगो ३ वर्षदेखि १२ वर्षसम्म
- भेडा, बाख्रा र बंगुर ३ महिनादेखि बिक्रीका लागि तयार हुन्जेलसम्म ।

माछा पालनको लागि न्यूनतम २०० वर्ग मिटरको पोखरी र कम्तिमा तीन (३) फिट पानीको गहिराई भएको पोखरी हुनु पर्दछ तर ट्राउट माछाको हकमा प्राविधिकको सिफारिस अनुसारको संरचना भएको हुनु पर्नेछ ।

कृषि डायरी २०७४

बाली तथा पशुपन्थीको बीमाङ्को हकमा प्रत्येक वर्ष तथ्याङ्क हेरी आवश्यक पुनरावलोकन गर्न सकिनेछ तथा निर्देशनमा समावेश नभएका बाली, पशुपन्थी तथा अन्यको बीमाङ्को हकमा सम्बन्धित मन्त्रालय मार्फत उपलब्ध भएको तथ्याङ्कलाई आधार मानी निर्धारण गर्न सकिनेछ ।

- पशुपन्थीको मूल्य, जात र पालिने क्षेत्र अनुसार फरक फरक हुन सक्नेछ ।
- पशुपन्थीको मूल्याङ्कन गर्दा प्रस्तावित पशुपन्थीको उमेर, स्वास्थ्य स्थिति र उत्पादकत्वको आधारमा गर्नु पर्नेछ ।
- तर यसरी निर्धारण गरिने मूल्य स्थानीय बजारमा चलेको मूल्य भन्दा बढी हुने छैन ।
- बीमा गरिएको बाली तथा पशुपन्थीको बीमा अवधिभित्र क्षति भएमा क्षतिको मूल्याङ्कन सम्बन्धित विशेषज्ञ/प्राविधिकबाट गराउनु पर्नेछ ।

बीमालेखले रक्षावरण गर्ने जोखिमहरू

देहायका कुनै कारणबाट धानबाली, तरकारी, फलफूल, आलु, पंक्षी र माछा बीमा अवधिभित्र हानी नोक्सानी भएमा बीमकले बीमाङ्क रकमको ९० प्रतिशत रकम बीमितलाई भुक्तानी गर्नेछ :

(धानबाली, तरकारी, फलफूल, आलु, पन्थीको हकमा)

- (क) आगलागी, चट्याङ,
- (ख) भूकम्प,
- (ग) बाढी/डुवान /खडेरी,
- (घ) पहिरो/भूस्खलन,
- (ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिउँ वा तुसारो,
- (च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरू,
- (छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी

(माछाको हकमा तलका थप बुँदा समेत)

- (ज) अक्सिजनको कमि, एमोनियाबाट हुने नोक्सानी,
- (झ) विषालु पदार्थबाट मरेमा ।

पशुधनको हकमा: बीमाको अवधिभित्र पशुधनको विवरण तालिकामा उल्लेख भए बमोजिमका पशुधनहरूको क्षति/हानिनोक्सानी भएमा देहाय बमोजिमको क्षतिपूर्ति रकम बीमकले सम्बन्धित पक्षलाई भुक्तानी गर्नेछ ।

- क) मृत्यु भएमा बीमाङ्क रकमको ९० प्रतिशत
- ख) पूर्ण स्थायी रुपमा अशक्त भएमा बीमाङ्क रकमको ५० प्रतिशत

दाबी सम्बन्धी प्रकृया

बीमालेखले रक्षावरण गरेको जोखिमहरूका कारणबाट बीमित माछा र पंक्षीको हानी नोक्सानी भएमा

सात (७) दिनभित्र र धान, तरकारी, फलफूल, आलु र पशुधनको हकमा १५ दिनभित्र वा सो अवधिभित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ बैङ्क/सदस्य संस्था मार्फत देहायका कागजातहरू बीमक समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

क) सक्कल बीमालेख

ख) पूर्ण रुपले भरिएको दाबी फाराम,

ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन (पशु र पंक्षीको हकमा मृत्यु प्रमाण-पत्र)

घ) न.पा./गा.वि.स./वडाको सर्जमिन मुचुल्का वा माछा, पशुधन र पंक्षीको हकमा कम्तिमा सबभन्दा नजिकको दुई (२) जना छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का

बाली तथा पशुपंक्षी बीमा गर्ने कम्पनी तथा जिल्लाहरू

क.सं.	बीमा कम्पनीको नाम	सम्पर्क नम्बर	सेवा दिने जिल्लाहरू
१	नेपाल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., कमलादी	०१-४२४५५६५ ०१-४२२८६९०	दार्चुला, बैतडी, डडेल्धुरा, कन्चनपुर
२	दि ओरियण्टल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., कान्तिपथ	०१-४२५०१३७ ०१-४२२९४४८	धनकुटा, सुनसरी, तेह्रथुम, सप्तरी
३	राष्ट्रिय बीमा संस्थान, रामशाहपथ	०१-४२६२५२०	बझाङ, डोटी, कैलाली
४	नेशनल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., त्रिपुरेश्वर	०१-४२५०७१० ०१-४२६०३६६	रोल्पा, प्युठान, दाङ, अर्घाखाँची, कपिलवस्तु
५	हिमालयन ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., बबरमहल	०१-४२३१७८८ ०१-४२१३०१४	सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, ललितपुर, पर्सा, बारा
६	युनाइटेड ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., थापाथली	०१-५११११११	हुम्ला, बाजुरा, अछाम
७	प्रिमियर ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., नक्साल	०१-४४१३५४३ ०१-४४१०६४८	दोलखा, रामेछाप, सिन्धुली, सर्लाही, रौतहट
८	एभरेष्ट बीमा कम्पनी, हात्तिसार	०१-४४४४७१७ ०१-४४४४७१८	कालिकोट, दैलेख, सुर्खेत, बर्दिया
९	नेको ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., अनामनगर	०१-४७७०१२७ ०१-४७७०११५	ताप्लेजुङ, इलाम, पाँचथर, भूपा, मोरङ
१०	सगरमाथा ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., नक्साल	०१-४४१२३६७ ०१-४४१३६८३	मुगु, जाजरकोट, जुम्ला

कृषि डायरी २०७४

११	एलायन्स ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., तीनकुने	०१-४४९९२२६ ०१-४४९९१६१	मुस्ताड, म्याग्दी, बागलुङ, गुल्मी, स्याङजा
१२	एन बी ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., कमलादी	०१-४२२४३१२ ०१-४२२४२६३	सोलुखुम्बु, ओखलढुंगा, महोत्तरी, धनुषा
१३	प्रुडेन्सियल ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., पुतलीसडक	०१-४२१२९४० ०१-४२१२९४१	गोरखा, लमजुङ, तनहुँ, नवलपर ासी
१४	शिखर ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., थापाथली	०१-४२४६१०१ ०१-४२४६१०२	चितवन, मकवानपुर, धादिङ, नुवाकोट, रसुवा
१५	लुम्बिनी ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., ज्ञानेश्वर	०१-४४११७०७ ०१-४४३३१९९	संखुवासभा, भोजपुर, खोटाङ, उदयपुर, सिराहा
१६	राष्ट्रिय जीवन तथा जनरल बीमा कम्पनी लि., पानीपोखरी	०१-४००६६२५ ०१-४४४२६४६	डोल्पा, रुकुम, सल्यान, बाँके
१७	सिद्धार्थ ईन्स्युरेन्स कम्पनी लि., बबरमहल	०१-४२५७७६६ ०१-४२५६१९०	मनाङ, कास्की, पर्वत, पाल्पा, रुपन्देही

१०. बीउबिजन

१०.१ विभिन्न बालीका सूचित जातहरू (६५ वटा बालीका ६२३ वटा जातहरू)

अन्न बाली

क) चैते धान

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सि.एच. ४५	२०२३ (१९६६)	११८	३.५	तराई, भित्रीमधेश तथा मध्य पहाड
२	विन्देश्वरी	२०३८ (१९८१)	१२८	४.०	तराई र भित्रीमधेश
३	चैते २	२०४४ (१९८७)	१२५	४.८	तराईको सिञ्चित भूमि
४	चैते ४	२०४४ (१९८७)	११८	४.५	तराईको सिञ्चित भूमि
५	चैते ६	२०४८ (१९९२)	१२३	४.८	तराई र भित्रीमधेश (३०० मिटरसम्मको उचाईको सिञ्चित भूमि)
६	हर्दिनाथ १	२०६० (२००४)	१२०	४.०३	तराई, भित्रीमधेश, रिभर बेसिन ८०० मिटरसम्म

ख) वर्षे धान

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ताईचुङ १७६	२०२४ (१९६६)	१४४	७.९	मध्यपहाड र उपत्यका
२	चाईनुङ २४२	२०२४ (१९६६)	१४४	७.३	पहाड
३	ताईनान १	२०२४ (१९६६)	१४४	६.६	पहाड
४	चाइनान २	२०२४ (१९६६)	१४३	७.८	पहाड
५	मसुली	२०३० (१९७३)	१५५	३.५	तराई र भित्रीमधेश
६	जानकी	२०३६ (१९७९)	१३५	४.५	तराई र भित्रीमधेश
७	सावित्री	२०३६ (१९७९)	१४०	४.०	तराई र भित्रीमधेश
८	हिमाली	२०३९ (१९८२)	१४९	६.४	पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
९	कन्चन	२०३९ (१९८२)	१४३	७.३	पहाड
१०	खुमल ३	२०४१ (१९८३)	१३०	६.५	मध्य पहाड
११	खुमल २	२०४४ (१९८७)	१४२	५.६	काठमाडौं उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फीटदेखि ४५०० फीटसम्म उचाइको मध्य पहाड
१२	खुमल ४	२०४४ (१९८७)	१४४	६.३	काठमाडौं उपत्यका तथा समान हावापानी भएको ३००० फीटदेखि ४५०० फीटसम्म उचाइको मध्य पहाड
१३	मकवानपुर १	२०४४ (१९८७)	१५०	४.३	ढुङ्गे कीराको प्रकोप भएको तराई
१४	घैया २	२०४४ (१९८७)	११३	३.४	तराईको असिंचित पाखा
१५	पालुङ्ग २	२०४४ (१९८७)	१७२	६.१	शितोष्ण हावापानी भएका मकवानपुर जिल्लाको पालुङ्ग सरहका पहाडीक्षेत्र
१६	खुमल ५	२०४७ (१९९०)	१५४	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाइ भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरू जस्तै पर्वत, वाग्लुङ्ग, म्याग्दी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१७	खुमल ७	२०४७ (१९९०)	१४६	७.०	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाइ भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरू जस्तै पर्वत, वाग्लुङ्ग, म्याग्दी
१८	खुमल ९	२०४७ (१९९०)	१४८	६.७	१००० मिटरदेखि १४०० मिटरसम्म उचाइ भएका पश्चिमी मध्यपहाडी क्षेत्रहरू जस्तै पर्वत, वाग्लुङ्ग, म्याग्दी
१९	छोमरोड	२०४७ (१९९१)	१६४	४.२	नेपालको पूर्वी एवं पश्चिमी क्षेत्रको १४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाइ भएको उच्च पहाड र चिसो हावापानी भएको मध्यपहाड
२०	राधा ७	२०४८ (१९९२)	१४८	३.५	तराई, भित्रीमधेश र सोसरह हावापानी भएको अकाशे खेती गरिने क्षेत्र
२१	राधाकृष्ण ९	२०४८ (१९९२)	१५०	३.८	तराई, भित्रीमधेश र सो सरह हावापानी भएको सिञ्चित भूमि
२२	राधा ४	२०५२ (१९९५)	१२५	३.२	मध्यपश्चिम र सुदूरपश्चिम तराई (कपिलवस्तु, दाङ्ग, वर्दिया, बाँके, कैलाली र कञ्चनपुर)

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२३	राधा ११	२०५२ (१९९५)	१४८	४.०	मध्यतराई (पर्सा, वारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा)
२४	राधा १२	२०५२ (१९९५)	१५५	४.६	पूर्वी तराई
२५	माछापुच्छ्रे ३	२०५३ (१९९६)	१७४	५.०	१४०० मिटरदेखि २००० मिटरसम्म उचाइको चिसो हावापानी भएको मध्यदेखि उच्च पहाडसम्म (लुम्ले, घान्द्रुक र छोमरोङ्ग क्षेत्र)
२६	खुमल ६	२०५६ (१९९९)	१५५	७.८	काठमाडौं उपत्यका एवं सो सरहको हावापानी हुने ठाउँ
२७	रामपुर मसुली	२०५६ (१९९९)	१३५	५.७	तराई, भित्रीमधेश, बेंशी एवं मध्यपहाडको ९०० मिटर उचाईसम्म अथवा मसुली धान लगाउन सकिने सबै क्षेत्र
२८	चन्दननाथ १	२०५८ (२००२)	१९१	५.०५	जुम्ला वा सो सरहका हावापानी भएको क्षेत्र
२९	चन्दननाथ ३	२०५८ (२००२)	१९२	५.३	जुम्ला वा सो सरहको हावापानी भएको क्षेत्र
३०	मन्जुश्री २	२०५८ (२००२)	१४९	१०.०८	काठमाडौं उपत्यका
३१	खुमल ११	२०५८ (२००२)	१४४	८.५	काठमाडौं उपत्यका

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३२	लोकतन्त्र	२०६३ (२००६)	१२५-१३०	३.६	तराई, भित्रीमधेश, तल्लो पहाड र मध्यपहाडका नदी किनारा
३३	मिथिला	२०६३ (२००६)	१४५-१५०	३.५-४.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडको बेंसी
३४	राम	२०६३ (२००६)	१३०-१३७	४.०-७.२	तराई, भित्रीमधेश (शिवालिक उपत्यका, मकवानपुर, चितवन र नवलपरासी)
३५	वर्षे ३००४	२०६३ (२००६)	१५७	३.८	तराई र भित्रीमधेश
३६	पोखेली जेठोबुढो	२०६३ (२००६)	१८०-१८५	२.६	पोखरा उपत्यका र यस आसपासका क्षेत्रहरू (६०० देखि ९०० मिटर उचाई)
३७	खुमल ८	२०६३ (२००७)	१५८	७.७	मध्य पहाड र तल्लो पहाड
३८	सुनौलो सुगन्धा	२०६४(२००८)	१५१	३.८	तराई, भित्रीमधेश
३९	घैया १	२०६६ (२०१०)	११५	२.५-३.५	असिंचित Upland तराई, टार तथा मध्यपहाडका उपत्यका
४०	लत्का बास्मति	२०६६ (२०१०)	१५०	२.५-३.५	मध्य तथा पूर्वी तराई
४१	हर्दीनाथ २	२०६६ (२०१०)	१२५	३.१-४.२	तराई तथा भित्रीमधेश
४२	तरहरा १	२०६६ (२०१०)	११३-१२५	४.२	मध्य तथा पूर्वी तराई
४३	डि. वाई. १८ (पञ्जीकरण मात्र) F1	२०६६ (२०१०)	११८	९.१७	तराई तथा भित्रीमधेश

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४४	डि. वाई. २८ (पञ्जीकरण मात्र) F1	२०६६ (२०१०)	१२०	८.८६	तराई तथा भित्रीमधेश
४५	डि. वाई. ६९ (पञ्जीकरण मात्र) F1	२०६६ (२०१०)	१२५	९.५२	तराई तथा भित्रीमधेश
४६	खुमल-१०	२०६८ (२०११)	१३६ (१०७- १७०)	४.७८	काठमाण्डौ उपत्यका र सो सरहको हावापानी भएका पहाडी क्षेत्र ।
४७	खुमल-१३	२०६८ (२०११)	१४४ (११७-१८३)	४.१७	काठमाण्डौ उपत्यका र सो सरहको हावापानी भएका पहाडी क्षेत्र ।
४८	सुख्खा धान - १	२०६८ (२०११)	१२३-१२५	३.२-४.२	पूर्वी तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडको ५०० मिटरसम्मका बेसी तथा टार ।
४९	सुख्खा धान - २	२०६८ (२०११)	१२२-१२४	२.३-३.५	पूर्वी तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसी तथा टार
५०	सुख्खा धान - ३	२०६८ (२०११)	१२२-१२५	२.५-३.६	पूर्वी तथा पश्चिमी तराई, भित्री मधेश तथा मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसी तथा टार
५१	वर्षे - २०१४	२०६८ (२०११)	१३५-१४०	३.८	तराई

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५२	स्वर्णा सब -१	२०६८ (२०११)	१५०-१५५	४-५	तराई, तथा भित्री मधेश र मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसीको सिंचित तथा घोल क्षेत्र ।
५३	वर्षे - १०२७ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२१	३.३	असिंचित तराई र मध्य पहाडका १००० मिटरसम्मका बेसी तथा टार अर्धसिंचित तथा असिंचित क्षेत्र ।
५४	साँवा मसुली सब -१	२०६८ (२०११)	१४५-१५०	३.५-४	तराई, तथा भित्री मधेश र मध्य पहाडका ५०० मिटरसम्मका बेसीको सिंचित तथा घोल क्षेत्र ।
५५	तारा, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	११६	५.१	तराई र भित्री मधेश
५६	सुरज , F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	५.७७	तराई र भित्री मधेश
५७	पृथ्वी , F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२४	६.०	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
५८	एराईज - ६४४४, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२२	४.४३	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
५९	पि. एच. बी. -७१ , F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२९	५.२६	तराई/सिंचित

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६०	यु. एस. – ३१२, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३२	५.४६	सर्लाही देखि बाँके सम्मको तराई र भित्रि मधेश
६१	च्याम्पीयन , F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३६	५.१५	सर्लाही देखि बाँके सम्मको तराई र भित्रि मधेश
६२	राजा , F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२६	४.९४	सर्लाही देखि बाँके सम्मको तराई र भित्रि मधेश
६३	आर.एच. –२५७, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	४.९९	तराई र भित्रि मधेस
६४	गोरखनाथ –५०९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	४.८२	तराई र भित्रि मधेस
६५	लोकनाथ – ५०५, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२९	४.७९	तराई र भित्रि मधेसको सिचिit क्षेत्र
६६	पि. ए. सि. – ८०१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२३	७.७९	तराई र भित्रि मधेसको सिचिit क्षेत्र
६७	रेशमा – ७८६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२०	४.९१	पूर्वी तराईको सिन्धीत क्षेत्र

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६८	वैशाली, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१२१	६.३५	पूर्वी तराईको सिन्धीत क्षेत्र
६९	लेकाली धान - १	२०७१(२०१४)	१५८	४.०७	१५००- २६०० मिटर सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्र ।
७०	लेकाली धान - ३	२०७१(२०१४)	१५२	३.९	१५००- २६०० मिटर सम्मको उच्च पहाडी क्षेत्र ।
७१	सुख्खा धान - ४	२०७१(२०१४)	११८-१२५	२.७ - ४	तराई र भित्री मधेसको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार बेसी ।
७२	सुख्खा धान - ५	२०७१(२०१४)	१२५	३.२ - ४.२	तराई र भित्री मधेसको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार बेसी ।
७३	सुख्खा धान - ६	२०७१(२०१४)	१२०-१२५	३ - ४	तराई र भित्री मधेसको असिंचित खेत र मध्य पहाडको ५०० मिटर उचाईको टार बेसी ।
७४	सिन्दुरी (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२(२०१५)	१३५-१४५	४-५	तराई र भित्री मधेस
७५	सुन्दरम (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	४.४-५.३	तराई र भित्री मधेस
७६	डेल्टा रानी (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२४-१२८	३.९-५	तराई र भित्री मधेस

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७७	आकाश (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	६-६.३	तराई र भित्री मधेस
७८	गरिमा (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३०-१३५	५.८-६.३	तराई र भित्री मधेस
७९	डि आर एच ७७५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२५-१३०	५.६	तराई र भित्री मधेस
८०	डि आर एच ७४८ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३०-१३५	६.५	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८१	एराइज ६४४४ गोल्ड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३०	५.१	बाँकेदेखि पूर्वको तराई र भित्री मधेश
८२	एराइज तेज गोल्ड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१३५	५.३	बाँकेदेखि पूर्वको तराई र भित्री मधेश
८३	जि के ५०१७ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२७	५.१-५.४	तराई र भित्री मधेश
८४	सुपर १२५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२८-१३३	५.३-६.३	तराई र भित्री मधेशको सिंचित तथा अर्धसिंचित क्षेत्र
८५	सुपर ११५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित तथा अर्धसिंचित क्षेत्र

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
८६	शान्ती (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१३०	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८७	सुधा (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२५-१३०	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८८	यु एस ३२३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१३०	४-५	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
८९	यु एस ३८२ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७२ (२०१५)	१२०-१२५	५-६	तराई र भित्री मधेशको सिंचित क्षेत्र
९०	राधा १४	२०७३(२०१६)	१३२-१३५	४.४	तराई, भित्री मधेश, रिभर बेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
९१	सुगन्धित धान १	२०७३(२०१६)	१४२-१४५	४.५	तराई, भित्री मधेश, रिभर बेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको

(ग) मकै

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल पहेलो	२०२२ (१९६५)	१२०-१३०	४.९	मध्यपहाड
२	रामपुर कम्पोजिट	२०३२ (१९७५)	११०-११५	४.४	तराई, भित्रीमधेश, बेसी र मध्यपहाड
३	अरुण २	२०३९ (१९८१)	८०-९०	२.२	तराई, मध्यपहाड
४	मनकामना १	२०४४ (१९८७)	१२०-१३०	४.०	मध्यपहाड (हिउँदमा तराई क्षेत्रमा पनि लगाउन सकिने)

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५	गणेश २	२०४६ (१९८९)	१५०-१८०	३.५	उच्च पहाड (हिउँदमा तराई र भित्रीमधेशमा पनि लगाउन सकिने)
६	रामपुर २	२०४६ (१९८९)	१०५-११०	४.०	तराई, भित्रीमधेश, बेंशी र टार
७	अरुण १	२०५२ (१९९५)	९.०-१००	४.०	पश्चिमतराई र मध्य पहाड
८	गणेश १	२०५४ (१९९७)	१७५	५.०	उच्च पहाड
९	मनकामना ३	२०५९ (२००२)	१४२	५.५	पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका मध्य पहाडी क्षेत्र (१००० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको उचाईको लागि)
१०	गौरव हाईब्रिड मकै	२०६१ (२००३)	११०-१५०	८.१	तराई र भित्रीमधेश (हिउँदे खेतीको लागि)
११	देउती	२०६३ (२००६)	१३०-१३५	५.७	मध्यपहाड
१२	शीतला	२०६३ (२००६)	१३०-१३५	६.०८	पहाड
१३	मनकामना ४	२०६५ (२००८)	११७	५.३	नेपालको पूर्व देखि पश्चिम सम्म मध्य पहाडको १६०० मिटर भन्दा तल
१४	पोसिलो मकै १	२०६५ (२००८)	१४५-१५५	५.३	नेपालको पूर्व देखि पश्चिम सम्म मध्य पहाडको १६०० मिटर भन्दा तल
१५	मनकामना ५	२०६६ (२०१०)	१४०-१४५	५.२७	कर्णाली पूर्वका मध्यपहाड
१६	मनकामना ६	२०६६ (२०१०)	१४०-१४५	५.३४	पूर्वी- मध्यपश्चिम पहाड
१७	बायो ९६८१,F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०-११०	६.५-८	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्यपहाड- बर्षे मौसम पूर्वी तराइ- हिउँदे मौसम

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१८	राजकुमार F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००-११०	८-९	तराई, भित्री मधेश, रिभर बेसिन, भ्याली र तल्लो पहाडी भेगको ७०० मिटर उचाई सम्म
१९	नूतन (के.एच १०१, F1) (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०-९२	६.५-८	तराई, भित्री मधेश, रिभर बेसिन र उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
२०	सुपर ९०० एम., F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१२०-१६०	८-१२	मध्य तराई – हिउदे तथा वर्षे मौसम
२१	डिकेसी ९०८१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१२०-१६०	१०-१२	मध्य तराई – हिउदे मौसम (कार्तिक – माघ)
२२	अल राउण्डर, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१२०-१६०	७-१०	तराई क्षेत्रमा – हिउदे तथा वर्षे मौसम
२३	डिकेसी ७०७४, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	८५-९५	६-८	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्य पहाड – वर्षे मौसम मध्य तराईमा – बसन्ते मौसम
२४	३० पी ३०, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१००-१५५	६-७	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्य पहाड – वर्षे मौसम तराई – हिउदे मौसम
२५	३० बि ११, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०११)	१०५-१२०	८-९	मध्यमाञ्चल क्षेत्रको मध्य पहाड – वर्षे मौसम तराई – हिउदे मौसम

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२६	बिस्को - ९४० F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३५-१४०	७.१३	मध्य तराई र पहाड
२७	सि - १९२१, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१४०-१६७ (Winter) १०५-११० (Rainy)	५.१४-७.५	पूर्वी तथा मध्य तराई र मध्य पहाडको बेसी तथा टार ।
२८	सि. पि. -८०८, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१३०-१४० (Winter) ११०-१२० (Rainy)	९.९५	पूर्वी तथा मध्य तराई
२९	सि. पि. -६६६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	११०-१२०	६.९७	पूर्वी तथा मध्य तराई
३०	गोदावरी - ९८९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१०५	७.३६	पूर्वी तथा मध्य तराई, र मध्य पहाडको बेसी तथा टार ।
३१	अर्ली - २, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	१०५	५.६९	पूर्वी तथा मध्य तराई, र मध्य पहाडको बेसी तथा टार ।
३२	टि. सि. एस.- ९६९६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६८ (२०११)	११०	८.३४	मध्य तराई
३३	रामपुर हाईब्रिड - २	२०६९ (२०१२)	१३०-१६० हिउदे १२५ वर्षे	७.० हिउदे ३.५५ वर्षे	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३४	आर. एम. एल.- ४ (Inbred line)	२०६९ (२०१२)			नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३५	एन. एम. एल.- २ (Inbred line)	२०६९ (२०१२)			नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३६	आदित्य-९२ ९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२१ (Days to silking)	७.२	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३७	प्रोग्रो- ४६४२, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११५ (Days to silking)	८.२९	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३८	बिस्को- ९४० नयाँ, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११९ (Days to silking)	७.७४	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
३९	सि. पी.- ८३८, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११९ (Days to silking)	७.११	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४०	१० मि १०, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११६ (Days to silking)	७.४६	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४१	डि. एम. एच.- ७३१४, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२३ (Days to silking)	६.६६	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४२	डि. एम. एच.- ८४९ F1(पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११३ (Days to silking)	६.८५	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४३	एम. एम.- ११०७, F1(पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२३ (Days to silking)	९.०	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई
४४	डेकाल्ब डवल, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११८ (Days to silking)	६.७९	नारायणी नदी पूर्वका भित्री मधेश तथा तराई

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४५	बिग बोस, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११६ (Days to silking)	८.३९	नारायणी नदी पूर्वका भित्रि मधेश तथा तराई
४६	एन. एम. एच.- ७३१ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११५ (Days to silking)	७.९२	नारायणी नदी पूर्वका भित्रि मधेश तथा तराई
४७	पायोनियर-३५२२, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२२ (Days to silking)	८.६५	नारायणी नदी पूर्वका भित्रि मधेश तथा तराई
४८	पायोनियर-३७८५, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२५ (Days to silking)	८.४५	नारायणी नदी पूर्वका भित्रि मधेश तथा तराई
४९	९२२०, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११७ (Days to silking)	७.६७	तराई, भित्रि मधेश, रिभर वेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
५०	टि.एक्स -३६९, F1, (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	१२४ (Days to silking)	९	तराई, भित्रि मधेश, रिभर वेसिनर उपत्यकाको ७०० मिटर उचाई सम्मको
५१	सि.-१९४६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	११६ (Days to silking)	९.७	नारायणी नदी पूर्वका भित्रि मधेश तथा तराई
५२	खुमल हाब्रिड मकै - २	२०७१ (२०१४)	१५२- Winter १३८-Summer	९.०८ ८.५	मध्य पहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्रि मधेसमा हिउदे मौसममा ।

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५३	के वाई एम - ३३	२०७१ (२०१४)	६८ (Days to silking)	२.५	मध्य पहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्रि मधेसमा हिउदे मौसममा ।
५४	के वाई एम - ३५	२०७१ (२०१४)	६६ (Days to silking)	१.५	मध्य पहाडी क्षेत्रमा वर्षा याममा र तराई तथा भित्रि मधेसमा हिउदे मौसममा ।
५५	रेशुङ्गा कम्पोजीट	२०७१ (२०१४)	१२७	५.२	मध्य तथा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको ७०० देखि १४०० मिटर उचाइको पहाडी क्षेत्र ।
५६	गुल्मी - २ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	१२५	५.४	गुल्मी र अर्घाखाँची जिल्लाको ७०० देखि १४०० मिटर उचाइको क्षेत्र ।
५७	अरुण ३	२०७२ (२०१५)	१००	३.९	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र वसन्ते तथा मध्य पहाडमा गृष्म ऋतुमा खेती गर्न सकिने ।
५८	अरुण ४	२०७२ (२०१५)	११३-११५	४.२	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र वसन्ते तथा मध्य पहाडमा गृष्म ऋतुमा खेती गर्न सकिने ।

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५९	अरुण ६	२०७२ (२०१५)	९०	३.५	मध्यपश्चिमदेखि पूर्वको तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड । तराई र भित्री मधेशमा हिउँदे र बसन्ते तथा मध्य पहाडमा गृष्म ऋतुमा खेती गर्न सकिने ।
६०	रामपुर हाईब्रिड ४	२०७३(२०१६)	१५५-१६५	६.९५	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६१	आर.एम.एल.३२ (ईनब्रेड लाईन)	२०७३(२०१६)			तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६२	आर.एम.एल.१७ (ईनब्रेड लाईन)	२०७३(२०१६)			तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६३	रामपुर हाईब्रिड ६	२०७३(२०१६)	१५६-१६५	६.६	तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६४	आर.एम.एल.४ (ईनब्रेड लाईन)	२०७३(२०१६)			तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजन ७०० मिटर सम्म
६५	जि.के. ३१४०	२०७३(२०१६)	१७५	६.४	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउँदे सिजनको लागि ७०० मिटर सम्म

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६६	जि.के. ३११४	२०७३(२०१६)	१७०	६.५	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म
६७	एन.एम.एच. ७१३	२०७३(२०१६)	१७५	६.३	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म
६८	एन.एम.एच. १२४७	२०७३(२०१६)	१७७	६.०७	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म
६९	पि.३३९६	२०७३(२०१६)	१६५	६.२९	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म
७०	३०२२	२०७३(२०१६)	१७०	६.३	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म
७१	३०३३	२०७३(२०१६)	१७०	६.४	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म
७२	बिस्को एक्स ८१	२०७३(२०१६)	१७५	९.६	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७३	बिस्को ९७ गोल्ड	२०७३(२०१६)	१८०	८.२	नारायणी नदी देखी पूर्वी तराई र भित्री मधेशको हिउदे सिजनको लागी ७०० मिटर सम्म

(घ) गहुँ

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	लेर्मा ५२	२०१७ (१९६०)	१७६	५.०	मध्यपहाड
२	आर.आर. २१	२०२७ (१९७१)	११६-१६०	४.०	तराई र पहाड
३	यु.पी. २६२	२०३५ (१९७८)	१२२	४.०	तराई
४	नेपाल २९७	२०४२ (१९८५)	११७	५.०	तराई
५	अन्नपूर्ण १	२०४५ (१९८८)	१६८	५.५	१००० मिटर उचाइ भन्दा माथिको पहाड
६	अन्नपूर्ण ३	२०४७ (१९९१)	१६५	५.५	लुम्बे र पाखीवास क्षेत्रको ११०० मिटरदेखि १७०० मिटर उचाइसम्मको भूमि
७	बी.एल. १०२२	२०४८ (१९९१)	१२०	५.०	नारायणी नदीदेखि पश्चिमको तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरू
८	भृकुटी	२०५१ (१९९४)	१२०	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरू
९	अन्नपूर्ण ४	२०५१ (१९९४)	१६१	५.०	मध्य र उच्च पहाड
१०	बी.एल. ११३५	२०५१ (१९९४)	११५	५.०	तराई, टार र १००० मिटरसम्म उचाई भएका उपत्यकाहरू

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
११	अच्युत	२०५४ (१९९७)	१२५	४.५	टार, १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
१२	रोहिणी	२०५४ (१९९७)	११९	४.१	तराई, टार र १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
१३	पासाङ्लहामु	२०५४ (१९९७)	१७८	६.७	मध्यपहाड जस्तै काठमाडौं र जुम्ला सरहको समान हावापानी भएको उच्च पहाड
१४	कान्ति	२०५४ (१९९७)	१७४	५.५	पहाडी क्षेत्रको मध्यम र उच्च उर्वरा भूमि
१५	बी.एल. १४७३	२०५६ (१९९९)	११५	४.०	तराई, टार र १००० मिटरभन्दा कम उचाइ भएका उपत्यकाको सिञ्चित र मध्यम तथा उच्च उर्वराभूमि
१६	गौतम	२०६१ (२००४)	११९	३.४	तराई, टार तथा ५०० मिटर भन्दा कम उचाई भएको उपत्यका
१७	डब्लु के १२०४	२०६४ (२००७)	१७९	३.४	मध्य पहाड र उच्च पहाड
१८	आदित्य	२०६६ (२०१०)	११८	४.७९	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१९	एन.एल. ९७१	२०६६ (२०१०)	१२२	४.५३	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
२०	विजय	२०६७ (२०११)	१११-१२३	४.४५	तराई, टार र ५०० मी. सम्मको उपत्यका
२१	गौरा (BL 3235)	२०६९ (२०१२)	१६०	४.२-५.०	मध्य तथा उच्च पहाड
२२	धौलागिरी (BL 3503)	२०६९ (२०१२)	१५६	३.६-४.९	मध्य तथा उच्च पहाड
२३	तिलोत्तमा	२०७२ (२०१५)	१०५-१२०	२.५-३.२	तराई र भित्री मधेसको सिंचित तथा अर्ध सिंचित क्षेत्र
२४	डाँफे	२०७२ (२०१५)	१६३-१७०	४.४८	मध्य तथा उच्च पहाड
२५	बाणगंगा	२०७३(२०१६)	११०	३.३	तराई, टार, हाचो उपत्यका ७०० मिटरसम्मको उचाईमा सिंचित र अर्ध सिंचित क्षेत्रको लागी
२६	स्वर्गद्वारी	२०७३(२०१६)	१६३	४.४	मध्य तथा उच्च पहाड (७०० देखी १४०० मिटरसम्म) सिंचित तथा अर्ध सिंचित क्षेत्रको लागी

(ड) कोदो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ओख्ले १	२०३७ (१९८०)	१५४-१९४	३.३	मध्य र उच्च पहाड
२	डल्ले १	२०३७ (१९८०)	१२५-१५१	३.३	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३	काब्रे कोदो १	२०४७ (१९९०)	१६७	२.३	९०० मिटरदेखि १९०० मिटर उचाइसम्मको मध्यपहाडी क्षेत्रको पाखोवारी
४	सैलुड कोदो १	२०७२ (२०१५)	१५५	२.४	मध्यमाञ्चलदेखि मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको १३०० देखि २२०० मि. उचाईको मध्य पहाड र उच्च पहाड
५	काब्रे कोदो २	२०७२ (२०१५)	१५३	२.५	मध्यमाञ्चलदेखि मध्य पश्चिमाञ्चल क्षेत्रको ७०० देखि १८०० मि. उचाईको मध्य पहाड

(च) जौ

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बोनस	२०३० (१९७४)	१६२	३.६	काठमाडौं उपत्यका र समान हावापानी भएको क्षेत्र
२	एच.बी.एल ५६	२०३० (१९७४)	१३५	३.०	तराई र भित्रीमधेश
३	गाल्ट	२०३० (१९७४)	१५७	२.३	तराई, भित्रीमधेश र पालुङ्ग उपत्यका
४	सि.आई. १०४४८	२०३० (१९७४)	१२५	२.६	तराई र भित्रीमधेश
५	केच	२०३१ (१९७५)	११२	२.५	तराई र भित्रीमधेश
६	सोलुउवा	२०४७ (१९९०)	१७७	१.९	मुस्ताङ्ग, मनाङ्ग र डोल्पाका २००० मिटर देखि ३००० मिटरसम्म उचाईका लेकाली क्षेत्र

कृषि डायरी २०७४

(छ) फापर

क्र. सं	बालीको जात	सिफारिस वर्ष			सिफारिस क्षेत्र
१	मिठे फापर १	२०७२ (२०१५)	७२	१.२	तराई र भित्री मधेसदेखि उच्च पहाडसम्म

२. दलहन

(क) भटमास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	हार्डी	२०३५ (१९७७)	१२४	२.४	तराई र भित्रीमधेश
२	रान्सम	२०४४ (१९८७)	१४५	१.०	मध्यपहाड र उपत्यका
३	सेती	२०४६ (१९९०)	१५०	१.२	मध्यपहाड र उपत्यका
४	क्व	२०४६ (१९९०)	१२३	२.५	तराई र भित्रीमधेश
५	लुम्ले भटमास १	२०५३ (१९९६)	१३८-१४७	१.७	४०० मिटरदेखि १६०० मिटर उचाइसम्मको मध्यपहाड
६	तरकारी भटमास १	२०६० (२००४)	१२०	२.३	मध्यपहाडी क्षेत्र ८०० मिटरदेखि १५०० मिटरसम्म
७	पूजा	२०६३ (२००६)	१२५	१.६	तराई, भित्रीमधेश र मध्य पहाड

(ख) मुसुरो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सिन्दुर	२०३६ (१९७९)	१४८	१.५	तराई, भित्रीमधेश र पहाड
२	सिम्रिक	२०३६ (१९७९)	१४३	१.५	तराई, भित्रीमधेश र पहाड
३	शिशिर	२०३६ (१९७९)	१५०	२.०	तराई, भित्रीमधेश र पहाड
४	सिमल	२०४६ (१९९०)	१४३	४.१	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५	शिखर	२०४६ (१९९०)	१४३	३.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाड
६	खजुरा १	२०५६ (१९९९)	१२८	१.५	मध्यपश्चिमाञ्चलदेखि सुदूरपश्चिमाञ्चलसम्मको धान र मकै लगाईने खेत
७	खजुरा मुसुरो २	२०५६ (१९९९)	१३४	२.१	मध्यपश्चिमाञ्चलदेखि सुदूरपश्चिमाञ्चलसम्मको धान र मकै लगाईने खेत
८	शितल	२०६१ (२००४)	१३४	१.१	सम्पूर्ण तराई र मध्यपहाड
९	महेश्वर भारती	२०६४ (२००७)	१११	१.४	काठमाण्डौ उपत्यका वा सो सरह, मध्य पहाडी क्षेत्रको टार तथा वेसी
१०	सगुन	२०६४ (२००७)	९८	१.३	काठमाण्डौ उपत्यका वा सो सरह, मध्य पहाडी क्षेत्रको टार तथा वेसी

(ग) चना

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	धनुष	२०३६ (१९७९)	१४४	१.८	तराई र भित्रीमधेश
२	राधा	२०४४ (१९८७)	१४२	१.६	तराईका सुख्खा भाग र आकाशे पानीको भरमा खेती गर्न सकिने भूमि
३	सीता	२०४४ (१९८७)	१४०	१.५	तराईका सुख्खा भाग र आकाशे पानीको भरमा खेती गर्न सकिने भूमि
४	कोशेली	२०४७ (१९९०)	१५४	१.६	पश्चिम तराई र भित्रीमधेश
५	कालीका	२०४७ (१९९०)	१५२	१.४	मध्य र पश्चिम तराई तथा भित्रीमधेश
६	तारा	२०६४ (२००८)	१३५	१.४	तराई र मध्य पहाडको बेशी तथा टार
७	अवरोधी	२०६४ (२००८)	१३५	१.३	तराई र मध्य पहाडको बेशी तथा टार

कृषि डायरी २०७४

(घ) बोडी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	आकाश	२०४६ (१९९०)	७३	१.०	तराई र भित्रीमधेश
२	प्रकाश	२०४६ (१९९०)	६०	०.८	तराई र भित्रीमधेश
३	सूर्य	२०६१ (२००४)	७७	१.३	मध्य र पश्चिम तराई, भित्रीमधेश
४	डबल हार्भेष्ट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०-१००	१६-१८	तराई र पहाड
५	मालेपाटन - १	२०६८ (२०११)	७५-९०	०.८-१.०	तराई, भित्रीमधेश तथा मध्य पहाडका टार तथा होचा क्षेत्रहरू (३०० देखि १००० मी)

(ङ) रहर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	रामपुर अरहर १	२०४८ (१९९२)	१९७	१.५	चितवन, मकवानपुर र सर्लाही जिल्लाहरूको तराई र भित्रीमधेश
२	बागेश्वरी	२०४८ (१९९२)	२६१	२.०	धनुषा, सर्लाही र बाँके जिल्लाहरू

(च) मास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कालु	२०४६ (१९८९)	४९	१.२	मध्यपहाड र उपत्यका

(छ) मुङ्ग

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुसा वैशाखी	२०३२ (१९७६)	६०	१.५	तराई
२	कल्याण	२०६३ (२००६)	६०	०.६९	तराई, चुरे पहाड र मध्यपहाड
३	प्रतिक्षा	२०६३ (२००६)	६३	०.६८६	तराई, चुरे पहाड र मध्यपहाड

३. तेलहन

(क) बदाम

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बी. ४	२०३७ (१९८०)	१४०	१.५	तराई, भित्री मधेश र मध्यपहाड
२	जनक	२०४५ (१९८९)	१४५	२.५	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडी क्षेत्रको सिंचाईको सुविधा नभएको बलौटे दोमट माटो भएको क्षेत्र
३	ज्योती	२०५३ (१९९६)	१३७-१५३	२.०	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडी क्षेत्रको पानी नजम्ने तथा चिम्ट्याइलो माटो नभएको क्षेत्र
४	जयन्ती	२०५३ (१९९६)	११५	२.२	तराई, भित्रीमधेश र मध्यपहाडी क्षेत्रको पानी नजम्ने तथा चिम्ट्याइलो माटो नभएको क्षेत्र
५	राजर्षि	२०६२ (२००५)	१३६	२.८४	तराई र भित्री मधेश
६	वैदेही	२०६२ (२००५)	११०	३.३	तराई र भित्रीमधेश

कृषि डायरी २०७४

(ख) तोरी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	विकास	२०४६ (१९८९)	८५-९०	०.८	मध्यमाञ्चलदेखि सुदूरपश्चिमाञ्चल सम्मको तराई र भित्री मधेश
२	लुम्ले १	२०५३ (१९९६)	८९-१५३	०.९	पश्चिम क्षेत्रको ७०० मिटर उचाईभन्दा माथिको मध्यदेखि उच्च पहाड
३	प्रगति	२०५३ (१९९६)	९९	१.०	पूर्वी मध्यपहाड, तराई र भित्रीमधेशको असिञ्चित भूमि
४	उन्नति	२०६२ (२००५)	८६	१.०४	तराई, भित्री मधेश र कम उचाई भएको उपत्यकाको असिञ्चित क्षेत्र
५	प्रीति	२०६२ (२००५)	८३	१.२६	तराई, भित्रीमधेश र कम उचाई भएको उपत्यकाको असिञ्चित क्षेत्र
६	मोरङ तोरी - २	२०७० (२०१३)	८३	०.७ -०.९	तराई तथा मध्य तराई
७	जे बाई - १६, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	१६०	१.८	तराई तथा भित्री मधेशको सिचीत तथा अर्ध सिचीत क्षेत्र
८	सुर्खेत स्थानिय तोरी - ३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	८२-१००	०.९०५	मध्य पश्चिमका तराई जिल्लाहरू बाँके, बर्दिया, दाङ, मध्य पहाडका, सुर्खेत, दैलेख सल्यान र भेरी नदी किनारका क्षेत्रहरू ।

(ग) रायो

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुसा बोल्ड	२०४५ (१९८९)	११०-११५	०.९	तराई र भित्रीमधेश
२	कृष्णा	२०४६ (१९८९)	११५	१.१	मध्यमाञ्चलदेखि सुदूर पश्चिमाञ्चल सम्मको तराई र भित्रीमधेश

(घ) तील

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नवलपुर खैरो तील १	२०५७ (२०००)	८५	१.२	सिरहादेखि नेपालगञ्जसम्मका तराई
२	नवलपुर भुसे तील १	२०५७ (२०००)	१.३	०.६५	तराई र भित्रीमधेश

४. औद्योगिक बाली

(क) सूती

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	बेलाचापी १	२०४६ (१९८९)	६०-७०	०.९	तराई

(ख) कपास

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ट्यास्कट एस.पी. ३७	२०३४ (१९७७)	६०-७०	०.९	मध्यमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल

कृषि डायरी २०७४

(ग) उखु

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	जीतपुर १	२०५३ (१९९६)	३००-३६०	७१.०	पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चलको सिंचित तराई
२	जीतपुर २	२०५३ (१९९६)	३००-३६०	९२.०	पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र पश्चिमाञ्चलको असिंचित तराई
३	जीतपुर ३	२०६० (२००४)	३००-३६०	७९.२	तराई
४	जीतपुर ४	२०६० (२००४)	३००-३६०	८६.०	तराई

(घ) जुट

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	इटहरी १ (सेतोपात)	२०५६ (१९९९)	११८	३.४	पूर्वी तराई
२	इटहरी २ (सुनौलो पात)	२०५६ (१९९९)	११६	३.३	पूर्वी तराई

(ङ) अदुवा

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कपुरकोट अदुवा १	२०५८ (२००१)	२२५-२४०	२२-३८	१६०० मिटर उचाईसम्मको भित्रीमधेश, मध्यपहाड र बेंसी
२	कपुरकोट अदुवा २	२०७३(२०१६)	२४०-२६०	३२.७५	भित्री मधेश, मध्य पहाड र बेसी १६०० मिटर उचाई सम्म

(च) हलदो/बेसार

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कपुरकोट हलदो - १	२०७१ (२०१४)	२४५-२६०	२७.८	मध्य पहाडको असिन्धीत पाखोबारी

५. तरकारी बाली

(क) आलु

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कुफ्री ज्योति	२०४९ (१९९२)	११०	२३	पहाडमा वर्षे बालीको लागि माघ, फाल्गुण र चैत्र, हिउँदेबालीको लागि असोज र कार्तिकमा तथा कम वर्षा हुने पश्चिमका उच्च पहाडका लागि असार र साउन
२	कुफ्री सिन्दुरी	२०४९ (१९९२)	११०-१२०	२३	तराईमा हिउँदे बालीको रुपमा, असोजदेखि मंसिरसम्म र तल्लोपहाडी भेगमा कार्तिकदेखि पुससम्म
३	डेजिरे	२०४९ (१९९२)	९०-१२०	१८	तराईमा हिउँदेबालीको रुपमा असोज र कार्तिक, मध्यपहाड र तल्लोपहाडमा भाद्र र असोज तथा मध्य पहाडदेखि उच्च पहाडमा वर्षेबालीको रुपमा माघ र फागुन

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४	जनकदेव	२०५६ (१९९९)	११०	३९.४	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, उपत्यका तथा तराई क्षेत्रमा शरद ऋतु र कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा वर्षा ऋतु
५	खुमल सेतो १	२०५६ (१९९९)	११०	३८.७	मध्य तथा उच्च पहाडी क्षेत्रमा गृष्म ऋतु, कम पानी पर्ने उच्च पहाडी क्षेत्रमा र मध्यपहाडी क्षेत्रमा शरद ऋतु
६	खुमल रातो २	२०५६ (१९९९)	९५	३६.२	तराई, भित्रीमधेश तथा खोंचहरूमा शरद ऋतु
७	खुमल लक्ष्मी	२०६५ (२००८)	१२०-१४०	२४-२८	मध्य तथा उच्च पहाडी भेग - वर्षे बाली सुख्खा उच्च पहाडी भेग - मनसून बाली तराई तथा भित्री मधेश-शरद तथा हिउँदे बाली
८	आई पी वाई ८	२०६५ (२००८)	११०-१२०	२५-२७	तराई तथा भित्री मधेश
९	खुमल उज्ज्वल	२०७१ (२०१४)	१०० - १२०	२५	मध्य पाहाड देखि उच्च पहाडी क्षेत्र
१०	खुमल उपहार	२०७१ (२०१४)	१०० - १२०	२४	तराई र मध्य पाहाडको १२०० मिटर उचाइ सम्म ।
११	टि पि एस - १ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	११० - १२०	३५ - ४०	तराई र मध्य पाहाडको सिंचित क्षेत्र

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१२	टि पि एस - २ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	११०-१२०	३०-३५	तराई र मध्य पहाडको सिंचित क्षेत्र

(ख) काउली

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	काठमाडौं स्थानीय	२०४६ (१९९०)	११०-१२०	२५.०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	डोल्पा स्नोवल	२०५१ (१९९४)	११०-१२०	१५	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	सर्लाही दिपाली	२०५१ (१९९४)	५५-६०	८.०	तराई र मध्यपहाड
४	एन एस ६० एन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२६-३०	तराई र पहाड
५	एन एस १०६ , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२८-३४	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
६	एन एस ९० ,F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०-९५	४०-६०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
७	अन्ना ९०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	४५-५६	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
८	अन्ना कप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०	३०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
९	रेनी , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८१	३६-४०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
१०	डमी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	४०-४४	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
११	युमिको ,F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५	२६-३०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
१२	स्नो बेष्ट F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	३०-४०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१३	हवाईट ईजल्याण्ड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५५	३३	तराई र मध्ये पहाड
१४	हवाईट फ्ल्यास F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	४५	मध्ये पहाड
१५	मिल्लीवे F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	५२.५	पहाड र उच्च पहाड
१६	कासमिरे F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	५२.५	तराई र मध्ये पहाड
१७	क्यान्डिड चार्म F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	५२.५	तराई र मध्ये पहाड
१८	युकोन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११०	५६	तराई र मध्ये पहाड
१९	नेपा हवाईट F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१००	३८	तराई र मध्ये पहाड
२०	स्नो क्राउन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	२२-२५	तराई र पहाड
२१	स्नो मिस्टीक F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०	३५-४०	तराई र पहाड
२२	स्नो ग्रेस F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७३	३५-४०	तराई र पहाड
२३	नेपा ६०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५	२६-२८	तराई र पहाड
२४	स्नो क्वीन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	२०-२२	तराई र पहाड
२५	स्नो डोम F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५	४०-४५	तराई र पहाड
२६	स्नो मार्च , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१८०	५०-५५	तराई र पहाड
२७	हवाईट कप , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५५	१५-१६	तराई र पहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२८	ह्वार्ट किड , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	१८-२०	तराई र पहाड
२९	ह्वार्ट कलाउड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२२-२३	तराई र पहाड
३०	ह्वार्ट डायमण्ड , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०-८५	३६	तराई र पहाड
३१	स्नो मून, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०-१००	४०-४४	तराई र मध्यपहाड
३२	सिल्भरकप ६०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२४-३०	मध्यपहाड र तराई
३३	सिल्भरमून ६० , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२०-२६	मध्यपहाड र तराई
३४	रेमी , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	२४-३०	मध्यपहाड र तराई
३५	ह्वार्ट टप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०	४२	मध्यपहाड र तराई
३६	सुपर ह्वार्ट टप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	५६	मध्यपहाड र तराई
३७	देवि १, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	४९	मध्यपहाड र तराई
३८	देवि २, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	११५	४८	मध्यपहाड र तराई
३९	एन २२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१३०	६०	मध्यपहाड र तराई
४०	मनास्लु , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८०	२८	मध्यपहाड र तराई
४१	निम्पु , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८०	२८	मध्यपहाड र तराई
४२	ह्वार्ट मुन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१२५	४८	मध्यपहाड र तराई

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४३	८०४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९०	२८	मध्यपहाड र तराई
४४	ह्वाइट स्नो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५५-६०	२२.९	तराई भित्री मधेस र पहाड
४५	मेघा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	४०-५०	तराई र मध्य पहाड
४६	अल द राउण्ड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	१३०	१५-२०	तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाड
४७	स्नो वेभ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	५०-५५	तराई र मध्य पहाड
४८	जुली F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०-५५	३५-४०	तराई र मध्य पहाड
४९	फुजिएमा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	७०-८५	३५	तराई र मध्य पहाड
५०	खुमल ज्यापू	२०७२ (२०१५)	६५-८०	२९.७	मध्य पहाडी क्षेत्र

(ग) मूला

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मिनोअर्ली	२०४६ (१९९०)	४०-४५	२६	तराई, पहाड र उच्च पहाडको सिञ्चित भूमि
२	ह्वाइट नेक	२०५१ (१९९४)	६०-६५	३५	मध्यपहाड
३	प्युठाने रातो	२०५१ (१९९४)	७०-८०	४३	मध्यपहाड
४	चालीस दिने	२०५१ (१९९४)	३५-४५	२८	तराई र मध्यपहाड
५	टोकिनासी (पञ्जीकरण मात्र)	२०५१ (१९९४)	५२-६०	३१	११०० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको मध्यपहाड
६	धनकुटे (पञ्जीकरण मात्र)	२०५१ (१९९४)	५५-६०	४२	११०० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको मध्यपहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७	अल सिजन हवाईट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०	२०-३०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
८	मिनोअली लड हवाईट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२०-३०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
९	वाइ आर हवाईट स्प्रिड F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	४०-८०	तराई र पहाड
१०	मिनोअली लड हवाईट F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	४०-६०	तराई र पहाड
११	एनी सिजन , (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०	४०-६०	तराई र पहाड
१२	ग्रीन बो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	४०-६०	तराई र पहाड
१३	ट्रपिकल कस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	४०-६०	तराई र पहाड
१४	गिन नेक, OP (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४०-५०	५-७	मध्य,पहाड र तराई
१५	लड हवाईट मिनोड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०	४०-६०	मध्य पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१६	सिन्जीन, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६५	४०-४५	मध्य पहाड
१७	वि एन ४२९, F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०	४०-४५	मध्य पहाड
१८	रकि - ४५ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५० १४०	४४-५० ०.८-०.९ बीज	तराई र मध्यपहाड

(घ) सलगम

क्र. सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पर्पल टप	२०४६ (१९९०)	६०-७०	२३	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	फुयुनोसो, F1, (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	१०-१८	मध्यपहाड र तराई

(ङ) रायो साग

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल चौडापात	२०४६ (१९९०)	५०-६०	३५.०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	मार्फा चौडापात	२०५१ (१९९४)	५५-६५	२८.०	मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	खुमल रातोपात	२०५१ (१९९४)	६०-७०	२८.०	मध्यपहाड र उच्च पहाड
४	ताङ्गखुवा रायो	२०५१ (१९९४)	३०-३६	३१.०	११०० मिटरदेखि १७०० मिटरसम्मको मध्यपहाड
५	माईक जायन्ट, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	३५-४०	१	तराई र पहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६	रेड जायन्ट, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	३५-४०	१	तराई र पहाड
७	गुजमुज्जे रायो (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	२४० -२७०	२ . Seed ३० Fresh	समुन्द्र सतहबाट १५०० देखि १८०० मिटर सम्मको पहाडी क्षेत्र ।
८	हुडे रायो (पञ्जीकरण मात्र)	२०७१ (२०१४)	२४०	२. Seed ३५ Fresh	समुन्द्र सतहबाट १५०० देखि १८०० मिटर सम्मको पहाडी क्षेत्र ।

(च) प्याज

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	रेड क्रियोल	२०४६ (१९९०)	६०	१५	तराई, पहाड र उच्च पहाड तीनै भौगोलिक क्षेत्रमा क्रमशः कार्तिकदेखि मंसिर, भाद्रदेखि कार्तिक र फागुनदेखि चैत्रसम्म लगाउने
२	सुपरेक्स F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१३०-१५०	३५-३८	तराई र पहाड
३	टि आई १७२ , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१३०-१५०	३२-३५	तराई र पहाड
४	कास F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	२५०	६०	तराई र पहाड
५	भेनसु F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३००	४५	तराई र पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
६	विन्टर सिल्वर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३००	४५	तराई र पहाड
७	नासिक - ५३(पञ्जीकरण मात्र)	२०६८	१३०-१६५	१६.६-२०.०	तराई र मध्य पहाड

(छ) गोलभेडा

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पुसारुवी	२०४६ (१९९०)	६०	१५.०	तराई र पहाड
२	रोमा	२०५१ (१९९४)	६५-७०	१२-१५	तराई र मध्यपहाड
३	मनप्रेकस	२०५१ (१९९४)	८०-९०	२०-४०	मध्य र उच्च पहाड
४	एन.सी.एल. १	२०५१ (१९९४)	६५-७०	२०-३०	तराई र मध्यपहाड
५	सृजना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	१०५-११०	मध्यपहाड: ८०० मि.देखि १६०० मि. तराई: १५० मि. माथि
६	गौरव ५५५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२००९)	१००-१०५	१०६	तराई तथा मध्य पहाड
७	अमिता , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९५-१००	९६.२	तराई तथा मध्य पहाड
८	एन एस ८१५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	८०-९०	तराई र पहाड
९	एन एस ७१९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७८-८०	८०-९०	तराई र पहाड तथा रिभर बेसिन
१०	स्वरक्षा , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	८०-९०	तराई र पहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
११	एन एस २५३५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	१४०-१५०	तराई र पहाड
१२	एन एस ५३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०-८५	९०-१००	तराई र पहाड
१३	युरेका , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०२	९३.७	तराई र पहाड
१४	साभेरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०५	११३	तराई र पहाड
१५	जिको, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०४	१४०	तराई र पहाड
१६	सेन्स् , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०७	११५	तराई र पहाड
१७	सेरेस्, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११२	१०५	तराई र पहाड
१८	स्पेक्ट्रा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०१	१२२	तराई र पहाड
१९	एस्ट्रा ७७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०३	१३१	तराई र पहाड
२०	नोभा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०७	१५२	तराई र पहाड
२१	मारिना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०५	११३	तराई र पहाड
२२	भि एल ४४३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१०४	१४०	तराई र पहाड
२३	माधुरी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८०	१२०	मध्यपहाड र तराई
२४	जमुना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८५	१२०	तराई तथा मध्यपहाड
२५	माकिस्, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७०	३०	तराई तथा मध्यपहाड
२६	वपेल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८५-९०	५६	तराई, मध्य तथा उच्चपहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२७	दलिला, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७०	३०	तराई, मध्य तथा उच्चपहाड
२८	जिना, OP (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५०-५५	३८	तराई भित्री मधेस र पहाड
२९	टी. - ३०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	६०-६५	५७	तराई भित्री मधेस र पहाड
३०	सुर्य - १११ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	१००-१०५	६०.५	तराई र मध्य पहाड
३१	अमरुता F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-७०	४०-५०	तराई क्षेत्र
३२	मिन्टो F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	१००-१२०	तराई र मध्य पहाड

(ज) गाजर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नानटिस फोर्टे	२०४६ (१९९०)	९०-१००	१२.०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२	न्यु कुरोदा, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	१००	५०-६०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
३	नेपा ड्रिम , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	२५	तराई र पहाड
४	सिग्मा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	२५	तराई र पहाड
५	कुरोदा मार्क II, F ₁ , (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	५-७	मध्य पहाड र तराई
६	मस्काडे (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५-६०	७०-१००	तराई र मध्य पहाड

(भ) बन्दा

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कोपनहेगन मार्केट	२०५१ (१९९४)	७०-९०	३५	तराई र मध्यपहाड
२	नेपा गिन ७७७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५-९०	७५	तराई तथा मध्य पहाड
३	बिगसन १७१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९५-१००	८०	उच्च पहाड
४	नेपा राउण्ड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	७५	तराई
५	सुपर गिन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०-१००	४०-५०	तराई ,पहाड र उच्च पहाड
६	रेयर बल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	३६-४०	तराई , पहाड र उच्च पहाड
७	गिन कोरोनेट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	३५-३८	तराई र पहाड
८	सुपर कोरोनेट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	३२-३५	तराई र पहाड
९	नेपा स्टार, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	२२-२५	तराई र पहाड
१०	टि ६२१ , F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	१८-२०	तराई र पहाड
११	रुबि किड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५	२२-२५	तराई र पहाड
१२	समर कस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	४५-६०	तराई र पहाड
१३	गिन च्यालेन्जर F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	४५-६०	तराई र पहाड
१४	गिन हिरो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	४५-६०	तराई र पहाड
१५	नेपा म्याजिक, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	४५-६०	तराई र पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१६	बोनस, F ₁ -पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०-८५	६०-७०	तराई र पहाड
१७	गोल्डेन बल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५३	४५-६०	तराई र पहाड
१८	क्षितिज, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	४५-६०	तराई र पहाड
१९	ऋषि, F ₁ पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	४५-६०	तराई र पहाड
२०	ग्रीन क्राउन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	२०-२५	मध्य पहाड
२१	ग्रीन टप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	११०	४८	मध्य पहाड र तराई
२२	एन एस आर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००	४२	मध्य पहाड र तराई
२३	के एफ ६५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	३९.२	मध्य पहाड र तराई
२४	एन ७६६, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००	४८	मध्य पहाड र तराई
२५	एन वाई सि आर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	१००	४८	मध्य पहाड
२६	ग्रीन हट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	५०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२७	वाई आर होनाम, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	५०-६०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
२८	एशिया एक्प्रेस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५५	४०-५०	तराई र मध्य पहाड
२९	सि.जे. एन. - १२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	७५-८०	४९.३	तराई भित्री मधेस र पहाड
३०	एशिया कस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५०-५५	३९.२	तराई भित्री मधेस र पहाड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३१	जेनिथ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५-६५	४०	तराई
३२	फुटोस्की F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	९०	३०-४५	तराई , मध्य पहाड

(अ) तनेबोडी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल तने	२०५१ (१९९४)	६०-७०	४.५	तराई र मध्यपहाड
२	सर्लाही तने	२०५१ (१९९४)	५०-६०	७.०	तराई र मध्यपहाड
३	चन्द्रा ०४१, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४८	३३	तराई र मध्यपहाड
४	कर्मा स्टीकलेस (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	१५	तराई र मध्य पहाड
५	एनओ - ३२४ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	४.६	तराई , मध्य पहाड र उच्च पहाड
६	सीला -४६४ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	३५-४०	५	तराई र मध्य पहाड

(ट) घिउ सिमी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	त्रिशुली सिमी	२०५१ (१९९४)	७०-७५	१४.०	मध्य र उच्च पहाड
२	भांगे सिमी	२०५१ (१९९४)	५०-५५	९.०	तराई र मध्य पहाड
३	मन्दिर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४६	१२	तराई र मध्यपहाड

कृषि डायरी २०७४

(ठ) केराड

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सर्लाही आर्केल	२०५१ (१९९४)	६०-६५	५-७	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	न्यू लाईन	२०५१ (१९९४)	८५-९०	६-८	तराई र मध्य पहाड
३	सिक्किमे	२०५१ (१९९४)		२५-३०	तराई, मध्य र उच्च पहाड

(ड) भेडे खुसानी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	क्यालिफोर्निया	२०५१ (१९९४)	८०-९०	१६-२०	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	सागर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६५-७५	३६	तराई र मध्यपहाड
३	एन एस ६३२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	४४-५०	तराई र पहाड

(ढ) खुसानी

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ज्वाला	२०५१ (१९९४)	६०-७०	२५-३०	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	कर्मा ७४७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०	४०	तराई र मध्यपहाड
३	कर्मा ७७७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५	६०	तराई र पहाड

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
४	नेपा हट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	४०	तराई र मध्यपहाड
५	अन्ता ३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	४०-४४	तराई र पहाड
६	एन एस १७०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८५	८०-९०	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
७	एन एस ११०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	७०-७४	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
८	गोली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-८०	७०-७६	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
९	आकास, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८५	५०-५६	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
१०	बिग मामा ३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९५	५०	तराई र पहाड
११	ओमेगा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११५	५०	तराई र पहाड
१२	सुपर तारा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११८	४०	तराई र पहाड
१३	मार्शल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११५	३५	तराई र पहाड
१४	सुद्र, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	६५	४९.३	तराई भित्री मधेस र पहाड
१५	प्रिमियम F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	८०-८५	२५-३०	तराई र मध्य पहाड
१६	नैना F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	८०	४०-५०	तराई र मध्य पहाड

कृषि डायरी २०७४

(ण) भण्टा

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	तुर्की	२०५१ (१९९४)	६०-६५	२५-३०	तराई र मध्य पहाड
२	एन एस ७९७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	३०-४०	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
३	अर्का केशव (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२०-२४	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
४	अल्ता ८०६, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६४	४०-४५	तराई र मध्यपहाडका नदी किनारहरू
५	रुनाको, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७(२०१०)	६०-७०	१०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
६	मायालु - ५५५ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	७५	४५	तराई र मध्य पहाड
७	साम्ब्ली F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	५०	तराई
८	आशा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	६०-७०	तराई र मध्य पहाड

(त) धिरौला

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कान्तिपुरे	२०५१ (१९९४)	११०-१२०	१५-१८	मध्य पहाड
२	न्यु नारायणी, F ₁ (ञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५	१३	तराई र मध्यपहाडका
३	गिता, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	३८	तराई र मध्यपहाडका
४	एन एस ४४५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२४-३६	तराई र मध्यपहाड

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
५	एन एस ४४१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२०-३०	तराई र मध्यपहाड
६	निशा - ७७७ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	४०	तराई र मध्य पहाड
७	सरिता F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	५०-७०	तराई
८	सिन्धु F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०-६०	५०-७०	तराई

(थ) काँक्रो

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कुशले	२०५१ (१९९४)	७५-८०	१५-१८	तराई र मध्य पहाड
२	एन एस ४०४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३०-३५	२.४-३.२	तराई र पहाड
३	एन एस ४०८, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४३-४५	४	तराई र पहाड
४	चाँदनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६	५८	मध्यपहाड
५	सिमरन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	मध्यपहाड
६	मलिका ९९९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३७	५८	तराई
७	कोपिला, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६५	तराई र मध्यपहाड
८	कर्मा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
९	गौरी ७५७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
१०	हिमाल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३७	६०	मध्यपहाड
११	गरिमा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-४८	५५	तराई र मध्यपहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१२	मनिषा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६०	मध्यपहाड
१३	सन्जय, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३७	६१	मध्यपहाड
१४	सालिनी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६-४६	५४	तराई र मध्यपहाड
१५	सिता ददद, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३४	६६	मध्यपहाड
१६	रमिता, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-३८	६३	मध्यपहाड
१७	पार्वती ४७८, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६०	मध्यपहाड
१८	शाहिनी १, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३६	६८	तराई
१९	शाहिनी २, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३७	६८	तराई
२०	निन्जा १७९, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	६३	तराई र मध्यपहाड
२१	नेपा टुसी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१५-१८	तराई र पहाड
२२	नेपा टुसी ००५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१८-२०	तराई र पहाड
२३	नेपा टुसी १०३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१८-२०	तराई र पहाड
२४	डयाडी २२३१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	३०-४०	तराई र पहाड
२५	लक्की स्टार, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५	३०-४०	तराई र पहाड
२६	डाइनेष्टी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४२	४०-६०	तराई र पहाड
२७	बेली F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	५०-७०	तराई र पहाड
२८	म्याजेष्टी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	५०-७०	तराई र पहाड
२९	हिमालय, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४५	६३.७	मध्य पहाड र तराई

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
३०	हिरो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४७	७०	तराई
३१	जुबोराज ४११, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४५	७६.५	मध्य पहाड र तराई
३२	कानेना, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	३५-४०	१५-२०	मध्य पहाड र तराई
३३	कासिन्दा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	३५-३८	१५-२०	मध्य पहाड र तराई
३४	एल. - ३३३ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६९ (२०१२)	५२	२७.१	तराई भित्री मधेस र पहाड
३५	राजा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	६५	तराई
३६	मालिनी F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४३-४५	४५-४८	तराई
३७	एनओ- १२९ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५	३२	तराई र मध्य पहाड

(द) स्ववास फर्सी

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	असारे स्ववास	२०५१ (१९९४)	६०-८०	९७.८	तराई र मध्य पहाड
२	अन्ना १०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५-७०	४०-५०	तराई र पहाड
३	अन्ना २०२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५-७०	३६-४०	तराई र पहाड
४	अन्ना ३०३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६५-७०	४०	तराई र पहाड
५	सनी हाउस, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५२	५१.८	तराई र पहाड
६	टुरु ग्रीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३८-४३	२९	तराई र पहाड
७	सोन्डो भि, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३८-४३	२५	तराई र पहाड
८	लड ग्रीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५३-५८	२५	तराई र पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
९	हनि डेजर्ट, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०-९५	१८	तराई र पहाड
१०	डेभिन्च (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०-७५	१०५	मध्य पहाड र तराई
११	स्टार व आई जुकिनी(पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०-५५	११०	मध्य पहाड र तराई
१२	ग्रे जुकिनी (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	८०	तराई र मध्य पहाड

(घ) स्वीस चार्ड

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सुसाग	२०५१ (१९९४)	६०-७०	२०-३५	तराई, मध्य र उच्च पहाड

(न) तीते करेला

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	हरियो करेला	२०५१ (१९९४)	९०-१००	२०-२५	तराई र मध्य पहाड
२	चन्द्रा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	१९.८	तराई र मध्यपहाड
३	लक्ष्मी ५५५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	२८	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
४	पिपल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	२०.९	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
५	शिव, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	२१.४	तराई
६	सेती ४४४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४६-४८	२६.९	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पान्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
७	कोमल F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	३५.६	तराई ,मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
८	गंगा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२४	तराई
९	सम्बद्धि, F ₁ पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	३५.८	तराई ,मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
१०	हिरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४८-५०	२४.३	तराई
११	एन एस ४५३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई ,र पहाड
१२	एन एस ४५४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१३	एन एस १०२४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१४	एन एस ४३१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१५	एन एस ४३४, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४४-४८	तराई र पहाड
१६	एन एस ४३३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	४०-४५	तराई र पहाड
१७	पाली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	४०-५०	४५-५०	तराई, पहाड र उच्च पहाड
१८	केशव -७७७ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०	२८.५	तराई र मध्य पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१९	हरीत F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-७०	३०-३५	तराई र मध्य पहाड
२०	रमन F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६०-६५	३५-४०	तराई
२१	माया F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५	४०-४५	तराई र मध्य पहाड

(प) रामतोरिया

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पार्वती	२०५१ (१९९४)	५०-६०	१२-१६	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	अर्का अनामिका (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४०-४५	२४-३२	तराई , मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	जया F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	१३-२०	तराई

(फ) पालुङ्गे

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	हरिपाते	२०५१ (१९९४)	४०-४५	१२-१६	तराई, मध्य र उच्च पहाड
२	डब्लु किड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	१२०	१८-२७	तराई , र पहाड
३	एशिया डोड चो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०-६०	१०-१८	मध्य पहाड र तराई
४	एशिया बोल डोड, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	५०	१०-१८	मध्य पहाड र तराई

(ब) ब्रो काउली

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ग्रीन डोम ११५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	११५	२०-२४	तराई पहाड तथा उच्च पहाड
२	ग्रीन डोम ८०, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८०	१८-२४	तराई, मध्यपहाड तथा उच्च पहाड
३	ग्रीन पारासोल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७३	३०-३२	तराई, र पहाड
४	प्रिमियम कप, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	२१-२३	तराई, र पहाड
५	सेन्ताउरो, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६८	२२-२५	तराई, र पहाड
६	ग्रीन पिया, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५	१६-१७	तराई, र पहाड
७	साकुरा, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	१०-१२	मध्य पहाड
८	एभरेष्ट ग्रीन, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	२५-३०	तराई र मध्य पहाड
९	किड डोम, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	८५-९०	१६-२४	तराई र मध्य पहाड
१०	अर्ली यु, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	६०-६५	१२-१८	तराई र मध्य पहाड
११	नोक गक, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	८५-९०	१६-२४	तराई र मध्य पहाड

(भ) तर्बुजा

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	लक्ष्मी ७४७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७०-७५	२०.५	तराई
२	लक्ष्मी ७६७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	३०.५	तराई
३	मस्ताना F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	६५-७०	७०-८०	तराई

कृषि डायरी २०७४

(म) फर्सि

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	सोनार ०२२, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	७५-८०	५५	तराई

(य) लौका

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	काभेरी, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-५०	४०-५०	तराई ,र पहाड
२	एन एस ४२१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-५०	४४-५६	तराई ,र पहाड
३	एन एस ४४३, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४३-५०	३०-४०	तराई ,र पहाड
४	अनमोल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६०	१२	तराई, पहाड र उच्च पहाड
५	धारा F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५५-६५	५०-७०	तराई तथा पहाड

(र) पाटे घिरौला

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ह्यु क्यु ५०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०	२३	तराई ,र मध्यपहाड
२	भिसेट सि सि १६५, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	३५-४०	३०	तराई ,र मध्यपहाड
३	एन एस ४०१, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-४५	४४-४८	तराई ,र पहाड

(ल) धनिया

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	लोटस (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४०-५०	११.८	तराई ,र मध्यपहाड

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२	सुरभी (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	३५	१६-२०	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड
३	अमेरिकन लङ्ग स्ट्यान्डीड (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	४५-५०	१२.२	तराई र मध्य पहाड
४	एक्स एम एल एनओ -४६५ F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	३५	७.२	तराई, मध्य पहाड र उच्च पहाड
५	रामसेस F1 (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	५०-६०	६-७	तराई र मध्य पहाड

(ब) चिचिण्डा

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कर्णाली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५	३०	तराई र मध्यपहाड
२	हरियाली, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५०	३०	तराई र मध्यपहाड

(श) कुरिलो

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मेरी वाशिङटन ५०० डब्लु, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	२१०	६	तराई, मध्यपहाड र उच्च पहाड

(ष) पार्सले

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	पार्सले ग्रीन कारपेट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६०-६५	१	तराई, र पहाड

कृषि डायरी २०७४

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२	सोइ सिम (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६०-६५	२	तराई , र पहाड
३	सेलेरी उताह टल ग्रीन (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	७०-८०	१	तराई , र पहाड

(स) ग्यांठकोपी

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	नेपा बल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४०-५०	१५	तराई , र पहाड
२	सम्राट (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६७ (२०१०)	६०	१५	मध्य पहाड

(ह) पाकचोय

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ट्रेष्टी ग्रीन F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	४५-५०	४८-५७	तराई र पहाड
२	चोको (पञ्जीकरण मात्र), OP	२०६७ (२०१०)	४०-५०	२	तराई र मध्य पहाड
३	क्यान्टोड हवाईट (पञ्जीकरण मात्र), OP	२०६७ (२०१०)	४०-५०	२	तराई र मध्य पहाड
४	एनओ -४१६ F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०७० (२०१३)	२५०	१६	तराई तथा पहाड

(क्ष) जिरिको साग

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ग्रीन स्पान, (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	५०-५५	४-५	तराई , मध्यपहाड र उच्च पहाड

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
२	ग्रीन वेभ (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	४०-४५	१	तराई र मध्यपहाड तथा नदी किनारहरू
३	न्यु रेड फायर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	५०-५५	१	तराई र मध्यपहाड तथा नदी किनारहरू

(त्र) चुकन्दर

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	मधुर (पञ्जीकरण मात्र) OP	२०६६ (२०१०)	६०-७०	२४-३६	तराई र पहाड

(ज्ञ) चाईनिज बन्दा

क्र.स.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	ब्लुज, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	५५-६०	२२-२५	तराई र पहाड
२	विन्टर भिजिटर, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६६ (२०१०)	९०	९०-११०	तराई र पहाड
३	स्प्रीड सन - ६० (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	७५-८०	२०-२५	मध्य पहाड
४	एन ७, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	९५	४२	तराई, र मध्य पहाड
५	सि आर चुन दे गिल, F ₁ (पञ्जीकरण मात्र)	२०६७ (२०१०)	६५-७०	४०-५०	तराई, र मध्य पहाड

कृषि डायरी २०७४

६. घाँसे बाली

(क) जै

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	कामधेनु जै	२०६१ (२००४)	२०६	५१-७५	तराई र मध्य पहाड
२	नेत्र जै	२०६१ (२००४)	१९७	३२-९१	तराई र मध्य पहाड
३	गणेश	२०६९ (२०१२)	२१७	४८-५०	तराई देखि मध्य पहाड
४	पार्वती	२०६९ (२०१२)	२०७	६१-७०	तराई देखि उच्च पहाड
५	अमृतधारा	२०७२ (२०१५)	१८०-१९०	३६	तराईदेखि मध्य पहाड
६	नन्दिनी	२०७२ (२०१५)	१३९-१९०	३२-३८	तराई र भित्री मधेस

(ख) सेतो क्लोभर

क्र.सं.	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	पाक्ने दिन	उत्पादन क्षमता (मे. टन/हे)	सिफारिस क्षेत्र
१	प्याउली सेतो क्लोभर	२०६९ (२०१२)	२२२	३०-४५	मध्य पहाड देखि उच्च पहाड

(ग) बर्सिम

क्र. सं	बालीको जात	सिफारिस वर्ष			सिफारिस क्षेत्र
१	बर्सिम ग्रीन गोल्ड	२०७२ (२०१५)	१६१	७२-७८	तराई र भित्री मधेस

(घ) राईघाँस

क्र. सं	बालीको जात	सिफारिस वर्ष			सिफारिस क्षेत्र
१	धुन्चे राईघाँस	२०७२ (२०१५)	२७६-२८४	३०-४०	मध्य तथा उच्च पहाड

७. फलफूल बाली

(क) कागती

क्र. सं	बालीको जात	सिफारिस वर्ष		सिफारिस क्षेत्र
१	सुन कागती १	२०७२ (२०१५)	३ वर्षमा फलछ्छ	३४.५ तराई र भित्री मधेस तथा मध्य पहाडको खोच बेशीको पानी नजम्ने क्षेत्र

क्र. सं	बालीको जात	सिफारिस वर्ष	सिफारिस क्षेत्र
२	सुन कागती २	२०७२ (२०१५)	३ वर्षमा फल्ल्छ
			२६.९
			तराई र भित्री मधेस तथा मध्य पहाडको खोच बेशीको पानी नजम्ने क्षेत्र

१०.२ गुणस्तरीय बीउका विशेषताहरू एवं नेपालमा बीउको गुणस्तर कायम गर्ने तरिका

गुणस्तरयुक्त बीउ बिजन भनेको के हो ?

गुणस्तरयुक्त बीउ भन्नाले कुनै पनि बाली/जातको बीउको बंशानुगत जातिय शुद्धता, भौतिक शुद्धता, उपयुक्त चिस्यान, राम्रो उमारशक्ति, रोग कीरा मुक्त स्वस्थ, समान आकार प्रकार, चमकपन (चित्र १) आदि गुणहरू तोकिएको मापदण्ड अनुसार कायम भएको हुनु पर्दछ । बीउको उत्पादन, संकलन, प्रशोधन, भण्डारण, प्याकेजिङ्ग र विक्रि वितरण एवं ढुवानीको क्रममा बीउको गुणस्तर निरीक्षण तथा नियन्त्रणमा विशेष ध्यान पुर्‍याउन सकिने भने त्यस्ता गुणहरूमा ह्रास हुन जान्छ । अतः गुणस्तरयुक्त बीउ उपलब्ध गराउन बीउ उत्पादक, आयातकर्ता, विक्रेता र बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण गर्ने निकायको अहम् भूमिका रहन्छ ।

चित्र १. गुणस्तरीय बीउका विशेषताहरू (Seed quality attributes)

नेपालमा बीउको गुणस्तर कायम गर्ने तरिका

नेपालमा बीउ बिजन ऐन २०४५ (पहिलो संशोधन, २०६४) अनुसार गुणस्तरिय बीउको उत्पादन तथा बिक्री वितरणलाई नियमित एवं व्यवस्थित गर्न २ वटा प्रणालीहरू (बीउ प्रमाणीकरण र यथार्थ संकेतपत्र लगाउने) अवलम्बन गरिएको छ। निम्न दुई तरिकाबाट उपलब्ध हुने बीउ बिजनहरूलाई आधिकारिक गुणस्तरयुक्त बीउ मान्न सकिन्छ। बीउ बिजन गुणस्तर नियन्त्रण केन्द्र र पाँच विकास क्षेत्रमा क्षेत्रीय बीउ बिजन प्रयोगशालाहरूले बीउ बाली खेत निरीक्षण, बीउ परिक्षण तथा बीउ प्रमाणीकरण र गुणस्तर नियन्त्रण कार्यमा सहयोग गर्दै आइरहेका छन्।

१. बीउ प्रमाणीकरण (Seed Certification)

बीउ प्रमाणीकरण भनेको कुनै सिफारिस जातको बीउ उत्पादन तथा त्यस उपान्तका क्रियाकलापमा आवश्यक रोहवरी र निगरानी राख्दै बीउको गुणस्तरियताको ग्यारेण्टी गर्नको लागि अपनाइने एक कार्य प्रणाली हो। यसमा बीउ गुण नियन्त्रण निकायले स्रोत बीउ, बीउ बाली, खलिहान, प्रशोधन केन्द्र, भण्डारण आदिको निरीक्षण गरी तयारी बीउको नमुना परीक्षण गर्दछ र तोकिएको गुणस्तरको हदभित्र रहेको बिउ लटमा प्रमाणपत्र जारी गर्नुको साथै बीउ बोरामा निसाना सहितको संकेतपत्र राखी सिलबन्दी गर्दछ। बीउ प्रमाणीकरण गर्ने कार्य बीउ बिजन ऐन अनुसार स्वेच्छीक (Voluntary) छ। यस पद्धतिमा स्रोत बीउ देखि लिएर उत्पादन पक्ष र बीउ थैलावन्दीसम्म बीउ विशेषज्ञको निगरानीमा गरिन्छ। यस पद्धतिमा व्यवस्थित तरिकाबाट विभिन्न तहमा अनुगमन एवं परीक्षण गरी/गराई खेतमा बीउ बालीको न्युनतम स्तर र बीउ बिजनको न्युनतम स्तर भन्दा माथि रहेको बीउलाई गुणस्तर अंकित प्रमाणीकरणको ट्याग (संकेत पत्र) लगाई बीउको ग्यारेण्टी दिईन्छ। यस पद्धतिमा तीन वर्गहरूको बीउलाई (मुल, प्रमाणित प्रथम, प्रमाणित द्वितिय) मात्र बीउ प्रमाणीकरण निकाय बाट प्रमाणित गराइन्छ भने स्रोतबीउ (प्रजनन बीउ) लाई प्रजननकर्ता बाट नै प्रमाणित गर्ने व्यवस्था रहेको छ।

२. यथार्थ संकेतपत्र (Truthful Labeling)

यो पद्धति अनिवार्य (Compulsory) छ। यस प्रक्रियामा बीउ प्रमाणीकरणमा जस्तै हरेक पक्षमा बीउ प्रमाणीकरण निकायका बीउ विशेषज्ञहरूले प्राविधिक निरीक्षण गरिदैन। यस पद्धतिमा बीउ उत्पादक वा बीउ बिक्रेताले बीउको गुणनियन्त्रणको हरेक पक्षमा आफ्नै बन्दोबस्तबाट गरेको हुन्छ। यस किसिमबाट उत्पादन गरिएको बीउ बिक्री गर्दा उक्त बीउको थैलोमा सो बीउको गुणस्तर अनुसार अंकित गरेको यथार्थ संकेत पत्र लगाएको हुनु पर्छ। बीउको उमारशक्ति र भौतिक शुद्धता बीउ गुण नियन्त्रण निकायले बीउ नमुना भिकेर लिई जाँच गर्दछ र राष्ट्रिय बीउ बिजन समितिले तोकेको हद भन्दा माथिको गुणस्तरिय बीउलाई यथार्थ संकेतपत्र लगाएर विक्रि वितरण गर्न सकिन्छ। यथार्थ संकेतपत्र पहेलो रंगको कागजमा कालो अक्षरले लेखेको हुनु पर्दछ। साथै यस किसिमको बीउको गुणस्तर सम्बन्धी जिम्मेवारी बीउ

विक्रेता वा बीउ उत्पादक नै हुन्छ । बीउको गुण नियन्त्रकले यस्ता संकेतपत्र लगाएर बिक्री भईराखेका बीउको नमुना लिई परीक्षण गरी राखेको हुन्छ । यस्ता बीउमा न्युनतम स्तरभन्दा कम गुणको बीउ बिक्री भई राखेको खण्डमा बीउ बिजन ऐनमा तोकिएबमोजिम रोक्का गरी सजाय हुन सक्छ । यथार्थ संकेतपत्रमा तपसिल अनुसारको विवरण भरी बीउको थैलो अनुसारको साइजमा प्याकिङ्ग गर्दा स्पष्ट देखिने गरी थैला भित्र हालेर मात्र बीउको बिक्री वितरण गर्नु पर्दछ । यथार्थ संकेतपत्रको लम्बाई १३. ५ से.मी., र चौडाई ८.५ से.मी.को हुनुपर्छ ।

संकेतपत्रमा हुनुपर्ने विवरणहरू

१. उत्पादन वर्ष	२. परीक्षण मिति
३. बालीको नाम	४. बालीको जात
५ उमारशक्ति प्रतिशत (न्युनतम)	६. शुद्धता प्रतिशत (न्युनतम)
७. बीउको तौल	८. लोगो

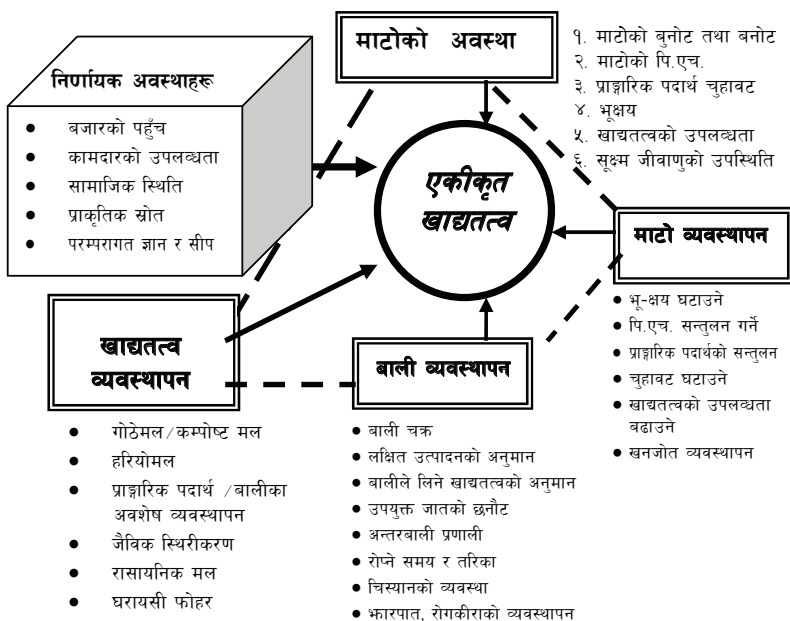
११. माटो

११.१ बिरुवाको एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको अवधारणा

बिरुवालाई आवश्यक पर्ने सबै खाद्यतत्वहरू आवश्यकता अनुरूप, न्यायोचित रूपमा उपलब्ध गराउन, रासायनिक मल सहित प्राज्ञारिक मलहरूको सबै सम्भाव्य स्रोतहरूलाई अधिकतम उपभोगमा ल्याई बाली व्यवस्थापन, माटो व्यवस्थापन र खाद्यतत्व व्यवस्थापनलाई टेवा दिदै वातावरणमा न्यून असर पार्दै माटोको दिगो उर्वराशक्ति व्यवस्थापन गर्दै जाने प्रकृत्यालाई एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन भनिन्छ । यो पद्धति खासगरी मूल्यांकन, निर्णय र कार्यान्वयनमा आधारित हुन्छ । यो माटोको उर्वराशक्तिको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्ने भरपर्दो उपाय हो । साथै माटो, मल, पानी र बालीको उचित व्यवस्थापनद्वारा जमिनबाट बढी तथा दिगो उत्पादन लिन सकिन्छ । कृषकहरूमा पनि आफ्नो खेतबारीको लागि आफैले परीक्षण गरी सो को मूल्यांकनद्वारा निर्णय लिने क्षमतामा वृद्धि गराउँछ । यसले स्थानीय तथा बाह्य स्रोतहरूको प्रभावकारी उपयोगद्वारा उत्पादन बढाउनुका साथै माटोको दिगोपनामा जोड दिदै वातावरणको सुधार गर्ने मात्र नभई खाद्यतत्वहरूको सदुपयोग तथा तिनको प्रभावकारिता बढाउन पनि मद्दत गर्दछ ।

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको अवधारणा

रासायनिक मलखादहरू

मलको नाम	पोषकतत्वहरू (प्रतिशतमा)				
	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास	जिंक	सल्फर
यूरिया	४६	-	-	-	-
एमोनियम सल्फेट	२१	-	-	-	२०-२५
कम्प्लेसल	२०	२०	-	-	-
कम्प्लिट	१९	१९	१०	-	-
डी.ए.पी.	१८	४६	-	-	-
सिंगल सुपर फस्फेट	-	१६	-	-	-
डबल सुपर फस्फेट	-	३२	-	-	-
ट्रिपल सुपर फस्फेट	-	४८	-	-	-
म्युरेट अफ पोटास	-	-	६०	-	-
जिंक सल्फेट	-	-	-	२२-३५	-

आवश्यक क्षेत्रफलका लागि मलको मात्रा निकाल्न यो सूत्र प्रयोग गर्न सकिन्छ :

$$१०० \times क \times ख$$

मलको मात्रा (के.जी.) = -----

मलमा भएको खाद्यतत्वको प्रतिशत मात्रा

क = मल प्रयोग गर्ने क्षेत्रफल (हेक्टरमा)

ख = प्रति हेक्टर सिफारिस मलको मात्रा

विभिन्न बालीनालीका लागि सिफारिस मलखाद मात्रा

बाली	प्राज्ञारिक मल मे.टन/हे.	नाइट्रोजन कि.ग्रा./हे.	फोस्फोरस कि.ग्रा./हे.	पोटास कि.ग्रा./हे.	आवश्यक रसायनिक मल कि.ग्रा./हे.		
					यूरिया	डि.ए.पि.	म्यू.अ.पो
धान :	६	१००	३०	३०	१९१.९	६५.२२४३.४८	५०.०
सिंचित	६	६०	२०	२०	११३.४		३३.३३
असिंचित							
गहुँ :	६	१००	५०	२५	१७४.९	१०८.७	४१.६७
सिंचित	६	५०	५०	२०	६६.१६	१०८.७	३३.३३
असिंचित							
मकै	६	६०	३०	३०	१०४.९	६५.२२	५०.०
वर्षे+हिउँदे							

कृषि डायरी २०७४

बाली	प्राज्ञारिक मल मे.टन/हे.	नाइट्रोजन कि.ग्रा./हे.	फोस्फोरस कि.ग्रा./हे.	पोटास कि.ग्रा./ हे.	आवश्यक रसायनिक मल कि.ग्रा./हे.		
					युरिया	डि.ए.पि.	म्यू.अ.पो
जौ, उवा, फापर	६	३०	२०	१०	४८.२	४३.४८	१६.६७
कोदो	६	२०	१०	१०	३४.९७	२१.७४	१६.६७
उखु मुख्य बाली	१०	१२०	६०	४०	२०९.८	१३०.४	६६.६७
उखु खुट्टी बाली	१०	१५०	६०	४०	२७५.०	१३०.४	६६.६७
अदुवा	२४	३०	३०	६०	३९.७	६५.२२	१००.०
आलु	३०	७०	५०	४०	१०९.६	१०८.७	६६.६७
सुर्ती	१०	३५	२३	६०	५६.५२	५०.०	१००.०
तोरी, रायो, कपास	६	६०	४०	२०	९६.४१	८६.९६	३३.३३
सूर्यमुखी	६	६०	४०	२०	९६.४१	८६.९६	३३.३३
तरकारी बाली	३२	७०	५०	४०	१०९.६	१०८.७	६६.६७
मास, मसुरो, मुंग	४-६	२०	२०	२०	२६.४७	४३.४८	३३.३३
बोडी, रहर	४-६	२०	४०	३०	९.४५	८६.९६	५०.०
चना	४-६	२०	४०	२०	९.४५	८६.९६	३३.३३
केराउ	४-६	१५	४०	१०		८६.९६	१६.६७
भटमास	४-६	१०	४०	३०		८६.९६	५०.०
बदाम	६	४०	६०	२०	३५.९२	१३०.४	३३.३३
किम्बु							
तराई :	-	३००	१४०	१८०	५३३.१	३०४.३	३००.०
सिंचित	-	१५०	७०	९०	२६६.५	१५२.२	१५०.०
	-	२००	८०	१२०	३६६.७	१७३.९	२००.०
असिंचित	-	१००	४०	६०	१८३.४	८६.९६	१००.०
पहाड :							
सिंचित							
असिंचित							

नोट: युरिया मल बलौटे माटोमा सिफारिस मात्राको २५ प्रतिशत र अन्य माटोमा ५० प्रतिशत जमीनको तयारीका समयमा र बाँकी युरियाको मात्रा २-३ पटक गरी टप ड्रेसिङ गर्न सिफारिस गरिन्छ ।

फलफूलको निम्ति मलखाद सिफारिस मात्रा (प्रति बोट)

बोटको उमेर वर्षमा	प्रांगारिक मल कि.ग्रा.	नाइट्रोजन ग्राम	फस्फोरस ग्राम	पोटास ग्राम	आवश्यक रसायनिक मल ग्राम/बोट		
					युरिया	डि.ए.पि.	म्यू.अ.पो
१	२५	-	-	-	-	-	-
२	३०	१००	५०	२०	१७९.५८	१०८.७०	३३.३३
३	४०	१२५	७५	३०	२१५.०३	१६३.०४	५०.००
४	५०	१५०	१००	४०	२५०.४७	२१७.३९	६६.६७
५	६०	२००	१५०	५०	३२१.३६	३२६.०९	८३.३३
६	६०-१००	३००	२००	७५	५००.९५	४३४.७८	१२५.००
७	६०-१००	४००	२००	१००	७१८.३४	४३४.७८	१६६.६७
८ र सो भन्दा माथि	६०-१००	५००	२००	१००	९३५.७३	४३४.७८	१६६.६७
					सौजन्य: माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन ।		

११.२ विभिन्न पि.एच. तथा विभिन्न बुनोट (Texture) भएको माटोमा कृषि चूनको प्रयोग

माटोको पि.एच. मान	कृषि चूनको सिफारिस मात्रा (के.जी.)					
	पहाड			तराई		
	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्टाईलो दोमट	बलौटे दोमट	दोमट	चिम्टाईलो दोमट
६.४	१५	२०	२४	८	१४	२२
६.३	२९	४०	४८	१५	२४	४४
६.२	४३	६०	७२	२३	३४	६४
६.१	५८	७८	९८	३०	४४	८६
६.०	७१	९२	१२०	३८	५२	१०६
५.९	८५	११०	१४६	४५	६२	१२८
५.८	९७	१२८	१६६	५२	७२	१४६
५.७	१०८	१४२	१८८	५८	८२	१६६
५.६	११९	१५८	२०८	६४	९०	१८४
५.५	१३०	१७०	२३०	७०	१००	२००
५.४	१४०	१८८	२४२	७६	११०	२२०
५.३	१५०	२०४	२७४	८१	११८	२३८
५.२	१६०	२१८	२९४	८६	१२६	२५४
५.१	१६९	२२८	३१४	९१	१३६	२७०
५.०	१७६	२४०	३३४	९६	१४२	२८६
४.९	१८४	२५२	३५४	१०१	१५०	३०२
४.८	१९१	२६२	३७४	१०६	१५८	३१६
४.७	१९९	२७२	३९०	१११	१६६	३३०
४.६	२०५	२८०	४०६	११५	१७४	३४०
४.५	२१०	२९०	४२०	१२०	१८०	३५०

- कृषि चून बाली लगाउनु भन्दा दुई/तीन हप्ता पहिलेनै माटोमा मिलाउनुपर्दछ ।
- धेरै अम्लिय अथवा PH कम भएको माटोमा कृषि चूनको प्रयोग गर्दा सिफारिस मात्रालाई दुई पटक गरी प्रयोग गर्दा लाभदायक हुन्छ ।
- कृषि चून माटो परीक्षण गरी सकेपछि मात्र प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

कृषि डायरी २०७४

कृषि चुन पार्सने स्थान र सम्पर्क टेलीफोन

- दिग्विजय प्रोडक्स प्रा.ली. हेटौडा, फोन ०५७-५२७२२५, ९८५५०६८५१०
- देउराली उर्वरा कृषि चुन तथा शक्ति ग्रिट उद्योग छत्रेदेउराली धादिङ, घनेन्द्र कार्कि ९८१५३०८०६७, ९७४२१११२७०

११.३ माटो तथा रसायनिक मल विश्लेषण गर्दा प्रति नमुना लाग्ने शुल्क

माटोको नमुना विश्लेषण :	रसायनिक मल विश्लेषण:	प्राङ्गारिक मल विश्लेषण :
माटोको पि.एच. रु १०/-	कूल नाईट्रोजन रु ३००/-	पि.एच. रु १२/-
नाईट्रोजन रु ८०/-	नाईट्रेट नाईट्रोजन रु ३००/-	कूल नाईट्रोजन रु ४५०/-
फस्फोरस रु १००/-	एमोनिकल नाईट्रोजन रु १५०/-	कूल फस्फोरस रु ५००/-
पोटास रु ८०/-	कूल फस्फोरस रु ३००/-	पोटास रु ४००/-
प्राङ्गारिक पदार्थ रु १००/-	फ्र्याक्सनल फस्फोरस पानीमा घुलनशील रु १२००/-	चिस्यान रु २०/-
बोरन रु २५०/-	पोटास STTB रु २५२/-	प्राङ्गारिक कार्बन रु १२०/-
जिंक रु २५०/-	पोटास फ्लेम फोटोमिटर रु ४००/-	
आईरन रु २५०/-		
कपर रु २५०/-		
म्यागनीज रु २५०/-		
मोलिब्डेनम रु ४००/-		
माटोको टेक्सचर रु ३०/-		

सौजन्य: माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, हरिहरभवन ।

मूख्य मूख्य बालीहरू र उपयुक्त माटोको पि.एच.

खाद्यान्न बाली	उपयुक्त पि.एच.	तरकारी बाली	उपयुक्त पि.एच.	फलफुल बाली	उपयुक्त पि.एच.
धान	५.०-६.५	आलु	४.५-७.५	आँप	५.५-७.०
मकै	५.५-७.५	कुरीलो	५.५-७.०	केरा	६.०-७.५
गहुँ	५.५-७.५	काँको	६.०-७.५	सुन्तला	५.५-६.५
कोदो	५.५-६.५	बन्दा	६.५-७.५	स्याउ	६.०-८.०
जौ	६.५-८.०	प्याज	६.५-७.५	किवी फल	५.०-६.५
फापर	५.५-७.०	मूला	६.०-७.४		
		काउली	६.५-७.५		
		पालुंगो	६.०-७.५		
		गोलभेंडा	५.५-७.०		

(स्रोत: बाली-पोषण व्यवस्थापन, सूर्यप्रसाद पाण्डे)

माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय हरिहरभवनमा आ.ब. २०७३/०७४ का लागि दर्ता भएका प्रांगारिक मल कारखानाहरूको विवरण

सि.नं.	कारखानाको नाम	ठेगाना	प्रोपाईटरको नाम	सम्पर्क फोन नम्बर
१	दिव्य अर्गानिक फर्टिलाईजर उद्योग	नेपालगंज बाँके	अमर लामा	
२	युनिक बायोटेक अर्गानिक प्रा.लि.	जगतपुर, चितवन	हरि मरहठा	९८५१०३४९३०
३	युनिक बायोटेक अर्गानिक प्रा.लि.	जगतपुर, चितवन	हरि मरहठा	९८५१०३४९३०
४	दिव्य अर्गानिक फर्टिलाईजर उद्योग	मंगलपुर, चितवन	नरेन्द्र गिरी	९७५१०३०५६९
५	सूर्यशक्ति जैविक प्रांगारिक मल उत्पादन केन्द्र	घोराही, दाङ	महेश चौधरी	९८४७८५७३३१
६	जनकपुर फर्टिलाईजर ई. प्रा.लि.	मोरङ	गोविन्द भुम्भुन्वाला	९८५२०२६३६४, ०२१५२५३१५
७	बुद्ध प्रांगारिक मल उद्योग प्रा.लि.	महेन्द्रनगर, धनुषा	श्रवण गोएन्का	९८५१०५१४५६
८	नेपाल ईन्टिग्रेटेड मोडेल फार्म प्रा.लि.	नाला काभ्रे	सिहँ बहादुर कर्माचार्य	९८५१०९०७४५
९	ईकोनेक्स्ट नेक्नोलोजिज प्रा.लि.	पोखरा	ध्रुव कुँबर	९८५६०२३७३५
१०	नर्थफिल्ड प्राङ्गारिक मल कारखाना प्रा.लि.	छेपेटार, गोरखा	बल बहादुर धिताल	९८४३३०५२८२
११	मनकामना एग्रो फर्टिलाईजर उद्योग प्रा.लि.	रतननगर, पिटुवा, चितवन	राधा प्रसाद श्रेष्ठ	९८४१२१०७४४
१२	उचित जैविक मल उद्योग	ठेचो ललितपुर	कृष्ण चन्द्र महर्जन	९८६००२४४४२
१३	सौभाग्य प्राङ्गारिक मल उद्योग	कोटिहवा भैरहवा	अमृत नारायण श्रेष्ठ	९८४४७१२२५८ ९८०६९९१४२३
१४	बायोक्म नेपाल प्रा.लि.	कीर्तिपुर	बिरेन्द्र बास्तोला	९८५१०५६४१२ ९८५१०६७९२१
१५	नेप्लीज वेष्ट मेनेजमेन्ट प्रा.लि.	लेले, ललितपुर	सनोज महत	९७५१००१५८४

कृषि डायरी २०७४

सि.नं.	कारखानाको नाम	ठेगाना	प्रोपाईटरको नाम	सम्पर्क फोन नम्बर
१६	प्रारम्भ बायोटेक प्रा.लि.	रामकोट काठमाण्डौ	मनिस प्रताप	९८५११५९६३७
१७	दिपक भर्मिकम्पोष्ट मल उद्योग प्रा.लि.	लालबन्दी सर्लाही	दिपक थापा	९८४११९३२ ९२ र ०४६ ५०१०६९
१८	नेशनल बायोटेक प्रा.लि.	लेले, ललितपुर	श्याम विक्रम सिजापती	९८५११५०५०८
१९	डब्लु डब्लु एगोटेक प्रा.लि.	देबचुली -१४ प्रगतीनगर नवलपरासी	टिकोपेन्द्र शर्मा	९८४५७१२३७५
२०	मनकामना एग्रिमल	दिब्यनगर-७ चितवन	अमर बहादुर घले	९८५१०१८४४९
२१	कञ्चन प्रांगारिक माल खाद उद्योग	भलारी, कञ्चनपुर	चुडामणि जोशी	९८५८७५२२२४
२२	त्रिबेणी बायो ईनर्जी रिसर्च एण्ड डेभलपमेण्ट प्रा.लि.	सम्पर्क का. पुतलीसडक बारा	शिव प्रसाद शर्मा	९८४५१५७५३५
२३	एग्रो हेल्थ बायो टेक प्रा.लि.	भरतपुर-४ बेलचोक चितवन,	अरुण कुमार दास,	९८४२११६८५३
२४	एग्रोटेक मल्टिनेशनल प्रा.लि.	माडी-४ चितवन,	बासुदेव सापकोटा	९८५५०५३०३३
२५	श्री टंकी सिनुवारी पशुपालन फार्म	टंकी सिनुवारी १ मोरङ	राजु कुमार खड्का	९८०७३५८७५४

१२. मत्स्यपालन

माछापालन

पोखरी, ताल, तलैया, घोल, केज तथा धानखेतमा केही व्यवस्थापन प्रविधिहरू अपनाइ माछा पालन गर्न सकिन्छ। यस सम्बन्धी आवश्यक प्राविधिक जानकारी जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू, मत्स्य विकास केन्द्रहरू, राष्ट्रिय प्राकृतिक तथा कृत्रिम जलाशय मत्स्य विकास कार्यक्रम, केन्द्रीय मत्स्य प्रयोगशाला र मत्स्य विकास निर्देशनालयबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ। हालसम्मको अनुसन्धान तथा अध्ययन कार्यबाट नेपालमा १८५ जातका माछा पाइएको थाहा भएको छ तापनि हाल कृषक/व्यवसायीहरूले माछापालनमा प्रयोग गरिएका सात जातका विकास माछाहरू मध्ये ३ स्वदेशी तथा ४ विदेशी जातका माछाहरू निम्नानुसार छन्।

- ❖ स्वदेशी माछाहरू: रहु, नैनी तथा भाकुर
- ❖ विदेशी कार्प जातका माछाहरू: सिल्भर कार्प, विगहेड कार्प, ग्रास कार्प तथा कमन कार्प
- ❖ अन्य विदेशी जातका माछाहरू: पुन्टियस, टिलापिया, पंगासीयस र रेन्बोट्राउट।
- ❖ सौन्दर्य माछाका जातहरू: कोई कार्प

विकासे जातका माछाका विशेषताहरू

१. न्यानो हावापानीमा छोटो समयमा छिटो बढ्ने।
२. रोगव्याधी कम लाग्ने तथा कम अक्सिजनमा पनि बाँच्न सक्ने।
३. पर्याप्त मात्रामा पोषी माछाबाट बच्चा दिन सक्ने र चाँडै परिपक्व भई प्रजनन कार्यमा प्रयोग हुन सक्ने।
४. स्थानीय व्यक्तिहरूले रूचाउने।
५. पोखरीमा उत्पादन हुने प्राकृतिक तथा कृत्रिम आहारा खाएर बाच्न सक्ने।

माछा मार्ने तरिकामा प्रतिबन्ध गरीएका बुँदाहरू

क्र. स.	प्रतिबन्धित क्रियाकलाप	दण्ड जरिवाना
१	विष्फोटक पदार्थ प्रयोग गरेमा	बिगो बमोजिमको क्षतिपूर्ति भराइ रु. ५०००/- सम्म जरिवाना हुने
२	विद्युतीय प्रक्रियाबाट माछा मारेमा	
३	विषादि प्रयोग गरी माछा मारेमा	

पंगासीयस माछापालन प्रविधि

पंगासीयस माछा (*Pangasius hypophthalmus*) ताजा पानीमा हुर्कने, छिटो बढ्ने र बढी तौलको हुने भएकोले यो माछाको उत्पादन महत्वपूर्ण रहेको छ। अरु कार्प जातका माछालाई जस्तै पंगासीयस जातको माछालाई पनि पोखरीमा दाना आहारा खुवाएर पालन गर्न सकिन्छ। यो जातको माछा एक जातीय प्रविधिबाट (Mono Culture) पालन गर्ने गरिएको छ। यो माछा भियतनाम र इन्डोनेसियाको विचमा पर्ने मेकन नदीको (Mekong river) स्थानीय जाति हो। पंगासीयस माछाका अन्य प्रजातिहरू जस्तै Sutchi, river catfish र Bccourts catfish पनि पाल्ने गरिएको छ।

कृषि डायरी २०७४

पंजासीयस माछापालन गर्दा निम्न प्रविधिहरू अपनाएर गर्न सकिन्छ

१. पानीको भरपर्दो स्रोत
२. बाढी नआउने तथा चोरी नहुने ठाउँ
३. पोखरीको साईज:- सामान्यतया ५- ८ कठ्ठा
४. पोखरीको गहिराई :- १.५ -२ मीटर
५. पानी सुकाउने :- माछा भुरा पोखरीमा छाड्नु अगाडि १ -३ हप्तासम्म पानी सुकाउने ।
६. चुनाको प्रयोग :- ५०० - १००० किलो ग्राम /हेक्टर
७. भुरा छोड्ने दर :- ५ गोटा प्रति वर्गमिटर
८. भुरा बाँच्ने दर :- ८५%
९. पालन अवधि :- ६ महिना
१०. माछा बिक्री साइज :- १ किलोग्राम
११. FCR:- १.५ - १

टिलापिया माछापालन प्रविधि

टिलापिया माछाको उत्पत्ति अफ्रिका र मध्यपूर्वमा भएको हो । टिलापिया माछाका प्रजातिहरू करिब ७० वटा रहेका छन् । ती मध्ये नौ प्रजातिका टिलापिया माछाहरूलाई पालन गर्ने गरिएको छ । जस मध्ये नाइल टिलापिया, मोजाम्बिक टिलापिया र ब्लु टिलापिया मुख्य रूपमा पालन गरिन्छ । टिलापिया माछापालन गर्दा निम्न प्रविधिहरू अपनाएर गर्न सकिन्छ ।

१. मल र साधारण प्रयोग विधि

- भुरा - ५०००-२०००० गोटा /हेक्टर
- उत्पादन - २००० - ८०००० किलोग्राम/हे

२. दाना, मल र आपतकालिन एरेटर प्रयोग प्रविधि

- भुरा - १०००० - ३०००० गोटा /हेक्टर
- उत्पादन - ५००० - १०००० किलोग्राम/ हेक्टर

३. पूर्ण सन्तुलित दाना र एरेटर प्रयोग प्रविधि

- भुरा १०००० - ३०००० गोटा / हेक्टर
- उत्पादन - ८००० - १५००० किलोग्राम/ हेक्टर

४. लगातार एरेटर र आसिक पानी फेर्ने प्रविधि

- भुरा - ५०००० - १००००० गोटा /हेक्टर
- उत्पादन - २०००० - १००००० किलोग्राम/ हेक्टर

५. बगीरहेको पानीमा टिलापिया पालन प्रविधि

- भुरा - ७०००० - २००००० गोटा / हेक्टर
- उत्पादन - ७००००० - २०००००० किलोग्राम/हे

६. दाना खुवाएर पिँजडामा पालन प्रविधि

- भुरा - ६०० गोटा / घनमिटर
- उत्पादन - ५०-३०० किलोग्राम/घनमिटर

नेपालमा रेन्बो ट्राउट माछा (*Oncorhynchus mykiss*)

रेन्बो ट्राउट चिसो र सफा पानीमा हुर्कने ज्यादै मीठो विदेशी माछा हो। यो माछा १-२१ डि.से. सम्मको तापक्रममा जीवित रहन्छ। तर वृद्धिको लागि भने १५-१८ डि.से. पानीको तापक्रम र ७ मि.ग्रा./लिट्र भन्दा बढी अक्सिजन चाहिन्छ। पानीको तापक्रम सरदर १० डि.से. भन्दा चिसो हुने स्थानमा यो माछा ढिलो बढ्छ र त्यस्तो स्थानमा व्यावसायिक रूपमा पाल्न फाइदाजनक हुँदैन। माँसाहारी भएतापनि यो माछालाई उच्च प्रोटीनयुक्त दाना खुवाएर पाल्न सकिन्छ। ट्राउटपालनको लागि पानीको पि.एच. ६.५ - ८.५ र अक्सिजन ८ मि.ग्रा./लिट्र रहेको पानीमा उपयुक्त मानिन्छ। ट्राउटमाछा दुई किसिमले पालन गरिन्छ।

क) आंशिक प्रणाली

ख) पूर्ण प्रणाली

पहिलो प्रणाली अन्तर्गत स-साना भुरालाई बजार बिक्री योग्य साइजसम्म हुर्काइन्छ भने दोस्रोमा प्रजननदेखि लिएर ठूलो माछासम्म हुर्काइन्छ।

ट्राउट माछा पालनको लागि भुरा हुर्काउने टयाङ्क, ठूलो माछा पोखरी, बिक्री योग्य माछा राख्ने पोखरी एवं दाना राख्ने भण्डार आदिको आवश्यकता पर्दछ। साधारणतया सानो भुरा हुर्काउने पोखरीको साइज १० - १५ वर्ग मिटर र बिक्री योग्य माछा राख्ने पोखरीको साइज ५० - १५० वर्ग मीटर हुन्छ। ठूलो माछा हुर्काउने र बिक्री योग्य माछा राख्ने पोखरीहरू २ किसिमबाट बनाउन सकिन्छ।

(क) रेखात्मक/लहरे

(ख) समानान्तर।

भिरालो जग्गा र पानीको स्रोत कम भएको ठाउँमा लहरे किसिमको पोखरी बनाउन राम्रो हुन्छ। यस्तो किसिमका पोखरीमा माथिल्लो पोखरीहरूमा प्रयोग भइसकेको पानी पुनः तल्ला पोखरीहरूमा प्रयोग गर्न सकिन्छ। राम्रो पानीको स्रोत भएको ठाउँमा समानान्तर किसिमको पोखरी बनाउन उपयुक्त हुन्छ। यस्तो पोखरीहरूमा एक पटक प्रयोग भइसकेको पानीलाई पुनः प्रयोग गरिदैन। जलाशयमा माछाको घनत्व कति राख्ने भन्ने कुरा पानीको प्रवाह, आयतन र गुणमा निर्भर हुन्छ। पानीको प्रवाह धेरै छिटो भएमा माछाको वृद्धि राम्रो हुँदैन। अर्कोतिर पानीको प्रवाह कम भएमा पोखरीको पिँधमा धेरै फोहर जम्न गई अक्सिजन न्यून हुँदै जान्छ। त्यसकारण पोखरीको पानी हरेक घण्टामा पूर्णतया फेर्नु आवश्यक पर्दछ।

माछामा देखिएका रोगहरू एवं अन्य समस्या तथा समाधानका उपायहरू

क्र. स.	रोग तथा परजीवी	लक्षणहरू	औषधि उपचार
१.	इ.यू.एस. रोग	यो रोग नेपालमा विगत १९ वर्षदेखि समस्याको रूपमा देखिएको छ । सुरुमा शरीरमा सेतो थोप्ला देखिन्छ । सो ठाउँमा कत्ला भर्न गई खाल्डो भएको घाउ देखा पर्दछ । ढाड र पुच्छरको नजिकको भागमा घाउहरू देखिन्छ । जाडोको समयमा स्थानीय जातका माछामा यो रोग बढी लाग्दछ । विकासे माछा मध्ये रहु, नैनी र भाकुरामा मात्र यो रोग लाग्दछ ।	● घरपोल्ने चुना १५ केजी/कट्टाको दरले हाल्ने, रोगको प्रकोप हेरी १ महिनाको अन्तरालमा बढीमा तीन पटक चुना प्रयोग गर्ने । ● पानीको प्रवेशद्वारमा जाली राख्ने र जंगली माछा सबै हटाउने । ● सामान्यतया कमन, सिल्भर, विगहेड र ग्रासकार्पमा यो रोगको प्रकोप नदेखिएकोले पोखरीमा यी जातका माछाको संख्या बढी राख्ने । ● माछा मार्ने जाललाई प्रयोग गरिसकेपछि राम्ररी सुकाएर मात्र पुनः प्रयोग गर्ने ।
२.	ट्रिकोडिना	यो माछाको छाला, गिल र पखेटामा आक्रमण गर्ने एक कोषिय बाह्य परजीवि हो । यसको संख्या धेरै भएमा माछाको भुरा मर्दछन् । माछा दुब्लो हुने, पानीमा विस्तारै तैरने र फाट्टफुट्ट रूपमा दैनिक माछा भुरा मर्दै जाने यो परजीवीको आक्रमणको प्रमुख लक्षण हो ।	● ०.२५ पि.पि.एम.का दरले ट्राईक्लोफेन/डिप्टेरेक्स राख्ने । ● २५ पि.पि.एम. का दरले फर्मालिन (पोखरीमा हाल्ने) । ● २-३ प्रतिशतको नूनपानीको भोलमा ५-१० मिनेट डुबाउने । ● ०.२५पि.पि.एम. मालाकाईटग्रिन प्रयोग गर्ने ।
३.	आरगुलस (माछाको जुम्रा)	शरीरको कुनै पनि भागमा लाग्न सक्दछ । यसले शरीरको रगत चुस्ने भएकोले जीउमा घाउ तथा खटिरा देखा पर्दछ ।	● २-३ प्रतिशतको नूनपानीको भोलमा ५-१० मिनेट डुबाउने ● ट्राईक्लोफेन/डिप्टेरेक्स ०.२५ पि.पि.एम. प्रयोग गर्ने ।
४.	माछाको फित्ते जुका (सिस्टोड)	पेट फुलेको हुन्छ । जीउ र ढाड सुकेको हुन्छ । ठाउँ ठाउँमा घाउहरू देखिन्छ ।	● डाइ-एन व्यटाइलटिन अक्साईड २५० मि.ग्रा. प्रति केजी दानामा मिसाएर ३ दिनसम्म खुवाउने ।

क्र. स.	रोग तथा परजीवी	लक्षणहरू	औषधि उपचार
५.	सेतो थोप्ले रोग	शरीरको बाहिरी भागमा सेता थोप्ला देखा पर्दछन् । ढाड र जीउमा छाला पातलो भई घाउ देखिन्छ ।	३ प्रतिशत नुनपानीको भोलमा ३-४ मिनेट डुबाउने । - माला काइटाग्रिन ०.१ पि.पि.एम. प्रयोग गर्ने ।
६.	गाई रोडक्टाईलस	यो माछाको छाला, गिल र पखेटामा लाग्ने बाह्य परजीवी हो । माछाका भुरा यसबाट बढी प्रभावित हुने गर्दछन् । माछा भुरा नबढ्ने, जीउ चिलाउने भएकोले किनारमा घस्रिईरहेको देखिने, पानी माथि उफ्रने र माछाको चालमा फरक आउने यसका लक्षणहरू हुन् ।	०.२५ पि.पि.एम. डिप्टेरेक्स प्रयोग गर्ने । २५ पि.पि.एम. फर्मालिन प्रयोग गर्ने ।

पोखरीमा मत्स्यपालन व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने केही थप महत्वपूर्ण पक्षहरू

क्र. स.	समस्याहरू	लक्षणहरू	समाधानका उपायहरू
१.	अक्सिजनको कमी	बिहान घाम उदाउनु अघि पोखरीका माछा पानीको सतहमा आई प्याक प्याक गरेको देखिन्छ । पोखरीमा बढी भारपात वा छहारी वा बदली भएको समयमा वा बढी मलखाद वा बढी संख्यामा माछा लगायत अन्य जलचर भएको अवस्थामा यस्तो लक्षण देखिन्छ । पानीमा घुलित अक्सिजनको मात्रा कम हुने समयमा पानीको सतहमा अनुपातिक हिसाबले अन्य स्थानमा भन्दा बढी अक्सिजन घुलित पानी उपलब्ध हुने भएकोले यस्तो समयमा माछाले सतहमा आई छिटो छिटो मुख बाउने (प्याक प्याक) गरेको लक्षण देखिन्छ ।	- पोखरीमा तत्काल बाहिरबाट पानी थपी दिने । - पम्पङ्ग सेट लगाएर पानी तानेर फोहोरा बनाई सोही पोखरीमा खसाल्ने । - पानी नधमिलिने गरी पोखरीमा मानिस पसेर पानी चलाउने वा पौडी खेल्ने । - एरिएटर (पानी चलाउने मेशिन) को प्रयोग गर्ने । - अपरान्ह घाम लागी सकेपछि जाल हाली बढी माछा निकाल्ने । - केही समयको लागि पोखरीमा माछालाई दाना र मलखाद नदीने ।

कृषि डायरी २०७४

क्र. स.	समस्याहरू	लक्षणहरू	समाधानका उपायहरू
२.	पो खरी मा पानी छिटो सुक्ने	साधारणतया बलौटे माटोमा पोखरी निर्माण गर्नु हुँदैन। पिँधमा बालुवाको मात्रामा बढी भएको पोखरी पानी छिटो सुक्दछ र बारम्बार पानी थप्नुपर्छ। यसरी थपिने पानी कम मलिलो हुने भएकोले पोखरीमा रहेका माछाको वृद्धिमा कमी आउँछ।	- बाहिरबाट कम्तीमा १ फिट चिम्ट्याईलो माटो पिँधमा थप्ने। - प्रत्येक वर्ष बलौटे पोखरीको पिँधमा प्रशस्त गोबरमल, भारपात, पराल, वा अन्य प्राङ्गारिक पदार्थ हाल्ने गर्नाले क्रमशः कम चुहिने हुन्छ। - पिँधमा प्लाष्टिक बिछ्याउने।

जात अनुसार माछाका भुराहरू उपलब्ध हुने समय र स्रोतहरू

	माछाको किसिम	भुरा पाइने समय	सरकारी स्रोत केन्द्रहरू	निजी क्षेत्रका स्रोत केन्द्रहरू
१	कमन कार्प	फाल्गुण-वैशाख	मत्स्य विकास केन्द्रहरू लहान, फत्तेपुर, जनकपुर, हेटौँडा, भण्डारा र कुलेखानी	एग्री ब्रिडर्स लिमिटेड, टंकीसिनुवारी, मोरङ, चौधरी मत्स्य ह्याचरी, फूलकाकट्टी -६, सिराहा, मुखिया, शान्ति, मिश्रा, काजल, गिरीजा मत्स्य ह्याचरी, जनकपुर।
२	ग्रास कार्प	चैत्र-जेष्ठ		
३	सिल्वर कार्प	वैशाख-आषाढ		
४	विगहेड कार्प	वैशाख-आषाढ		
५	रहु	आषाढ-भाद्र		ठाकुर मत्स्य ह्याचरी, जलेश्वर, पदम विश्वास मत्स्य ह्याचरी, मोतिसर -२, बारा, चन्द्रिका मत्स्यपालन फार्म,
६	नैनी	आषाढ-भाद्र		रामपुर टोकनी, बारा, पटेल मत्स्य ह्याचरी, पाली, नवलपरासी, मण्डल मत्स्य ह्याचरी, भैरहवा र गणेश मत्स्य ह्याचरी, तौलिहवा।
७	भाकुर	आषाढ-भाद्र		
८	ट्राउट माछा भुरा	फागुन- चैत्र	जनकपुर, भैरहवा र धनगढी	

माछा भुराको दररेट

फ्राई भुरा - २५ पैसा/गोटा

फिंगरलिड - ७५ पैसा/गोटा

एडभान्स फिंगरलिड - १.५० रुपैयाँ/गोटा

सौन्दर्य माछा (रंडीन माछा) - २.५० रुपैयाँ/गोटा

मत्स्यपालनको लागि पानीको उपयुक्त गुणस्तर

अक्सिजन - ५.० पी.पी. भन्दा बढी

एमोनिया - ०.२ पी.पी. भन्दा कम

पि. एच. - ७-९ को बिचमा

तापक्रम - २६-३२ डि.से.

१३. फलफूल खेती

क) वर्षे फलफूल

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या /रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१	आँप	अगौटे-बम्बई ग्रीन, बम्बई एलो, गोपालभोग, सुकतारा, गुलाबखास मध्ये-दशहरी, मालदह, मल्लिका, अम्रपाली पछौटे-चौसा, कलकत्तिया, सिपिया, अबेह्यात ।	१०-१२ X १०-१२, होचा जात अम्रपालीको लागि ८X८	५ बोट	५०	९३१.३०	१४३३.८४	११३३.३३	फलको भेट्नोतिरबाट पहेलो रंग चढी एक दुई फल पाकेर भर्न सुरु गरेपछि (जेठ-भदौ) वा फल टिपी पानीमा डुबाउँदा डुब्यो भने फल टिप्ने बेला भयो भन्ने बभन पदर्छ ।	८-१०
२	लिची	अगौटे - देशी, अर्लिवेदाना, मजुफरपुर मध्य- शाही, पूर्वी, चाइना, रोजसन्टेड पछौटे - कसवा, लेट, बेदाना, कलकत्तिया	१० x १०	७-८	५०	४३४.७८	११३४.२२	१०००.०	बोक्राको बाहिरी रंग भई हरियोबाट रातोमा परिणत भई बोक्रामा भएको काँडाहरू नरम भएपछि (जेठ-श्रावण) फल टिपनु पदर्छ ।	७-८
३	केरा	वसराई ड्वार्फ, हरिछाल, रोबष्टा, विलियम हाइब्रिड, मोलभोग, चिनि चम्पा, स्थानीय, मुङ्गे, दुस्रे ।	अग्लो जात २-३ X २-३ होचो जात २ X २	५०	२५	२३९.१३	३४१.२१	४१६.६७	कोसाका पाटाहरू पूरा भई पुष्ट र फलको आकार गोलो र रंग हरियोबाट हल्का हरिया भएपछि फल टिप्नु पदर्छ ।	१५-२०

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या /रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
					प्राज्ञारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
४	भुईकटहर	जायन्ट क्यू, क्विन, मोरिसस	प्रति ब्याड २ लाइन ब्याडको दुरी ७५-९० से.मी., लाइन ६० X बोट ३० से.मी	१०००	२५०० के.जी./हे.	१७३.९१	३२२.२५	२६६.६७	बोक्राको रंग हल्का पहेलो र फेदको ३-४ घेरामा पहेलो दाग चढेपछि आँख्लाका भुत्ला खैरो खुकुलो भएपछि (आषाढ-भदौ) फल लिनु पर्दछ ।	२०-२५
५	मेवा	वाशिटन, हनिड्यू, कोयमवटुर, सिंगापर पिक, रांची डुवाफ, पौष डेलिसियस, सोलो	२ X २	५०	२०-२५	५४३.४८	३३०.८१	८३३.३३	फलमा हल्का पहेलो रंग चढेपछि फल टिप्नु पर्दछ	१५-२०
६	अम्बा	लखनउ -४९, इलाहाबाद सफेदा, रेड प्लेस, सिडलेस, चितिदार, के.जि.-१ र स्थानीय जात ।	६-७ X ६-७	१५	४०	३२६.०९	५२४.५७	५००.०	फलमा हल्का पहेलो रंग बढेपछि र नरमपना आएपछि (श्रावण-कार्तिक) फल दिनु पर्दछ	७-१२

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या /रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
					प्राज्ञारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
७	रुखकटहर	रुद्राक्षी, सिँगापुर, करुबाराका, पेनीवाराका, स्थानीय	१२-१५ X १२-१५	३-४	५०	६५२.१७	१०४९.१५	४००.०	तरकारको लागि वीउ नछिप्पिए सम्म कलिला फल प्नि, फल परिपक्व हुन ९०-११० दिन लाग्छ , फललाई हातले थपथपाउँदा गहिरो आवाज आएपछि (जेठ-भदौ) फल टिप्नु पर्दछ ।	१५-२०
८	अमला	बनारसी, चकैया, कन्चन, फ्रन्सीस, कृष्ण र स्थानीय जातहरू	८-१० X ८-१०	५	४०	१०८६.९६	२२६.८३	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट हल्का पहेँलो, चिल्लो र पारदर्शी राता थोप्लाहरू प्रष्ट हुदै गएपछि (कार्तिक-माघ) फल टिप्नु पर्दछ ।	९-१२

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या /रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
					प्राज्ञारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
९	एभोकाडो	फुर्ट, इथिन्जर, रिड, ह्यास, टोपाटोपा	८-१० X ८-१०	६	४०	१६३.०४	३७०.९८	३३३.३३	छू फल क्लाइमेक्टेरिक फल भएको हुँदा फल टिपेपछि ४-५ दिन राख्नु पर्दछ । फलमा जात अनुसारको रंग चढी पूर्ण विकसित फल भएपछि (भदौ-कार्तिक) फल टिप्नु पर्दछ ।	८-१०
१०	मेकाडेमियातट	केउहाउ, काकी, इकैका, किउ	८-१० X ८-१०	५	५०	२१७.३९	३४९.७२	३३३.३३	भाद्रको अन्तिम हप्तादेखि परिपक्व फलहरू भर्न शुरु भएपछि सम्पूर्ण फलहरू टिप्नु पर्दछ ।	२-३
११	स्ट्रबेरी	न्योहो, ओनो	ड्याडदेखि ड्याड ९० से.मी. बोट ३०-४५ से.मी.	१५००	२२५०० के.जी./हे.	०.००	९७.८३	१४१.६७	फलको आधा देखि तीन चौथाई भागमा रातो रंगको विकास भएपछि फल टिप्नु पर्दछ । एक पटक नपाक्ने हुँदा पटक-पटक गरी टिप्नु पर्दछ । (कार्तिक-चैत्र)	१२-१५

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या /रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
					प्राज्ञारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१२	वयर	उम्रान, गोला, चोचल, बनारसी, नाजुक, कैथली	४-६ X ४-६	५-६	४०	४३४.७८	९१६.८२	३३३.३३	जान हावापानी अनुसार कार्तिक/मंसिर देखि फाल्गुन/चैत्र महिनामा फल परिपक्व हुन्छन् । फलको बोक्रा सुनौला पहेँलो वा खैरो रंग चढेपछि फल टिप्नु पर्दछ ।	९-१२
१३	सुपारी	छलिया, मोहितनगर, कामरुप, मंगला	३ X ३	५०	२५	३२६.०९	४१५.८८	८३३.३३	फल लागेको ६-८ महिनापछि फल परिपक्व हुन्छ । फलहरू चम्किलो र रातो पहेँलो भएपछि टिप्नुपर्दछ । (जेठ-अषाढ)	१-२
१४	नरिवल	अग्लो जात -वेस्टकोष्ट टल, फिजी, एस.एस.ग्रीन, सान रामोन, फिलिपिनो, लगुना होचो जात -लंका द्विप अण्डामनड्वार्फ, चेनी, रेजिया, ड्वार्फ ग्रीन, ड्वार्फ ओरेनज, कोकोनिनो, नुलेका	अग्लो जात ७.५-९ X ७.५-९ होचो जात ६.५-७ X ६.५-७	१४	२५	४३४.७८	५४७.२६	५५.००	फल लागेको करिब १२ महिनापछि फल परिपक्व हुन्छ परिपक्व फलमा पानीको मात्र कम हुन्छ । ताजा कोप्राको लागि भने १० महिनामा फल टिप्नु पर्दछ । (जेठ-आषाढ)	

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	बिरुवा संख्या /रोपनी	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.ट./हे
					प्राञ्चारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. ग्राम	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१५	बेल	मिर्जापुरी, कागजी गाण्डा, कागजी ईटावा, कागजी बनारसी	बिजु बिरुवा - १० ×१० कलमी बिरुवा - ८×८	५-८	५०	७३०	१८०	६८०	फल लागेको करिब आठ महिनामा फल पूर्ण रुपमा पाक्दछ । फल पाक्दा गाडा हरियोबाट हल्का हरियो र गुदी हल्का पहेलोबाट गाडा पहेलो हुन्छ ।	२०-३०
१६	सापोटा	काली पत्ति, क्रिकेट बल, बुरी पत्ति आदी	१०×१०	५	४०	२००	७५	२००	भुस भर्नु थालेपछि फलको बाहिरी बोक्रा कोट्याउँदा सेतो दूध आउन छोडेपछि फल टिप्ने ।	१५-२०

(ख) हिउँदे फलफूल

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बोट -वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१.	स्याउ	बढी चिसो चाहिने -गोल्डेन डेलिसियस, रेड डेलिसियस रोयसलडेलिसियस, रिच ए रेड डेलिसियस, जोनाथन, मैकन्टस, रोम ब्युटी, ग्रानी स्मिथ । मध्य चिसो चाहिने - क्रिस्पिन, काट्जा, रेडजुन, कक्स ओरेनज पिपिन । कम चिसो चाहिने - अन्ना, भेरिड	६ X ६	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	१३३.३३	फलको आकार उमेर, स्वादलाई आधार मानि जात अनुसार फलको रंगमा (रातो, पहेँलो, हरिया) परिवर्तन भएपछि असार- असोज सम्म फल दिप्नु पर्दछ ।	८-१०
२.	नास्पाती	बढी चिसो चाहिने - युरोपियन जात - वार्टलेट, अन्जु व्यूरे हार्डी, कनफरेन्स आदि । कम चिसो चाहिने - फर्पिङ्ग (स्थानीय) मध्य चिसो चाहिने होसुइ, चोजुरो, सिन्को (जापानिज)	६-८ X ६-८	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	६६.६७	फलको रंग हरियोबाट अलि अलि पहेलो वा खैरो फुसोमा परिणत भएपछि (श्रावण-असोज) फल टिप्नु पर्दछ ।	१०-१५

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बोन-वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
३.	ओखर	थिनसेल, हार्टले, एशले, फ्लाङ्कवेट, पायने	१०-१२ X१०-१२	६	५०	४३४.७८	६९९.४३	३३३.३३	फलको बाहिरी बोक्रा फूटी केही फल भर्न थालेपछि (भदौ-असोज) फल टिप्नु पर्दछ	३-४
४.	आरु	अगौटे - ओरायन, स्पिड टाइम, आर्मगोल्ड । मध्य - फ्रेन्चअर्लि, रेडहाभेन, टेक्सासएलो ल्फोरिडासन पछौटे -पेरीग्रीन, अल्वर्टा, जुलाई अल्वर्टा	५-६ X ५-६	१५	२५	३२६.०९	५८९.७९	१५०.००	फलको आकार बढेर फल हल्का हरियो वा रातोमा परिणत भई अलि नरम भएपछि (जेठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ ।	६-७
५.	आरुबखडा	अगौटे - ग्रीनगेज, मैथली, फर्मोसा मध्य - पेरीपोसा, व्युटी, बरबैक, पछौटे - सन्तारोजा	५-६ X ५-६	१५	२५	२१७.३९	३४९.७२	२५०.००	फलहरू परिपक्व हुने समय जात अनुसार फरक पर्दछ । फलको रंग गाढा गुलाबी, गुदिको रंग अलि अलि रातो पहेलो हुन थालेपछि -जेठ-श्रावण) फल टिप्नु पर्दछ ।	६-७

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बो -वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
६.	कटुस	टान्जावा, यामाटोवासे, इबुकी, इसिजुची, मोरिवासे, चुकुवा, चाइनिज	८X१०	६	५०	४३४.७८	६९९.४३	३३३.३३	जात अनुसार भाद्र देखि कात्तिक महिना सम्म फलहरू झर्न सुरु गरेपछि फल टिप्ने गर्नु पर्दछ ।	७
७.	हलुवावेद	फुयू, जिरो (टर्रो नहुने जात), जेन्जीमारो (Pollinizer Variety), हिरातानेनासी, (टर्रो हुने जात)	५-६ X ५-६	१५	२५	३२६.०९	४१५.८८	४१६.६७	भाद्र-कार्तिक महिनामा फलहरूमा जातीय गुण अनुसार रंगको विकास भई सकेपछि फल टिप्नु पर्दछ ।	६-७
८.	खुर्पानी	साकरपारा, कैसा, न्यू क्यासल, (कम चिसो चाहिने)	६ X ६	१५	२५	२१७.३९	३४९.७२	८३.३३	जेठ महिनामा जात अनुसारको रंग चढी अलि नरम हुन थालेपछि फलहरू टिप्नुपर्दछ ।	६-७
९.	कागजी बदाम	नानपारेल, नेल्स अल्ट्रा, टेक्सास, मिसन	५-६ X ५-६	१५	२५	३८०.४३	६१२.००	२९१.६७	भदौ-असोज महिनामा फलको बाहिरी बोक्रा फुट्न थालेपछि फल टिप्नु पर्दछ ।	१-२

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बो -वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१०.	लप्सी	स्थानीय	१० X १०	६	२५	५४३.४८	५४८.२०	२५०.००	कार्तिक-मंसिर महिनामा फलहरू हेर्दा हल्का हरियो पहेलो भएपछि फल टिप्नु पर्दछ	१०-१५
११.	चुच्चे ओखर	महान, चोक्टा, मोहक ।	१०-१२ X १०-१२	६	५०	४३४.७८	६९९.४३	३३३.३३	भदौ असोज महिनामा फल पाकेर झर्न शुरू गरेपछि फल टिप्नुपर्दछ ।	२-३
१२.	अनार	बेदाना, कान्धारी, गणेश, सिन्धुरिया, मृदुला ।	५ X ५	१५	२५	५४३.४८	८७४.२९	४१६.६७	अनारको फल ननुक्लाइमेक्टेरिक भएको हुँदा परिपक्व भएपछि टिप्नु पर्दछ । फलहरू पहेलो र वीउ रातो भएपछि फलहरूलाई औलाले हान्दा धातुको आवाज आएपछि (श्रावण-आश्विन) फल टिप्नुपर्दछ	६-८

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बोटो -वार्षिक				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१३.	अंगुर	स्टुवेन, ओलम्पिया, हिमरड सिडलेस, क्योहो, मस्काट बेली ए, क्याम्बेल अर्ली, बफेलो, डेलावेर ।	२-३ X २-३	५०	३०	७६०.८७	२४५.७५	४१६.६७	फलको रंग चढी गुलियो भएपछि जात अनुसार केही सेतो, पहेंला वा पारदर्शी भएपछि (असार-भाद्र) फल टिप्नु पर्दछ ।	१५-२०
१४.	किवी फ्रूट	आलिसन, हे.-वार्ड (पोथी) टोमोरी(भाले)	६ X ४	२०	३०	१००	२००	१००	कार्तिक-मंसिर, भुस भर्न थालेपछि	
१५.	जैतुन (Olive)	पेन्डोलिनो, क्यनिनो, कोराटिना , फ्रान्टोय आदी	८ x ८	८	२५	३५०	१७५	१७५	फलमा रङ्ग चडे परिवर्तन भएर तलको गुणस्तर राम्रो समय पारेर टिप्ने ।	

कृषि डायरी २०७४

(ग) सुन्तलाजात फलफूल

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१	सुन्तला	धनकुटा स्थानीय, पोखरा स्थानीय, किन्तो, योशिदा पोडकान, मरकट (जापानीज), ओता पोडकान, उन्सु (ओकिचुवासे, मियागावावासे), थाई तान्जारिन ।	५-६ X ५-६ ४-५	१५	५०	५४३.४८	८७४.२९	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पहेँलो, (गेरु) पहेँलो भएपछि र रसमा गुलियोपना बढेपछि भण्डारणको लागि ५०%रंग चढेपछि र ताजा फलको लागि ७५%रंग चढेपछि कार्तिक-मंसिरमा फल टिप्नु पर्दछ ।	९-१२
२	जुनार	स्थानीय जुनार, नाभेल ओरेनज, वासिङ्गटन नाभेल, योशिदा नाभेल, तारको न्यूसेलर ।	५-६X५-६	१५	५०	५४३.४८	८७४.२९	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग ८० % वा सो भन्दा बढी रंग बढेपछि र रसमा गुलियोपना बढेपछि कार्तिक-मंसिरमा फल टिप्नु पर्दछ ।	१०-१४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दुरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्नु तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राज्ञारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
३	कागती	मेक्सीकन, बनारसी र स्थानीय सुन कागती	४-५ X ४-५	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	५५.००	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पराल जस्तो पहेलोमा परिणत भएपछि र फलले पूर्ण आकार लिएपछि आश्विन-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८
४	लेमन (निवुवा)	नेपाली अमिलो, युरेका राउण्ड, युरेका अवलड, लिसवन, पन्त-१	५ X ५	१५	५०	४३४.७८	६९९.४३	५५.००	फलको बोक्राको रंग हरियोबाट पराल जस्तो पहेलोमा परिणत भएपछि र फलले पूर्ण आकार लिएपछि आश्विन-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८
५	भोगटे	थाई (सेतो गुदी) र स्थानिय छनौट (रातो गुदी)	५-६ X ५-६	१५	५०	५४३.४८	८७४.२९	८३३.३३	फलको बोक्राको रंग हरियाबाट पराल जस्तो पहेलोमा परिणत भएपछि कार्तिक-पौष सम्म फल टिप्नु पर्दछ ।	७-८

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	फलफूलको नाम	फलफूलको जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद/फल दिने बोट (वार्षिक)				फल टिप्न तयार हुन समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
६	मुन्तला	जापानिज गोलो	३ X ४	३०	५०	५००	२५०	५००	गाढा सुन्तला रंग चढेपछि माघ - फागुनमा टिप्नु पर्छ ।	४ - ५
७	ज्यामिर	सेती ज्यामिर, काली ज्यामिर	६ X ५	१५	५०	५००	२५०	५००	गाढा सुन्तला रंग चढेपछि पौष - माघमा टिप्नु पर्छ ।	१२-१५

१४. चिया तथा कफी

क्र.सं.	कफी तथा चिया	कफी तथा चियाका जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद प्रति बोट (के.जी.)				फल तथा पात टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
१.	कफी	अरेबिका, रोबस्टा	२-२ X २-२.५	११०	५	११९.५७	११६.२६	१२५.००	फल हरियोबाट रातोमा परिणत भएपछि ४-५ पटक गरी (पौष-फाल्गुन) टिप्नु पर्दछ ।	१-३
२.	चिया	सि.टि.सि. : टि.भि सेरिज १-३०, हिलिका, मनोहरी, तिनआली, नगरजुली	०.९ X ०.६	६००-७००		८.७०	१३.९९	२०.००	चैत्र देखि कार्तिक सम्म मुना टिप्नु सकिन्छ ।	०.६५०

क्र.सं.	कफि तथा चिया	कफि तथा चियाका जातहरू	लगाउने दूरी (मिटर)	एक रोपनीमा लगाउने विरुवा	मलखाद प्रति बोट (के.जी)				फल तथा पात टिप्न तयार हुने समय	उत्पादन मे.टन/हे.
					प्राङ्गारिक मल (के.जी.)	डी.ए.पी. (ग्राम)	युरिया (ग्राम)	म्युरेट अफ पोटास (ग्राम)		
३	चिया	अर्थोडक्स : गुम्ती सेलेक्सन, फुवाछिरिङ्ग -३१२, तक्दा-७८, तक्दा-१४५, तक्दा-३८३, तक्दा-२४६, वेनकवर्न-१५७, आम्बारी-२	०.६ X ०.४	७००-८००		८.७०	१३.९९	२०.००	चैत्र देखि आश्विन सम्म मुत्ता टिप्नु सकिन्छ ।	०.३००

१५. पुष्प खेती

कट फ्लावरको लागि

क्र.सं.	पुष्पको नाम	पुष्पको जातहरू	लगाउने दूरी (से.मी.)	मलखाद प्रति रोपनी (के.जी)				व्यवस्थापन	फूल टिप्ने समय	कटवाल उत्पादन/रोपनी/वर्ष
				प्राङ्गारिक मल	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास			
१.	ग्लाडिओलस (Galadiolus)	अमेरिकन ब्यूटी, जेष्टर ईन्टरप्रेट, क्याण्डिमेल, हवाईट प्रस्पेरिटी हाल्याण्ड ब्यूटी	१५-१५	५०००	३	४	४	खुल्ला ठाउँ	६० दिन देखि फुल्न थाल्ने ।	१२-१४ हजार स्टिक

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	पुष्पको नाम	पुष्पको जातहरू	लगाउने दुरी (से.मी.)	मलखाद प्रति रोपनी (के.जी)				व्यवस्थापन	फूल टिप्ने समय	कटवालर उत्पादन/रोपनी/वर्ष
				प्राज्ञारिक मल	नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास			
२	गुलाव (Rose)	डच.एच.टि	४५-६०	८-१० के.जी/बोट	१५	१०	१०	खुल्ला ठाउँ वा पोली हाउस	रोपेको ३ महिनापछि	१० - ११ हजार स्टिक
३.	जर्बेरा	यानारा, रेड बुल, ओपियम (सबै जातमा रातो, पहेलो र सेतो फूल फुल्ने)	३०-४५	३०००	६	८	७	पोली हाउस	१२० दिनपछि	३०,००० स्टिक
४.	कार्नेशन	चार्ली र लिबर्टी (स्टाण्डर्ट)	१५-१५	३०००	६	८	७	पोली हाउस	१२० दिनपछि	५०,००० स्टिक
५.	रजनीगन्धा	सिङ्गल, डबल	१५-२०	२०००	१०	३	३	खुल्ला ठाउँ	७० दिनपछि	४०००-६००० स्टिक
६	गोदावरी	अपसरा, जयन्ती, अर्कटिक र चार्लीया	३०x३०	३०००	१५	१०	१०	खुल्ला ठाउँ वा पोली हाउस	काठमाण्डौमा अशोज - कार्तिक	३०,००० स्टिक

नोट: लगाउने समय: जर्बेरा, कार्नेशन, बाट्टे महिना, ग्लाडिओलस र रजनीगन्धा तराईमा असोज-फाल्गुण र मध्य पहाडमा माघ-जेठको पहिलो हप्ता, गुलाव पौषदेखि फाल्गुनसम्म लगाईन्छ।

१६. तरकारी खेती प्रतिधि तालिका

क्र.स	बाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीज/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	इयाङ्ग × इयाङ्ग	बोट × बोट	
१	काउली अगौटे जात	पुषा कात्तिकी सर्लाही दिपाली	चैत-असार	चैत-बैशाख (जेठ-असार)	असार-श्रावण (भदौ-असोज)	१५००	१०	६	४	४५	४५	२५०० बेर्ना (३०-४० ग्राम)
	काउली मध्यमजात	काठमाण्डौ स्थानीय (उन्मोचित) ज्यापु	माघ-श्रावण	साउन-भाद्र	भाद्र-असोज	१५००	१०	६	४	६०	४५	१८०० बेर्ना (३० ग्राम)
	काउली पछौटेजात	किबोजेन्ट, एन.एस.९०, डोल्पा स्नोवल	माघ-बैशाख	असोज-मंसिर	असोज-मंसिर	१५००	१०	६	४	६०	४५	१८०० बेर्ना (३० ग्राम)
	काउली हाईब्रीड	सिलभर कप ६०		जेठ-भाद्र अन्तिम		२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम
		ह्वाइट		मध्य श्रावण-भाद्र		२०००	१०	६	५	६०	४५	१५ ग्राम
		फ्लास										
		रमि		मध्य श्रावण-भाद्र		२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम
		भिल्क वे		भाद्र-असोज		२०००	१०	६	५	४५	४५	१५ ग्राम
		एन.एस.-९०		भाद्र-फाल्गुन		२०००	१०	६	५	६०	६०	१५ ग्राम
		स्नो डोम		भाद्र-कार्तिक		२०००	१०	६	५	७५	७५	१५ ग्राम
		एन.एस.८४		मध्य माघ- फाल्गुन		२०००	१०	१०	५	६०	६०	१० ग्राम
		स्वेता		असोज-फाल्गुन		२०००	१०	१०	५	७५	७५	१० ग्राम

कृषि डायरी २०७४

क्र.स	बाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				वेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेर्सी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
२	काँक्रो	निन्जा	जेठ-श्रावण	फाल्गुन-जेठ/ श्रावण-असोज	पौषमाघ/ असोज-मंसिर	१५००	७	२	५	७५	७५	१०० ग्राम
		मालिनी	"	"	"					७५	७५	" "
		भक्तपुर लो.	"	"	"					२००	२००	५० "
		कुशले (उन्मोचित)	"	"	"					२००	१००	" "
३	केराउ	आजाद	चैत्र-वैशाख	श्रावण- मंसिर/ माघ-फाल्गुन	असोज-कार्तिक	१५००		२	६	६०	६०	२००० "
		आर्केल	"	"	"					"	"	" "
		सिक्किम स्थानिय	"	"	"					७५	७५	" "
		सिक्किम ग्रिन	"	"	"					७५	७५	"
४	खुर्साना (पीरो)	ज्वाला	चैत्र-वैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज	१५००	५	५	५	६०	३०	४००० बेर्ना
		एन-एस १७०१	चैत्र-वैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज					४५	३०	४००० बेर्ना
		स्थानीय नेपाली	चैत्र-वैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज					६०	४५	"
६	गाँजर	न्यू कुरोदा/ सीन कुरोदा	जेठ-साउन	भाद्र-मंसिर	असोज-कार्तिक	१५००	५	५	५	३०	१०	३०० ग्राम
		नान्टिस	"	"	"					३०	१०	"

क्र.स	बाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				वेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेंसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
७	गोलभेडा अग्लोजात	मनिसा, मनप्रेकस,सृजना,	चैत्र-जेठ	फाल्गुन-भाद्र	भाद्र-कार्तिक	१५००	१०	९	४	७५	४५	१०-१५ ग्राम
	गोलभेडा होचोजात	रोमा	”	”	”	२०००	१०	१०	७-५	६०	४५	”
		सि.एल.११३१	”	”	”					६०	४५	”
		एन. १६२,	वैशाख-जेठ	फाल्गुन-श्रावण	भाद्र-माघ					७५	४५	५-१० ग्राम
		विशेष		ज्येष्ठ-श्रावण		२०००	१०	१०	७-५	७५	७५	५-१० ग्राम
		भिम		”		२०००	१०	१०	७-५	७५	४५	५-१० ग्राम
		सुरक्षा		”		२०००	१०	१०	७-५	७५	७५	५-१० ग्राम
		मनिसा		चैत्र -श्रावण		२०००	१०	१०	७-५	७५	६०	५-१० ग्राम
		एन.एस.८१५		फाल्गुन-वैशाख		२०००	१०	१०	७-५	६०	६०	५-१० ग्राम
		ग्रेस्को-१		फाल्गुन-श्रावण		२०००	१०	१०	७-५	७५	७५	१०-१५ ग्राम
		एच.आर डी. १		”		२०००	१०	१०	७-५	७५	७५	१०-१५ ग्राम

કૃષિ ડાયરી ૨૦૭૪

ક્ર.સ	બાલી	જાત	વેર્ના સાર્ને સમય			મલખદ કે.જી./રો.				વેર્ના લગાડને દૂરી (સે.મી.)		બીડ/વેર્ના દર (ગ્રામ વા સંખ્યા)
			ઉચ્ચ પહાડ	મધ્ય પહાડ	તરાઈ /બેંસી	કમ્પોટ	ના.	ફ.	પો.	ડ્યાજ x ડ્યાજ	બોટ x બોટ	
				ફાલ્ગુન-જેઠ ર શ્રાવણ		૨૦૦૦	૧૦	૧૦	૭-૫	૭૫	૪૫	૧૦-૧૫ ગ્રામ
		વારી ૪		ફાલ્ગુન-ચૈત્ર		૨૦૦૦	૧૦	૧૦	૭-૫	૭૫	૭૫	૧૦-૧૫ ગ્રામ
		સી.એલ. કસ		ફાલ્ગુન-જેઠ		૨૦૦૦	૧૦	૧૦	૭-૫	૭૫	૭૫	૧૦-૧૫ ગ્રામ
૮	ગ્યૉઠ ગોપી	હવાઈટ મિયના	જેઠ-ભદૌ	સાડન-ફાલ્ગુન	અસોજ-પૌષ	૧૫૦૦	૫	૩	૨.૫	૨૦	૨૦	૧૨૦૦૦ વેર્ના
૯	ધિરૌલા	કાન્તિપુરે, જ્યાપુ	બૈશાખ-જેઠ	ફાલ્ગુન-જેઠ	માઘ-જેઠ	૫૦૦	૨	૧	૧	૩૦૦	૩૦૦	૫૦-૧૦૦ ગ્રામ
		પુષા ચિલ્લો	બૈશાખ-જેઠ	ફાગન-જેઠ	માઘ-જેઠ					૨૦૦	૨૦૦	૧૦૦ ગ્રામ
૧૦	ચમ્સુર	સ્થાનીય	ફાલ્ગુન-બૈશાખ	ભાદ્ર-માઘ	અસોજ-મંસિર	૬૦૦	૪	૨	૨	૨૦	૨-૩	૫૦૦-૧૦૦૦ ,,
૧૧	ચુકંદર	ડેટ્રોઈટ ડાકરેડ	જેઠ-સાડન	ભાદ્ર-અસોજ	અસાજ-કાર્તિક	૧૦૦૦	૬	૪	૨	૪૫	૧૦	૪૦૦૦ વેર્ના
૧૨	જિરીકો સાગ	ગ્રેટલેક,આઈસ વર્ગ	જેઠ -શ્રાવણ	શ્રાવણ-ફાલ્ગુન	અસોજ-કાર્તિક	૬૦૦	૬	૪	૨	૪૫	૩૦	૪૦૦૦ ,,
૧૩	તરવુજા	સુગર વેવી			પૌષ-ફાલ્ગુન	૫૦૦	૩	૨	૨	૨૦૦	૧૦૦	૨૫૦ વોટ
૧૪	તિતેકરેલા	હરિયો કરેલા	બૈશાખ-જેઠ	ફાલ્ગુન-ચૈત્ર	માઘ-જેઠ	૧૫૦૦	૧૦	૬	૩	૧૫૦	૧૦૦	૧૦૦ ગ્રામ
		કોયમ્વટુર લંગ	બૈશાખ-જેઠ	ફાલ્ગુન-ચૈત્ર	માઘ-જેઠ					૧૫૦	૧૦૦	૧૦૦ગ્રામ
		ક્રિપર	બૈશાખ-જેઠ	ફાલ્ગુન-જેઠ	પૌષ-જેઠ					૧૫૦	૧૦૦	,,

क्र.स	बाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				वेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेर्सी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
१५	पालुंगो	पाटने	बैशाख-श्रावण	भाद्र-माघ	आश्विन-कार्तिक	१०००	६	४	२	२०	२-३	५००-१००० ,,
		हरिपत्ते	बैशाख-श्रावण	भाद्र-माघ	आश्विनकार्तिक					२०	२-३	५००-१००० ,,
१६	प्याज	रेड क्रियोल (उन्मोचित)	-	असोज-पौष	असोज-कार्तिक	१५००	१२	९	४	१५	१०	५०० ,,
		नासिक रेड		पौष-माघ	मंसिर -पुष					१५	१०	५०० ,,
१७	फर्सी (स्ववास)	असारे फर्सी	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-चैत्र	माघ-जेठ	१५००	१२	९	३	१००	१००	१०० ,,
		ब्ल्याक व्यूटी	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-चैत्र	माघ-जेठ					१००	१००	१०० ,,
		स्थानीय	बैशाख-जेठ	फाल्गुन-चैत्र	माघ-जेठ					२००	२००	१०० ,,
		ग्रीन बल	जेठ-श्रावण	माघ-भद्र						२००	१००	१०० ,,
		बुलाम हाउस	जेठ-श्रावण	माघ-भद्र						९०	९०	१०० ,,
		रोण्डो		माघ-भद्र						९०	९०	१०० ,,
१८	बकुल्ला	स्थानीय	चैत्र-वैशाख	भाद्र-असोज	असोज-कार्तिक	६००	२	२	२	६०	३०	३००० ,,

कृषि डायरी २०७४

क्र.स	बाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				वेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
१९	बन्दा	गोल्डेन एकर	फाल्गुन-वैशाख	श्रावण-भाद्र	भाद्र-असोज	१०००	१२	९	४	६०	४५	१८०० वेर्ना (२५ ग्राम)
		प्राईड अफ इडिया	जेठ-श्रावण	चैत्र-असोज	मंसिर-माघ					४५	३०	३००० (२५ ग्राम),,
		कोपन हेगनमार्केट	जेठ-श्रावण	चैत्र-असोज	मंसिर-माघ					६०	४५	१८०० , (२५ ग्राम),
		ग्रीन कोरोनेट	जेठ-श्रावण	श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक					४०	४०	३००० (१५ ग्राम)
		ग्रीन स्टोन	जेठ-श्रावण	श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक					४०	४०	३००० बेर्ना (१५ ग्राम)
		स्नो कींग	जेठ-श्रावण	श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक					४०	४०	३००० बेर्ना (१५ ग्राम)
		स्नो क्विन	जेठ-श्रावण	श्रावण-मंसिर	असोज-कार्तिक					४०	४०	३००० बेर्ना (१५ ग्राम)
२०	बोडी	खुमल तने	चैत्र-वैशाख	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज	६००	४	६	२	१२०	३०	२००० ग्राम
		सर्लाही तने	साउन-भाद्र	माघ-फाल्गुन	भाद्र-असोज					१२०	३०	२००० ,,
		एडीला		आषाढ-भदौ	असोज-मंसिर					७०	७०	१०००,,

क्र.स	बाली	जात	बेना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				बेना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
२१	ब्रोकाउली	प्रिमियम कप	जेठ-श्रावण	श्रावण-माघ	असोज-कार्तिक	५००	१९	९	४	६०	४५	५-१० ,,
		गिन स्प्राउटीड	फाल्गुन-बैशाख	भाद्र-असोज	भाद्र-असोज					४५	३०	५-१० ,,
		पीनाकल	जेठ-श्रावण	श्रावण-माघ	असोज-कार्तिक					६०	४५	५-१० ,,
		कमेट	जेठ-श्रावण	श्रावण-कार्तिक	असोज-कार्तिक					४५	३०	५-१० ,,
२२	भण्टा	तुर्कि	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक	१०००	१०	९	४	६०	४५	१८००-२००० बेना (३० ग्राम)
		अर्का निधि	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	६०	१४००-१६००बेना (३० ग्राम)
		अर्का केशव	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	६०	१४००-१६००,, (३० ग्राम)
		सर्लाही ग्रीन	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	४५	१८००-२०००, (३० ग्राम)
		पर्पल लंग	जेठ-श्रावण	चैत्र-आषाढ	असोज-कार्तिक					६०	४५	१८००-२०००,,
		लुकी	चैत्र-जेठ	चैत्र-आषाढ	भाद्र-कार्तिक					६०	४५	१८००-२०००,,
		वेनीघाट सेतो	बैशाख-जेठ	पौष-जेठ	भाद्र-असोज					६०	४५	१८००-२०००,,

कृषि डायरी २०७४

क्र.स	बाली	जात	वेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				वेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/वेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेंसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
२३	भेडे खुर्साना	क्यालिफोनिया (उन्मोचित)	जेठ-श्रावण	फाल्गुन-चैत	असोज-कार्तिक	१५००	१०	५	५	६०	४५	२००० वेर्ना (२५-३० ग्राम)
		वण्डर वेल	जेठ-साउन	फाल्गुन-भाद्र	असोज-कार्तिक					६०	४५	२००० वेर्ना
२४	मूला	हवाईट नेक	जेठ-साउन	भाद्र-असोज	भाद्र-कार्तिक	१०००	१०	९	३	२०	२०	२५०-५००ग्राम
		मिनो अर्ली	जेठ-साउन	श्रावण-कर्तिक	भाद्र-कार्तिक					२०	२०	२५०-५००ग्राम
		प्यूठाने रातो	जेठ-साउन	जेठ-असोज	भाद्र-कार्तिक					२०	२०	२५०-५००ग्राम
		टोकीनासी	जेठ-साउन	जेठ-फाल्गुन	मंसिर-माघ					२०	२०	२५०-५००ग्राम
		४० दिन	जेठ-साउन	कार्तिक-फाल्गुन	फाल्गुन-चैत्र					२०	२०	२५०-५००ग्राम
		पुषा चेतकी			फाल्गुन-चैत्र					२०	२०	२५०-५००ग्राम
२५	मेथी	स्थानीय	फाल्गुन-वैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर	६००	६	४	२	३०	२-३	५००-१००० ,,
		कसुरी	फाल्गुन-वैशाख	भाद्र-मंसिर	असोज-मंसिर					३०	२-३	५००-१००० ,,
२६	रामतोरीया	पुषा सावनी	वैशाख-जेठ	फाल्गुन -भदौ	माघ-जेठ	१०००	१०	९	३	५०	३०	५००-१००० ,,
		पार्वती	वैशाख-जेठ	फाल्गुन-भदौ	माघ-जेठ					५०	३०	५००-१००० ,,
		अर्का अनामीका	वैशाख-जेठ	फाल्गुन -भदौ	माघ-जेठ					५०	३०	५००-१००० ,,

ક્ર.સ	બાલી	જાત	બેર્ના સાર્ને સમય			મલખદ કે.જી./રો.				વેર્ના લગાડને દૂરી (સે.મી.)		બીડ/બેર્ના દર (ગ્રામ વા સંખ્યા)
			ઉચ્ચ પહાડ	મધ્ય પહાડ	તરાઈ /બેંસી	કમ્પોટ	ના.	ફ.	પો.	ડ્યાજ x ડ્યાજ	બોટ x બોટ	
૨૭	રાયો	ખુમલ ચૌડાપાત	ફાલુન-વૈશાખ	ભાદ્ર-મસિર	અસોજ-મંસીર	૧૦૦૦	૧૦	૯	૪	૪૫	૩૦	૧૦ ગ્રામ
		તાજુખુવા	જેઠ-અસાર	શ્રાવણ-જેઠ	અસોજ-મંસિર					૫૦	૫૦	૧૦ ગ્રામ
		માર્ફ ચૌડાપાત	ફાલુન-વૈશાખ	ભાદ્ર-મસિર	અસોજ-મંસિર					૪૫	૩૦	૧૦ ગ્રામ
		ખુમલ રાતોપાત	ફાલુન-વૈશાખ	ભાદ્ર-મસિર	અસોજ-મંસિર					૪૫	૩૦	૧૦ ગ્રામ
૨૮	લસુન	સ્થાનીય	વૈશાખ-જેઠ	શ્રાવણ-માઘ	અસોજ-કાર્તિક	૧૫૦૦	૧૨	૧૨	૪	૧૫	૧૫	૨૫૦૦૦ ,,
૨૯	લૌકા	એન.એસ. ૪૨૧		ફાલુન-અસાર	પુષ-જેઠ	૧૫૦૦	૨	૧	૧	૨૦૦	૨૦૦	૫૦-૧૦૦ ,,
		સમર પ્રોલિફિક લંગ	વૈશાખ-જેઠ	ફાલુન-ચૈત્ર	માઘ-જેઠ					૨૦૦	૨૦૦	૫૦-૧૦૦ ,,
૩૦	સલગમ	પર્પલ ટપ	જેઠ-સાડન	શ્રાવણ-ફાલુન	અસોજ-મંસિર	૧૦૦૦	૪	૬	૩	૩૦	૩૦	૧૦૦ ,,
		કા.લોકલ	જેઠ-સાડન	શ્રાવણ-ફાલુન	અસોજ-મંસિર					૩૦	૨૦	૧૦૦ ,,
૩૧	સિમી	ત્રિશુલી	ચૈત્ર-વૈશાખ	માઘ-ફાલુન	ભાદ્ર-અસોજ	૬૦૦	૪	૬	૩	૧૨૦	૫૦	૫૦૦-૧૦૦૦ ,,
		ખાગેં સિમી ૧	ફાલુન-ચૈત્ર	સાડન	ભાદ્ર-અસોજ					૧૨૦	૩૦	૨૦૦૦ ,,
		એસ-૯	ફાલુન-ચૈત્ર	સાડન	ભાદ્ર-અસોજ					૧૨૦	૫૦	૫૦૦-૧૦૦૦ ,,
		હિમાલી રાજમા	જેઠ-અસાર	ફાલુન-શ્રાવણ	અસોજ-મંસિર					૭૦	૭૦	૫૦૦-૧૦૦૦ ,,
		ચારમાસે	ચૈત્ર-વૈશાખ	સાડન	ભાદ્ર-અસોજ					૧૨૦	૫૦	૫૦૦-૧૦૦૦ ,,
		એલ.બિ. ૩૭ (ખાગે)	જેઠ-અસાર	ફાલુન-શ્રાવણ	અસોજ-મંસિર					૭૦	૭૦	૫૦૦-૧૦૦૦ ,,
		એલ.વી . ૨૫બુસી	જેઠ-અસાર	ફાલુન-શ્રાવણ	અસોજ-મંસિર					૪૫	૩૦	૨૦૦૦ ,,

कृषि डायरी २०७४

क्र.स	बाली	जात	बेर्ना सार्ने समय			मलखद के.जी./रो.				बेर्ना लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ/बेर्ना दर (ग्राम वा संख्या)
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई /बेसी	कम्पोट	ना.	फ.	पो.	ड्याङ्ग × ड्याङ्ग	बोट × बोट	
३२	स्वीसचार्ड	सुसाग	फाल्गुन-जेठ	श्रावण-माघ	असोज-मंसिर	८००	१०	६	३	४५	३०	१० „
३३	सखरखण्ड	स्थानीय	जेठ-असार	जेठ-भद्र	कार्तिक-मंसिर	१०००	१०	६	२	४५	४५	२००० कटिङ्ग
		जापानीज रातो	जेठ-असार	जेठ-भद्र	असोज-मंसिर					४५	४५	२००० कटिङ्ग
३४	कुरिलो	मेरि वासिंटन / एसेल / हिसितो /युसि १५७	जेठ-श्रावण	फाल्गुन-भद्र		१०००	१२	९	३	१००	६०	६०० बोट
३५	तरकारी भटमास	ए.जि.एस.२९२		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक	६००	६	९	३	३०	३०	२००० „
		चाइनिज		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक					३०	३०	२००० „
		जापानीज		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक					३०	३०	२००० „
		ए.जि.एस. ३५२		माघ-श्रावण	असोज-कार्तिक					३०	३०	२००० „

प्याजको सेटबाट गानो उत्पादन

क्र. सं.	बाली	जात	सेट उत्पादन	डल्ला उत्पादन	मलखाद (के.जी./रोपनी)				लगाउने दूरी (से.मी.)		बीउ बेर्ना दर (के.जी.)	उत्पादन लिने समय (दिन)	उत्पादन (के.जी.)	कैफियत
					कम्पोष्ट	ना.	फ.	पो.	बोट × बोट	ड्याड × ड्याड.				
१.	प्याज	एन-५३	असोज- कार्तिक	१५ असार- श्रावण भर	१०००	६	५	५	१५	२०	८०/१००	७०	१५०० -२५००	

આલુ છેતી પ્રવિધી

ક્ર.સં.	જાત	રોપ્ને સમય/સિફારિસ ક્ષેત્ર			મલખાદ કે.જી./રોપની				બીડ દર કે.જી./રોપની	લગાડને દૂરી (સે.મી.)	બાલી તયાર હુન લાગને દિન	ઉત્પાદન મે.ટ / રોપની
		ઉચ્ચ પહાડ	મધ્ય પહાડ	તરાઈ, ભિત્રી મધેસ, બેંસી ર ઓચ	કમ્પોટ	ડિ.ઈ.પી.	યૂરિયા	મ્યૂરેટ અફ પોટાસ				
૧	કુફિજ્યોતી	ફાલ્ગુન/ચૈત્ર	પૌષ / માઘ		૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૦૦-૧૨૦	૧-૧.૨૫
૨	કુફિસિન્દુરી	-	-	અસોજ-મસિર	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૧૦-૧૩૦	૧.૨૫-૧.૫
૩	ડિંજિરે	-	પૌષ / માઘ	અસોજ-મસિર	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૭૦-૯૦	૦.૭૫-૧
૪	જનકદેવ	ફાલ્ગુન/ચૈત્ર	પૌષ / માઘ	-	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૦૦-૧૨૦	૧.૨૫-૧.૫
૫	ખુમલસેતો-૧	-	પૌષ / માઘ	-	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૦૦-૧૨૦	૧.૨૫-૧.૫
૬	ખુમલરાતો-૨	-	-	અસોજ-મસિર	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૦૦-૧૨૦	૧.૨૫-૧.૫
૭	ખુમલલક્ષ્મી	ફાલ્ગુન/ચૈત્ર	પૌષ / માઘ	અસોજ-મસિર	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૦૦-૧૨૦	૧-૧.૨૫
૮	આઈ.પી.વાઈ. ૮			અસોજ-મસિર	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૦૦-૧૨૦	૧.૨૫-૧.૫
૯	કાર્ડિનલ	-	પૌષ / માઘ	અસોજ-મસિર	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧)-૧૨૦	૧-૧.૨૫
૧૦	ઈન.પિ.આઈ ૧૦૬	ફાલ્ગુન/ચૈત્ર	પૌષ / માઘ	-	૧૫૦૦	૧૧	૭	૫	૭૫-૧૦૦	૭૦×૨૫	૧૧)-૧૨૦	૧.૨૫-૧.૫

कृषि डायरी २०७४

बीयाँबाट उत्पादित सिडलिंग द्यूबर

क्र.सं.	बाली	जात	रोप्ने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी				बीउ दर केजी/ रोपनी	लगाउने दूरी (से.मी.)	बाली तयार हुन लाग्ने दिन	उत्पादन मे.ट / रोपनी
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बैसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया	म्युरेट अफ पोटास				
१.		HPS II/67, HPS 7 /67 HPS 1/13	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	१५ के.जी.	११	७	५	२५-३०	७०x२५	१००-११०	१.२५-१.५

सिडलिंग द्यूबर उत्पादन

क्र.सं.	बाली	जात	रोप्ने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी				बीयाँदर (ग्राम)	लगाउने दूरी (से.मी.)	सिडलिंग द्यूबर तयार हुन लाग्ने दिन	उत्पादन के.जी. / बर्गमिटर
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बैसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया	म्युरेट अफ पोटास				
१.		HPS II/67, HPS 7 /67 HPS 1/13	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	५ के.जी.	१७	१२	१७	०.२ ग्राम प्रतिबर्गमिटर (५ ग्रामले २५ बर्गमिटरलाई पुग्ने)	२५x४	१००-११०	४-५

आलुको बीयाँबाट खायन आलु खेती (बेर्ना सारेर) (TPS)

क्र.सं.	बाली	जात	रोप्ने समय/सिफारिस क्षेत्र			मलखाद के.जी./रोपनी				बीयाँदर (ग्राम)/रोपनी	बेर्ना सार्ने दूरी (से.मी.)	बाली तयार हुन लाग्ने दिन	उत्पादन मे.ट / रोपनी
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई, भित्री मधेस, बेसी र खोच	कम्पोष्ट	डि.ए.पी.	यूरिया	म्युरेट अफ पोटास				
१.		HPSII/67, HPS 7/67 HPS 1/13	फाल्गुन/चैत्र	पौष /माघ	असोज-मंसिर	१५००	११	७	५	५ ग्राम	६०×१५-२०	१००-११०	१-१.५

१७. मसला बाली उत्पादन प्रतिधि तालिका

क्र.सं	बाली	जात	लगाउने समय			मलखाद				लगाउने दूरी		बेर्ना / बीउ मात्रा (रोपनी)	बाली तयार हुन लाग्ने अवधी	उत्पादन (के.जी./रोपनी)	कैफियत
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई	कम्पोष्ट (डोको /रोपनी)	ना. (के.जी./रोपनी)	फ. (के.जी./रोपनी)	पो. (के.जी./रोपनी)	बोटदेखि बोट	लाईनदेखि लाईन				
१.	अलैंची	रामसाई	जेठ - श्रावण	जेठ - श्रावण		५०-६०	५	३	३	१.२-१.५मि	१.२-१.५मि	६६७-१०४१ बेर्ना	तिन बर्ष	३०-४०(सुख्खा)	३ बेर्ना / खाडल (सिफारिस जात)
		गोलसाई	”	”	-	”	”	”	”	१.२-१.५मि	१.२-१.५मि	६६७-१०४१ बेर्ना	”	”	” ”
		डम्बरसाई	-	”	-	”	”	”	”	१.२-१.५मि	१.२-१.५मि	६६७-१०४१ बेर्ना	”	”	” ”
		साउने	जेठ - श्रावण	”	-	”	”	”	”	१.२-१.५मि	१.२-१.५मि	६६७-१०४१ बेर्ना	”	”	” ”

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं	बाली	जात	लगाउने समय			मलखाद				लगाउने दूरी		बेर्ना / बीउ मात्रा /रोपनी)	बाली तयार हुन लाग्ने अवधी	उत्पादन (के.जी. /रोपनी)	कैफियत
			उच्च पहाड	मध्य पहाड	तराई	कम्पोष्ट (डोको /रोपनी)	ना. (के.जी. /रोपनी)	फ. (के.जी. /रोपनी)	पो. (के.जी. /रोपनी)	बोटदेखि बोट	लाईनदेखि लाईन				
२.	अदुवा	कपुरकोट अदुवा -१	फाल्गुन-चैत्र	फाल्गुन -चैत्र	फाल्गुन -चैत्र	६०-७०	४	२.५	२.५	३०से.मि	३०से.मि	२२५-३००के.जी	७-९महिना	१०००-१५००	(उन्मोचित जात)
३.	बेसार	स्थानीय	चैत्र-वैशाख	चैत्र-वैशाख	चैत्र-वैशाख	६०-७०	५	३	३	३० सेमि	२५ से.मि	१००-१५०के.जी	८-१० महिना	२०००-२२००	(प्रचलित जात)
४.	लसुन	चाईनिज	श्रावण	भाद्र-आश्विन	—	८०-९०	७	७	३.५	२५ से. मि	२५से मि	५० के. जि.	९-१०महिना	१०००-१५००	(प्रचलित जात)
५.	लसुन	स्थानीय	असोज - कार्तिक	असोज - कार्तिक	कार्तिक-मंसिर	५०-६०	५	२.५	३	१५से. मि	७-८ से. मि	२५-३० से. मि	४-६महिना	६००-१०००	
६.	मरिच	स्थानीय पन्थुर-१	—	श्रावण	श्रावण	४०-५०	८	३	१.४	२.५मि	२.५मि	३५००-५००० बेर्ना ३ बेर्ना/खाडल	३ वर्ष	७५-१०० सुकेको	(सिफारीस जात) मलको १/३ भाग पहिलो वर्ष, २/३ भाग दोश्रो वर्ष
७.	जिरा	आर.जेड.-१९ जि.सि. -१	—		असोज - कार्तिक	४०-५०	१.५	१.५	१.०	३० से.मि.	—	१ के.जी.	४ महिना	३०-३५	(सिफारिस जात)

१८. बाली संरक्षण

१८.१ विभिन्न बालीका रोग तथा कीराहरू र तिनको व्यवस्थापन

अन्नबाली

धानबालीमा क्षति गर्ने मुख्य कीराहरू

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. रिट्टे, ट्वाँटी र कीर्था कीरा (Seed bed beetle, Mole Cricket, Field Cricket)	वयस्क अवस्था चम्किलो कालो हुन्छ र लाभ्रे खैरो रङ्गको हुन्छ। वयस्क र लाभ्रे दुवै माटो भित्र बस्दछन्। ट्वाँटी कीराको खुट्टा बढी मोटो र बलिया नङ्गा भएका हुन्छन् भने कीर्थाको साधारण उफ्रने किसिमका खुट्टा हुन्छन्।	- बिरुवाको कलिलो अवस्थामा माटो मुनि रहेको जरा र डाँठको भाग खाईदिन्छ र बिरुवाहरू मर्दछन्। - ट्वाँटी कीराले आलीमा दुलो पारेर पानी चुहिने समस्या पनि गराउँछन्।	- खेतमा पानी पठाउने। - सालिन्दा आक्रमण हुने खेतमा, रोपाई गर्नु अगावै क्लोरपाइरिफस १० ग्र जीआर ०.५ केजी (देभीवान) वा क्लोरपाइरिफस ४ जीआर ०.७५ केजी प्रति रोपनी वा क्लोरपाइरिफस २० ई.सी. (डर्सवान वा फिनेवान वा रुसवान) नामक कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले खेतमा पानी सुकाएर छर्ने।
२. गवारो (Borer)	वयस्क अवस्थामा विभिन्न आकार प्रकारका पुतली हुन्छन्। लाभ्रेहरू फिका पहेला अथवा गुलाबी रङ्गका अथवा शरीरमा धर्का भएका हुन्छन् र यिनीहरू बिरुवाको डाँठभित्र रहन्छन्।	बिरुवाको कलिलो अवस्थामा आक्रमण भएमा मृत गावा (Dead heart) देखिन्छन् यदि बिरुवाको फूल फुल्ने अवस्थामा आक्रमण भएमा भुस मात्र भएको सेतो वाला (White head) देखिन्छन्।	- गवारोको क्षति कम गर्न हरेक वर्ष धान काटी सकेपछि रहेको सम्पूर्ण टूटा निकाली जलाइ दिने अथवा टूटा डुब्ने गरी पानी पठाइ दिने अथवा धान काटेपछि खेतलाई जोतिदिने। - बेनाको पातको टुप्पोमा देखिएका फुलहरूलाई पातको टुप्पो चुडेर नष्ट गर्ने। - प्रकाश पासोको माध्यमबाट वयस्क पुतलीलाई आकर्षण गरी मार्ने। - ट्राइकोग्रामा परजीवी कीरा ५०,०००-१,००,००० प्रति हेक्टरका दरले रोपाइ गरेको ३-४ हप्ता पछि छाड्ने। - धानखेतको आलीमा भटमास लगाउने - व्यासीलस थुरीनजीयन्सीस (Bt.) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले छर्कने। - गवारोहरूको धेरै प्रकोप भएको खेतमा कावोफ्यूरान ३%GR (फ्यूरान,डाइफ्यूरान, की फयूरान आदि)

कृषि डायरी २०७४

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
			वा कारटेप हाइड्रोक्लोराइड ४ प्र. जीआर (अनुदान, विदान, कीटाप, आदि) वा फिप्रोनिल ०.३ प्र जीआर(रीफ्री, रिजेन्ट, टाटाजेन्ट आदि) दाना विषादी कुनै एक १.२५ के.जी. प्रति रोपनीका दरले वा क्लोरानट्रानीलीप्रोल ०.४ प्र जिआर (फेरटेरा) खेतमा छिपछिपे पानी जमाइ छर्ने । विषादी छरेपछि ४ दिनसम्म खेतबाट पानी बग्न दिनु हुँदैन । माकुरा, लामा सिंगे फट्टयाङ्ग्रा जस्ता मित्रजीवको संरक्षण गर्ने ।
३. धानको काँडादार खपटे हिस्पा (Rice Hispa)	वयस्क खपटे कीरा निलो-कालो रङ्गको काँडादार पँखेटा भएको हुन्छ ।	यसले नोक्सान पुर्याएको पातमा सेता धर्साहरू र सेता धब्बाहरू देखिन्छन् ।	- बेर्नाको पातको टुप्पोमा देखिएका फूलहरूलाई पातको टुप्पो चुँडेर नष्ट गर्ने - व्याडमा टम्म पानी जमाएर पानीमा उत्रेका खपटेलाई जम्मा गरी नष्ट गर्ने । - प्रकोप बढी भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा बजारमा सजिलैसँग उपलब्ध हुने सर्म्पक विषादी क्लोरीपाइरिफस २० प्र. इसी (डर्सवान, डरमेट, फाइनवेन) १.२५ मिलि प्रति लि वा लाम्डासाइहेलोथ्रिन ५ प्र. इसी (एजेन्ट प्लस, ब्राभो ५०००, कराते, सूर्य एजेन्ट) ०.५ मिलि प्रति लिटर वा मालाथियन ५० प्र इसी/साइथियन, अनु मालाथियन, सूर्याथियन) १.५ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने ।
४. फड्के (कीराहरू हरियो, खैरो र सेतो पिठ्यू भएको) (Hoppers)	कुनै हरिया, कुनै सेता र कुनै खैरा किसिमका फुत्त फुत्त उफ्रने किसिमका मसिना कीराहरू हुन्छन् ।	- धानका विरुवाहरू सुकेर मर्दछन् । - विरुवाहरू गाँजिन र बढ्न सक्दैनन् । - धानको वोटमा वाला नलागी पराल जस्तो भई वोट सुकेर जान्छ ।	- उपयुक्त जातको छनौट गर्ने । ढिलो लगाईएको भन्दा छिटो लगाईएको र ढिलो पक्ने भन्दा छिटो पक्ने धान वालीमा फड्के कीराको प्रकोप कम भएको पाईएको छ । - गाँजको घनत्व कम गर्ने । धान रोप्ने समयमा प्रति गाँजमा २-३ वटा भन्दा बढी बेर्नाहरू नरोप्ने । - नाईट्रोजनयुक्त मलखादको उचित प्रयोग गर्ने । - समय समयमा गोडमेल तथा सरसफाई गरी कीराको बैकल्पिक आश्रयस्थल नष्ट गर्ने । ३-४ दिनको फरकमा खेतमा पानीको सतह बढाउने घटाउने र सुकाउने गर्नुपर्छ । - धानखेतको पर्यावरणमा मित्रजीवको संख्या अत्यन्त कम वा शून्य र शत्रुजीवको संख्या अत्यधिक रहेको समयमा अन्तिम विकल्पको रूपमा रासायनिक विषादीको प्रयोग गर्ने । दैहिक विषादीहरू एसोफेट ७५ प्र. एसपी (एसोफेट, आस्ताफ, लेन्सर) २ मिलि वा वुप्रोफेजिन २५ प्र एससी (वुप्रोलोड, डेभिफेजिन) १.५ मिलि वा फिप्रोनिल ५ प्र. एससी (रिजेन्ट, स्टाल्कर, डेभिजेन्ट)

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
			प्लस) २-३ मिलि वा इमिडाक्लाप्रिड १७.८ एसएल (अनुमिदा, एटम, केमिडा, हिमिडा) १ मिलि प्रति ४ लिटर पानीमा वा कार्बो सल्फान २५ प्र. इसी (मार्सल) १ मिलि प्रति लिटर वा ट्राइजोफोस ४० प्र. इसी (ब्राभो, जोस) १.२५ मिलि प्रति लिटर वा एजाडिराक्टीन ०.०३ प्र इसी (निम्बेसिडीन, मल्टीनीम) २ मिलि आलो पालो गरी एक-एक हप्ताको फरकमा छर्कनु पर्दछ । बिषादी छर्कदा धानको बिरुवा माथिबाट होइन कि बिरुवाको फेदमा पर्ने किसिमले छर्कनु पर्दछ ।
५. धानको पतेरो (Rice bug)	वयस्क पतेरो खैरोमा हरियो मिसिएको हुन्छ भने वच्चा पतेरो हरियो हुन्छ । यसलाई समातेर विस्तारै थिच्दा नराम्रो गन्ध छोड्छ ।	पातमा बढी आक्रमण भएमा वोट नै पहेंलिने हुन्छ र बालामा आक्रमण गरेको छ भने दानाहरूमा खैरो दाग देखिने, दानाहरू फोस्रा हुने अथवा आधा फोस्राएका दाना हुने गर्दछ ।	• खेतभित्र तथा वरपरको फारपात गोडमेल गरी पतेरोको बैकल्पिक आश्रयस्थललाई नष्ट गर्ने । • एकैसमय पाक्ने धानका जातहरू छनोट गरी लगाउने । • प्रकाश पासोको माध्यमबाट वयस्क कीरालाई मार्न सकिन्छ । • डर्टी ट्रायापको प्रयोग गर्ने । यसको लागि गाई भैसीको ताजा पिसावमा कपडा वा जुटको वोरालाई भिजाएर एउटा घोचोको एक छेउमा बाँध्ने र उक्त घोचोलाई धानबारीको बीचमा लगेर गाड्ने गर्नु पर्दछ । ट्रायापमा आकर्षित भएका पतेरोहरूलाई बाहिर पट्टीबाट प्लाष्टिकको भोलाले छोपी संकलन गरी मार्ने । • यो कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा कीटनाशक विषादी जस्तै मालाथियन ५० प्र. इसी (साइथियन, अनु मालाथियन, सूर्याथियन) २ मिलि प्रति लिटर अथवा साइपरमेथ्रिन २५ प्र. इसी (अनुकील, साइपरसीड, केआइ साइपर) वा अथवा फेन्बेलेरेट २० प्र इसी (अनुफेन, फेनभल, कीफेन) ०.५ मिलि प्रति लिटर पानीका दरले कुनै एक विषादी बिरुवा राम्ररी भिज्ने गरी छर्नुपर्दछ ।

कृषि डायरी २०७४

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
६. पात वेरुवा (Leaf roller)	हल्का खैरो रङ्गका वयस्क पुतली हुन्छन् । पखेटामा दुईवटा बाङ्गा- टिङ्गा धर्साहरू हुन्छन् । लार्वा हल्का हरियो रङ्गका हुन्छन् ।	पातलाई वेरेर भित्र पट्टि बसी पातको हरियो पदार्थ खाईदिन्छन् र पात सुक्दछन् ।	- धान रोप्ने बेलामा स्वस्थ र बलिया बेर्नाहरूको प्रयोग गर्ने । - नाईट्रोजनयुक्त मलको उचित प्रयोग गर्ने । - धानखेतको राम्ररी गोडमेल गर्ने । - काँडेदार डोरी लिई दुवैछेउमा समातेर खेतको दुई छेउमा बस्ने र धानलाई छुवाएर क्रमशः विपरित दिशातिर जाने । यसो गर्नाले धानको पातमा रहेका पात वेरुवाका लार्वाहरू पानीमा खसेर नष्ट हुन्छन् ।
			- बि. टी. नामक जैविक विषादी १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाई खेतमा छर्कने । यसरी जैविक विषादी प्रयोग गर्दा प्रति हेक्टर जमिनमा ५००-६०० लीटर जैविक विषादी र पानीको भोल प्रयोग गर्ने । - प्रकोप बढी भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा बजारमा सजिलैसँग उपलब्ध हुने सर्म्पक विषादी क्लोरीपाइरिफस २० प्र. इसी (डर्सवान, डरमेट, फाइनवेन) १.२५ मिलि प्रति लि वा कार्बो सल्फान २५ प्र. इसी (मार्सल) १ मिलि प्रति लिटर कारटेप हाइड्रोक्लोराइड ४ प्र. जीआर (अनुदान, विदान, कीटाप, आदि) १ मिलि प्रति लिटर वा लाम्डासहोइलोथ्रिन ५ प्र. इसी (एजेन्ट प्लस, ब्राभो ५०००, कराते, सूर्य एजेन्ट) ०.५ मिलि प्रति लिटर वा अजाडीराक्टीन ०.१५ प्र (मल्टीनेमोर, निकोनिम) ३-५ मिलि प्रति लिटर दरले छर्ने ।
७. मिलिवग (Mealy bug)	वयस्क सानो, गुलाबी रङ्गको, नरम शरीर भएको, सेतो मैन जस्तो पदार्थले ढाकिएको हुन्छ । कुनै पखेटा भएका हुन्छन् भने कुनै पखेटा बिहिन हुन्छन् ।	विरुवा रोगाउने, बढ्द नसक्ने, जिडरिङ्ग परेर पहेलिन्छन् र विरुवामा बाला लाग्दैन ।	- खेतमा पानीको सतह बढाउने । - खेतभित्र र वरीपरी रहेका घाँसपातहरू हटाउने । - कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा अन्तिम विकल्पको रूपमा गवारोमा बताइएका विषादी प्रयोग गर्ने ।

धान बालीका मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ब्लाष्ट रोग (Blast)	पातमा स-साना सेता टीका बीचमा भएका लाम्बिला खैरा थोप्ला देखा पर्दछन् । बाला मुन्तिरको डाँठको वरिपरी वा आँखलामा खैरो रङ्ग भएको दाग पनि देखिन्छन् ।	● रोग निरोधक जातहरू लगाउने । ● बेभिष्टिन वा डेरोसाल २-३ ग्राम प्रति किलोग्राम बीउका दरले बीउ उपचार गरी व्याड राख्ने । ● सिफारिस अनुसार नाइट्रोजन मल प्रयोग गर्ने । ● खेतमा पानी जमाई राख्ने । ● Tricyclazole 75%WP (Baan, Logik, Trip, Trikaal) ०.७५ ग्राम प्रति लिटर वा Kasugamycin 3%SL (Kasu-b, Kl-mycin) १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा , वा Hexaconazole 5% EC (Avon, Comfort, Ki Hexa, Hexa plus) २ ग्राम प्रति लिटर वा Kresoxim-methyl 44.3 SC (Ergon) १ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाई १५ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्ने ।
२. ब्याक्टेरियल लिफ ब्लाइट (Bacterial leaf blight)	पातको किनाराबाट लामो पहेँला वा खैरा रङ्गका धर्साहरू देखिन्छन्, पात टुप्पोबाट सुकेर मर्दछ ।	● रोग निरोधक जातहरू लगाउने ● सिफारिस अनुसार रासायनिक मल हाल्ने । ● रोग लागेको खेतमा केही दिन पानी सुकाई दिने । ● एग्रिमाइसिन-१००, ०.२५ ग्राम प्रति लिटर पानीको भोलमा बीउलाई ३० मिनेटसम्म डुबाएर बीउ उपचार गर्ने ।
३. खैरो थोप्ले रोग (Brown leaf spot disease)	पात वा धानका गेडामा स-साना गोलाकार वा लाम्बिला खैरो थोप्लाहरू देखिन्छन् ।	● बेभिष्टिन वा डेरोसाल २-३ ग्राम प्रति किलोग्राम बीउका दरले बीउ उपचार गरी व्याड राख्ने । ● सिंचाई भएको ठाउँमा चैत्र महिनाको शुरुमा नै सिफारिस गरिएका उन्नत जातका धानहरू रोप्ने । ● मेन्कोजेव ७५ प्रतिशत डब्लु पि (डाइथेन एम-४५.) विषादी ३ ग्राम प्रति लिटर वा Propineb 70% WP (Antracol, Ki Antra, Antragold) ३ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले मिसाई १५ दिनको फरकमा ३ पटक छर्ने ।
४. फेद कुहिने रोग (Foot rot)	खेतमा रोगी विरुवा अग्लो नहुने, पहेँलिने र अन्तमा फेद कुहिएर मर्दछन् तल्लो आँखलाहरूबाट जरा निस्कन्छन् ।	● रोगी बोट भएको खेतबाट बीउ संकलन नगर्ने । ● कार्वेन्डाजिम ५० प्रतिशत डब्लुपी. (बेभिष्टिन वा डेरोसाल) दूरीनाशक विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले उपचार गरी व्याड राख्ने । ● रोग ग्रस्त बोटहरू उखेलेर नष्ट गर्ने ।

कृषि डायरी २०७४

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
५. पातको फेद डढुवा रोग (Sheath blight)	पातको फेदमा अण्डाकार खैरा थोप्लाहरू भए पछि आकारमा बृद्धि हुँदै जान्छ र ठूलीको कालो गिर्खाहरू (Sclerotia) देखापर्दछ । बोटको माथिल्लो भागमा समेत पुग्छ र सुकेर डढेको जस्तो देखिन्छ ।	- नाइट्रोजन मल सिफारिस मात्रामा भन्दा बढी प्रयोग नगर्ने । - उन्नत जातको धान रोप्दा बोटदेखि बोटको दूरी बढाउने । - Validamycin 3%L (Sheathmar, Valigan, Ozoro) ३ ग्राम प्रति लिटर वा Pencycuron 22.9 SC (Monceren 250) १.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा वा कार्वेन्डाजिम ५० प्रतिशत डब्लुपी (वेभिष्टिन वा डेरोसाल) ठूलीनाशक विषादी १.५ ग्राम प्रतिलिटर पानीको दरले मिसाई १०-१२ दिनको फरकमा २ पटक छर्ने ।
६. खैरा रोग (Khaira disease)	यो रोग जिंकको कमी भएमा देखा पर्दछ । रोगी बोटको फेदतिरको पात पहेँलिएर जान्छ । पातमा खैरा थोप्लाहरू पनि देखिन्छन् । थोप्लाहरू बढेर पूरै पात खैरो वा रातो हुन्छ । बोटमा गाँज थपिने र बढ्ने क्रम रोकिन्छ ।	- धान र उखुको घुस्ती बाली लगाउने । - लक्षण देखा परेपछि २० ग्राम जिंक सल्फेट र १२% ग्राम चून ५० लिटर पानीमा मिसाई प्रति रोपनीका दरले १० दिनको फरकमा २ पटक छर्ने । - नाइट्रोजन र फस्फोरस मल सिफारिस मात्रा भन्दा बढी प्रयोग नगर्ने । - लक्षण देखिएमा केही दिनसम्म खेतमा पानी सुकाउने ।

मकै बालीमा क्षति गर्ने मुख्य कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. फेद काट्ने कीरा (Cutworm)	वयस्क पुतली ध्वाँसे रङ्गको र मध्यम आकारको हुन्छ । लाभे खरानी रङ्गको हुन्छ र छोइ दियो भने बटारिएर बस्दछ ।	दिउँसो लाभेहरू लुकेर बस्छन् र राती बाहिर आई बोटलाई जमिनको सतह मुनिबाट वा माथिबाट काट्दछन् ।	- काटेको विरुवाको जरा नजिक माटोमा कोट्याएर लाभेहरू खोजी नष्ट गर्ने । - वि टी नामक जैविक विषादी वा मालाथियन ५ प्रतिशत डी पी २ ग्राम प्रति केजी गहुको चोकर मिसाएको चारा प्रति रोपनी आधा केजीको दर ले साभमा प्रयोग गर्ने - क्लोरोपाइरीफस 10% GR (Deviban) वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५% धूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने ।

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२. खुम्मे कीरा (White grub)	खुम्मे खपटेहरू गाढा खैरो रङ्गका हुन्छन् । लाभ्रेहरूको टाउको खैरो रङ्गको र शरीर सेतो रङ्गको हुन्छ । छोइ दियो भने बटारिएर बस्छ ।	यिनीहरूले माटो भित्रै बसी जराहरू खान्छन् । जसले गर्दा विरुवाहरू बढ्न सक्दैनन् र मर्दछन् । मर्न लागेको विरुवा उखलेर हेर्दा जराहरू सबै खाएको पाइन्छ ।	- खेत वारीलाई गहिरो गरेर जोती दिनाले यी कीराहरू सूर्यको तापले गर्दा मर्दछन् साथै परजीवी एवं चराहरूले खाई दिन्छन् । - काँचो गोबरमल प्रयोग नगर्ने । - क्लोरापाइरीफस (डर्सवान १०%) विषादी १ के.जी.प्रति रोपनीका दरले मकै छर्नु भन्दा अघि छर्ने । - खपटे माउलाई बिजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने । १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले दानामा उत्पादित हरियो दुसी (<i>Metarhizium anisopliae</i>) मकै छर्ने समयमा लाईनमा छर्ने ।
३. फौजी कीरा (Army worm)	वयस्क पुतली ध्वाँसे रङ्गको हुन्छ र पूर्ण रूपले बढेका लाभ्रेहरू गाढा हरियोमा अलि पहेलो रङ्ग मिसिएको जस्ता हुन्छन् र पिठ्यूपट्टि अस्पष्ट धर्काहरू हुन्छन् ।	लाभ्रेहरूले मकैको विरुवाको सबै भाग खाइ दिन्छन् बाँकी केही राख्दैन ।	- डेल्टामेथिन २.८% ई.सी (डेसिस, Delcide, Dice) १ २ मी.ली. प्रति लिटर पानीमा मिलाई छर्ने - व्याक्टेरिया (Bt.) १ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्ने
४. गवारो (Borer)	कुनै हल्का खैरो रङ्गका हुन्छन् र शरीरमा चारवटा खैरो रङ्गका धर्काहरू हुन्छन् । कुनै लाभ्रेको रङ्ग हल्का पहेलोमा गुलाफी रङ्ग मिसिएको हुन्छ ।	भर्खर निस्केका लाभ्रेहरूले पात खान्छन् र पातहरूमा प्रशस्त छिद्राहरू हुन्छन् । पछि यिनीहरू डाँटभित्र पसी गुवो खान्छन् र विरुवाको गुवो मर्दछ । विरुवाको टुप्पोमा लाभ्रेहरूले बिष्ट्याएको पदार्थ देखिन्छ ।	- परजीवी कीरा ट्राइकोग्रामा १ लाख प्रति हेक्टरका दरले छोडने । - गवारो लागेको बोटहरू उखलेर नष्ट गरी दिने । - मकै भाँचेर ढोड काटेपछि ढोडका टुटाहरू नष्ट गर्ने । - कार्बोफ्युरान ३% G (फ्युराडन,) ३-४ गेडा प्रति गुवोमा राखी दिने ।

मकैबालीका मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१.पातमा लाग्ने डढुवा (Leaf blight)	पातमा ठूला लाम्चिला आँखा आकारका खैरा दागहरू देखा पर्दछन् । पछि ती थोप्लाहरू एक आपसमा जोडिई पात सुकाई दिन्छन् ।	- स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । - रोग अबरोधक जातहरू : मनकामना-३, गणेश-१, गणेश-२ लगाउने । - कार्वेन्डाजिम ५० % डब्लु.पी (बेभिष्टिन) दुसीनासक विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गरी बीउ रोप्ने ।

कृषि डायरी २०७४

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२.घोगा कुहिने (Ear rot)	घोगाको टुप्पोबाट रातो वा गुलाफी रङ्ग भई कुहिन थाल्दछ । कुनै बेला घोगाको फेदबाट पनि कुहिने गर्दछ ।	● रोग अवरोधक जातहरू : गणेश-२, मनकामना-१, । ● स्वस्थ घोगाहरू छनोट गरी बीउ राख्ने । ● कार्वेन्डाजिम ५० % डब्लु.पी बेभिष्टिन दुसीनासक विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गरी बीउ रोप्ने ।
३.कालो पोके (Head smut)	धान चमरा कालो भई लट्टा परेको जस्तो देखिन्छ । घोगामा दानाको सट्टा कालो बीजाणुको धूलोले भरिएको हुन्छ ।	● स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । ● बारीमा कालोपोके रोग देखे बित्तिकै जम्मा गरी नष्ट गर्ने । ● धेरै रोग आउने क्षेत्रमा कार्वेन्डाजिम ५० % डब्लु.पी (बेभिष्टिन) २ ग्राम प्रति के.जी. बीउको दरले उपचार गरी रोप्ने ।
४.डाँठ कुहिने (Stalk rot)	जमिन भन्दा माथि डाँठको दोश्रो आँख्ला नजिकैको भित्री भागको गुदीको रङ्ग बदलिन्छ र डाँठ कुहिन गई बोट ढल्दछ ।	● सिफारिस मात्रामा मल प्रयोग गर्ने । ● रोगको जीवाणु गभारोबाट सन्ने हुँदा उक्त गभारो नियन्त्रण गर्न कार्बोफ्युरान (फ्युराडन ३% G.) विषादी प्रयोग गर्ने ।
५. डाउनी मिल्ड्यु (Downy mildew)	पातहरू पहेलिएर सानो हुने र पातमा धर्साहरू देखिन् ।	● स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । ● रोग अवरोधक जातहरू रामपुर २, रामपुर कम्पोजिट लगाउने । ● मेन्कोजेव ७५ प्रतिशत डब्लु पि (डाइथेन एम-४५.) विषादी ३ ग्राम प्रति लिटर वा मेटालेक्सील ८ प्रतिशत मेन्कोजेव ६४ प्रतिशत(क्रिनोक्सील गोल्ड, कीन्ग मील एमजेड, रिडोमिल एमजेड, टयागमील) २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाई छर्ने
6. ध्वासे थेग्ले रोग (Gray Leaf spot)	धान चमरा निस्कने बेलामा फेद नजिकका पातमा शुरुमा स-साना पहेला वा खैरा दाग बनाउँछ र दुई तीन हप्ताभित्र नसासँग समान अन्तरमा लाम्बिला धर्साहरूमा परिवर्तन हुन्छ । थेग्लाहरू जोडिदै गई पुरै पात ध्वस्त हुन्छ । पातबाट डाँठ, घोगाको खोस्टा पनि लाग्छ । घोगाहरू साना, हलुका, थोते, टेडा हुने हुन्छ ।	● गणेश १, मनकामना ३, मनकामना १, हिलपुल पहेलो र देउती जातका रोग सहन सक्ने जात लगाउने । ● मकै छिटो रोप्ने र पातलो रोप्ने । घुम्ती बाली अपनाउने । ● रोगी बोटका अवशेष जलाउने, रोगको लक्षण देखिनासाथ पात हटाउने । सन्तुलित मलखाद प्रयोग गर्ने । ● दुसीनासक विषादी बेभिष्टिन वा वेनोफेट १ ग्राम अथवा डाइथेन एम ४५ वा साफ २ ग्राम प्रति लिटर पानीको दरले छर्ने ।

गहुँबालीमा लाग्ने कीराहरू

कीराको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. कीटकीटे खपटे	लार्भा (Wire worm) ले जरा काटीदिन्छ र बोट सुक्छ ।	- मकैको फेद काट्ने कीरा जस्तै : विषादी प्रयोग गर्ने । - सिंचाई सुविधा भएमा राम्रोसँग सिंचाई गर्ने ।
२. लाही कीरा	बाला पसाउने बेलामा यसले दुःख दिन्छ । लाही कीराहरूले कलीलो बालाको रस चुसी नोक्सान गर्दछन् ।	- लेडी बिटल्स (मिठु खपटे) प्रयोग गर्ने । - डायमेटोएट ३०% ई.सी. को १ मी.ली./लीटर पानीका दरले छर्कने ।
३. गुलाबी गभारो	यिनीहरूले गहुँको गुवो काटी नोक्सान गर्छन्	धानमा जस्तै

गहुँबालीका मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. डढुवा रोग (Leaf blight)	साना खैरो रङ्गको थोप्लाहरू पातमा देखिन्छन् । पछि ती थोप्लाहरू बढ्छन् र एक आपसमा जोडिई पात सुकेको वा डढेको जस्तो देखिन्छ ।	● भाइटाभेक्स-२००, दुइ ग्राम प्रति किलोका दरले बीउ उपचार गर्ने । ● पोटास मलको प्रयोग गर्ने । ● ठिक समयमा गहुँ छर्ने । ● रोग अवरोधक जातहरू लगाउने ।
२. खैरो सिन्दुरे (Brown rust)	पातको माथिल्लो सतहमा सुन्तला रङ्गका फोकाहरू देखिन थाल्दछन् । ती फोकाहरू छुट्टाछुट्टै रहेका हुन्छन् ।	● रोग अवरोधक जातहरू लगाउने । ● सिफारिस गरिए अनुसार मलखादको प्रयोग गर्ने, ठीक समयमा गहुँ छर्ने ● गहुँको बोट ठूलो भएमा म्यान्कोजेब ७५% डब्लु.पि. (डाइथेन एम-४५) नामक विषादी १.५-२ के.जी. प्रति हे. ७५० लिटर पानीमा मिसाई १५ दिनको अन्तरमा २-३ पटक छर्कने । अथवा ● Propiconazole 25% EC (Bonus, Bumper, Tilt 25) ०.७५ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने ।

कृषि डायरी २०७४

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
३. पहेंलो सिन्दुरे (Yellow rust)	पातको माथिल्लो सतहमा पहेंला, लाम्बिला फोकाहरू एक अर्कासँग मिलाई धर्सा परेर रहेका हुन्छन् ।	- रोग अवरोधक जातहरू जस्तै : डब्लु के १२०४, पासाङ्गल्लामु, लगाउने र ठीक समयमा गहुँ छर्ने । सिफारिस गरिए अनुसार रासायनिक मल प्रयोग गर्ने । - माथि खैरो सिन्दुरे जस्तै
४. कालो पोके (Loose smut)	बालामा दाना लाग्नुको सट्टा कालो दूसीको जिवाणुले भरिएको हुन्छ ।	- स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । - भाईटाभेक्स-२०० विषादी २ ग्राम अथवा Tebuconazole 2% DS (Caviet, Raxil) १ ग्राम प्रति किलो गहुँको बीउका दरले बीउ उपचार गरी छर्ने । - रोग लागेको बालाबाट धूलो नभर्दै उखेलेर खाल्डोमा गाड्ने अथवा जलाई दिने । - अन्नपूर्ण-४ जातको गहुँमा यो रोग कम लाग्ने हुँदा यो जात लगाउने
५. गन्हाउने कालो पोके (Stinking smut or hill bunt)	रोगी दानाहरू गोलाकार हुन्छन् र कालो रङ्गको रोगको जीवाणुहरूले भरिएका हुन्छन् । ती जीवाणुहरू दाना फुटाएर बाहिर भर्दछन् । नजिकबाट सुँघ्दा माछा कुहिएको जस्तो गन्ध आउँछ ।	- दुई तीन वर्षसम्म घुम्ती बाली लगाउने वा गहुँ नै नलगाउने । - भाईटाभेक्स-२०० विषादी २ ग्राम प्रति किलो गहुँको बीउका दरले बीउ उपचार गरी छर्ने । - स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने ।

जौ बालीमा लाग्ने मुख्य रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधिहरू
१. पहेंलो सिन्दुरे (Yellow rust)	पातको माथिल्लो सतहमा पहेंला, लाम्बिला फोकाहरू एक अर्कासँग मिलाई धर्सा भएर रहेका हुन्छन् ।	रोग अवरोधक जात लगाउने ।
२. धर्से रोग (Stripe rust)	पातको माथिल्लो सतहमा पहेंला धर्साकार धब्बाहरू देखिन्छन् ।	भाईटाभेक्स-२००, २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले उपचार गरी लगाउनाले रोगको प्रकोप एकदमै कम भएको पाइएको छ ।
३. कालो पोके (Smut)	बालामा दाना लाग्नुको सट्टा कालो दूसीको जिवाणुले भरिएको हुन्छ ।	- स्वस्थ बीउको प्रयोग गर्ने । - भाईटाभेक्स-२०० विषादी २ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गरी छर्ने । - रोग लागेको बालाबाट धूलो नभर्दै उखेलेर खाल्डोमा गाड्ने अथवा जलाई दिने ।

कोसेबाली : चना, मास, भटमास, मुङ्ग, चना र रहर मा क्षति पुऱ्याउने कीराहरू

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. भुसिलकीरा (Hairy caterpillar)	वयस्क हल्का पहेला पखेटा भएको पुतली हुन्छ । यसका अधिल्ला पखेटामा मसिना र पछिल्ला पखेटामा अलिक ठूला काला थोप्लाहरू हुन्छन् । पुतलीको पेटको रङ्ग रातो हुन्छ । पूर्ण विकसित लाभ्रेको शरीरमा राता काला भुसै भुसले भरिएको हुन्छ ।	भुसिलकीराहरूले पातको सम्पूर्ण हरियो भाग खाई दिनाले पातहरू सेतो पातलो कागज जस्ता हुन्छन् । अन्तमा बिरुवा पात विहीन हुने गर्दछ ।	● भुसिलकीराहरू भुण्डमा रहेकै अवस्थामा पातलाई टिप्ने र संकलन गरी नष्ट गर्ने । ● कीराको प्रकोप ज्यादा भएमा कीटनाशक विषादी डेल्टामेथिन २.८% ई.सी. (डेसिस) १ मी.ली. अथवा साइपरमेथिन १०% ई.सी. (रिपकड, Devicyper) १. मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले कुनै एक विषादी छर्ने ।
२. कोसामा लाग्ने गवारोहरू (Pod borers)	वयस्क पुतली हल्का पहेलो रङ्गका हुन्छन् । अन्य गवारोको वयस्क पुतली भने पखेटामा सेता धब्बा भएका धाँसे खालका हुन्छन् । कुनै वयस्क पुतली निलो रङ्गका पनि हुन्छन् । पूर्ण विकसित लाभ्रेको शरीरमा रङ्गी विरङ्गी धाँसाहरू हुन्छन् र यिनले समय समयमा रङ्ग बदली रहन्छन् ।	कोसामा प्वालहरू देखिन्छन् । लाभ्रेले आधा शरीर कोशा भित्र पसाएर खाएको प्रष्ट देख्न सकिन्छ ।	● कीरा यौनजन्य आकर्षण पदार्थ “हेलील्यूर”को प्रयोग गरेर भाले पुतलीलाई समात्न सकिन्छ । धेरै संख्यामा भाले पुतली देखिएमा अन्य व्यवस्थापन विधि अपनाउन सकिन्छ । ● मसिना लाभ्रे देखिनासाथ व्यासीलस थुरीन्जेन्सिस भेराइटी कुर्सटाकीको पानीमा मिसिने धूलो १ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाएर बेलुकीपख छर्ने । ● न्यूक्लियर पोलिहेड्रोसीस भाइरस हेली (एन.पी.भी.) को १०० एल. ई. को १ मी.ली. वा २०० एल. ई. को ०.५ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा मिसाएर बनाएको भोल बेलुकीपख छर्ने । छर्दा २-३ थोपा निर मिसाई दिएमा प्रभावकारी हुन्छ । ● निममा आधारित कीटनाशक विषादीहरू जस्तै मार्गोसोम ०.१ ई.सी. वा मल्टिनिम ०.०३ ई.सी. ५ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले बनाएको भोल छर्ने । ● Emamectin benzoate 5% SG (King star, N- star) ०.५ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा वा Indoxacarb 15.8% EC (Avaunt) ०.७५ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले बनाएको भोल छर्ने । ● अरु विषादी गोलभेंडाको गवारोमा जस्तै प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

कृषि डायरी २०७४

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
३. लाही /पात खन्ने कीरा (Aphid/ leafminor)	लाही सानो कीरा जस्ले विरुवाको रस चुसेर खान्छ र पात खन्ने कीराको लार्वाले विरुवामा नागवेली आकारको सुरंग बनाएर पातको भित्र बसी हरियो भाग खान्छ।	बोट रोगाउने, वढन नसक्ने, पहेलो हुने हुन्छ ।	● गोलभेंडामा बताए जस्तै गर्ने

मुसुरो बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ओइलाउने रोग (Wilt)	बेर्ना अवस्थामा बोट एक्कासी ओइलाउन थाल्दछ र पात सुक्दै जान्छ । फूल फुल्ने बेलामा पनि बोटको टुप्पो ओइलाउँदै जान्छ । पात पहेलिदै जान्छ र पुरै बोट ओइलाएर मर्दछ ।	● रोग नलाग्ने वा कम लाग्ने जातहरू सिमल, शिखर, खजुरा-१, खजुरा-२ लगाउने । ● दुई वर्षको घुम्ती बाली अपनाउने ।
२. जरा कृहिने रोग (Root rot)	बोटको तल्लो पातहरू पहेलिदै माथितिरका पातहरू पहेलिन थाल्दन् । रोग लागेको बोटको मुख्य जराहरू र सहायक जराहरू कुहिएका हुन्छन् ।	● रोग ग्रस्त क्षेत्रमा ३-४ वर्षसम्म मुसुरो नलगाउने । ● घुम्ती बाली प्रणाली अपनाउने ।
३. डढुवा रोग (Blight)	पातको टुप्पाहरू खाद्य तत्वको कमिबाट भए जस्तो रङ्ग बदलिई सुक्दै जान्छ । माथिल्ला हाँगाहरू पहेला भई सुक्दछन् ।	● रोग देखा पर्ने बित्तिकै म्यान्कोजेब ७५% डब्लु.पी. (डाइथेम एम. ४५, Indofil M 45, Surya M 45) नामक विषादी २-३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई ७ दिनको फरकमा २-३ पटक छर्ने ।

चनाबालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. खैरे रोग (Botrytis grey mold)	पातका टुप्पाहरू रङ्ग बिहिन भएर सुकेर जान्छन् । फूल कुहेर कोसा नलाग्नु नै रोगको प्रमुख लक्षण हो । जीवाणुका लागि वातावरण सुहाउँदो भएमा बोटको सबै भागमा फूसो वा काला खैरा थोप्लाहरू देखा पर्दछन् ।	● चनाको बोट ठाडो हुने जात पातलो हुने गरी लगाउने । ● कार्वेन्डाजिम ५०% डब्लु.पी. (वेभिष्टिन) १ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई फूल फुल्ने बेलामा छर्ने ।

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२. फेद कुहिन रोग (Foot rot)	रोगी बेर्ना वा बोटहरू पहेंला हुन्छन् तर पातहरू ओइलाएका हुँदैनन् । माटोको सतह र तलतिर बोट कुहिएको हुन्छ र सेतो दुसीले ढाकेको हुन्छ ।	- घुम्ती बाली प्रणाली अपनाउने । - कार्बेन्डाजिम ५०% डब्लुपी. (वेभिष्टिन) ३ ग्राम प्रति किलो बीउको दरले उपचार गरेर रोप्ने ।
३. कालो जरा कुहिन (Root rot)	यो रोग लागे पछि बोट पहेलिन्छन् र ओइलाउँछ । मसिनो जराहरू कुहेर भर्दछन् र बाँकी भएका जरा कालो हुन्छन् ।	घुम्ती बाली लगाउने ।

रहर बालीमा लाग्ने रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ओइलाउने (Wilt)	बोटको फेदबाट टुप्पोतिर प्याजी रङ्गको धब्बा फैलदै जान्छ । यो रोगमा पुरै बोट नओइलाई कुनै कुनै हाँगा मात्र ओइलाउन सक्छ । खास गरेर फूल फुल्ने र कोसा लाग्ने बेलामा ओइलाउने रोग देखा पर्दछ ।	- रोग नलाग्ने जात जस्तै रामपुर रहर लगाउने । - रोग मुक्त खेतबाट बीउ छान्ने । - रहर र अन्न बाली मिश्रित खेती गर्ने ।
२. बाँझोपन (Sterility mosaic)	खेतबारीमा ठाउँ ठाउँमा होचा, फूलका हाँगाहरू गुचुमुच्च भई फूल फुलेको हुन्छ । उक्त हाँगाहरू फिक्का हरियो कोसा नलागेका बोटहरू टाढैबाट सजिलैसँग देखिन्छन् । पातहरू फिक्का हरियो र गाढा हरियोको मिश्रण भई छिछिरे पनि हुन सक्छ ।	- रोग कम लाग्ने जातहरू जस्तै बागेश्वरी, रामपुर रहर लगाउने - रोगको स्रोतको रूपमा रहेको बहुवर्षीय रहर र हाँगा काटिएका रहरका बोटहरू नाश गर्ने - रोग सार्ने सुलसुलेको संख्या घटाउन घुम्ती बाली लगाउने ।

आलु बालीका हानिकारक कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
१. फेद काट्ने लाभ्रे (Cut worm)	ध्वाँसे वा खैरो रङ्ग चिल्लो शरीरको ढाड तर्फ अस्पष्ट धर्साहरू र चलाई दिँदा गुडुल्किने हुन्छ ।	काटिएको बोटको फेद र आलुमा प्वाल हुन्छ ।	- काट्नेको बिरुवाको जरा नजिक माटोमा कोट्याएर लाभ्रेहरू खोजी नष्ट गर्ने । - क्लोरापाइरीफस (डसवान १०% गेडा) वा मालाथियन धूलो १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने ।

कृषि डायरी २०७४

कीरा	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
२. रातो कमिला (Red ant)	भाले कमीलाको शारिरीक बनोटमा अरिगालको जस्तो हुन्छ र पारदर्शक पखेटाहरूका नशाहरू काला खैरा देखिन्छन्। पोथी कमीला लामो बनावटको हुन्छ र यसका पखेटाहरू हुँदैनन्।	आलुमा माटो सहितका मसिना वा ठूला छिद्रहरू हुन्छन्।	- आलु रोप्नु अघि क्लोरपाइरीफस १०% गेडा वा २०% भोलले माटोको उपचार गर्ने। कीरा देहनासाथ सिँचाइको व्यवस्था गर्ने। - गहुँत, असुरो, खिरा वा चिउरीको प्रयोग गर्ने
३. खुमे (White grub)	बोसो समानको सेतो शरीर, टाउको खैरो-रातो, ठूल-ठूला ३ जोर खुट्टा भएको र छुदा खुम्चिने हुन्छ।	माटोमुनि चपाईएका डाँठ देखिन्छन्।	- खपटे माउलाई बिजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने। १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले दानामा उत्पादित हरियो दुसी (<i>Metarhizium anisopliae</i>) आलु रोप्ने समयमा लाईनमा छर्ने। - काँचो गोबर मल प्रयोग नगर्ने। - रातो कमिलालाई जस्तै विषादी छर्ने।
४. थोप्ले खपटे (Epilachna beetle)	वयस्क खपटे, गोलाकार, खैरो र माथिल्लो पखेटाहरूमा १२ वा २८ वटा थोप्ला भएको। लाभ्रे, बाझाटिझा काँडा र पहेँलो शरीर भएको हुन्छ।	पातको हरियो भागहरू कोत्रेको र आँखी परेका पातहरू देखिन्छन्।	डेल्टामेथ्रिन २८ ई.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा वा मालाथियन ५० ई.सी. १ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्ने
५. कागे खपटे	निलो, कालो शरीर र टाउको खैरो रातो हुन्छ।	बोटभरी बसी पातहरू खाएपछि बोट नासिन्छ	थोप्ले खपटेको जस्तै।
६. आलुको पुतली (Potato tuber moth)	लाभ्रेको रङ्ग हलुको गुलाफी, टाउको गाढा खैरो र छुदा असाध्य चलमलाउने हुन्छन्। वयस्क पुतली खैरो र सानो हुन्छ।	पातमा हरियो, सेतो धब्बा, खैरो-डढेको धब्बा, डाँठ र आलुमा सुरुङ्गहरू देखिने र आलुका आँखलाबाट खैरो पदार्थ निस्कन्छ।	- लक्षण देखिएका पात चुडेर नष्ट गरिदिने। - बत्तिको पासो प्रयोग गर्ने। - गहिरोमा आलु रोप्ने र उकेरा राम्रोसँग दिने। - सिँचाइको राम्रो व्यवस्था गर्ने। - कीरा भएको शंका लागेका बीउ आलु मालाथियन ५० ई.सी. १ मी.ली. प्रति लीटर वा ट्रायजोफोस ४० ई.सी. १.५ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा भोल बनाइ ५-१० मिनेट डुबाएर छहारिमा सुकाएर भण्डार गर्ने।

कीरा	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
			- पि.टि.एम लुरको प्रयोग गर्ने । - बि.टि. जैविक विषादी को प्रयोग गर्ने । - नयाँ आलुलाई पुरानो कीरा लागेको आलुसँग नमिसाउने । - छहारिमा सुकाईएका तीतेपाती वा ठूला पाते बेथे, पुदिना वा हात्तीसिस्नुका पात टुक्रापारी सञ्चित आलुमाथि तह मिलाई राख्ने ।
७. लाही कीरा / लिफमाइनर (Aphid)/ Leaf minor	कमलो, हरियो वा पहेँलो, हरियो शरीर र पखेटा भएको वा नभएको हुन्छ ।	लाहीको माउ र बच्चा दुवैले कलिला पातहरूको तल्लो सतहमा बसेर रस चुस्दछ । यसले गर्दा बोट ख्याउटे हुन्छ । पात पहेँलो र गुजुमुज्ज परेको हुन्छ ।	- यसको प्रकृतिक शत्रु लेडीबर्ड बिटलको प्रयोग गर्ने । - रोपेको एक महिनापछि लाही देखिएमा डायमथोएट ३० ई.सी. को १ मी.ली./लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने । - पहेँलो पासो (Yellow trap) को प्रयोग गर्ने । - गोलभेंडामा जस्तै गर्ने

आलु बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधिहरू
१. डडुवा रोग (Leaf blight)	पातको टुप्पा वा किनारमा सानो खैरो भिजेको जस्तो दाग देखापर्दछ । जुन चाँडै बढ्छ र दागको पछाडि हेर्दा सेतो भुवा जस्तो दुसी देखिन्छ । यो रोग डाँठ र दानामा पनि लाग्दछ पछि पूरै बोट सुकेर डढेको जस्तो देखिन्छ ।	- रोग देखिने बित्तिकै म्यान्कोजेव ७५% डब्लूपी. (डाईथेन एम-४५, ७५%) को २.३ ग्राम प्रति लीटर पानीको दरले ७ दिनको फरकमा ३ देखि ४ पटक छर्ने । - रोग धेरै बढेमा मेटाल्याक्सिल ८% म्यान्कोजेव ६४% डब्लूपी. (रिजेमिल ७२% डब्लूपी. वा क्रिनोक्सील गोल्ड ७२% डब्लूपी.) १.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा राखी छर्ने । अरु विषादी गोलभेडाको डडुवामा जस्तै गर्ने - रोग कम लाग्ने वा रोग अवरोधक जातहरू लगाउने । - खेतबारी सरसफाई गर्ने, नाभो हटाउने, स्वस्थ बीउ प्रयोग गरी आलु खेती गर्ने ।

कृषि डायरी २०७४

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधिहरू
२. ऐजेरु (Wart disease)	आलुको दानाको आँखाहरूमा स साना सेता खटिराहरू जस्ता लक्षण देखिन्छन् । जुन पछि बिस्तारै बढेर काउली जस्तो फुक्क भई पूरा दानालाई नै घेरी आलुको आकार बिग्रिन्छ । त्यस्तो आलु पछि कालो हुँदै जान्छ र कृहिन्छ ।	- रोग लागेको खेतबाट उत्पादित बीउ नरोप्ने । - रोग लागेको खेतमा आलु नरोप्ने ।
३. ओइलाउने वा खैरो पिप चक्के रोग (Brown rot)	बोट एककासी पानी नभएको जमिनमा उम्रे जस्तो ओइलाएर मर्न थाल्दछ । रोगी दाना काट्दा नशा वरिपरी खैरो चक्का हुने र पिप जस्तो निस्कन्छ ।	- रोग लागेको खेतबाट उत्पादित बीउ नरोप्ने । - रोग ग्रस्त क्षेत्रमा अन्न बालीसँग घुम्ती बाली लगाउनु पर्दछ । - रोग लागेको बोट वा दाना जम्मा गरी जलाउनु पर्छ ।
४. दादे रोग (Common scab)	आलुको सतहमा केही उठेका अथवा खाडल परेका दादहरू देखा पर्दछन् ।	- रोग रहित स्वस्थ आलु रोप्ने । - रोग ग्रस्त क्षेत्रमा घुम्ती बाली लगाउने । - आलु बढ्ने बेलामा माटोमा चिस्यान कायम राख्ने । - रोगी आलु नष्ट गर्ने ।

तरकारी बालीका रोग र कीराहरू

फूलकोवी समूह (फूलकोवी, बन्दाकोवी, ब्रोकाउली, मुला, रायो, सलगम, ग्याँठकोवी आदि) का बालीलाई क्षति पुऱ्याउने प्रमुख कीराहरू

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
१. बन्दाको पुतली (Cabbage butterfly)	वयस्क पुतलीको पखेटाको रङ्ग सेतो र अधिल्ला पखेटाको करीब अग्र भागमा काला धब्बाहरू हुन्छन् । कुनै पुतलीका लाभ्रेहरूको शरीरमा पहेँला धर्साहरू हुन्छन् भने कुनै पुतलीका लाभाहरू हरिया हुन्छन् ।	पातमा प्वालै प्वाल भेटिन्छन् । प्रकोप बढी भएको खण्डमा सम्पूर्ण पातहरू खाईदिन्छन् ।	- कीराका पहेँला फुल र लाभ्रेहरूलाई जम्मा गरी नष्ट गर्ने । - पुतलीहरूलाई हाते जालीले पक्रेर नष्ट गर्ने । - कीराको प्रकोप बढी भएमा डाइक्लोरभस ७६ ई.सी. (नुभान) १ मी.ली अथवा मालाथायन ५०% ई.सी. २ मी.ली प्रति लीटर पानीमा बनाएको भोल छर्ने ।

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
२.इटवुट्टे पुतली (Diamond Back Moth)	वयस्क पुतली खैरो रङ्गको हुन्छ । पखेटाको भित्री किनारामा सेतो त्रिकोणाकार तीनवटा चिन्हहरू हुन्छन् । पुतली बसेको बेला उक्त चिन्हहरू मिलेर ईटको आकार बन्दछ ।	पातको हरियो भाग खाई दिनाले पातहरू हरियो भिल्ली जस्तो बन्दछन् । प्रकोप बढी भएमा विरुवाको सम्पूर्ण पातहरू नष्ट भई बढ्न सक्दैनन् ।	• तरकारी लिईसकेपछि बाँकी रहेका बोट र पातलाई नष्ट गर्ने । • फूलकोवी समूहका बाली र गोलभेंडा सँगै लगाउने । • प्राकृतिक शत्रुहरू जस्तै कोटेसिया प्लुटेली, एपान्टेलिस प्लुटेली, कमिला, माकुरा, चरा आदिको संरक्षण गर्ने • प्लुटेलि/DBM ल्यूको प्रयोग गर्ने । • BtK. को प्रयोग गर्ने । • Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) ५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा • <i>Beauveria bassiana</i> EC (Myco-Jaal) २-५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा का दरले साभ पख छर्ने • Emamectin benzoate 5% SG (King star, N- star) ०.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा वा • Chlorantraniprole 18.5 SC (Coragen, Allcora) १ मी.ली प्रति १० लीटर पानीमा वा Cypermethrin 10% EC २ मी.ली वा Fenvalerate 20% EC ०.५ मी.ली वा Fipronil 5% SC (Refree, Regent) २ मी.ली प्रति लीटर पानीमा • Indoxacarb 14.5% SC (Avaunt) ०.५ मी.ली प्रति लीटर पानीमा वा • Novaluron 10% EC (Rimon, Pedestal) १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा भोल छर्ने ।
३.सूर्तिको पात खाने लाभ्रे (Tobacco caterpillar)	वयस्क पुतली खैरो रङ्गको हुन्छ र यसका पखेटामा वाझा टिङ्गा धर्साहरू हुन्छन् लाभ्रेहरू प्रायःगरी हरियो खैरो रङ्गका हुन्छन् ।	शुरुको आक्रमणमा पातहरूमा प्वालै प्वाल देखिन्छन् । प्रकोप बढी हुँदा सम्पूर्ण पात खाई विरुवा पात बिहीन बन्दछ ।	• फूल र लाभ्रेहरू जम्मा गरी नष्ट गर्ने । • खेतबारीमा पानी पटाउने । • माथि इटवुट्टे पुतली विरुद्ध प्रयोग गर्न बताइएका निमजन्त्य विषादी प्रयोग गर्ने । • अडीरलाई पासो बालीको रुपमा लगाउन सकिन्छ । • स्पेडो ल्यू र वा स्पेडो एन.पि.भि. को प्रयोग गर्ने • गोलभेंडामा बताए जस्तै गर्ने

कृषि डायरी २०७४

कीराको नाम	पहिचान	क्षतिको पहिचान	व्यवस्थापन विधि
४. उफ्रने खपटे (Flee beetle)	वयस्क कालो उपियाँ जस्तो फड्कने खपटे हुन्छ	पातहरू मसिना प्वालै प्वाल हुन्छन् ।	माथि सूतको पात खाने लाभेलाई बताईएको निमजन्त्य पदार्थ र विषादी प्रयोग गर्ने ।
५. माटो मुनी बसी क्षति गर्ने कीराहरू (खुम्रे, फेद काट्ने कीरा, रातो कमिला, कीर्छो) (Soil Insects)	खुम्रे : वयस्क खैरो तथा कालो हुन्छ र लाभे हँसिया आकारको हुन्छ । फेद काट्ने : ध्वाँसे पुतली, लाभार् चिल्लो कालो रातो कमिला : जरा बरिपरी मसिना खैरा राता कीराको समूह	- बिरुवा ओइलाउने र मर्ने । - बिरुवा ढल्छ, बिरुवा ओइलाउँछ र मर्छ ।	- काँचो गोबर प्रयोग नगर्ने । - पानी पटाउने । - भारपातको थुप्रो राखी कीरा जम्मा हुने पासो बनाउने । - गहुँतको भोल बनाई माटो भिजाउने । - सालिन्दा आक्रमण हुने खेतमा, रोपाई गर्नु अगावै क्लोरपाइरीफस 10% GR (Deviban १०% G.) वा मालाथियन 5% DP (मालाथियन ५% धूलो) १ के.जी. प्रति रोपनीका दरले माटोको उपचार गर्ने वा क्लोरपाइरिफस २० ई.सी. (डर्सवान, Fineban, Rusban) नामक कीटनाशक विषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले खेतमा छर्ने ।
६. लाही	पखेटा भएका र नभएका मसिना हरिया रङ्गका हुन्छन् । लाखौंको संख्यामा देखिन्छन् ।	- बिरुवा रोगाउने । - लाहीले आक्रमण गरेको देखिने । - अन्य कमिला हिडेको देखिने ।	- सूतको भोल बनाई छर्ने । - गाईवस्तुको मुत्र र पानी (१:४) को अनुपातमा मिसाइ २-३ दिन फरकमा पटक पटक छर्ने । - माथि उल्लेखित निमजन्त्य विषादी छर्ने । - गोलभेडामा वताए जस्तै गर्ने

फूलगोवी समूह बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. अल्टरनेरिया थोप्ने (Altenaria Leaf Spot)	खैरो वा कालो स-साना गोलाकार थोप्लाहरू पहिले पातमा देखा पर्दछन् । ती थोप्लामा पछि चक्का विकास हुन्छ । त्यस्ता थोप्लाहरू डाँठ र कोसामा समेत देखा पर्छन् ।	- रोगी पात र अन्य भारपात बटुलेर जलाउने । - स्वस्थ बीउ प्रयोग गर्ने । - Mancozeb 75 %WP (डाईथेन एम-४५, Anu M-45) ढसीनाशक विषादी ३ ग्राम प्रति किलो बीउका दरले बीउ उपचार गर्ने । - Mancozeb 75 %WP (डाईथेन एम-४५, Anu M-45) वा Copper oxychloride 50%WP (Blitox, Curex) ढसीनाशक विषादी २-३ ग्राम प्रति लिटर छर्ने

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२. डाँठ कुहिने रोग (Sclerotinia Rot)	माटोको सतहनिरको काउलीको डाँठ कुहिन्छ र सेतो दुसी उमेको देखिन्छ वा फूल फुलेको बेलामा बोट ओइलाउँछ । बोटको डुक्को रङ्ग सेतो फुस्रो हुनुका साथै डाँठभित्र काला गिखाहरू देखिन्छन् ।	- रोग मुक्त क्षेत्रको बीउ प्रयोग गर्ने । - रोगी बोटहरूको डाँठ बटुलेर जलाउने । - तीनहप्तादेखि एक महिनासम्म रोग ग्रस्त खेतमा बाली लगाउनु अगाडि पानी जमाउने । - धानसँग घुम्ती बाली लगाउने । - जमिन तयार गर्दा गहिरो खनजोत गर्ने ।
३. नसा कालो भई कुहिने (Black rot)	पातको छेउबाट लक्षण शुरु भई अंग्रेजी भी (v) आकारको पहेंलो लक्षण देखा पर्दछ र पछि नसाहरू कालो भै डाँठसम्म पुगी बोट कुहिन्छ ।	- रोग नलागेको क्षेत्रको स्वस्थ बीउ मात्र प्रयोग गर्ने । - रोगी बोट बिरुवा हटाई नष्ट गर्ने । - क्रुसिफेरी परिवार बाहेक अन्य बालीसँग घुम्ती बाली लगाउने ।
४. डाउनी मिल्ड्यू (Downy mildew)	पातमा स-साना प्याजी रङ्गका थोप्लाहरू देखिई तल्लो सतहमा सेतो दुसी उमेको देखिन्छ रोग ज्यादा व्याडमा लाग्ने भएतापनि अनुकूल वातावरणमा काउली समेत कालो भई सुक्दछ । त्यस्तो फूलको डाँठहरू समेत कालो हुन्छ ।	- बीउलाई कार्बेन्डाजिम 50%WP (डेरोसाल) ले उपचार गरेर मात्र व्याड राख्ने - व्याड राख्दा धेरै बाक्लो नराख्ने । - रोगी पातहरू र भ्जारहरू बटुलेर नास गर्ने । - धेरै रोग लागेको खेतमा घुम्ती बाली लगाउने । - Mancozeb 75 %WP (डाईथेन एम-४५, Anu M-45) वा Copper oxychloride 50%WP (Blitox, Curex) ढसीनाशक बिषादी २-३ ग्राम प्रति लिटर छर्ने
५. टर्निप मोज्याक भाइरस (Turnip mosaic)	पातमा गाढा हरियो र हल्का हरियो रङ्गको छिरविरे लक्षण देखा परि गाढा हरियो भागहरू माथि उठेका देखिन्छन् ।	- रोगी बोट देखा पर्नासाथ उखेली जलाउने । - रोग सार्ने लाही कीरा नष्ट गर्ने । - रातो जातको रायोमा यो रोग कम लाग्दछ ।

कृषि डायरी २०७४

रोगको नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
६. क्लब रूट (गदा जस्तो जरा हुने) (Club Root)	- विरुवाको वृद्धि रोकिन्छ, पहेलिन्छ, बढ्न सक्दैन । - यस्ता विरुवा उखेलेर हेरेमा जरा गदा जस्तो डल्लो परेको आकार देखिन्छ । जरा बाक्लो, मोटो र ठूलो हुनाले जराको तलको भाग अत्यधिक ठूलो हुन जान्छ । तर फेद जरा (जमिन माथिको भाग) सामान्य हुने हुनाले जरा गदा जस्तो देखिन्छ । यसरी वृद्धि भएका जराहरू कुहिएर काला भएर जान्छन् ।	- घुम्ती बाली लगाउने (३-४ वर्षमा मात्रै फूल कोवी वर्गका तरकारी लगाउने) - रोगी बोट जलाई दिने वा गाडी दिने । - बेनोमाइल 50% WP (Benofit) विषादी ०.५ एम.एल. को दरले प्रति लिटर पानीमा मिसाई माटो भिज्ने गरी छर्ने । - यो रोग कम पि.एच. भएको (अम्लिय) माटोमा धेरै छिटो फैलने भएकोले चून प्रयोग गरी माटोको पि.एच. ७.२ भन्दा बढी बनाउने - जीवाणु रहित नर्सरीमा बेर्ना हुर्काउने । - रोग लागेको ठाउँको बेर्ना अन्य ठाउँमा लैजाने रोक लगाउने । - Flusulphimide 0.3 %WP (नेभिजिन) १०-१५ केजी/रोपनी वा ३ ग्राम प्रति बोट । नर्सरी व्याडमा ३ केजी प्रति १० घन मीटर ।

भन्टा, फर्सी काँक्रो, लौका, धिरौला, करेला, चट्टेल, आदि बालीमा लाग्ने कीराहरू

बाली	कीराहरू	कीटनाशक विषादीहरू	व्यवस्थापन विधि	
			मात्रा	कहिले हाल्ने
टमाटर	फलमा लाग्ने गवारो	- Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) - जैविक विषादी Heli NPV (Heli-cide) 100LE - जैविक विषादी BTk - Novaluron 10% EC (Rimon) - Lambda cyhalothrin 5% EC (Cilva plus, Karate)	५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १-३ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५ -१ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा	फुल पारेको देखासाथ
		हेलियूर पासो को प्रयोग गर्ने, परजीवी कीरा ट्राइकोग्रामा १ लाख प्रति हेक्टरका दरले छोड्ने ।		फुल पारेको देखासाथ राख्ने

बाली	कीराहरू	कीटनाशक विषादीहरू	व्यवस्थापन विधि	
			मात्रा	कहिले हाल्ने
	सुर्तिको पात खाने लार्भा	- Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) - जैविक विषादी Spodo-NPV 100LE - जैविक विषादी Btk - Novaluron 10% EC (Rimon) - Lambda cyhalothrin 5% EC (Cilva plus, Karate)	५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १-३ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५ -१ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा	फुल पारेको देखासाथ
		स्पोडो ल्यूर पासो को प्रयोग गर्ने परजीवी कीरा ट्राइक्रोग्रामा १ लाख प्रति हेक्टरका दरले छोड्ने ।		
	सेतो भिंगा/ लाही/ लिफ माइनर	- जैविक विषादी Verticillium lecanii 1.15 WP (Mealkil, Vertigine) - Azadirachtin 0.03% EC (Multineem, Nimbecidine) - Imidacloprid 17.8 SL (Admire, Atom, Chemida) - Acetamiprid 20% SP (Ekka, Magik, Manik) - Thiamethoxam 25%WG (Areva, Arrow, Renova) - Dichlorvos 76% EC (Revan, Suchlor, Muvan)	५ ग्राम.प्रति लीटर पानीमा ५ ग्राम.प्रति लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति ५ लीटर पानीमा १ ग्राम. प्रति १० लीटर पानीमा २ग्राम प्रति ५ लीटर पानीमा १ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा	
		पहेलो टासिने पासो प्रयोग गर्ने		
भन्टा	१) भन्टाको गवारो २) थोप्ले खपट	- Azadirachtin 0.03%EC (Multineem, Nimbecidine) - Emamectin benzoate 5% SG (King star, N- star) - Cypermethrin 25% EC (Nagcyper, Cyperhit, All super) - Lamacyhalothrin 5% EC (Bravo, Karate, Avon) - Fenvalerate 20% EC (Fenval, Nagfen, Devifen)	५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५ ग्राम .प्रति लीटर पानीमा ०.५मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.५ -०.७५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा ०.७५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा	बिरुवा हर्कि सके पछि छर्ने र कीरा लागे पछि पनि छर्ने

कृषि डायरी २०७४

बाली	कीराहरू	कीटनाशक विषादीहरू	व्यवस्थापन विधि	
			मात्रा	कहिले हाल्ने
	अन्य उपाय: फुल, लाम्ने तथा वयस्क अवस्थाका कीराहरू बटुली नष्ट गर्ने । वयस्क खपटे बटुली नष्ट गर्ने । भन्टाको गवारोको पुतली Leucinodes फेरोमेन ट्रापको प्रयोग गरी संकलन गर्ने र नष्ट गर्ने । जुनमा भान्टा रोपाइ गर्ने,गवारो लागेको मुना र फल लाई नष्ट गर्ने			
काँक्रो, फर्सी, लोका, घिरौला, करेला, चट्टेल	१) फर्सीको रातो खपटे	- मालाथियन ५०% इ.सी. (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) - निममा आधारित कीटनाशक विषादी छर्ने ।	२ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा	अन्य उपाय: कुहेर भरेको फललाई बटुली गहिरो खाडलमा हाली पुरी दिने
	२) फर्सीको फल कुहाउने औँसा	मालाथियन ५०% इ.सी. (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion)	२ मी.ली प्रति लीटर पानीमा	औँसाको माउ भिंगा यता उता उडेको देखा साथ
	अन्य उपाय : क्युलियर फेरोमोन पासोको प्रयोग गर्ने, औँसा लागि कुहिएर भरेका फललाई बटुली गहिरो खाडलमा हाली पुरी दिने । वेक्ट्रोसेरा कम्पोजिटी ल्यूरको प्रयोग गर्ने			
	३) थोप्ले खपटे	भन्टामा जस्तै	भन्टामा जस्तै	कीरा लागेपछि
	४) लाही	बन्दा काउलीमा जस्तै	बन्दा काउलीमा जस्तै	बाली टिप्ने बेला नभएमा

काँक्रो फर्सी जातका बालीमा लाग्ने रोगहरू

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
१. पाउडरी मिल्ड्यू (Powdery Mildew)	पातमा सेतो खरानी छरेको जस्तो लक्षण देखा पर्दछ र ज्यादा प्रकोप भएमा डाँठमा समेत सो लक्षण देखापरी पातहरू सुक्न थाल्दछन् ।	- खेतवारी सफा राख्न रोग लागेको पातहरू र भारहरू नष्ट गर्ने । - दुई भाग चून र एक भाग गन्धकको धूलो मिसाएर मलमलको कपडामा पोको पारेर राम्ररी छर्ने । अथवा Dinocap 48% EC (क्याराथेन) 0.5-1 मी.ली प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर पातहरू राम्ररी भिज्ने गरी छर्कने । अथवा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) १ ग्राम प्रति लीटर पानी अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) २.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा अथवा थायोयानेट मिथाइल ७०% डब्लुपी (Control, Hexastop, Kingsin-M) १.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा राखी छर्कने ।

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
२. डाउनी मिल्ड्यू (Downy Mildew)	यो रोगको प्रकोप काँक्रोमा धेरै देखा पर्दछ । पातमा हल्का खैरो रङ्गको कुनापरेका थोप्लाहरू देखापर्दछन् । पातको तल्लो सतहमा दुई उभेको देखिन्छ । पातहरू छिट्टै सुकाई बोटलाई समेत सुकाउँदछ । फलको आकारमा विकृती देखा पर्दछ ।	• रोगरहित क्षेत्रको स्वस्थ बीउ मात्र प्रयोग गर्ने । • उपचारित बीउबाट मात्र उत्पादित बेर्ना रोप्ने । • रोगी बोट र अन्य भारपातहरू उचित तरीकाले नष्ट गर्ने । • Thiram 75%WS २ ग्राम प्रति किलोको दरले बीउ उपचार गर्ने । • फल नलागेको अवस्थामा भए कपर अक्सिकलोराइड ५०% WP (ब्लाइटक्स, Curex) विषादी २-३ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने । अथवा • Mancozeb 75%WP (Dithane M 45, Indofil M 45, Surya M 45) २ ग्राम अथवा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) १ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने । अथवा • Dimethomorph 50% WP (Kingstival, N-Bat, Real Bat) १.५ ग्राम अथवा Zineb 75% WP (All-z-78, Indofil-z- 78) २ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने ।
३. कुकुम्बर मौज्याक र स्क्वास मौज्याक भाइरस (Mosaic Virus)	पातमा हरियो र फिका पहेँलो छिरिविरे लक्षण देखापरी बोट बढ्न सक्दैन । प्रकोप धेरै भएमा बोटका टुप्पाहरूमा गुज्मुजिएको लक्षण देखा पर्दछ ।	• रोगी बोट देखा पर्ना साथ उखेलेर नाश गर्ने । • स्वस्थ बीउ रोप्ने । • रोग सार्ने खपटे कीरा र लाही कीराको नियन्त्रण गर्ने ।

गोलभेंडा, भण्टा र खुर्सानी वर्गका बालीमा लाग्ने रोग र कीराहरू

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
१. डढुवा रोग (Blight)	पातमा डढेको जस्तो लक्षण देखिन्छ । शुरुमा पानीले भिजेको जस्तो हल्का खैरो हुन्छ र गाढा खैरो वा कालो रङ्गमा परिणत हुन्छ । अनुकूल वातावरणमा त्यस्ता थोप्लाहरूको वृद्धि भई बोटलाई डढाइ दिन्छ । ओसिलो अवस्थामा पातको तल्लो सतहमा सेतो दुई देखिन्छ र फलमा खैरा कालो दागहरू देखा पर्दछन् ।	• रोग लागेको बोट, पुराना बोटहरू र भार पात बटुली जलाउने र खेतवारी सफा सुगन्ध राख्ने । • रोग शुरु हुने बेलादेखि कपर अक्सिकलोराइड (ब्लाइटक्स ५०% WP) १.५ ग्राम र मेन्कोजेव ७५% WP (डाइथेन एम-४५) विषादी १.५ ग्राम मिलाई जम्मा ३ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर ७-१० दिनको फरकमा ३-४ पटक बोट राम्ररी भिजिने गरी छर्कने । अथवा Chlorothalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) १.५ ग्राम अथवा Propineb 70% WP (Antracol, Antragold, Ki Antra) ३ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्कने । • Dimethomorph 50% WP (Kingstival, N-Bat, Real Bat) १.५ ग्राम वा Fenamidon 10% +Mancozeb 50% WG (Ki Ten, Sectin) ३ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्कने । • Cymoxanil 8% +Mancozeb 64% WP (Kingmill 72, Moximate) २ ग्राम वा Metalaxyl 8% + Mancozeb 64% WP (Ridomyl, Kingmill MZ, Krinoxyl gold) २ ग्राम प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्कने ।

कृषि डायरी २०७४

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
२. टोमाटो मोज्याक भाइरस (Mosaic Virus)	साधारण पातको हरियोपन भन्दा बेग्लै हरिया र हल्का हरिया भागहरूमा छिरिविरे लक्षण देखापर्दछ । त्यस्ता पातहरूमा खाल्डा खुल्डी परेको समेत देखिन सक्छ । बोटवेर्नाको वृद्धि राम्रोसँग हुँदैन र फल कम लाग्छ ।	- स्वस्थ बोटमा फलेका फलबाट मात्र बीउ छान्ने । - रोगी बोट हटाई नष्ट गर्ने । - रोगी बोट छोएर हात राम्ररी नधोई स्वस्थ बोटलाई नछुने ।
३. लीफ कर्ल भाइरस (पात घुम्निने रोग) (Leaf Curl Virus)	यो रोग खुर्साना र गोलभेडाको लागि महत्वपूर्ण छ । रोग लागेको बोटका पातहरू घुम्निएर माथितिर फर्कन्छ र पातहरू फिका पहेलो र साना साना हुन्छन् । खुर्सानामा पातहरू डुंगाको आकारमा घुम्निएर सक्छ । त्यस्तो रोग लागेको बोटहरूमा कम फुल्ने वा फलै नलाग्ने पनि हुन सक्छ । यसबाहेक पातहरूमा गुज्मुजिएको लक्षण पनि देखा पर्दछन् ।	- रोग लागेको बोट देखा पर्नासाथ उखेलेर नष्टगर्ने - यो रोग सेतो भिँगाबाट सर्ने हुनाले डाईमेटोएट (रोगर ३०% इ.सी.) कीटनाशक बिषादी १ मी.ली. प्रति लीटर पानीका दरले प्रयोग गरी त्यसलाई नियन्त्रण गर्ने ।
४. डडुवा (Phomopsis Blight)	वेर्नामा डाँठ कुहिएको लक्षण देखा पर्छ भने पातमा गोलो खैरा थोप्लाहरू देखिइ बीच भागमा केही फिक्कापन देखिन्छ । मसिना काला काला पिनको टाउको जस्ता दागहरू हुन्छन् । त्यस्तै फलमा चक्का परेको ठूलठूला थोप्लाहरूको विकास भई कालो मसिना गिर्खाहरू देखिइ फललाई कुहाइ दिन्छ ।	- स्वस्थ बीउमात्र प्रयोग गर्ने । - काबेन्डाजिम ५०% WP (वेभिष्टिन, Derosal, Dhanustin) २ ग्राम प्रति किलोको दरले बीउ उपचार गरेर मात्र वेर्ना राख्ने । - Mancozeb 75%WP (Dithane M 45, Indofil M 45, Surya M 45) अथवा कपर अक्सिक्लोराइड ५०% WP (ब्लाईटक्स, Curex), २-३ ग्राम प्रति लीटर पानीका दरले मिसाई छर्कने । - घुम्ती बाली लगाउने ।

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापनका विधि
५. ओइलाउने रोग (Wilt)	बोटहरू सर्लक्क ओइलाएको देखिन्छ । त्यस्ता बोटलाई काटेर सफा पानीमा डाँठ डुबायो भने सेतो शाकाणु निस्केर पानीमा घोलिन्छ र धमिलो बन्छ ।	- सोलानेसी परिवारको बाहेक अन्य वाली सँग घुस्ती वाली लगाउने । - रोग अवरोधक जातहरू लगाउने ।
६. जरामा गाँठा पर्ने रोग (Root Knot Nematode)	बोट सानो र ख्याउटे भई बढ्न सक्दैन र पातहरू पहेँलिएर झर्न थाल्छ । त्यस्ता बोटको जरामा साना गिर्खाहरू बनेका हुन्छन् जसले गर्दा पछि बोट ओइलाउँछ ।	- अन्न वालीसँग घुस्ती वाली अपनाउने । - खेतको खनजोत गहिरोसँग गर्ने । - मुख्य वालीसँग सूर्यमुखी, सयपत्री जस्ता फुलको बोटहरू रोप्ने । - रोगी बोटहरू उचित तरीकाले नष्ट गर्ने ।
७. कोत्रे रोग (Anthracnose)	बोटको टुप्पा माथिबाट सुक्दै आउँछ । यसले गर्दा पूरै हाँगा वा बोट सुकेर मर्दछ । बोटको डाँठहरूमा काला काला स-साना गिर्खाहरू देखिन्छन् । खुर्सानीको फलमा खास गरी रातो हुने बेलामा दागहरू देखिई पछि फल कृहिन्छ । त्यस्ता दागहरूमा थुप्रै काला गिर्खाहरू बन्दछन् ।	- रोगी बोटको फलबाट बीउ नराख्ने । - क्याप्टान ५०% WP (धानुटान) विषादीले बीउ उपचार गर्ने - खेतमा सफा सुगन्ध राख्न रोग लागेका पुराना बोटहरू र भारपातहरू बटुलेर जलाउने । - रोगको लक्षण देखा पर्नासाथ कपर अक्सीक्लोराइड ५०% WP (क्लाइटक्स) वा मेन्कोजेव ७५% WP (डाइथेन एम-४५) ३ - ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर ७-७ दिनको फरकमा ३ पटक छर्कने । अथवा Chlorothalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) २ ग्राम अथवा Captan 50% WP (Captan, Captra) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर छर्कने ।
८. गोलभेंडाको पात खल्ने कीरा Tomato leaf minor Tuta absoluta (Meyrick)	यसले कलिलो फल बढी नष्ट गर्छ । लाभाले पात, डाँठ, मुना र फल भित्र छेडेर क्षति गर्दछ । क्षतिग्रस्त पातलाई नियालेर हेर्दा सेतो फिल्ली भित्र लार्वा देन सकिन्छ । यो कीराको प्रकोप बढी भएमा पुरै पातहरू जलेर नष्ट भएको देख्न सकिन्छ ।	- बत्तिको पासोको रुपमा प्रयोग वा टिएलएम ल्यूर फेरोमन ओटाटी ट्याप वा स्टीकी ट्यापमा प्रति रोपनी एउटा प्रयोग गर्ने। - ब्यासिलस थुरिन्जीनेसीस कुस्टाकी -बीटी) १% डब्लुपी १-२ ग्राम प्रति लि. पानीमा सानो अवस्थाको लार्वा हुँदा साँझ पख छर्कने । - क्लोएन्ट्रानिलिप्रोल १८.५% एससी ३ मिली प्रति १० लि. पानीमा राखी छर्कने । - स्पिनोसाड ४५% एससी १ मिलि प्रति ३ लि. पानीमा राखी छर्कने ।

कृषि डायरी २०७४

सिमी र केराउ बालीका रोगहरू

रोगको नाम	लक्षणहरू	व्यवस्थापन विधि
१. सिन्दुरे रोग (Rust)	शुरुमा पातमा मसिना भण्डै सेता फोकाहरू देखिन्छन् र पछि ती फोकाहरू खैरो रङ्गमा परिणत भई फुटेर धूलो निस्कन्छ। कोसामा पनि यस्ता फोकाहरू देखिन सक्छन्। रोग लागेका पातहरू सुकेर बोट चाँडै मर्छ।	- रोगी बोटका भागहरू, ठुटाहरू अनि भ्रारपातहरू बटुलेर जलाई खेतवारी सफा राख्ने। - बीउ उत्पादन गर्ने बालीमा भए रोग देखा पर्ना साथ गन्धक र चून १:२ भागको अनुपातमा मिसाएर मलमलको कपडामा पोको पारेर छर्ने। - Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulfil) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर छर्कने।
२. धूले दूसी/खराने (Powdery mildew)	शुरुमा पातहरूमा फिका रङ्गमा बदलिएको भागहरू देखिन्छन्। त्यस्ता भागहरूमा सेतो धूलो छरेको जस्तो दूसी उमेको देखिई पछिवाट सबै भाग ढाकिन्छन्। त्यस्तो लक्षण जरा बाहेक सबै भागमा लाग्दछ। रोग लागेको कोसा भण्डारणमा छिटो कुहन्छ।	- रोगी बोटहरू बटुलेर जलाउने र खेतवारी सफा सुग्ध राख्ने। - दुई भाग चून र एक भाग गन्धकको धूलो मिसाएर मलमलको कपडामा पोको पारेर राम्ररी छर्ने। अथवा Dinocap 48% EC (क्याराथेन) ०.५-१ मी ली प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर पातहरू राम्ररी भिज्ने गरी छर्कने। अथवा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) ०.५-१ ग्राम अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) २.५ ग्राम अथवा थायोयानेट मिथाइल ७०% डब्लुपी (Control, Hexastop, Kingsin-M) १.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा राखी छर्कने।
३. मोज्याक भाइरस (Mosaic virus)	पात पहेलो, गुजमुज्ज परेको र सानो हुन्छ।	- सम्भव भएसम्म रोग अवरोधक जात लगाउने। - स्वस्थ बीउ प्रयोग गर्ने। - रोगी बोट उखलेर नष्ट गर्ने।
४. एन्थ्राकनोस (Anthracnose)	शुरुमा पातमा खैरा थोप्ला देखिन्छन्, पछि गाढा खैरो बन्छ र बीचमा कालो खाल्डो परेको देखिन्छ। यस्ता थोप्लाको चरित्तर खरानी रङ्गको हल्का खैरो देखिन्छ।	- क्याप्टान ५०% WP (धानुटान) विषादीले बीउ उपचार गर्ने - रोगको लक्षण देखा पर्नासाथ कपर अक्सीक्लोराइड (ब्लाइटक्स- ५०% WP) वा मेन्कोजेव (डाइथेन एम-४५, ७५%WP) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर ७-७ दिनको फरकमा ३ पटक छर्कने। अथवा Chlorothalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) २ ग्राम अथवा Captan 50% WP (Captan, Captra) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर छर्कने।

फलफूलका कीरा तथा रोगहरूको व्यवस्थापन
आँपका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. फड्के कीरा (Hopper)	वयस्क कीरा हल्का हरियोमा खैरो मिसिएको हुन्छ, र उफ्रन्छन् ।	यिनीहरूले गर्दा बिरुवामा कालो दूसी लाग्छ ।	Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Buprofezin 25%SC (Buprolod, Devezin) १-२ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Deltamethrin 2.8% EC (Decis, Dice) ०.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Imidacloprid 17.8 % SL (Admire, Atom, Chemida) १ मी.ली.प्रति चार लीटर पानीमा वा Thiamethoxam 25%WG (Areva, Arrow, Renova) १ मी.ली.प्रति दश लीटर पानीमा पानीमा मिसाई फूल फुल्नु अगाडि र फूल भर्न शुरु हुँदा १-१ पटक छर्ने ।
२. आँप बीज / कोयाको घुन (Stone weevil)	वयस्क घुन मध्यम आकारको, डल्लो र गाढा खैरो रङ्गको हुन्छ । छोडि दिँदा मरेको जस्तै बहाना गर्दछ ।	लाभ्रेहरू आँपको गुदी खाँदै कोयासम्म पस्दछन् र फल खान लायक हुँदैन ।	- बोटबाट भरेका फलहरू र कीरा लागेका फलहरूलाई नष्ट गर्ने - Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा वा Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने ।
३. आँपको साइलिड (Mango psyllid)	वयस्क कीरा सानो खरानी रङ्गको पखेटा भएको हुन्छ ।	यो कीराले कोपिलामा आक्रमण गर्दछ, जसको फलस्वरूप यसमा गाँठाहरू निस्कन्छन् ।	- कीरा लागेका हाँगाहरू काटेर नष्ट गर्ने । - माथि फड्के कीराको जस्तै विषादी प्रयोग गर्न - कीरा कम लाग्ने आँपका जातहरू लगाउने ।

आँपका रोगहरू

रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. कोत्रे (Anthracnose)	पात, कमलो डाँठ, फूलको भुष्पा तथा फलमा कालो दागहरू देखा पर्दछन् र मुन्टाको टुप्पोबाट सुक्दै जान्छ । फलमा रोग शुरुमै लागेमा फल भर्दछन् ।	रोग लागेका भागहरू काटिछाँट गरी नष्ट गर्ने । वर्षा शुरु हुनु अगावै फल फर्कनुअघि ३ देखि ४ पटकसम्म कपर अक्सीक्लोराइड (क्वाइटक्स ५०%) छर्ने ।

कृषि डायरी २०७४

२. सेतो धूले रोग (Powdery mildew)	पात, फूलको कोपिला, फूलको भुष्पो र फलमा फुस्रो सेतो धूलो देखापर्दछ। पछि ती सुकेर काला हुन्छन्।	फूल फर्कनु अघि दुई नाशक डिनोक्पाप ४८% इ.सी. (केराथेन) १/२ ग्राम/लीटर पानीमा वा Carbenazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) ०.५-१ ग्राम/लीटर पानीमा अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) ३ ग्राम प्रति लीटर अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) १-२ मी.ली.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ १ पटक पूर्ण फूल फर्किसकेपछि र दश बाह्र दिनको फरकमा २-३ पटक छर्कने।
--------------------------------------	---	--

स्याउका रोगहरू

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. क्राउन गल (Crown gall)	माटोको सतह नजिक बोटको जरा र डाँठको जोर्नीबाट ऐजेरु जस्तो डल्लो पलाउने गर्दछ। डल्लो केराउको दाना जत्रोदेखि ठूलो आकारमा ६ इन्च जति डायमिटरसम्मका हुन्छन्। डल्लो शुरुमा नरम फुस्रो हुने र पछि पुरानो हुँदा कडा र कालो हुन्छ।	- रोग लागेको थाहा भएको क्षेत्रमा स्याउ लगायत यो रोग लाग्ने कुनै पनि फलफूलको बिरुवा नलगाउने। - रोग देखा परेका बिरुवाहरू नष्ट गर्ने। - बोट बिरुवामा काम गर्दा सकभर घाउ, चोट नलाग्ने गरी काम गर्ने। - रोग नलागेको क्षेत्रमा मात्र नर्सरी तयार गर्ने। - बिरुवा लगाइएको ठाउँमा पानी जम्न नदीने।
२. दाद (Apple scab)	प्रायः फूलको कोपिलाका पातहरू, डाँठ तथा फलमा हल्का खैरा दागहरू बन्दछन् जुन पछि कालो मखमल जस्तो केही उठेका हुन्छन्। रोग लागेका फलहरूका आकार बिग्रेका, चिरा परेका दाना दागहरूले गर्दा नराम्रो हुन्छन्।	- बगैचा सफा राख्ने। - बोटमा पात भर्ने बेलामा यूरियाको घोल बोटमा छर्कने। - Mancozeb 75%WP (Dithane M 45, Indofil M 45, Surya M 45) वा क्याप्टान 50%WP (Captan, Captra) ३ ग्राम प्रति लीटर वा Chlorothalonil 75%WP (Jatayu, Kavach, Protector) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा घोलेर बोटमा फूलका कोपिलाहरूको भुष्पाहरू हरियो बनेका अवस्थामा, फूल फुल्नु अगाडि र फूलको पातहरू भरेपछि फलको चिचिलो अवस्थामम्म १०-११ दिनको फरकमा छर्कने।
३. धूले दूसी/खराने (Powdery mildew)	त्यो रोगमा पात, कमलो डाँठ, फूलका कोपिलाहरू तथा फलमा रोग लाग्दछ। पात सेतो घुमिने हुन्छ। कमलो डाँठ नबढ्ने र फलमा जालो जस्तो हुन्छ।	- रोग लागेका डाँठहरू काँटछाँट गरी हटाउने। - फूलको कोपिला बन्न थालेदेखि टुप्पोका डाँठहरू आउञ्जेलसम्म कार्बेन्डाजिम (वेभिष्टिन ५०% डब्लु.पी.) १-२ ग्राम/लीटर पानीमा हाली वा केराथेन १/२ ग्राम/लीटर पानीमा हाली छर्कने। आँपको धूले दुसी जस्तै गर्ने।

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
४. गुलाबी रोग (Pink disease)	हाँगा बिगाँका डाँठका सतहमा शुरुमा पानीले भिजेको जस्तो दाग बन्दछ । पछि फिका गुलाबी रङ्गका ठूसीका रचनाहरू देखा पर्दछन् ।	- हिउँदमा रोग लागेको भागहरू काँटछाँट गरी हटाउने । काँटछाँट पछि कपर अक्सिक्लोराइड ५०% डब्लू.पी. (क्लाइटक्स) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा हाली छर्कने - बोर्डोपेष्टको लेपले काटिएको सतहमा लेपिदिने ।
५. बोक्रा खुइलिने (Papery bark)	शुरुमा हाँगाहरूमा गोलो दाग देखिन्छ । उक्त दागहरूमा स-साना खटिराहरू बाहिरी बोक्राको भित्रबाट उठेका देखिन्छन् । रोगको प्रकोप बढी भयो भने उक्त दागहरू मिलेर हाँगा वा बोटलाई वरिपरि घेर्दछ । रोग लागेका बोक्राहरू कागज जस्तो भइ च्यातिएर उप्किन्छन् । रोगी हाँगा सुकेर मर्दछ ।	- धेरै रोग लागेर बोट नै सुक्न थालेमा बोटलाई नै नष्ट गर्ने - हाँगामा रोग लागेको देखियो भने तुरुन्त बोर्डोपेष्ट वा अन्य ताँवायुक्त विषादीको पेष्ट बनाइ रोग लागेको भागमा लगाउने । - रोग लागेको हाँगा सुकिसकेको भए काट्ने र काटेको भागमा ताँवायुक्त विषादी लगाउने ।

स्याउका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. भुवादार लाही (Wolly aphids)	यो लाहीको शरीर बैजनी रङ्गको र सेतो कपास जस्तो पदार्थले ढाकिएको हुन्छ ।	यिनीहरू सयकडौं संख्यामा स्याउको हाँगा, मूल स्तम्भ र जरामा बसेर रस चुस्दछन् जसले गर्दा गाँठाहरूको विकास भै मसिना जराहरू निस्कन्छन् ।	- जाडो याममा यो कीरा जरामा आई बस्ने हुनाले यसको निम्ति कार्बोफ्युरान गेडा जाडो याममा फेँदको वरिपरि माटो मुनि पर्ने गरी बोटको उमेर अनुसार १०-३० ग्राम प्रति बोटको हिसाबले राखी सिँचाइ गरिदिने । - कीरा लागेको नर्सरी बोटहरूलाई इमिलाकोलपीट ०.५ एम.एल./लीटर पानीको मिश्रणले उपचार गर्ने । - खनिज तेल एटसो १० मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने - परजीवी कीरा एफिलिनस मालीको चैत वैशाखतिर प्रयोग गर्ने ।

कृषि डायरी २०७४

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२. गवारो (Borer)	वयस्क खपटे कीरा ठूलो र खैरो रङ्गको हुन्छ । यसका सिँगहरू लामा, पखेटा सेतोमा मसिना थोप्लाहरू मिसिएको हुन्छ । लार्भा घिउ रङ्गको, टाउको ठूलो र खुट्टा नभएको हुन्छ ।	लार्भाहरू कलिलो हाँगा छेडेर काठ खान थाल्दछ जसले गर्दा हाँगा सुकेर मर्दछन् । कीरा पसेको प्वालमा काठको धूलो देखिन्छ ।	- जाडो याममा सुकेका हाँगाहरू र कीरा लागेका हाँगाहरूलाई काँटछाँट गरी जलाई दिने । - कीरा लागेको हाँगामा ठूलो पत्ता लगाई डाइक्लोरभस ७५% ई.सी. (नुभान) १ मी.ली प्रति लीटर पानीको भोलमा वा Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने वा मट्टिलेमा कपास चोपलेर प्वाल टाली दिने ।
३. घनटाउके गवारो (Flat headed borer)	वयस्क खपटे कीरा कालो रङ्गको र थैजो आकारको हुन्छ ।	बोक्रा भित्रपट्टि बसी डाँठमा सानो प्वाल पारी सुरुङ्ग जस्तै खनेर टाउको पसाई बोटलाई नोक्सान गर्दछ ।	- बोटमा बोर्डोलेप लगाउँदा क्लोरोपाइरीफस (डर्सवान २०% ई.सी.) १-१९ भाग लेपमा मिसाई लगाई दिने । - बैशाखतिर Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मिलि अथवा डेसिस आधा मी.ली प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने ।
४. गवारो (Short hole borer)	वयस्क खपटे कीरा सानो, कालो रङ्गको र मुख तलतिर फर्केको हुन्छ ।	यसले हाँगा भित्र सानो प्वाल बनाई बोटलाई नोक्सान गर्दछ ।	- बोटमा बोर्डोलेप लगाउँदा क्लोरोपाइरीफस (डर्सवान २० ई.सी.) १-१९ भाग लेपमा मिसाई लगाई दिने । - बैशाखतिर Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मिलि अथवा डेसिस आधा मी.ली प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने ।

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
५. कत्लेकीरा (Sanjose scale)	यो कीरा सानो, एकै ठाउँमा बसिरहने र कत्लाले ढाकिएको हुन्छ ।	यो कीराले रुखको मूल स्तम्भ र हाँगाबाट रस चुस्दछ जसले गर्दा बोट फष्टाउन सक्दैन । साथै फलको पनि रस चुसेर खान्छ ।	- कीरा लागेका बोट बिरुवाहरू एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा नलैजाने । - Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ दुई दुई महिनामा एक पटक छर्ने
६. पाल बनाउने लाभ्रे (Tent caterpillar)	लाभ्रेको शरीरमा भूस हुन्छ र कालो खैरो रङ्गको हुन्छ	हाँगा फाटिएको ठाउँका पात हरूमा जालोको पाल बनाई बस्दछन् ।	Malathion 50% EC (मालाथियन रिमेडी, Cythion, Suryathion) १.५ मिलि प्रति लिटर पानीमा भोल बनाई छर्ने ।
७. रातो सुलसुले (Red Spider Mite)	साना धेरै खुट्टा भएको रातो माउ सुलसुले एक ठाउँमा बस्दैन र हिँडि रहन्छ भने बच्चा भने हांगा वा रुखका कुना काप्चा पातको फेद आदीमा थुपेर बसी रहन्छ । हातले त्यसलाई मिच्यो भने रगत जस्तै रातो हातमा लाग्छ ।	बोटको कलिला भागहरूमा (हांगा, पात) आदी स्थानको रस चुसी नोक्सान पु-चाउछ । सुलसुले धेरै लागेका पातहरू प्याजी रङ्गमा परिणत हुन्छ र समय अगावै झर्न थाल्दछन् ।	Dicofol 18.5% EC (Colonel) ३ मि लि प्रति लिटर पानीमा वा Propargite 57% EC (Kingmite, Omite) ३ मि लि प्रति लिटर पानीमा वा रोगर १ एम एल प्रति लिटर पानीमा मिसाइ नयाँ पालुवा आउन साथ १५ दिनको फरकमा ३ पटक छर्ने ।

भुईँकटहरका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. कत्ले कीरा (Scale insect)	यो सानो कत्लाले ढाकिएको कीरा हो ।	डाँठ र पातमा बसेर रस चुस्दछन् । पातमा कालो दूसी जमेको देखिन्छ ।	माथि उल्लेखित कत्ले कीरालाई जस्तै नियन्त्रण विधि अपनाउने ।
२. मिलिवग (Mealy bug)	यो नरम, चेट्टो शरीर भएको कीरा हो ।	कत्ले कीराले जस्तै लक्षण देखाउँछ ।	माथि उल्लेखित जस्तै विधि अपनाउने ।

कृषि डायरी २०७४

केराबालीका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. केराको थाम घुन (Stem weevil)	वयस्क खपटे कालो वा रातो रङ्गको हुन्छ। यसको सुँड निकै लामो हुन्छ। यसका लागि सेतो शरीर र रातो टाउको भएको हुन्छ।	लाभ्रे थाम भित्रभित्रै खोतलेर खाने हुनाले थामभित्र छिया छिया हुन्छ। बिरुवा पहेँलिन थाल्छ। साधारण हुरी वतासले पनि बोट ढल्ने हुन्छ।	● रोगाएका बोटहरूलाई जरैदेखि उखेलेर मसिना टुक्रा गरी नष्ट गर्नुपर्छ। ● एउटा गाँजमा ३ वटा सम्म मात्र बोट राख्ने। ● लत्रेका वा लत्रन लागेका पातहरू केराको थामको संगमबाटै काट्ने गर्नुपर्छ। ● एउटा लामो चक्कुले कीरा लागेको थामलाई खोतलेर लाभ्राहरूलाई नष्ट गर्ने। ● काम नलाग्ने केराका बोटहरू काटेर टुक्रा टुक्रा पारी केरा बगैँचामा यताउती राखिदिनाले त्यसमा वयस्क घुनहरू जम्मा हुन्छन् र तिनलाई संकलन गरी नष्ट गर्न सकिन्छ।
२. केरा गानुको घुन (Rhizome weevil)	वयस्क खपटे चम्किलो कालो हुन्छ।	यो घुनका लागि केराको गानो खाईदिनाले जराहरू कमजोर हुने गर्दछन्। बोट सजिलै ढल्ने गर्दछ। केरा पसाउन सक्दैन र यदि पसाई हाले पनि फल पुष्ट हुँदैनन्।	● घुनले आक्रमण गरेको गानु र थामलाई टुक्रा टुक्रा पारी नष्ट गर्नुपर्छ। ● घुन लागेको गाँजको बिरुवा अन्यत्र रोप्नु हुँदैन। ● केराको बोटमा लत्रेका पातहरू हटाई गाँजलाई सफा सुग्घर राख्नुपर्छ। ● घुन लाग्ने बारीमा नयाँ केराको बोट रोप्नुअघि सम्पूर्ण पुराना बोटहरूलाई जरैदेखि उखेलेर हटाउनु पर्छ। ● केराको प्रत्येक गाँजमा क्लोरपाइरिफस (डर्सवान १० धूलो) ३० ग्रामका दरले बोटको वरिपरि छरेर माटोमा मिलाई दिँदा घुनको नियन्त्रण हुन्छ।

केरा बालीका रोगहरू

कीरा	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. ओइलाउने रोग (Wilt)	शुरुमा पुराना पातको किनाराबाट पहेलिन शुरु भइ मुख्य नशातिर बढ्छ । रोगी पातको भेटनो फुटी तलतिर भुण्डिन्छन् र पात ओइलाउँछ । जमिन छेउका डाँठ ढाक्ने पातहरू लम्बाई पट्टिबाट फाँटिन्छन् ।	- रोगी केरालाई उखलेर जलाउने - रोगी बोटको पातहरू जलाउने र भांगमा चून वा बोर्डक्स मिक्स्चर छर्ने । - एकै ठाउँमा केरालाई सकभर ३ वर्ष भन्दा बढी नलगाउने ।
२. बन्धी टप (Bunchy top)	रोगी पातहरूको आकार साना, पहेला र किनारा माथितिर बटारिएका हुन्छन् । रोगी पातमा मसिना हरिया थोप्ला र धब्बा पनि देखिन्छन् ।	- रोगी बिरुवा जम्मा गरेर जलाई दिने । - यो लाही कीराबाट सन्ने रोग भएको Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मिलि प्रतिलीटर पानीमा मिसाएर छर्ने । - बीउको लागि प्रयोग हुने गानाहरू स्वस्थ क्षेत्रको बोटबाट मात्र लिने ।
३. कोत्रे (Anthracnose)	रोगी फलहरू पहेलिन्छ र बोकामा साना र खैरा थोप्ला देखापर्दछ । यि थोप्लाहरू जोडिएर केहि धस्को जस्तो हुन्छन धेरै आक्रमण भएमा फल कालो भई चाउरिन वा सुक्न सक्छ ।	- फल र बिरुवालाई चोट पटक लाग्न बाट जोगाउने । - कपर अक्सिक्लोराइड ३ ग्राम प्रति लीटर पानीको दरले कोसामा छर्ने ।
४. गानो कुहिन (Rhizome rot)	गानामा शुरुमा पानीले भिजेको जस्तो खैरा धब्बाहरू देखापर्दछ । पछि ती धब्बाहरूबाट नै कुहिन शुरु हुन्छ ।	- स्वस्थ ठाउँबाट गानो ल्याई रोप्ने । - रोगी बोट जलाएर नष्ट गर्ने । - गानालाई स्ट्रेप्टोमाइसिनमा केही समय डुबाएर रोप्ने ।

अमिला जातका फलफूलका कीराहरू

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. हरियो ठूलो पुतली (Lemon butterfly)	वयस्क पुतली ठूलो र रङ्गीविरङ्गी हुन्छ, पछाडिको पखेटाको तल पुच्छर जस्तो सानो भाग निस्केको हुन्छ । लार्वा सानो हुँदा खैरो रङ्गको हुन्छ र पूर्ण विकसित लार्वा हरियो रङ्गको हुन्छ ।	लाभ्रले बिरुवाको पात खाई बिरुवालाई नाङ्गो पारी दिन्छ । बसन्त र शरद ऋतुमा यिनको आक्रमण बढी हुन्छ	डेल्टामेथ्रिन २८% ई.सी. (डेसिस) विषादी २ एम.एल. प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने

कृषि डायरी २०७४

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
२. पातको भिँगा (Leaf miner)	वयस्क पुतली सानो सेतो रङ्गको हुन्छ। लाभ्रे हल्का हरियो रङ्गको हुन्छ।	लाभ्रेहरू आफूले बनाएको पातको सुरुङ्गभित्र पसी हरियो भाग खाँदै जान्छन्। यस्तो पातहरू सेतो र खुम्चिएको देखिन्छ र भित्र पट्टि सुरुङ्ग जस्तो धर्सा देखिन्छ।	- पाल्वा आउनासाथ डेल्टामेथ्रिन २८% ई.सी. (डेसिस) विषादी २ मि.लि. प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने वा रोगर ०.०३ प्रतिशत छर्ने। - खनिज तेल एटसो १० मिलि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने
३. कत्ले कीरा (Scale insect)	यो धेरै सानो, एकै ठाउँमा बसीरहने कुनै लाम्बिलो र बोक्रासँग मिल्दो जुल्दो रङ्गको हुन्छ।	यिनीहरू धेरै संख्यामा बसेर बिरुवाबाट रस चुस्दछन् जसले गर्दा बिरुवाहरू रोगाएर जान्छन्।	- कीरा लागेका बोटहरू नसाने। - फाल्गुण र चैत्र महिनामा एक एक पटक रोगर ३०% ई.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने। - मट्टितेल र साबुनको भोल बनाई छर्ने, मेसिनको तेल कपडामा भिजाई पुच्छने - एटसो १० मिलि प्रति लि मिसाइ छर्ने
४. लाही कीरा (Aphid)	यो लाही सानो र अलि कालो रङ्गको हुन्छ।	यी कीराले बिरुवाबाट रस चुस्दछन् र यसले आक्रमण गरेका बिरुवाका पातहरूमा कालो ढूसी देखिन्छ।	फुल फुल्लु अगाडि रोगर ३०% ई.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने
५. सिट्रस सिल्ला (Psylla)	वयस्क कीरा सानो नरम र खैरो हुन्छ। पखेटा पारदर्शक र तिनमा सेतो थोप्ला हुन्छन्। बच्चाहरू मसिना र पहेलो रङ्गका हुन्छन्।	बिरुवाको कलिलो भागमा बसी रस चुस्दछन् र पातहरूमा ढूसी फैलिएको देखिन्छ।	माथि उल्लेखित लाही कीरालाई जस्तै विधि अपनाउने।

कीरा	पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
६. फल कुहाउने औसा (Fruit fly)	वयस्क कीरा करिव घरको भिँगा जस्तै हुन्छ। पखेटा बाहिर पट्टि तन्केका हुन्छन्। औसाहरू सेतो रङ्गका र टाउको तिखारिएका हुन्छन्।	औसाहरूले फलको भित्रभित्रै बसेर खान्छन् जसले गर्दा फलहरू कुहिएर भुईँमा भर्दछन्।	● फलफूलको बोटमा पालुवा लागेको बेलामा र चिचिला लागिसकेपछि मालाथियन ५०% ई.सी. १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्ने। ● बिरुवामा कुनै गुलियो पदार्थमा मालाथियन विषादी मिसाई यसको लेप बनाई ठाउँ-ठाउँमा लगाई दिनाले वयस्क कीराहरू आकर्षित भई खान आई मर्दछन्। सो कार्य पालुवा लाग्ने बेलादेखि लिएर फल टिप्ने बेलासम्म गरेमा बढी प्रभावकारी देखिन्छ। ● कीरा लागेर भरेका फलहरू जम्मा गरी नष्ट गरिदिने। ● मिथायल युजिनल र मालाथियन ५०% ई.सी. को फेरोमेन टुचाप राखी भाले भिँगा मार्ने।
७. मिलिवग (Mealy bug)	सेता, कपास जस्तै जीउभरी काँडे काँडा देखिएको नरम कीरा हो।	पात र डाँठको रस चुस्दछ।	● इमिडाकोलपीट ०.२ मी.ली. प्रति लीटर पानीमा भोल बनाई छर्ने

अमिलो जातका फलफूलमा फल टिपीसकेपछि विशेष गरी वसन्त याम शुरु पूर्व या जाडो याममा खनजोत मलजल रोगकीरा लागेका हाँगा या पात हल्का काँटछाँट गर्न कुहेका भरेका फलफूल जलाउने वा गाड्ने तत् पश्चात् आवश्यकता हेरी छिटो नाशवान (सुरक्षित/वातावरणमा कम हानिकारक विषादी प्रयोग गर्ने) त्यसपछि फल लागि सकेपछि बोट बिरुवाको निरीक्षण र आवश्यकता हेरी रोगकीरा व्यवस्थापन गर्ने प्रक्रिया अपनाउनु पर्दछ।

कृषि डायरी २०७४

अमिलो जातका फलफूलका मुख्य रोगहरू

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. क्याङ्कर (Canker)	पात, डाँठ र फलमा सुरुमा बाटुलो पछि वेआकारका केही उठेको काठ जस्तो र पहेलो घेरा भएका हाँगाहरू देखा पर्दछन् ।	- बगैँचा सफा राख्ने । - हिउँदमा बोटका मेरेका हाँगा विगाहरू काँटछाँट गरी हटाउने । कपर अक्सिकलोराइड (ब्लाइटक्स ५० डब्लु.पी.) ३ ग्राम प्रति लीटर भोल काँटछाँट पछि छर्कने र फेद वरिपरी सफा पारी १ देखि १.५ हात सम्म बोर्दो पेष्टले लिपी दिने । - वर्षा सुरु हुनु अगावै नयाँ पालुवा आउन लागेको बेलामा एक पटक र वर्षा याममा २-३ पटक १ प्रतिशतको बोर्दोमिश्रण स्प्रे गर्ने ।
२. कालो ध्वाँसे (Shooty mould)	पात, डाँठ र फलमा कालो ध्वाँसो जस्तो तहले ढाक्दछ ।	- बोटहरू सफा राख्ने । - कीराको प्रकोपले यो रोग लाग्ने हुँदा शुरुमा ती कीरा नियन्त्रण गर्ने । - अन्य रोग नियन्त्रणको लागि प्रयोग गरिएको दूसीनाशकले यसलाई पनि नियन्त्रण गर्दछ ।
३. कोत्रे (Anthracnose)	स-साना काला दागहरू डाँठ र पातमा देखा पर्दछन् ।	- रोगी हाँगाविगा काटेर नष्ट गर्ने । - वर्षा याममा रोग बढ्ने हुँदा २-३ पटक १ दिनको फरकमा र हिउँदमा काँटछाँट पछि १ प्रतिशतको बोर्दोमिश्रण वा कपर अक्सिकलोराइड (ब्लाइटक्स ५०% डब्लु.पी.) ३ ग्राम प्रति लीटरको भोल छर्कने ।
४. जरा कृहिने (Root rot)	पातहरू पहेलो भई मर्दै जान्छ र टुप्पाबाट बोट सुक्दै जान्छ ।	- निकासको राम्रो प्रबन्ध मिलाउने । - तीनपाते (जंगली सुन्तला) मा कलमी गरेको विरुवा लगाउने । - खनजोत गर्दा जरामा चोट नपुऱ्याउने । - माघ महिना तिर रोगी बोटको जरानिरको माटो हटाई कृहिएको जरा हटाउने र करीब १-२ हप्ता जरालाई खुल्ला छाडी सम्भव भए खरानी र राम्रो पाकेको मल माटोमा मिसाई जरा पुर्ने । रोगी बोटको फेद वरिपरि राम्ररी भिज्ने गरी बोर्दो मिश्रण (१ प्रतिशत) वा म्यान्कोजेब (इन्डोफिल एम-४५, ७५% डब्लु.पी.) वा कपर अक्सिकलोराइड (ब्लाइटक्स-५०% डब्लु.पी.) या कार्बेन्डाजिम (डेरोसाल) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई ड्रेन्च गर्ने साथै कार्बेन्डाजिम (डेरोसाल ५०% डब्लु.पी.) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई पुरा बोट भिज्ने गरी छर्ने र १ दिनपछि फेरी एक पटक कार्बेन्डाजिम (डेरोसाल ५०% डब्लु.पी.) छर्ने । - वर्षात शुरु हुन थालेपछि माथि उल्लेख गरे वमोजिमको विषादी ड्रेन्च गर्ने र विरुवामा पनि छर्ने ।

रोग	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
५. फेद कुहिने (Stalk rot)	फेद वरिपरि बोक्रा चर्किने कहिले सुख्खा हुने भर्ने र भित्री डाँठ देखा पर्ने गर्दछ । समयमै सावधानी लिईएन भने पात पहेँलो भएर हाँगा सुक्दै जाने गर्दछ ।	● रोग सहन सक्ने जात लगाउने । ● तिनपाते (जंगली सुन्तला) मा कलमी गरेको विरुवा लगाउने । ● सडेको भाग हटाई बोर्डो लेप लगाउने । ● तिनपातेको सहायक जरा दिने । ● हिउँदको समयमा १ प्रतिशतको युरिया + ४:४:५० को बोर्डो मिश्रण बोटमा स्प्रे गर्ने ● फेदमा कृषि चून छर्ने र खरानी थुपर्ने ।
६. गुलाबी रोग (Pink disease)	आर्दता बढी भएपछि बोक्रा चर्कने, फुटने र काठ माथि खटिरा निस्कने र सिंदूर रङ्गको धूलो देखिने, विरुवा मर्दै जाने ।	● रोग लागेको भागलाई काटेर जलाउने । ● रोग लागेको भाग खुर्किएर चौवाटियापेष्ट वा बोर्डो लेप लगाउने । ● कार्वेन्डाजिम (डेरोसाल ५०% डब्लु.पी.), म्यान्कोजेव (इन्डोफिल एम-४५- ७५% डब्लु.पी.) र बोर्डो मिश्रण पालेपालो छर्ने ।
७. ग्रीनीङ्ग (Citrus greening)	● सुन्तला जात फलफूल (जुनार) का पातहरू पूरै पहेँलो हुने वा पहेँलो पातमा हरियो नशाहरू हुनुको साथै हरिया दागहरू पनि देखिन्छन् ● छिप्पिएको पातहरूको बीचको मुख्य नशा असामान्य रुपमा प्रष्ट देखिन्छ । यो अवस्था बिस्तारै बिस्तारै पातका अरु नशाहरूमा सदैँ जान्छ र पात पहेँलिई टुप्पाहरू सुकी अन्तमा विरुवा नै मर्छ । ● धेरै फूल फुल्नुको साथै बेमौसममा पनि फुल फुल सक्छ, दाना सानो हुँदै जाने, दाना एकतर्फी मात्र बढ्ने, असामान्य रुपमा फल भर्ने र कम फल्ने हुन्छ । ● छिप्पिएका फलहरूमा सूर्यतर्प भएको भाग मात्र पहेलो रङ्गको हुन्छ अर्कोपट्टि हरियो नै रहन्छ ● उपरोक्त लक्षणहरू बोटको कुनै एक भाग वा एउटा हाँगामा पनि हुन सक्छ ।	● तराई/भित्री मधेश र रोगग्रस्त क्षेत्रबाट ल्याई रोपेका विरुवाहरूमा यस्ता लक्षणहरू देखापर्नासाथ बोटहरू काटी जलाइ दिने । ● समुन्द्र सतह देखि १३०० मीटरभन्दा कम उचाई भएको ठाउँमा विरुवा उत्पादन गर्नु हुँदैन साथै त्यहाँबाट विरुवा ल्याउनु हुँदैन । ● यो रोग सिट्रस सिल्ला कीराले सार्ने भएको हुँदा तालिका बनाई रोगर ३०% इ.सी.) १ एम.एल.प्रति लीटर पानीको दरले प्रयोग गर्नुपर्छ ।

कृषि डायरी २०७४

अन्य बालीका रोगहरू र तिनको व्यवस्थापन

बाली तथा रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
अम्बा ओइलाउने रोग (wilt)	रोगी बिरुवाका टुप्पातिरका पातहरू पहेलिन्छन्, ओइलाउछन् । ती पातहरू सुकेर भर्दछन् । डाठमा बरिपरी खैरो रंगले धेरिएर बोट मर्न थाल्दछ ।	● रोप्ने र गोड्ने बेलामा जरामा चोट पटक नलगाउने । ● बोटको बरिपरी चुन छरी सिचाइ गर्ने । ● बेनां रोप्नु भन्दा दुई हप्ता अगाडि फर्माँलिनले माटो उपचार गर्ने
सुपारी मुना कुहिने रोग	बोटको टुप्पाको पातमा पहेलो घेरा भएको खरानी रङ्गको थोप्ला बन्दछ । रोगी पातको नशाहरू कालो भएर जान्छन् ।	● रोगी बिरुवा देखिएमा हटाउने । ● स्ट्रेप्टोमाइसिन ०.०५ प्रतिशतको भोल बनाएर छर्कने ।
कोले रोग वा महाली रोग (koleroga)	रोगी दानाको बाहिरी सतहमा पानीले भिजेको जस्तो देखापर्छ र सेता दुसीले छोप्छ र छिप्पिनु अगाडि नै फलको भेट्ना हुँदै पछि पुरै बोट सडेर मर्दछ ।	● सडेका मुना र मरेका भागहरू खुर्केर हटाउने । ● कपर अक्सिक्लोराइड ५० % डब्लु.पी. (ब्लाइटक्स) ३ ग्राम/ लीटर पानीका दरले १ देखि १.५ महिनाको फरकमा छर्कने । ● बिरुवाको बरिपरी पानी जम्न नदीने ।
अदुवा गानो कुहिने (Rhizome rot)	बोटको माथिल्लो पातको टुप्पो पहिलिदै पातको किनार हुँदै रोग तलतिर बढ्दै जान्छ । पछि तल पातसँग जोडिएको ठाउँमा पानीले भिजेको जस्तो भएर गिलो हुन्छ, बिरुवा तान्दा सजिलै पातसँग छुट्टिएर आउँछ ।	● रोगी गाना वा पाना बीउको लागि प्रयोग नगर्ने । ● माटोमा उचित निकासको व्यवस्था मिलाउने । ● घुम्ती बाली चक्र अपनाउने । ● कार्बान्डाजिम ५० % डब्लु.पी. (बेभिष्टिन/डेरोसाल) ले बीउ उपचार गर्ने ।
पातको थोप्ले (Leaf spot)	पातमा साना, गोला अण्डाकार देखि हल्का पहेला थोप्ला देखापर्दछ र पछि सुकेर प्याल पर्न सक्दछ । पात दोब्रिन्छ, लत्रिन्छ र बोट होचो हुन्छ ।	● रोगी पात जम्मा पारी जलाईदिने । ● कपर अक्सिक्लोराइड ५०% डब्लु.पी. (ब्लाइटक्स) ३ ग्राम/लीटर पानीका दरले रोग देखा परे पछि छर्कने ।

बाली तथा रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
बदाम बेर्ना कुहिने (Seedling blight)	ओसिलो ठाउँमा भण्डार गरेका बीउहरू रोप्दा बोटको फेद कुहिनछ र मर्दछ ।	सर्ला र स्वस्थ्य दाना छानेर सुख्खा ठाउँमा भण्डार गर्ने क्वाप्टान ५०% डब्लु.पी. विषादीले २ ग्राम प्रति के.जी. बीउका दरले बीउ उपचार गर्ने ।
टीका रोग (Tikka)	पातमा दुई किसिमको, पहेलो रङ्गको थोप्ला र मसिना, गोलाकार गाढा खैरो वा कालो रङ्गका थोप्लाहरू देखा पर्दछन् ।	- रोगी ठुटा जम्मा गरी जलाई दिने - घुम्ती बाली अपनाउने - क्वाप्टान ५०% डब्लु.पी. विषादी २ ग्राम प्रति के.जी. का दरले बीउ उपचार गर्ने । - पातमा थोप्ला देखापर्न थाले पछि कार्बेन्डाजिम ५०% डब्लु.पी (बेभिष्टिन) १ ग्राम प्रति लीटर वा Chlorthalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई १५-२० दिनको अन्तरमा छर्कने । वा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) ३ ग्राम प्रति लीटर अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) ३ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
ठिगुरे (Rossete)	बिरुवा असामान्य रुपमा ठिगुरिन गई बोट ज्यादै होचो र सानो हुन्छ । बिरुवाका पातका नशाहरू फक्रन् र पातहरू उल्टो दोब्रिएर जान्छन् । बोटमा कोसा लाग्दैन ।	- रोगी बोट उखेली जलाउने । - घुम्ती बाली लगाउने । - Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।

कृषि डायरी २०७४

बाली तथा रोगका नाम	लक्षण	व्यवस्थापन विधि
सिंदुरे (Leaf rust)	पातको तल्लो सतहमा सूतला रङ्गको पहेला दानादार थोप्ला र माथिल्लो तहमा खैरो थोप्ला देखिन्छन् ।	Chlorthalonil 75% WP (Diffence, Kaavach, Protector) २ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाई १५-२० दिनको अन्तरमा छर्कने वा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) ३ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।

अलैंची

१. फुर्के (Foorke)	रोगी बिरुवाको फेदमा धेरै स साना काण्डहरू निस्कन्छन् र बोटमा फूल फुल्दैनन् । बोट होचो हुन्छ ।	- बिरुवा बीउबाट उत्पादन गर्ने - रोगी बिरुवा जम्मा गरी जलाउने । - रोगका बिषाणु सार्ने कीरा मार्न Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
२. छिर्के (Chhirke)	शुरुमा पातका मुख्य नशामा पहेला धब्बाहरू देखापरी पातमा फैलिन्छन् पछि पहेला थोप्लाहरू खैरो रङ्ग भई पात सुकेर जान्छ र बोट होचो भई वृद्धि रोकिन्छ ।	- बीउबाट उत्पादित बेर्ना लगाउने । - रोगी बिरुवा जम्मा गरी जलाउने । - मालाथिन ५०% ई.सी. १ मि.लि. वा Dimethoate 30% EC (Rogor, Anugor, Rogohit) १ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाई छर्कने ।
३. जरा तथा गानो कुहिने (Rhizome rot)	बोटको गानो पानीले भिजेको जस्तो गिलो हुन्छ र कालो भएर कुहिन थाल्दछ । बोटको पातहरू टुप्पोबाट पहेँलिदै सुकेर जान्छन् ।	- स्वस्थ गाना वा बीउबाट बेर्ना बनाई रोप्ने । - बोटको गोडमेल गर्दा गानोमा चोटपटक नलान्ने गरी गर्ने । - ट्राइकोडर्माको प्रयोग गर्ने ।

गुलाब

पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. धूले ढुसी/ खराने	गुलाबका पात, मुनाहरूमा खरानीको धूलो झरेको जस्तै गरी रोग देखा पर्दछ र मुना/पातहरू घुमिने हुन्छन्	यो रोगको लक्षण शुरु भएको थाहा पाउने दिनोक्ताप ४८% इ.सी. (केराथेन) ०.५ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाइ वा Carbendazim 50% WP (Bavistin, Dhanustin, Derosal) ०.५-१ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाइ अथवा Sulphur 80% WP (Sulfex, Sulphur, Sulphil) ३ ग्राम प्रति लीटर पानीमा अथवा Hexaconazole 5%EC (Avon, Comfort, Hexahit) ३ मी.ली प्रति लीटर पानीमा मिसाइ छर्कने ।
२. कालो थोप्ले (Black leaf spot)	पातको सतहमा पहेलो घेरा भएका बीचमा कालो रङ्गका बाटुलो आकारका थोप्लाहरू देखापर्दछन् ।	रोग शुरु हुन लागेको थाहा पाउने बित्तिकै म्यान्कोजेब डाईथेन एम ४५ (७५ डब्ल्यू.पी.), ६ ग्राम प्रति लीटर पानीमा मिसाएर । प्रत्येक वर्ष बोट काँटछाँट गर्ने र मरेका भागहरू हटाउनाले रोगको स्रोत न्यून हुन्छ ।

लिचीको पात गुजुमुज्ज पार्ने सुलसुले

पहिचान	क्षतिको लक्षण	व्यवस्थापन विधि
१. यो कीरा एकदमै सानो र सेतो रङ्गको हुन्छ	पातको तल्लो सतहमा बसी रस चुस्दछ, पातहरू गुजुमुज्ज भै खैरो रङ्गमा बदलिन्छ ।	Dicofol 18.5 EC(Colonel) वा Propargite 57% EC (Kingmite, Omite) ३ एम एल प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्ने ।

१८.२ नेपालमा प्रतिबन्धित विषादीहरू:

क्र.सं.	विषादीको नाम	प्रतिबन्धित वर्ष
१	क्लोरोडेन	सन् २००१
२	डी.डी.टी.	सन् २००१
३	डाइएलिड्रिन	सन् २००१
४	इन्ड्रिन	सन् २००१
५	अल्लिड्रिन	सन् २००१
६	हेप्टाक्लोर	सन् २००१
७	माईरेक्स	सन् २००१
८	टोक्साफेन	सन् २००१
९	बी.एच.सी.	सन् २००१
१०	लिन्डेन	सन् २००१
११	फस्फामिडन	सन् २००१
१२	अर्गानो मर्करी कम्पाउण्ड	सन् २००१
१३	मिथाइल पाराथियन	सन् २००७
१४	मोनोक्रोटोफस	सन् २००७
१५	इण्डोसल्फान	सन् २०१४
१६	फोरेट	विषादी समितिबाट निर्णय भएकै । राजपत्रमा प्रकाशित हुन बाकी ।

विषादी आयातकर्ता बिक्रेता र विषादी संश्लेषणकर्ताहरूमा विशेष अनुरोध

“विषादी आयात, निर्यात, उत्पादन र बिक्री वितरणमा संलग्न हुनुहुने जो कोहिले पनि जिवनाशक विषादी ऐन र नियमावली बमोजिम ईजाजत पत्र लिएर मात्र विषादीको कारोवार गर्नुपर्नेछ, सो विपरित गरेमा नियमानुसार कारवाही हुन्छ ।”

“जीवनाशक विषादीको दुरुपयोग नगरौं, पंजिकरण नगरिएका र प्रतिबन्धित विषादीहरूको प्रयोग गरी मानिस, पशुपक्षी र अन्य लाभदायक जीवजन्तुको स्वास्थ्य र पर्यावरणमा हुने नकारात्मक असरबाट जोगाऔं । ”

कृषक वर्गमा विशेष अनुरोध

- ❖ विषादी विष हो, औषधी होईन भन्ने कुरा सदैब मनन् गर्नुहोस् ।
- ❖ अनावश्यक रूपमा विषादीको प्रयोग नगर्नुहोस्/नगराउनुहोस् ।
- ❖ विषादी खरिद गर्नुपूर्व प्राविधिकको अनिवार्य सल्लाह लिनुहोस् ।
- ❖ तालिम प्राप्त र ईजाजत पत्र प्राप्त विषादी खुद्रा बिक्रेताहरूबाट मात्र विषादी खरिद गर्नुहोस् ।
- ❖ विषादी खरिद गर्दा पंजिकृत, सुरक्षित र प्रभावकारी विषादी छान्नुहोस् ।
- ❖ पंजिकरण नभएका र प्रतिबन्धित विषादी बारे जानकारी राख्नुहोस् र त्यस्ता विषादी खरिद नगर्नुहोस् ।

- ❖ विषादीको सुरक्षित तरिकाले भण्डारण गर्नुहोस र बाल बच्चाहरूको पहुँच देखि टाढा राख्नुहोस् ।।
- ❖ सहि विषादी, सहि मात्रामा, सहि समयमा र सहि तरिकाले प्रयोग गर्नुहोस् ।
- ❖ विषादी चलाउँदा सुरक्षात्मक पहिरनको अनिवार्य प्रयोग गर्नुहोस् ।
- ❖ विषादी प्रयोग गरिसकेपछि पर्खनुपर्ने समय व्यतित नभएसम्म बाली टिपेर खाने र बेच्ने नगर्नुहोस् ।
- ❖ भण्डारणमा लाग्ने रोग कीरा नियन्त्रणका लागि सकभर स्थानीय प्रविधि अवलम्बन गर्नुहोस् । रासायनिक विषादी प्रयोग गर्नुपरेमा सुरक्षित विषादी सावधानीपूर्वक गर्नुहोस् र उपभोगपूर्व प्रतिक्षा अवधिको अनिवार्य ख्याल गर्नुहोस् ।
- ❖ विषादीका खाली भाँडाहरू (डिब्बा, प्याकेट) सुरक्षित तरिकाले नष्ट गर्नुहोस्, जथाभावी नफालौ ।
- ❖ विषादी बिक्रेताले पंजीकरण नगरिएका विषादी बिक्री नगर्नुहोस् ।

विस्तृत जानकारीको लागि नजिकको कृषि सेवा केन्द्र वा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय वा विषादी पंजीकरण तथा व्यवस्थापन शाखामा सम्पर्क राखौ ।

१८.३ पञ्जिकृत विषादीहरूको सामान्य नाम तथा विषादी बालीमा प्रयोग गरिसकेपछि बाली टिप्न वा कटानी गर्नका लागि पर्खनु पर्ने प्रतिक्षा अवधि

क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)	क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)
१. किटनाशक					
१	एवोमेक्टिन	१४	२५	इमामेक्टिन बेन्जोएट	१०
२	एसिफेट	१५	२६	इथियन	१४
३	एसिटामिप्रिड	१५	२७	फेनभेलारेट	७
४	अल्फसाइपरमेथ्रिन	१४	२८	फेनपाइरोक्सिमेट	३-७
५	अल्फामेथ्रिन	७	२९	फिप्रोनिल	३२
६	एल्मुनियम फोस्फाइड (सञ्चित अनाजमा प्रयोज गरिने)		३०	फ्लुबेन्डियामाइड	३०
७	बेटासाइफ्लुन	४	३१	इमिडाक्लोरिप्रिड	४०
८	बाइफेन्थ्रिन	६	३२	इण्डोअक्जाकाव	१४
९	बुप्रोफेजिन	५	३३	इटेफेनप्रोक्स	१५
१०	कार्बारिल (तरकारीको लागि)	२२-४०	३४	ल्याम्डासाइहालोथ्रिन	१४
११	कार्बोफ्युरान	१४	३५	लुफेनुरोन	१४

कृषि डायरी २०७४

क्र. स.	सामान्य नाम	पखनुपने समय (दिन)	क्र. स.	सामान्य नाम	पखनुपने समय (दिन)
१२	कार्बोसल्फान	३०-६०	३६	मालाथियन	१४
१३	कार्टाप हाइगोक्लोराइड	२१	३७	निटेनपाइराम	१६
१४	क्लोरफ्लुजुरान	७	३८	नोभालुरोन	५
१५	क्लोरानट्राअलिपोर	७	३९	फेनथोयट	५
१६	क्लोरापाइरिफोस	२८-३५	४०	प्रोफेनफोस	१४
१७	साइफ्लुथ्रिन	७	४१	प्रोपोक्जर	३०
१८	साइपरमेथ्रिन	७	४२	क्वनालफस	४०
१९	साइरोमेजिन	७	४३	स्पाइरोमेसिफेन	७
२०	डल्टामेथ्रिन	७	४४	टेमेफस	३०
२१	डाइक्लोरेभस	३-५	४५	थायोमेथोक्साज	१४-२१
२२	डाईफ्लुवेन्जुरोन	७	४६	थायोडिकार्ब	७
२३	डाइमेथोएरट	१५	४७	ट्राइजोफस	१४
२४	डाइनोटफुरन	३८			
२.	सुलसुले नाशक				
१	डाइकोफल	६			
२	फेनपाइरोक्विमेट	२			
३	हेक्जिथियाजोक्स	२०			
४	प्रोपरजाइट	१४			
३	दुसीनाशक				
१	बेनोमाइल	७-२१	१७	इप्रोवेनफस	१४
२	क्याप्टान	३०	१८	कासुगामाइसिन	३०
३	कार्बेन्डाजिम	१४	१९	किरोक्सिम मिथाइल	१४
४	कार्बोक्सिन	२१	२०	मेन्कोजेब	१४-२८
५	क्लोरोथालोनिल	१४	२१	मेटालाक्सिल	४९
६	कपर हाइड्रोक्लोराइड	१४	२२	मेटिराम	६
७	कपर हाइड्रोक्साइड	१४	२३	पेन्सिक्रोन	७९
८	कपर अक्सिक्लोराइड	२१	२४	प्रोविकोनाजोल	१५-३०
९	साइमोक्सानिल	१४	२५	प्रोपिनेब	३०
१०	डाइफिनाकोजाजोल	३४	२६	सल्फर	१४
११	डाइमिथोमोर्फ	१४	२७	थाइफोनेट मिथाइल	१४

क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)	क्र. स.	सामान्य नाम	पर्खनुपर्ने समय (दिन)
१२	डिनोक्याप	२१	२८	थिराम	१४-३०
१३	फिनामिडन	९०	२९	ट्राइसाइक्लाजोल	३०
१४	फ्लुसल्फामिड	२८	३०	भेलिडामाइसिन	२१
१५	हेक्जाकोनाजोल	४०	३१	जिनेव	१०
१६	इप्रोभेलिकार्ब	३०-९०			
४	मुसानाशक		५	मोलुसिसाइड	
१	ब्रोमाडियोलोन		१	मेटलडिहाइड	
२	जिंक फोस्फाइड				
६	जैविक विषादी		७.	ब्याक्टेरीयानाशक	
१	एजाडिरेक्टिन	३	१.	स्ट्रेप्टोमाइसिन सल्फेट + टेप्रासाइक्लिन	२४ घन्टा
२	व्युभेरिया बेसिआना	७			
३	मेटाराइजम एनिसेपाली	३			
४	स्युडोमोनास फ्लुरेन्सेस	३			
५	ट्राइकाडर्मा भिरिडि	७			
६	भर्टिसिलियम लेकानी	७			
८.	भारपातनाशक				
१	२,४डि सोडियम साल्ट	७	१०	मेटसल्फुरोन मिथाइल	१४
२	२,४डि इथाइल इस्टर	२१	११	अक्सिडार्जिल	९७
३	एमोनियम साल्ट अफ ग्लाइफोसेट	५६	१२	अक्सिफ्लोरफेन	१५
४	एट्राजिन	६०	१३	पाराक्वाट डाइक्लोराइड	९०
५	बिसपर्विक सोडियम		१४	पेन्डिमिथालिन	७५
६	व्युटाक्लोर	९०	१५	प्रेटिलाक्लोर	७५
७	क्यालडिनाफोप प्रोपार्जिल		१६	प्रोपाक्विजाफोप	२१
८	ग्लाइफोसेट	९०	१७	पाइराजोसल्फुरान इथाइल	७
९	मेट्रिव्युजिम	७	१८	सल्फोसल्फुरोन मिथाइल	६०

कृषि डायरी २०७४

नोट :विषादीको प्रतिक्षा अवधि लाई निम्न कुराहरूले असर गर्ने हुँदा पखनु पर्ने अवधिमा केही फेरवदल हुन सक्दछ ।

१. बालीको प्रकार र यसको फिजियोलोजी
 २. बाली लगाउने स्थानको मोहडा, उचाई, हावाको गति ।
 ३. विषादीको प्रयोग मात्रा
 ४. विषादी प्रयोग गर्दाको मौसम तथा ऋतु आदि ।
 ५. विषादीलाई माटोमा प्रयोग गर्दा प्रतिक्षा अवधि केही लामो हुने ।
- स्रोत: विषादी पन्जिकरण तथा व्यवस्थापन शाखा, हरिहरभवन

१८.४ एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन कार्यक्रम (आइ.पि.एम)

एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन (Integrated Pest Management)

एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन बाली विरूवाका शत्रुहरू (रोग, कीरा, भारपात, चरा, मुसा आदि) लाई आर्थिक रूपले न्यायोचित, पर्यावरणीय दृष्टिकोणले दिगो तथा सामाजिक रूपमा स्वकार्य बाली संरक्षण गर्ने एक विधि हो । यसमा एक भन्दा बढी व्यवस्थापनका विधिहरूको एकीकृत रूपमा प्रयोग गरिन्छ जसले गर्दा रासायनिक विषादीहरूको प्रयोगमा कमी हुन आउँछ ।

एकीकृत व्यवस्थापनका मुख्य सिद्धान्तहरू: (१) स्वस्थ बाली उत्पादन, (२) खेतबारीको नियमित अवलोकन, (३) मित्र जीवहरूको संरक्षण (४) कृषकहरूलाई स्वयं दक्ष बनाऔं ।

एकीकृत बाली शत्रु व्यवस्थापनका विधिहरू:

१. रोग कीरा अवरोधक जातको प्रयोग (Resistant Varieties): रोग कीराले नोक्सानी नहुने वा कम हुने जातको प्रयोग गर्ने ।
२. कृषि कर्ममा आधारित तरिका (Cultural Method): बालीचक्र, बीउ छर्ने वा रोपाइ गर्ने समयको हेरफेर, खेतको सरसफाई, उचित खनजोत, बाली कटानीपछि अवशेष नष्ट गर्ने ।
३. भौतिक तथा यान्त्रिक तरिका (Physical and Mechanical): हातले टिप्ने, अवरोध राख्ने, पासो थाप्ने, अनाज सुकाउने आदि
४. जैविक तरिका (Biological Control Method) : परजीवी एवं शिकारी कीराका साथै विभिन्न जीवाणु जस्तै व्याक्टेरिया (विटी.), फंगस, भाइरस (एन.पि.भि.) र निमाटोडको प्रयोग ।
५. आकर्षक रासायनिक पदार्थको प्रयोग (Chemical Attractants): विभिन्न आकर्षक रासायनिक पदार्थ जस्तै: मिथाइल यूजिनल, क्यूलियर र विभिन्न फेरोमेन जस्तै: हेलीलुर स्पोरडोरलुर आदिको प्रयोग ।
६. घरेलु व्यवस्थापनका विधिहरू
७. हर्मोनको प्रयोग: विभिन्न हर्मोन जस्तै आप्लोरको प्रयोग ।
८. विषादीको प्रयोग (Chemical Control Method): अन्य विधिहरूले नियन्त्रण नभएमा उपयुक्त विषादीको सावधानिपूर्वक प्रयोग गर्ने ।

नेपालमा कृषकहरूले अपनाईसकेका केही आई.पि.एम. प्रविधिहरू:

- नीम, टिमुर, बोझो, तितेपाती, ज्वानु, तोरीको तेल प्रयोग गरी अन्न भण्डारणमा रोग कीरा नियन्त्रण ।

- काठको धूलो, गहुँत, साबुनपानी, सूतीको भोल प्रयोग गरी तरकारी बालीको कीरा नियन्त्रण ।
- सुन्तला जात फलफूल र लहरे तरकारीको औसा कीरा नियन्त्रणको लागि फेरोमेन ट्रायाप, खेतबारीको सरसफाई ।
- स्थानीय वनस्पतिबाट तयार गरिने भोलमल, गाईको गहुँत, मोही आदिको प्रयोग ।
- केहीमात्रामा विभिन्न पासोहरूको प्रयोग ।
- केही मात्रामा दुस्रीजन्य, व्याकटेरीया, भाइरस तथा निमाटोड जन्य जैविक विषादीको प्रयोग ।
- मित्र जीवहरूको संरक्षण ।

फलफूल तथा तरकारी बालीमा फेरोमेन ट्रायापको प्रयोग:

- क) लहरे तरकारी बाली (कुकरविट्स) जस्तै काँक्रो, घिरौला, लौका, आदि: कुकरविट्स समुदायका तरकारी बालीमा लाने कीराहरू र तिनबाट हुने हानी नोक्सानी नियन्त्रणको लागि क्युलियर नामक फेरोमेनको प्रयोग गरिन्छ । फेरोमेन ट्रायापको बट्टा भित्र राखिएको कपासमा ५/५ थोपा क्युलियर र मालाथायन ५० को भोल राखी जमिनबाट ५ फिट उचाईमा राख्नुपर्दछ । फेरोमेनको गन्धले भाले भिङ्गाहरू आकर्षित भई मालाथायनको प्रभावले मर्दछन् । पोथीले बतासे फुल पार्दछ । प्रतिरोपनी ५ बटा ट्रायाप राख्नुपर्दछ ।
- ख) फलफूल बाली: फलफूलमा लाने औसा कीरा नियन्त्रणको लागि मिथायल यूजिनल नामक फेरोमेनको प्रयोग गरिन्छ । ट्रायापलाई बलियो हाँगामा भुण्ड्याउनु पर्दछ । फेरोमेनको गन्धले भाले भिङ्गा आकर्षित हुने र मर्ने गर्दछन् पोथी भिङ्गाले बतासे फुल पार्दछ । यसबाट कीराको संख्यामा कमी भई नियन्त्रण हुन्छ । प्रति ट्रायाप ५/५ थोपाका दरले मिथायल यूजिनल र मालाथायन भोल राख्नुपर्दछ । नोट: हरेक १/१ महिनामा मालाथायन भोल ५ थोपा प्रति ट्रायाप थप्ने ।

कीरा व्यवस्थापनको लागि उपलब्ध हुन सक्ने केही पासोहरू

क्र.सं.	पासोको नाम	प्रयोग हुने
१	लाइट ट्राप	रातीमा उडने कीराहरू
२	एलो स्टीकी ट्राप	साना उडने कीराहरू जस्तै लाही, सेतो भिङ्गा, लिफमाइनर
३	स्टेनर ट्राप	मिथाइल युजिनल, क्युलियर फेरोमन
४	फनेल ट्राप	हेली ल्युर, स्पोडो ल्युर, ल्युसिनोडस ल्युर, पेक्टिनो ल्युर, सिप्रो ल्युर
५	डेल्टा ट्राप	डि.वि.एम/प्रोटुला ल्युर
६	ओटा टी ट्राप	डि.वि.एम/प्रोटुला ल्युर, पि.टि.एम १,२ ल्युर
७	म्याकफल ट्राप	विभिन्न ल्यूरको लागि
८	पिट फल ट्राप	माटोको सतहमा हिडने कीराहरू

बजारमा उपलब्ध हुन सक्ने केही फेरोमन/ल्यूर

क्र.सं.	पासोको नाम	कीरा	बाली
१	मिथाइल युजिनल	फल कुहाउने औसा	सुन्तलाजात आप फलफूल
२	क्युलियर	फल कुहाउने औसा	काक्रो फर्सी समुहका बाली

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	पासोको नाम	कीरा	बाली
३	व्याक्टोसेरा कम्पोजिटिड	फल कुहाउने औसा	माथिका दुवै बाली
४	हेली ल्युर	गोलभेडाको फलको गवारो	गोलभेडा, चना, रहर
५	स्पोडो ल्युर	सूर्तिको पालखाने लार्भा	सूर्ति, काउली वर्ग, आलु गोलभेडा
६	डि.वि.एम/प्रोटुला ल्युर	ईट बुट्टे पुतली	काउली वन्दा समुहका
७	ल्युसिनोडस ल्युर	फल र डाठमा लाग्ने गवारो	भाण्टा
८	पि.टि.एम १,२ ल्युर	जोताहा पुतली	आलु
९	सिप्रो ल्युर	पहेलो गवारो	धान
१०	पेक्टिनो ल्युर	दानामा लाग्ने गुलावी गवारो	कपास
११	इरमिट र इरमिन ल्यूर	दानामा लाग्ने छिर्के गवारो	कपास

केही प्रचलित जैविक तथा वानस्पतिक विषादी

क्र.सं.	नाम	प्रयोग
१	एजाडीरेक्टीन (नीममा आधारित)	विभिन्न कीराहरूको लागि
२	व्युभेरिया देसियाना (दुसीजन्य)	पुतलीका लार्भा, साना चुस्ने कीरा
३	मेटाराइजियम एनीसोप्लेई (दुसीजन्य)	खपटे र पुतलीका लार्भाहरू (माटोमा बस्ने जस्तै खुम्रे)
४	भर्टिसेलियम लेकानी (दुसीजन्य)	सेतो भिँगा, लाही, लिफमाइनर
५	वेसिलस थुरनजेनेसिस कुस्टाकी (व्याक्टेरियाजन्य)	विभिन्न पुतली समुहका लार्भाहरू
६	न्युक्लियर पोलीहेड्रोसिस भाइरस क) हेली ख) स्पोडो	क) गोलभेडाको फल खाने गवारो (हेलीकोभर्पा आर्मीजेरा) ख) सूर्तिको पात खाने लार्भा (<i>Spodoptera litura</i>)
७	इन्टोमोप्याथोजनीक निमाटोड	माटोमा बस्ने विभिन्न कीराहरू जस्तै खुम्रे
८	ट्राइकोडर्मा भिरिडी र हर्जानियम	दुसीजन्य रोग विशेष गरी माटोमा रहने
९	स्युडोमोनास फ्लुरेसेन्स	केराको पनामा वील्ट, ड्याम्पीड अफ, धानको सीथ त्वाइट, उखुकाके रेड रट, चना र गोलभेडाको ओइलाउने रोग

जीवनाशक विषादीको सुरक्षित प्रयोग तथा व्यवस्थापन

क) जीवनाशक विषादीको विषालुपनाको तुलनात्मक वर्गीकरण (WHO, 2009)

खतराको स्तर	एल.डी. ५० मुसामा (मिलीग्राम प्रति केजी शरीरको तौलमा)	
	मौखिक	छालावाट
अत्यन्त खतरनाक	५ मिलि ग्राम भन्दा कम	५० मिलि ग्राम भन्दा कम
अति खतरनाक	५-५० मिलि ग्राम	५०-२०० मिलि ग्राम
माध्यम रूपले खतरनाक	५१-२००० मिलि ग्राम	२००-२००० मिलि ग्राम
सामान्य रूपले खतरनाक	२०००-५०००मिलि ग्राम	२०००-५०००मिलि ग्राम
सुरक्षित	५००० मिलि ग्राम भन्दा माथि	५००० मिलि ग्राम भन्दा माथि

(एल.डि. ५०: विषादीको मात्रा जसले परीक्षण गरिएको जनावरको ५०% संख्यालाई मारदछ)

ख) जीवनाशक विषादीको सुक्षित प्रयोग: विषादीको उचित रूपमा उपयोग नगरिएमा यसले उपयोगकर्ता, अरू मानिस, घरपालुवा पशुहरू, वन्यजन्तुहरू र लाभकारी कीराहरूलाई समेत हानी पुऱ्याउनुको साथै वातावरणलाई पनि नोक्सान गर्दछ ।

१) सामान्य सिद्धान्त:

- क) अनावश्यक रूपमा विषादी प्रयोग नगर्नुहोस् ।
- ख) सम्भावित खतराबाट सावधान हुनुहोस् ।
- ग) विषादीको लेबल र अन्य पर्चाहरू पढ्नुहोस् ।
- घ) केटाकेटीलाई विषादीबाट टाढा राख्नुहोस् ।

२) कीटनाशक विषादी उपयोग गर्नु अगाडि:

- क) विषादी सुरक्षित ठाउँमा तालाबन्दी गरी राख्नुपर्छ ।
- ख) स्प्रेयर/डफ्टर राम्रो अवस्थामा हुनुपर्छ ।
- ग) उपकरणलाई काम गर्नु अघि र काम सकिएपछि जाँच गर्नुपर्छ ।
- घ) कम घातक (प्रति किलोग्राम ५०१ मिलीग्रामभन्दा माथि एल.डी. ५० भएको) सुरक्षित विषादी प्रयोग गर्नुपर्छ ।

३) मिश्रण बनाउँदा र छर्दा:

- क) सुरक्षात्मक पहिरन लगाउनु पर्छ, जस्तै: पुरा बाहुलाको कमीज, लामो पतलुङ्ग, जुता वा बूट, चौडा किनारा भएको टोपी, हातमा रबरको पन्जा, मास्क, कृत्रिम श्वास उपकरण आदि ।
- ख) चुरोट पिउन वा धुम्रपान गर्नु हुँदैन ।
- ग) विषादी अन्य ठाउँमा फैलिन नपाओस् भन्नका लागि विषादीको प्याकेटलाई सावधानीपूर्वक खोल्नुपर्दछ ।
- घ) हावाको बहाव कम भएको बेलामा छर्ने गर्नुपर्दछ ।
- ङ) बन्द भएको नोजललाई मुखले फुक्नु हुँदैन ।

४) जीवननाशक विषादी प्रयोग पश्चात:

- क) विषादीको प्रयोग गरेका कागजी पदार्थलाई सुरक्षित स्थानमा जलाएर वा गाडेर नष्ट गर्नुपर्छ ।

कृषि डायरी २०७४

- ख) प्रयोग गरिएको भाडा कम्तिमा ३ पटक साबुन पानीले सफा गर्नुपर्दछ ।
- ग) हात मुख राम्ररी साबुन पानीले धुनुपर्दछ ।
- घ) उपकरणलाई राम्ररी सफा गरेर राख्नुपर्दछ ।

५) विष लागेका लक्षणहरू र प्राथमिक उपचार:

ओर्गानोफस्फेट र कार्बमेट यौगिकहरू जस्तै मेटासिड, मेटासिस्टक्स, नुभान आदिले कोलिनेष्टर रोक्दछन्, जसले गर्दा स्नायु प्रणालीमा विकार उत्पन्न हुन जान्छ । टाउको दुख्ने, रिंगटा लाग्ने र वाकवाकी हुने र त्यस पश्चात जाडो भई पसीना आउने, भाडा लाग्ने र बान्ता हुने लक्षणहरू देखा पर्दछन् । मांसपेशीहरू थर्कनु, भीषण कम्पन हुनु र अचेतन हुने अवस्थाहरू समेत हुन सक्छ ।

प्राथमिक उपचार:

- क) रोगीलाई आधा भुकेको रूपमा टाउको तल पर्ने गरी राख्नुपर्दछ ।
- ख) बान्ता गराउने व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- ग) राम्ररी हावा आउने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।
- घ) छिटो अस्पताल लैजाने व्यवस्था गर्नुपर्छ ।
- च) एट्रोफिन सल्फेटको २ मिलीग्राम इन्ट्राभेनस. सुई दिनुपर्छ ।

१८. व्यावसायिक किट

१९.१ मौरीपालन

मेहनती कृषकले कम लगानीमा राम्रो आय आर्जन गर्न सक्ने सरल मौरीपालन व्यवसाय हो । हाम्रा कृषकहरूले परापूर्वकाल देखि नै मौरीपालन गर्दै आएको भएता पनि अझै मौरी पालनलाई व्यावसायीकरण गर्न उन्नत प्रविधिको अबलम्बनका साथै आयमूलक व्यवसायको रूपमा विकास गर्न नसकेको भए पनि क्रमशः परम्परागत मौरीपालन परिवर्तन भई व्यावसायिक रूपमा शुरूवात भएको छ । नेपालको तराई र भित्री मधेश क्षेत्रमा एपिस मेलिफेरा र पहाडी भेगमा एपिस सेराना जातको मौरी पालन भैरहेको छ ।

मौरीपालन सम्बन्धी केहि जानकारी		
एपियरीको छनौट	एपियरीमा मौरी गोलाको प्रबन्ध	अनुपयुक्त मौसममा व्यवस्थापन कार्य
मौरी घर राख्ने क्षेत्रको वरिपरि सकेसम्म वर्षभरि नै चरन उपलब्ध भएको, १-१.५ कि.मी. वरिपरि मौरी चरन बाली/फैलिएको, फुल फुल्ने पर्याप्त अबधि, पानीको स्रोत भएको तथा विषादी प्रयोग नहुने क्षेत्र हुनु पर्दछ ।	- परम्परागत मुढे घर वा खोपे घर सुधार्ने र चलायमान चौकोस राख्ने अथवा आधुनिक घरमा मौरीपालन गर्ने - एपियरीको सबै आधुनिक घर एकै साइजको राख्ने - घारलाई अगाडिपट्टि ढल्काएर २५-३० से.मी. उचाइको स्टेण्ड माथि राख्ने तथा स्टाण्डको चारवटै खुट्टामा पानीले भरिएको कचौरा राख्ने - मौरीको प्रवेशद्वार अगाडि खुल्ला ठाउँ हुनुपर्दछ । - स्थानीय जातको मौरीको दुई घरबीच कम्तीमा १ मीटर दुरी राख्ने	- गर्मी याममा चर्को घामबाट बचाउन छहारीको प्रबन्ध गर्ने, प्रवेशद्वार ठूलो पार्ने, भेन्टीलेशनको व्यवस्था गर्ने, मौरीको लागि घर बाहिर भाँडोमा नुनिलो पानी (५-८ ग्राम १ लि. पानीमा) राखी दिने । - जाडो याममा घरको वरिपरिका प्वालहरू थुनी दिने, प्रवेशद्वार उत्तर दिशातिर नराख्ने, बोरा या गोरखापत्रले घर/छाउरा फ्रेमहरू माथि छोपि दिने, मौरीले नढाकेको फ्रेमहरू झिकी डमी बोर्ड प्रयोग गरी ठाउँ सानो बनाई दिने, खानाको अभाव भएमा चिनी चास्नी दिन, कमजोर गोलाहरूलाई आपसमा संयोजन गरी दिने । - गृष्म र वर्षा याममा यस मौसममा मौरीको रोग र शत्रु बढी देखा पर्ने हुदा त्यसको नियन्त्रणमा बढी ध्यान दिनु पर्दछ, अहाराको अभाव बढि हुने हुँदा कृत्रिम अहाराको व्यावस्थ गर्नु पर्दछ, मौरीले गृह त्याग गर्न सक्ने सम्भावना बढी भएकोले प्रवेशद्वारमा रानू ढोका प्रयोग गर्ने, बलियो गोलाबाट टालेका छाउराहरूको फ्रेम राख्ने, रोगी गोलालाई तुरुन्तै औषधी उपचार गर्ने । (अनुपयुक्त मौसममा निरीक्षण गर्दा घर धेरै बेरसम्म खुल्ला राख्नु हुँदैन)

मौरी गोलामा रोग कीराको व्यावस्थापन

रोगी गोलाको पहिचान	उपचार विधि	रोकथाम गर्ने उपायहरू
- चाकामा छाउराहरू कम र छारिएका हुन्छन् - छाउराको रंग धमिलो खरो देखिन्छ - रोगग्रस्त चाकाबाट नराम्रो गन्ध आउँछ - टालेका छाउराको बिको केही तल धसिएको र सानो प्वाल हुन्छ र आसनबोर्ड भित्र मरेका छाउराहरू प्रशस्त देखिन्छन् - त्यस्तै रोगी मौरीहरू घर बाहिर घसेर हिड्छन्, उड्न नसक्नु, घरभित्र जताततै मौरी बिष्टा देखिन्छ	- सम्बन्धित विशेषज्ञको सल्लाह लिई उपचार गर्नु पर्छ - इ.एफ.वि.: एन्टिबायोटिक अक्सीटेट्रासाइक्लीन वा टेरामाईटिन २५ मि.ग्रा/फ्रेमको दरले चिसो चिनी चास्नीमा औषधी मिसाई ३ दिनसम्म लगातार दिने वा १ ग्राम औषधी १ लिटर चिनी चास्नीमा मिलाई मौरी, छाउरा चाका आदिमा ५ दिनसम्म लगातार स्प्रे गर्ने। - टी.एस.वि.भी: भाइरसद्वारा लाग्ने भएकोले व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने - सुलसुले ८५ प्रतिशतको फर्मिक एसिड एब्जर्वेन्ट कार्डबोर्डमा राखी सानो कपासको डल्लोमा भिजाई सानो बट्टा भित्र राखी आसन बोर्डमा राखी दिने (२ मि.लि./फ्रेम दरले)	- एपियरीमा बलियो गोला मात्र राख्ने, कमजोर गोलाहरू भएमा संयोजन गर्ने। - फोहर पोखरीको छेउछाउमा घर नराख्ने तर सकभर बगिरहेको पानीको स्रोत नजिकमा हुनुपर्दछ - घार निरीक्षण गर्दा बलियो र स्वस्थ गोला पहिले, कमजोर र रोगी गोला सबै भन्दा पछि निरीक्षण गर्ने। - हरेक पल्ट एक घर पछि अर्को घर निरीक्षण गर्दा हात र प्रयोगमा आएका मौरी सामग्रीहरू राम्रोसँग साबुन पानीमा पखालेर मात्र प्रयोग गर्ने। - धेरै नै रोगग्रस्त गोला भएमा एपियरीबाट टाढा राख्ने वा जलाउने।

मौरी गोला व्यवस्थापन कार्य तालिका

समय	क्रियाकलापहरू
चैत्र/वैशाख	एपियरीमा मौरी गोलाको प्रबन्ध - परम्परात घर सुधार गर्ने वा आधुनिक घर सफा गरी मौरी राख्ने। - मौरी गोलाको अगाडि खुल्ला ठाउँ हुनेगरी दुई घर बीचको दूरी कम्तीमा १ मिटर राख्ने। - हप्तैपिच्छे गोला निरीक्षण गरी हुल निर्यासबाट भाग्न सक्ने मौरीलाई छुट्याई गोला वृद्धि गर्ने। - रानू पुरानो छ भने नयाँ रानू राख्ने। - गोलामा मौरीको संख्या बढ्दै जाँदा खाली चौकोस थप्दै जाने। - मौरीको संख्या बढेपछि प्रवेशद्वार बढ्ने गरी लामो प्वालतर्फ फर्काउने। - छाउरा कक्षा भरिएपछि महकक्ष (Super) राख्ने। - हावा खेल्ने गरी घरमा प्वालहरू मिलाउने। - प्राकृतिक शत्रुहरूको नियन्त्रण गर्ने। - तापक्रम/आद्रता बढ्ने हुँदा रोगको आक्रमण हुने भएकोले निरीक्षण गरी नियन्त्रण गर्ने। - महकक्ष भरेर ९०% जति कोष टाली सकेपछि मदानीको सहायताले मह काट्ने। - मह काट्दा मौसम हेरी मौरीको लागि पनि मह छोडेर काट्ने।

समय	क्रियाकलापहरू
जेष्ठ/अषाढ	- नियमित रूपमा मौरी घर निरीक्षण गरी गोला स्वस्थ राख्ने । - चर्को गर्मी भएमा घर वरिपरि पानी छर्कने । - घर वरिपरि नुन पानी (१ लि. पानीमा ८ ग्राम नुन) राखिदिने । - चरन हेरी स्थानान्तरण गर्ने । - कमजोर गोलालाई बलियो गोलाबाट छाउरा सहितको चौकोस ल्याई मिलाउने । - घारको खुट्टामा कचौरा राखी पानी भर्ने र कमिलाबाट बचाउने । - अन्य प्राकृतिक शत्रुहरूलाई नियन्त्रण गर्ने (अरिझाल, बच्छरूको गोला नष्ट गर्ने) या घर प्रवेशद्वार नजिक बसी चेप्टो लठ्ठीले हानी मार्ने ।
साउन/भदौ	- वर्षाबाट घरहरूलाई जोगाउने । - मैनपुतलीको प्रकोप हुन सक्ने भएकोले नियन्त्रण गर्ने । - कृत्रिम आहार (चिनी चास्नी) को व्यवस्था गर्ने ।
असोज/कार्तिक	- मौरीहरू फेरी सक्रिय भएर आउँछन् त्यसैले उपयुक्त क्षेत्र छनौट गरी स्थानान्तरण गर्ने । - पुरानो रान् बूढी भएको भए नयाँ फेर्ने । - हुल नियास व्यवस्थापन गर्ने । - वसन्त ऋतुमा जस्तै सुपरको व्यवस्था गर्ने । - पाकेको मह काढ्ने ।

मौरीपालन सम्बन्धि निजी क्षेत्रद्वारा संचालित उपत्यका अवस्थित केहि फर्महरूको विवरण

क्र.सं.	फर्मको नाम	प्रोप्राइटरको नाम	सम्पर्क नम्बर
१	मौरीपालन वर्कशप तथा मौरी उपकरण स्रोत केन्द्र, गोदावरी-५, ललितपुर	सानुभाई बसेल	०१-५१७४१९५ ९८४१२३१६०१
२	मौरी पसल मानभवन, ललितपुर	महालक्ष्मि श्रेष्ठ	०१-५५४७२७८
३	लुम्बिनी एपिकल्चर सेन्टर, कुसुन्ती १३, ललितपुर	अनिरुद्धनाथ शुक्ल	९८४१३६०१४१
४	गार्डेन एपिएरी, नारायणथान, काठमाडौं	पवन सत्याल	०१-४३७२८७२ ९८४१८६१३३०
५	गण्डकी वी कन्सर्न, गंगबु, काठमाडौं	देव बहादुर गुरुङ	९८५१०९३२५९

१९.२ च्याउ खेती

नेपालमा विशेष गरी चार प्रकारका च्याउ (गोब्रे, कन्ये, मृगे, पराले) खेती गर्ने प्रविधि विकास भइसके पनि गोब्रे र कन्ये च्याउ मात्र व्यावसायिक रूपमा खेती भएको पाइन्छ ।

कृषि डायरी २०७४

गोब्रे च्याउ खेती प्रविधि

गोब्रे च्याउ खेती गर्नको लागि स्थान अनुसार मौसम मिलाएर कम्पोष्ट तयार गर्नुपर्दछ । तयारी कम्पोष्टबाट काठको व्याकमा च्याउ रोप्ने बेड बनाई सो बेडमा च्याउ खेती गरिन्छ ।

कम्पोष्टको लागि चाहिने सामग्रीहरू	कम्पोष्ट तयार गर्ने विधि	कम्पोष्ट पल्टाउने
पराल : १००० कि.ग्रा. युरिया: ५ कि.ग्रा. एमोनियम सल्फेट:२० कि.ग्रा. ट्रिपलसुपरफस्फेट:७ कि.ग्रा. कृषिचुन: ३० कि.ग्रा. फर्मालीन: १ लि. नुभान: १०० एम.एल डेरोसाल: ५० ग्राम	- सफा पराललाई १ फिट लामो हुने गरी काटने - टुक्राएको पराल चिसो पानीमा ८-१० घण्टा डुबाई सफा गर्ने र परालको पानी निश्चन दिने - काठको फ्रेमको सहायताले पराल तहतह गरी थिचै हरेक ३-४ तह पछि १-२ के.जी. को दरले मलको मिश्रण छर्ने र ४ फिटसम्मको उचाई बनाई ५०० के.जी. सम्म पराल अट्ने गरी पुष्ट पार्ने । - पराल सुख्खा छ भने हल्का पानी दिने	कम्पोष्ट पाक्ने बेलामा ८ पटक पल्टाउनु पर्दछ पहिलो पल्टाई ५ दिनमा(डि.ए.पी मिसाउने) दोस्रो पल्टाई १० दिनमा (कृषि चून पनि छन) तेस्रो पल्टाई १३ औं दिनमा चौथो पल्टाई १६ औं दिनमा(टी.एस.पी र डी.ए.पी. मिसाउने) पाँचौ पल्टाई १९ औं दिनमा छैठौ पल्टाई २२ औं दिनमा डाईथेनएम ४५, २.५ ग्राम र नुभान १ मी.लि. प्रति लिटर पानीको दरले घोल बनाई २० लीटर प्रति टन कम्पोष्टमा प्रयोग गर्ने । सातौ पल्टाई २५ औं दिनमा आठौ पल्टाई २७ औं दिनमा तयारी कम्पोष्टको रङ्ग हल्का खैरा, चिस्यान ७० प्रतिशत र पि.एच. ७ -७.२ हुनुपर्दछ ।

तयारी कम्पोष्ट प्रयोग गरि गोब्रे च्याउ खेती गर्ने प्रविधि

च्याउ खेती गरिने कोठाको तयारी	च्याउ खेती गरिने कोठालाई २ प्रतिशतको फर्मालीनले सफा गर्ने
कम्पोष्ट बेडको तयारी	सो कोठामा ३-४ फिट चौडाई र ६-८ इन्च उचाईका कम्पोष्ट बेड काठको व्याकमा बनाउने
बीउ छर्ने	- बेड तयार गरेको २ दिन पछि च्याउको बीउ छर्ने १ टन परालको लागि २० बोतल बीउ आवश्यक पर्छ - माथिल्लो १.५ इन्च कम्पोष्ट हटाई बीउ छर्ने र त्यसलाई कम्पोष्टले ढाकेर हल्केलाले बिस्तारै थिच्ने - माथिबाट फर्मालीनले उपचार गरिएको पत्रिकाले ढाकी पानी दिने । - यस बेला कोठाको तापक्रम २२-२५ डिग्री सेन्टिग्रेड र सापेक्षिक आर्द्रता ७०-७५ प्रतिशत राख्ने १५-२० दिनमा माटोको सतह मुनी सेता ढुसी रेखाले ढाकेको देखिन्छ

माटोले पुर्ने (केसिड) गर्ने	• वीउ छरेको २ हप्ता व्याड ढाक्नलाई माटोको मिश्रण तयार गर्ने • १०० के.जी. मसिनो माटो २ के.जी. चूना र फर्मालीन पानीको घोल (०.२५:५ ली.) एकै ठाउँमा मिसाई प्लाष्टिकले ढाकी ४८ घण्टा राख्ने र पुनः राम्ररी चलाउने • सो मिश्रणले १ इञ्च बाक्लो हुने गरी वेडलाई पुर्ने र बिहान बेलुकी हल्का पानीदिने • शुरूमा ७-१० दिन सम्म २२-२५ डिग्री सेन्टिग्रेड र सापेक्षिक आर्द्रता ७०-७५ प्रतिशत राख्ने र त्यसपछि १५-१८ डिग्री सेन्टिग्रेड र सापेक्षिक आर्द्रता ८० -९० प्रतिशत हुने गरी मिलाउने
च्याउ टिप्ने	• केसिड गरेको ४ हप्ता पछि च्याउ टिप्न लायक हुन्छ • च्याउ टिप्दा बोटलाई समातेर एकातर्फ बटारी हल्कासँग टिप्नु पर्दछ • च्याउ टिपेपछि जरा हटाई उपचार गरिएको माटोले पुनः पुरी हल्का पानी दिनुपर्दछ • एक टन परालको कम्पोष्टबाट २००-३०० कि.ग्रा. ताजा गोब्रे च्याउ उत्पादन हुन्छ ।
रोग/कीरा नियन्त्रण	
खैरो प्लाष्टर रोग (Brown plaster mould)	• दुसीबाट फैलन्छ र वीउ रोपेको बेलामा परालमा र केसिड गरिसकेको माटोको सतहमा आउँछ • लक्षण: व्याडमाथि र केसिड गरेको माटोको माथि पहिले सेतो अनि फिक्का खैरो पाउडर जस्तो धूलो देखापर्छ • व्यावस्थापन: सरसफाई, हावाको संवाहन, तापक्रम र सापेक्षिक आर्द्रता मिलाउनुपर्छ साथै २ प्रतिशत फर्मालीन अथवा १ ग्राम डेरोसाल वा बेभिस्टनलाई १ लिटर पानीमा मिसाएर छर्नुपर्छ ।
हरियो रोग (Green mould)	• लक्षण : व्याडको कम्पोष्ट वा केसिड गरेको माटोकोमाथि सतहमा पहिले सेता रेशाले ढाकेको देखिन्छ र पछि बढी रोग लागेको ठाउँमा हरिया धब्बाहरू देखिन्छन् र खेती गरेको च्याउलाई हर्किन दिँदैन • कारण: मल बनाउँदा राम्ररी नकुहिँएमा, राम्रोसँग विसङ्क्रमण नभएमा, तापक्रम र सापेक्षिक आर्द्रता बढी भएमा • व्यावस्थापन: इन्डोफिल एम ४५ दुई ग्राम १ लिटर वा डेरोसाल १ ग्राम प्रति लिटर पानीका दरले छर्ने
कीरा (भिँगा एवं सुलसुले)	व्यावस्थापन: ०.१ प्रतिशत र भिँगाको लागि ०.२ प्रतिशत नुभानको घोल बनाएर छर्कने अवस्था हेरी फेरी एक पटक दोहोर्याउने । विषादी छरेपछि च्याउ टिप्न ४ दिनसम्म पर्ख्नु पर्दछ ।

कन्ये च्याउ खेती

कन्ये च्याउका लागि धानको पराल, गहुँको छत्राली, मकैको खोस्टा, तोरीको डाँठ आदिको प्रयोग गरी च्याउ उत्पादन गर्ने प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ । कन्ये च्याउ खेती गर्दा २०-३० डि.से. तापक्रम र आर्द्रता ८०-९० प्रतिशत हुनुपर्दछ । सुहाउँदो तापक्रम भने २२-२५ डि.से. हो ।

कृषि डायरी २०७४

च्याउ उत्पादन तरिका

१. सफा पराललाई बीउको मात्रा मिलाउनका लागि तौलने ।
२. तौलेको पराललाई २ देखि २.५ इन्चको टुक्रा पार्ने ।
३. पराललाई २ घण्टा सफा पानीमा डुबाउने ।
४. भिजाएको परालमा बढि भएको पानी हटाउन १८-२४ घण्टासम्म भिरालो ठाउँमा फिजाई पानी तर्काउने ।
५. परालमा भएका सूक्ष्म जीवाणुलाई मार्न ठुला भाँडा/ड्रम आदिमा पानीको वाफले मात्र ३० मिनेट देखि १ घण्टासम्म बफाउने ।
६. बफाएको पराललाई सफा ठाउँमा राखी चिसो भएपछि १६/१८ इन्चको प्लाष्टिक भोला ४ इन्च जति पराल राखी बीउ छर्ने र फेरि ४ इन्च पराल राख्ने र बीउ छर्ने । परालमा दुसी राम्ररी फैलाउन हलका तरिकाले थिच्नुपर्छ ।
७. प्लाष्टिक भित्र केहि मात्रामा अक्सिजनको आवश्यकता पर्ने भएकोले १० से.मी. फरकमा १ से.मी. गोलाईको प्याल पार्ने ।
८. बीउ रोपी सकेको प्लाष्टिकको भोलालाई अँध्यारो ठाउँमा २५-३० डि.से. तापक्रम भएको कोठामा भ्याल ढोका बन्द गरी ३ हप्तासम्म राख्नुपर्दछ ।
९. परालमा पुरा दुसी फैलिएपछि प्लाष्टिक भोला हटाउने र डल्लोलाई ईटा तथा काठको फलेकमाथि राख्ने ।
१०. प्लाष्टिक भोला हटाउने समयमा परालमा स-साना च्याउका दाना देखिन्छन् । सो भोला खोलेको ५-७ दिनमा च्याउ टिप्न तयार हुन्छ ।
११. आवश्यकता अनुसार दिनको २-३ पटक जमिन र परालको डल्लोमा स्प्रेद्वारा पानी छर्कने ।
१२. एउटा डल्लो (Ball) मा ३-४ पटकसम्म च्याउ फल्दछ ।

च्याउ खेती सम्बन्धि निजी क्षेत्रद्वारा संचालित केहि फर्महरूको विवरण

क्र.सं.	फर्मको नाम	प्रोप्राइटरको नाम	सम्पर्क नम्बर
१	कृषि प्रविधि तालिम केन्द्र, इमाडोल ६, ललितपुर		०१-५२०२५२७
२	Mushroom Seed Nepal & Research Center, Madhaypur Thimi 15, Bhaktapur	आकाश बाडे	९८४१४०९२६९
३	बज्रबाराही च्याउ बीउ उत्पादन केन्द्र, बज्रबाराही ८, चापागाउँ, ललितपुर	विकास देशार	९८४१५९३३७९ ९८४३८७२०२०
४	नेपाल खाद्य च्याउ अनुसन्धान तथा विकास प्रा.लि., बलम्बु, काठमाडौं	सुमन महर्जन	९८४१५२६७४४
५	राम्रो च्याउ संसार, एरिस मसरुम बलम्बु-६, काठमाडौं	ओम कृष्ण श्रेष्ठ	०१-४३१५६७८
६	विनय च्याउ उद्योग, उर्लावारी ६, मोरङ		०२१-४१०१३५ ९८४२४७८५२९
७	पश्चिमाञ्चल च्याउ फर्म, नदीपूर, कास्की	डोर बहादुर घर्ती	९८४६०७९४०१

१०. पोष्टहार्मेट

ताजा कृषि उपजहरूको भण्डारणको मापदण्ड तथा सेल्फ लाईफ सुरक्षित राख्न सकिने अवधि

बजारको माग बमोजिमको परिपक्व अवस्थामा लिईएको बाली खाँदा स्वादिलो हुने, तरकारी तथा फलफूलहरूलाई बारीबाट भर्खरै टिपेको जस्तो ताजा अवस्थामा राखी भण्डाराण अवधि लम्ब्याउँदा हतारमा सस्तोमा बेच्नु पर्ने बाध्यता नपर्ने, बजारको माग बमोजिमको परिपक्व अवस्थामा लिईएको बाली खाँदा स्वादिलो हुने, बिक्री गर्ने अवधि बढाउन सकिने, रुप, स्वाद र बासना कायम रहने, उपजको गुणस्तरमा विश्वसनियता बढ्ने, कोस्मेटिक भ्यालु पनि बचाउन सकिने भएकाले स्तरीय उत्पादनलाई सेलार, रष्टिक, शुन्य शक्ति वा कोल्डस्टोरमा राखी सेल्फ लाईफ बढाउन सकिने सम्बन्धी विवरण तल दिईन्छ ।

क्र स	बालीको नाम	भण्डारण गर्ने उपयुक्त तापक्रम	उपयुक्त आद्रता	अधिकतम चिस्यान	अनुमानीत भण्डारण अवधि
१	स्याउ	४	९०-९५	- १.५	१-२ महिना
२	सुन्तला	४-७	९०-९५	- १.१	२-४ हप्ता
३	केरा	१३-१५	९०-९५	- ०.८	१-४ हप्ता
४	अम्व्रा	५-१०	९०		२-३ हप्ता
५	भुईँकटहर	७-१३	८५-९०	- १.१	२-४ हप्ता
६	रुख कटहर	१३	८५-९०		२-४ हप्ता
७	नास्पाती	- १.५- ०.५	९०-९५	- १.७	२-७ महिना
८	अनार	५-७.२	९०-९५	- ३.०	२-३ महिना
९	किवि	०	९०-९५	- ०.९	३-५ महिना
१०	लिचि	१-२	९०-९५		३-५ हप्ता
११	भुईँ स्याउ	१३	९०-९५	- २.२	२-४ हप्ता
१२	आँप	१३	८५-९०	- १.४	२-३ हप्ता
१३	मेवा	७-१३	८५-९०	- ०.९	१-३ हप्ता
१४	एभोकाडो	३-७	८५-९०	- १.६	२-४ हप्ता
१५	साग	०	९०-९५		७-१४ दिन
१६	हरियो केराउ	०.१	९०-९८	- ०.६	१-२ हप्ता
१७	टाटे सिमि	०	९०-९५		१-२ हप्ता
१८	गाजर	०	९८-१००	- १.४	६-८ महिना
१९	भेडे खुशानी	७-१०	९५-९८	-०.७	२-३ हप्ता
२०	हरियो खुशानी	५-१०	८५-९५	- ०.७	२-३ हप्ता
२१	करेला	१०-१२	८५-९०		२-३ हप्ता
२२	खर्बुजा	१७-१५	९०	- ०.४	२७३ हप्ता

कृषि डायरी २०७४

क्र स	बालीको नाम	भण्डारण गर्ने उपयुक्त तापक्रम	उपयुक्त आद्रता	अधिकतम चिस्यान	अनुमानीत भण्डारण अवधि
२३	कागती	१०-१३	८५-९०	-१.४	१-६ महिना
२४	जुकीनी फर्सी	७-१०	९५	- ०.५	१-२ हप्ता
२५	स्थानीय फर्सी	१२-१५	५०-७०	- ०.८	२ - ३ महिना
२६	पाकेको टमाटर	८-१०	८५-९०	- ०.५	१-३ हप्ता
२७	रामतोरीया	१०-१२	९०-९५		१-२ हप्ता
२८	दाल	-	-	-	-
२९	अन्न बाली	-	-	-	-
३०	आलु (बर्षे)	१०-१५	९०-९५	- ०.८	१०-१४दिन
३१	प्याज (सुकेको)	०	६५-७०	-०.८	१-८ महिना
३२	गोलभेडा (छिपेको)	१०-१३	९०-९५	-०.५	२-५ हप्ता
३३	लसुन (सुकेको)	०	६५-७०	-०.८	६-७ महिना
३४	ताजा अदुवा	१३	६५		६ महिना
३५	चमसुरको साग	०	९९-१००	- ०.२	२-३ हप्ता
३६	कुरीलो	२.५	९५-१००	-०.६	२-३ हप्ता
३७	भण्टा	१०-१२	९०-९५	-०.८	१-२ हप्ता
३८	मुला	०	९५-१००	- ०.७	१-२ महिना
३९	काउली	०	९५-९८	- ०.८	३-४ हप्ता
४०	बन्दा	०	९५-१००	- ०.९	२-३ महिना
४१	ब्रोकाउली	०	९५-१००	- ०.६	१०-१४ दिन
४२	पालुङ्गे	०	९५-१००	- ०.३	१०-१४ दिन
४३	मह		८५-९०		
४४	च्याउ	०	९०	- ०.९	७-१४ दिन
४५	सखरखण्ड	१३-१५	८५-९५	- १.३	४-७ महिना
४६	दुध	५ वा कम			
४७	काँक्रो	१०-१२	८५-९०	- ०.५	१०-१४ दिन
४८	अण्डा	७	-	-	-
४९	रातो मासु	५	-	-	-
५०	ताजा माछा	५	-	-	-

२१. कृषि इन्जिनियरिङ्ग महाशाखा, नार्क, खुमलटारबाट विकसित तथा व्यावसायिक रुपबाट उत्पादित कृषि औजार/उपकरणहरू

क्र.सं.	मेसिनको नाम	मेसिनको काम	किसिम	क्षमता	स्थानीय उत्पादक
१	कोदो चुट्ने र फल्ने मेसिन	कोदो चुट्ने र फल्ने	खुट्टाले चलाउने	एक घण्टामा ४० देखि ६० के.जी. सम्म कोदो चुट्ने र फल्न सकिने	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
			बिजुलीको मोटरबाट	एक घण्टामा ६० देखि ८० के.जी. सम्म कोदो चुट्ने र फल्न सकिने	
२	मकै छोड्याउने मेसिन	मकै छोड्याउने	हातले चलाउने	१५ के.जी. प्रति घण्टा	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
३	ज्याब सिडर	मकैको बीउ र मल एकै साथ रोप्ने । खनजोत नगरिएको जग्गामा पकै मकै लगाउन सकिने ।	हातले चलाउने	एक घण्टामा १ रोपनी सम्म रोप्न सकिने	
४	धानको भार गोड्ने मेसिन	लाइनमा रोपेको धान खेतमा भारलाई उखेली माटोमा नै मिलाइ दिने	हातले चलाउने	एक रोपनी धान खेतमा यस मेसिनको प्रयोगले ५/६ घण्टामा गोड्न सकिने	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
५	बीउ सफा गर्ने मेसिन	यस मेसिनबाट रायो, मूला, केराउ, रामतोरिया, भटमास, सिमीको बीउ सफा गर्न सकिने	हातले चलाउने	प्रति घण्टा ६० देखि ८५ के.जी. बिऊ सफा गर्न सकिने	जेन्त्युन ईन्जिनियरिङ्ग वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२११२२३
६	एड्डि कफि पल्पर	कफिको बोक्रा छोडाउने	हातले चलाउने	६० के.जी. प्रतिघण्टा	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६
			खुट्टाले चलाउने	१०० देखि १२० के.जी. प्रतिघण्टा	
			बिजुलीको मोटरबाट	१२० देखि १५० के.जी. प्रति घण्टा	
७	थ्रेसर	धान, गहुँ चुट्ने	खुट्टाले चलाउने	६० के.जी. प्रति घण्टा चुट्न सकिने	जेन्त्युन ईन्जिनियरिङ्ग वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२११२२३
८	यूरिया मोलासिस ब्लक बनाउने प्रेस	यूरिया मोलासिस ब्लक बनाउने	हातले चलाउने	१६X१२X६ से.मी. को ब्लक एकै पटक तिनवटा बनाउन सकिने	जे.वी. वर्कशप, ग्वाको, ललितपुर फोन नं. ९८४१२३९३४६

११. कृषि बजार

कृषि बजार केन्द्र निर्माणको लागि आवश्यक न्यूनतम क्षेत्रफल र प्राथमिकता प्राप्त पूर्वाधारहरू

क्र.सं.	बजार स्थलको प्रकार	न्यूनतम आवश्यक क्षेत्रफल *		प्राथमिकता प्राप्त पूर्वाधारहरू
		तराई	पहाड	
१	थोक बजार	१.५ विगाहा	१ विगाहा	कम्पाउण्ड वाल, एप्रोच रोड, शौचालय, कार्यालय, सूचना केन्द्र, स्टोर/गोदाम, खानेपानी
२	खुद्रा बजार	२ कट्टा	१.५ कट्टा	स्टल, स्टोर, खानेपानी, शौचालय
३	संकलन केन्द्र	३ कट्टा	१.५ कट्टा	सेड, स्टोर, तौलिन सुविधा, खानेपानी, सूचना-सञ्चार सुविधा
४	हाट बजार (संकलन केन्द्र सहितको)	१० कट्टा	४.५ कट्टा	सेड, शौचालय, खानेपानी, सूचना-सञ्चार सुविधा
५	हाट बजार (संकलन केन्द्र बाहेकको)	७ कट्टा	४ कट्टा	सेड, शौचालय, खानेपानी

कृषि उपज थोक बजारहरूको विवरण

क्र.स	थोक बजारको नाम	जिल्ला	फोन नं.	मोबाइल नं
१	कालिमाटी फलफूल तथा तरकारी थोक बजार, काठमाडौं	काठमाडौं	५१२३१२८ / ५१२३०८६	
२	कृषि उपज थोक बजार, विर्तामोड	भुपा	०२३-५४०००२ / ४५५०५६	९८५२६७९१२५
३	कृषि उपज थोक बजार, धरान	सुनसरी	०२५-५६०१२४	९८४२१३१६१९ / ९८४२०२६०२८
४	कृषि उपज थोक बजार, ढल्केवर	धनुषा	०४१-५६००५८	९८०४८३४८४६
५	कृषि उपज थोक बजार, बर्दिबास	महोत्तरी	०४४-५३०१७९	
६	कृषि उपज थोक बजार, लालबन्दी	सर्लाही	०४६-५०१०४७	९८४४०३२१३७ / ९८४४२०५७०३
७	कृषि उपज थोक बजार, नवलपुर	सर्लाही	०४६-५७०२२८	९८४४०३४३३४
८	कृषि उपज थोक बजार, चरिकोट	दोलखा	०४९-४२०११३०	९८४४०५९९५६
९	कृषि उपज थोक बजार, सिन्धुलीमाटी	सिन्धुली	०४७-५२०४५४	९८४४०४५५००

कृषि डायरी २०७४

क्र.स	थोक बजारको नाम	जिल्ला	फोन नं.	मोबाइल नं
१०	कृषि उपज थोक बजार नारायणघाट	चितवन	०५६-५७०५७२	९८५५०५६६९१
११	कृषि उपज थोक बजार, धुषा धादिङ्ग	धादिङ्ग	०१०-५२०१२८	९८०८९८३३०४ / ९८०८६६६९१७
१२	कृषि उपज थोक बजार, पोखरा	कास्की	०६१-५३२५९२	९८५६०२१४१४
१३	कृषि उपज थोक बजार, त्रियासी	स्याङ्जा	०६३-४२०१३०	९८४१३१६८९९ / ९८४१३१७६९९
१४	कृषि उपज थोक बजार कावासोती	नवलपर ासी	०७८-५२०१२६	९८५७०४००६९
१५	कृषि उपज थोक बजार, बुटवल	रुपन्देही		९८५७०३१०९४ / ९८४७०२४१६९
१६	कृषि उपज थोक बजार, मदनपोखरा	पाल्पा	०७५-५२०१४४	९८५७०६०२६१
१७	कृषि उपज थोक बजार, कपुरकोट	सल्यान	०८८-५२०१३०	९७५८५००४७८ / ९
१८	कृषि उपज थोक बजार, घोराही	दाङ्ग	०८२-५६००२५	९८४७८४९८४६ / ९८४७८४५६८७
१९	कृषि उपज थोक बजार लम्ही	दाङ्ग	०८२-५४०५८१	
२०	कृषि उपज थोक बजार, कोहलपुर	बाँके	०८१-५४१८४०	९८५८०२३३४१ / ९८४८०३४०३०
२१	कृषि उपज थोक बजार, सुर्खेत	सुर्खेत	०८३-५२०३०५	९८४८०४७०६६ / ९८४८२१४३१
२२	कृषि उपज थोक बजार, अत्तरिया	कैलाली	०९१-५५११२४ / ५२१२२७	
२३	बल्लु कृषि तथा तरकारी बजार	काठमाडौं	०१-४२७९३५१ / ४३०११८० / ४३०२३६२	९८५१०४५५९१ / ९८५१२०७०७०
२४	श्री कम्प्लेक्स, पोखरा	कास्की	०६१-५३४६५५	९८५६०२९८४८ / ९८५६०३५६६८
२५	इच्छुमति तरकारी तथा फलफूल बजार	काठमाडौं	९८४१६३४५९६ / ९७५१००६४३८	
२६	आधुनिक कृषि सहकारी सं.लि., सिपाडोल	भक्तपुर	९८५१०८४६८६ / ९८५१०६९४८४	
२७	फलफूल थोक बजार, नयाँ बानेश्वर	काठमाडौं	९८४१५०५९४३ / ९८४९०४३०८	

स्रोत : कृषि बजार प्रोफाइल, २०७२/७३, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय

कृषि डायरी २०७४

विभिन्न बालीहरूका जिल्लागत लाभ लागत विश्लेषण

Paddy:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Local Paddy of Hill Districts :

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Panchthar	3310.00	63722.90	67689.50	71562.20	71330.50	1815.16	7607.60	7210.40	1.12
Udaypur	3426.00	69680.80	75714.60	78955.60	79483.20	1923.88	9802.40	9391.28	1.14
Dhankuta	3205.00	61893.44	64420.50	68260.09	67946.00	1821.15	6052.56	70088.46	1.10
Gorkha	3150.00	68812.92	71032.50	70566.30	75363.75	2047.04	6550.83	6172.83	1.10
Kaski	2635.00	83442.50	92225.00	97452.84	98285.50	2936.70	14843.00	19754.64	1.18
Myagdi	3168.00	61844.68	68428.80	72864.00	71913.60	1842.17	10068.92	9688.76	1.16
Gulmi	2680.00	68860.20	85760.00	88761.60	90182.00	2404.41	21321.80	24001.80	1.31
Tanahun	3192.00	65572.10	70224.00	73562.83	73735.20	1944.26	8163.10	7780.06	1.12
Bhajhang	2675.00	59306.10	64735.00	69154.10	68413.13	2079.55	9107.03	8786.03	1.15
Doti	2892.00	58951.64	65070.00	67447.22	68251.20	1928.44	9299.56	8952.52	1.16
Average	3033.30	66208.73	72529.99	75858.68	76490.41	2074.28	10281.68	17182.68	1.15

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Chaite Paddy of Some Terai Districts :

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Jhapa	3785.00	66748.20	76267.75	80438.82	80620.50	1648.49	13872.30	17589.17	1.21

कृषि डायरी २०७४

Mahottari	3545.00	60510.00	72495.25	76805.97	78610.38	1534.41	18100.38	21985.70	1.30
Nawalparasi	3950.00	65764.80	80975.00	84853.90	87788.75	1492.43	22023.95	25428.85	1.33
Dang	3644.00	64122.00	73791.00	77945.16	77981.60	1644.66	13859.60	17576.48	1.22
Kanchanpur	3820.00	67693.60	76973.00	81709.80	81366.00	1657.08	13672.40	17950.80	1.20
Average	3748.80	64967.72	76100.40	80350.73	81273.45	1595.42	16305.73	20106.20	1.25

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Paddy Aromati of Some Districts :

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Sunsari	3582.00	67968.60	146862.00	148294.80	153040.95	1725.00	85072.35	86075.31	2.25
Nawalparasi	3445.00	70491.60	110240.00	120437.20	116182.63	1873.70	45691.03	55474.83	1.65
Lamjung	3845.00	75417.80	139189.00	142380.35	143418.50	1851.45	68000.70	70730.65	1.90
Average	3624.00	71292.67	132097.00	137037.45	137547.36	1816.72	66254.69	70760.26	1.93

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Paddy Seed Production of Some Districts :

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Chitwan	3475.00	93619.00	184175.00	191820.00	190169.38	2521.57	96550.38	103778.38	2.03
Sarlahi	3575.00	74001.20	160875.00	171028.00	167041.88	1897.46	93040.68	102764.68	2.26
Average	3525.00	83810.10	172525.00	181424.00	178605.63	2209.52	94795.53	103271.53	2.14

कृषि डायरी २०७४

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Paddy of Terai Districts :

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Sunsari	3910.00	66408.60	80155.00	83994.62	86899.75	1525.93	20491.15	23861.57	1.31
Jhapa	4210.00	72639.80	84831.50	89470.92	89673.00	1610.41	17033.20	21167.42	1.23
Saptari	4210.00	70504.60	84621.00	89664.58	89462.50	1559.69	18957.90	23496.28	1.27
Siraha	3425.00	61702.90	70041.25	74521.15	73980.00	1686.54	12277.10	16346.00	1.20
Mahottari	3982.00	65005.40	81431.90	86274.01	88300.85	1459.98	23295.45	27659.72	1.36
Parsa	3490.00	64935.40	72068.50	76095.96	78088.75	1688.11	13153.35	16762.01	1.20
Dhanusa	3982.00	66114.40	82626.50	86640.36	89495.45	1487.83	23381.05	26917.07	1.35
Chitwan	3989.00	73853.80	84566.80	86425.67	91447.83	1678.94	17594.03	18974.22	1.24
Nawalparasi	3452.00	63026.48	69903.00	70980.02	73872.80	1710.80	10846.32	10432.08	1.17
Rupandehi	3845.00	66033.48	77861.25	82421.42	82283.00	1602.39	16249.52	15788.12	1.25
Kapilwastu	3900.00	63747.40	78195.00	83062.20	82680.00	1519.55	18932.60	18464.60	1.30
Dang	3982.00	66016.88	80635.50	85541.32	85214.80	1542.88	19197.92	23625.90	1.29
Bardia	3689.00	63612.64	74517.80	79416.79	78760.15	1609.39	15147.51	19603.82	1.24
Kailali	4320.00	68567.40	87048.00	92206.08	92016.00	1472.21	23448.60	28088.28	1.34
Average	3884.71	66583.51	79178.79	83336.79	84441.06	1582.47	17857.55	20799.08	1.27

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Paddy of Midhill Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Kavrepalanchok	4145.00	72264.00	83729.00	88280.21	88288.50	1633.40	16024.50	99256.10	1.22
Jumla	4225.00	63278.32	99287.50	103588.55	103935.00	1387.71	40656.68	40149.68	1.64
Average	4185.00	67771.16	91508.25	95934.38	96111.75	1510.56	28340.59	69702.89	1.43

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Rainfed Paddy of Midhill Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Taplejung	4483.00	64363.40	96160.35	98572.20	101091.65	1325.72	36728.25	36190.29	1.57
Sindhupalchock	4350.00	60600.00	88087.50	93646.80	92872.50	1283.10	32272.50	31750.50	1.53
Sindhuli	3880.00	62334.20	77988.00	82636.24	82256.00	1496.55	19921.80	19456.20	1.32
Makwanpur	4825.00	65645.60	96500.00	102762.85	101807.50	1250.53	36161.90	41845.75	1.55
Bhaktapur	4925.00	77344.60	105887.50	110184.56	111305.00	1460.45	33960.40	33369.40	1.44
Myagdi	4450.00	65736.60	90112.50	95799.60	95007.50	1367.23	29270.90	34424.00	1.45
Surkhet	4225.00	62808.80	85345.00	90567.10	89992.50	1376.60	27183.70	26676.70	1.43
Rukum	4336.00	61939.00	89104.80	94143.23	93874.40	1318.48	31935.40	36453.51	1.52
Jajarkot	4452.00	61938.40	90153.00	96457.03	95050.20	1281.25	33111.80	38881.59	1.53
Dadeldhura	3915.00	60690.56	81823.50	24969.64	86130.00	1440.21	25439.44	24969.64	1.42
Average	4384.10	64340.12	90116.22	88973.93	94938.73	1360.01	30598.61	32401.76	1.48
Wheat :									
Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Wheat of Some Terai Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Saptari	3945.00	62423.80	83042.25	87650.01	88713.19	1438.60	26289.39	30423.75	1.42
Jhapa	3790.00	61433.80	76937.00	81591.12	83474.75	1448.44	22040.95	26240.27	1.36
Morang	3790.00	65650.20	78263.50	82637.16	83711.63	1588.45	18061.43	21980.29	1.28
Siraha	3960.00	60636.60	83556.00	87983.28	90387.00	1358.73	29750.40	33702.48	1.49
Chitwan	4080.00	70212.50	86088.00	90649.44	93126.00	1548.39	22913.50	26985.34	1.33

कृषि डायरी २०७४

Sarlahi	3964.00	61353.48	79874.60	84242.93	85572.85	1404.02	24219.37	28112.02	1.39
Bara	3856.00	61628.40	77891.20	82479.84	84542.80	1425.75	22914.40	27040.32	1.37
Rautahat	3985.00	65342.50	80297.75	86339.01	86026.19	1495.96	20683.69	26246.75	1.32
Rupandehi	3724.00	62162.60	77645.40	81540.70	82998.65	1525.49	20836.05	24284.47	1.34
Kapilwastu	3965.00	58537.00	82273.75	87000.03	87973.44	1332.59	29436.44	33686.92	1.50
Bardia	3654.00	56534.40	78195.60	79167.56	84224.70	1382.19	27690.30	28223.78	1.49
Dang	3982.00	58662.00	82626.50	87373.04	88350.63	1329.43	29688.63	33957.33	1.51
Kailali	3785.00	63201.00	76078.50	80612.93	80431.25	1554.78	17230.25	21310.48	1.27
Average	3883.08	62136.79	80213.08	84559.00	86117.93	1448.68	23981.14	27861.09	1.39

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Wheat of Some Hill Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Bhaktapur	4020.00	75002.80	84621.00	86542.56	90148.50	1728.24	15145.70	16584.86	1.20
Udaypur	3560.00	60891.50	75294.00	79259.84	80189.00	1572.94	19297.50	22836.14	1.32
Panchthar	3945.00	59746.20	84028.50	88738.83	88368.00	1404.48	28621.80	32858.73	1.48
Bhojpur	3880.00	50718.00	80898.00	85313.44	85166.00	1197.16	34448.00	38397.84	1.68
Dolakha	4005.00	56491.08	82503.00	87877.71	86908.50	1300.51	30417.42	35311.53	1.54
Nuwakot	3952.00	56301.90	80818.40	85805.82	86252.40	1287.14	29950.50	34463.68	1.53
Tanahun	3910.00	54000.80	81719.00	85793.22	87095.25	1243.59	33094.45	36699.47	1.61
Arghakhachi	3910.00	55343.80	78591.00	83455.04	82892.00	1305.44	27548.20	31943.04	1.50
Kaski	4020.00	57745.40	84420.00	88576.68	89947.50	1298.95	32202.10	35876.38	1.56
Palpa	3890.00	57032.68	78189.00	83028.16	82468.00	1356.14	25435.32	29807.68	1.45
Jumla	4365.00	59203.60	98649.00	99792.63	103450.50	1246.33	44246.90	44866.73	1.75

कृषि डायरी २०७४

Surkhet	4155.00	53204.40	86424.00	91169.01	90994.50	1170.49	37790.10	42036.51	1.71
Salyan	3910.00	53541.12	81719.00	86152.94	86020.00	1259.34	32478.88	36443.62	1.61
Average	3963.23	57632.56	82913.38	87038.91	87684.63	1336.21	30052.07	33702.02	1.53

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Rainfed Wheat of Some Hill Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Sankhuwasabha	3845.00	56112.40	84013.25	88081.26	88242.75	1349.36	32130.35	35736.96	1.57
Khotang	3842.00	55731.88	77416.30	82357.11	81642.50	1340.60	25910.62	30390.39	1.46
Rasuwa	3555.00	63827.80	75899.25	79802.64	79809.75	1685.44	15981.95	19458.74	1.25
Makwanpur	3684.00	57575.20	74232.60	78631.30	79298.10	1425.34	21722.90	25679.52	1.38
Manang	3910.00	64573.00	85629.00	89750.14	89930.00	1541.48	25357.00	29008.94	1.39
Kalikot	3560.00	55338.88	78676.00	79096.08	82592.00	1444.46	27253.12	27246.00	1.49
Rukum	3648.00	55059.40	79891.20	83400.58	83904.00	1399.30	28844.60	31916.22	1.52
Bajura	3632.00	55016.68	81720.00	85373.79	85715.20	1404.78	30698.52	33916.47	1.56
Dadeldhura	3980.00	54971.00	80993.00	85681.44	85371.00	1271.18	30400.00	34610.84	1.55
Accham	3890.00	57021.60	79745.00	84459.68	84024.00	1355.85	27002.40	31250.28	1.47
Average	3754.60	57522.78	79821.56	83663.40	84052.93	1421.78	26530.15	29921.44	1.47

कृषि डायरी २०७४

Maize:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Maize of Terai Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Jhapa	4465.00	60425.00	78137.50	84620.68	80816.50	1293.30	20391.50	26338.88	1.34
Kailali	4382.00	56992.20	75808.60	82241.38	78437.80	1240.60	21445.60	27352.54	1.38
Siraha	3882.00	54883.10	66382.20	71964.52	68711.40	1353.78	13828.30	18944.78	1.25
Dang	3875.00	54999.12	67037.50	72904.25	69362.50	1359.33	14363.38	19765.13	1.26
Kapilwastu	3982.00	54002.60	69485.90	75100.52	71875.10	1296.17	17872.50	23009.28	1.33
Sunsari	4295.00	59222.20	75162.50	81596.41	77739.50	1318.86	18517.30	24435.81	1.31
Chitwan	4680.00	68219.60	82368.00	89987.04	85176.00	1397.68	16956.40	24013.84	1.25
Sarlahi	4050.00	55796.76	70065.00	76196.70	72495.00	1317.70	16698.24	22343.94	1.30
Rupandehi	3910.00	56302.20	67447.50	73742.60	69793.50	1379.95	13491.30	19317.20	1.24
Parsa	3865.00	56365.80	67057.75	73249.48	69376.75	1398.36	13010.95	18738.88	1.23
Average	4138.60	57720.86	71895.25	78160.36	74378.41	1335.57	16657.55	22426.03	1.29

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Maize of Some Midhill Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Dhadhing	4080.00	58408.50	70380.00	76198.08	72828.00	1371.58	14419.50	19747.98	1.25
Surkhet	4132.00	49018.40	73343.00	79069.95	75822.20	1126.31	26803.80	32034.91	1.55
Dhankuta	4230.00	51818.28	72756.00	78999.48	75294.00	1165.02	23475.72	29211.60	1.45

Kaski	4365.00	58168.68	76824.00	82926.27	79443.00	1272.62	21274.32	26852.79	1.37
Salyan	3915.00	50116.40	68121.00	73296.63	70470.00	1220.11	20353.60	25059.43	1.41
Average	4144.40	53506.05	72284.80	78098.08	74771.44	1231.13	21265.39	26581.34	1.40

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Rainfed Maize of Some Hill Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Therathum	3889.00	55678.10	68640.85	73525.43	70974.25	1371.68	15296.15	19714.05	1.27
Okhaldhunga	4025.00	55180.80	70437.50	75541.20	72852.50	1310.95	17671.70	22292.40	1.32
Sindhuli	4085.00	58262.60	70466.25	84459.68	72917.25	1366.26	14654.65	19613.84	1.25
Kavrepalanchok	4086.00	52927.80	70074.90	76310.14	72526.50	1235.35	19598.70	25343.62	1.37
Baglung	4110.00	53635.00	70692.00	76191.18	73158.00	1244.99	19523.00	24528.98	1.36
Palpa	4050.00	49657.00	69052.50	75078.90	71482.50	1166.10	21825.50	27365.90	1.44
Gulmi	3965.00	55584.60	68198.00	74050.34	70577.00	1341.88	14992.40	20368.94	1.27
Pyuthan	3920.00	50917.60	67816.00	73029.60	70168.00	1238.92	19250.40	23993.60	1.38
Jumla	3987.00	55844.40	71766.00	77945.85	74158.20	1340.66	18313.80	24015.21	1.33
Jajarkot	3950.00	54970.40	71890.00	77404.20	74260.00	1331.66	19289.60	24329.80	1.35
Lalitpur	4067.00	57662.60	71172.50	76890.70	73612.70	1357.82	15950.10	21180.26	1.28
Taplejung	4089.00	56898.80	74624.25	80504.23	77077.65	1331.51	20178.85	25568.15	1.35
Rolpa	3985.00	52682.20	70335.25	76073.65	72726.25	1262.01	20044.05	25304.25	1.38
Doti	4022.00	51769.40	70385.00	76409.96	72798.20	1227.16	21028.80	26571.12	1.41
Gorkha	4189.00	59085.80	73307.50	79389.93	75820.90	1350.50	16735.10	22314.85	1.28
Average	4027.93	54717.14	70590.57	76853.67	73007.33	1298.50	18290.19	23500.33	1.34

कृषि डायरी २०७४

Millet:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Millate of Some Districts :

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Panchthar	2735.00	54758.56	82050.00	88067.00	85058.50	1892.14	30299.94	35988.74	1.55
Sindhupalchock	2755.00	57469.60	85405.00	86176.40	90708.38	1893.51	33238.78	33679.58	1.58
Lamjung	2615.00	50906.00	74527.50	78429.08	78123.13	1809.19	27217.13	30804.91	1.53
Rukum	2680.00	51180.20	81204.00	84939.92	84152.00	1799.71	32971.80	36386.12	1.64
Bhajhang	2735.00	51645.09	83417.50	87437.95	86426.00	1778.30	34780.91	38473.16	1.67
Average	2704.00	53191.89	81320.80	85010.07	84893.60	1834.57	31701.71	35066.50	1.60

Potato:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Winter Potato of Some Terai Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Banke	24890.00	270738.04	491577.50	562762.90	491577.50	1087.74	220839.46	289535.86	1.82
Saptari	21955.00	258749.80	444588.75	461988.09	444588.75	1178.55	185838.95	201042.79	1.72
Chitwan	23820.00	290207.60	512130.00	537438.75	512130.00	1218.34	221922.40	244849.15	1.76
Average	23555.00	273231.81	482765.42	520729.91	482765.42	1161.54	209533.60	245142.60	1.77

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Summer Potato of Some Hill Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Udaypur	24913.00	269114.84	460890.50	511214.76	460890.50	1080.22	191775.66	239608.62	1.71
Rasuwa	26280.00	285425.80	630720.00	705289.50	630720.00	1086.10	345294.20	417235.70	2.21
Accham	23563.00	254715.20	553730.50	616702.62	553730.50	1081.00	299015.30	359631.12	2.17
Bajura	21855.00	255245.80	513592.50	568885.65	513592.50	1167.91	258346.70	311454.35	2.01
Myagdi	22230.00	243920.60	522405.00	576535.05	522405.00	1097.26	278484.40	330391.45	2.14
Average	23768.20	261684.45	536267.70	595725.52	536267.70	1102.49	274583.25	331664.25	2.05
Cauliflower:									

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Cauliflower of Some Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Bardia	16820.00	151091.20	315375.00	345146.40	315375.00	898.28	164283.80	189850.20	2.09
Baglung	16143.00	143961.08	303488.40	339689.08	303488.40	891.79	159527.32	191692.25	2.11
Chitwan	16875.00	174151.40	345093.75	386353.13	345093.75	1032.01	170942.35	207982.98	1.98
Average	16612.67	156401.23	321319.05	357062.87	321319.05	940.69	164917.82	196508.47	2.06

कृषि डायरी २०७४

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Offseason Cauliflower of Some Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Kavrepalanchok	16850.00	163274.40	421250.00	460215.63	421250.00	968.99	257975.60	292728.73	2.58
Dhanusa	8865.00	140043.84	252652.50	272864.70	252652.50	1579.74	112608.66	130604.61	1.80
Average	12857.50	151659.12	336951.25	366540.16	336951.25	1274.36	185292.13	211666.67	2.19

Cabbage:									
Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Cabbage of Some Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Kanchanpur	24355.00	136884.80	345841.00	378294.04	345841.00	562.04	208956.20	235320.49	2.53
Makwanpur	25122.00	147599.68	326586.00	363954.98	326586.00	587.53	178986.32	210074.80	2.21
Arghakhachi	24872.00	138327.48	328310.40	372147.30	328310.40	556.16	189982.92	227601.82	2.37
Parbat	25752.00	135346.40	334776.00	397546.50	334776.00	525.58	199429.60	255762.10	2.47
Ilam	24753.00	146422.20	315600.75	365663.69	315600.75	591.53	169178.55	213053.24	2.16
Average	24970.80	140916.11	330222.83	375521.30	330222.83	564.57	189306.72	228362.49	2.35

Pointed Gourd:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Mainseason Pointed Gourd of Terai Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Kailali	14894.00	165333.50	323944.50	360807.15	323944.50	1110.07	158611.00	188026.65	1.96
Saptari	14620.00	168281.60	299710.00	335419.35	299710.00	1151.04	131428.40	159827.75	1.78
Kapilwastu	14732.00	165271.30	302742.60	344986.61	302742.60	1121.85	137471.30	178242.11	1.83
Average	14748.67	166295.47	308799.03	347071.04	308799.03	1127.65	142503.57	175365.50	1.86

Cucumber:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Cucumber of Some Districts::

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Chitwan	30425.00	302441.90	646531.25	686464.06	646531.25	994.06	344089.35	368809.66	2.14
Tanahun	20589.00	196704.40	411780.00	440089.88	411780.00	955.39	215075.60	233090.98	2.09
Kathmandu	21565.00	233625.40	490603.75	508071.40	490603.75	1083.35	256978.35	263663.50	2.10
Dhankuta	25430.00	226234.60	546745.00	561685.13	546745.00	889.64	320510.40	322735.53	2.42
Average	24502.25	239751.58	523915.00	549077.62	523915.00	980.61	284163.43	297074.92	2.19

कृषि डायरी २०७४

Tomato:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Offseason Tomato in Tunnel of Some Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Tunnel	Rs/Tunnel	Kg/Tunnel	Kg/Tunnel	Kg/Tunnel	Rs/Qt	Kg/Tunnel	Kg/Tunnel	Ratio/Tunnel
Lalitpur	2312.50	35195.84	46250.00	45267.19	46250.00	1521.98	11054.16	8915.10	1.31
Kavrepalanchok	2318.75	30442.08	42317.19	41946.19	42317.19	1312.87	11875.11	10344.73	1.39
Tanahun	2231.25	30466.00	42393.75	43375.50	42393.75	1365.42	11927.75	11793.88	1.39
Makwanpur	2249.00	31431.96	42955.90	42910.92	42955.90	1397.60	11523.94	10354.46	1.37
Average	2277.88	31883.97	43479.21	43374.95	43479.21	1399.47	11595.24	10352.04	1.37

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Tomato of Some Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Bhaktapur	23948.00	190975.00	478960.00	468782.10	478960.00	797.46	287985.00	265833.10	2.51
Nuwakot	22845.00	150665.00	453473.25	437938.65	453473.25	659.51	302808.25	275851.15	3.01
Kaski	24260.00	174232.68	582240.00	545850.00	582240.00	718.19	408007.32	359487.32	3.34
Dhankuta	21164.00	141037.80	469840.80	442856.70	469840.80	666.40	328803.00	291236.90	3.33
Sarlahi	33846.00	154587.40	390921.30	380767.50	390921.30	456.74	236333.90	209257.10	2.53
Salyan	22465.00	137149.80	438067.50	426610.35	438067.50	610.50	300917.70	278228.05	3.19
Average	24754.67	158107.95	468917.14	450467.55	468917.14	651.47	310809.20	279982.27	2.99

Sugarcane: Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Main Season Sugarcane of Terai Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Qtl/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Morang	470.00	138959.16	193640.00		193640.00	295.66	54680.84		1.39
Siraha	472.00	138454.40	194464.00		194464.00	293.34	56009.60		1.40
Parsa	474.00	139180.68	195288.00		195288.00	293.63	56107.32		1.40
Rupandehi	473.00	137564.20	194876.00		194876.00	290.83	57311.80		1.42
Kailali	470.00	139567.56	193640.00		193640.00	296.95	54072.44		1.39
Average	471.80	138745.20	194381.60		194381.60	294.08	55636.40		1.40

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Irrigated Ratoon Sugarcane of Terai Districts:									
Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Qtl/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Morang	376.00	59171.47	173336.00		173336.00	157.37	114164.53		2.93
Siraha	377.60	59439.35	174073.60		174073.60	157.41	114634.25		2.93
Parsa	379.20	58711.18	174811.20		174811.20	154.83	116100.02		2.98
Rupandehi	378.40	59170.62	174442.40		174442.40	156.37	115271.78		2.95
Kailali	376.00	59241.80	173336.00		173336.00	157.56	114094.20		2.93
Average	377.44	59146.88	173999.84		173999.84	156.71	114852.96		2.94

कृषि डायरी २०७४

Onion:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Onion of Some Districts::

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Bara	12820.00	121124.20	285245.00	310564.50	292155.00	890.91	171030.80	193145.30	2.41
Salyan	12655.00	105116.80	277144.50	297550.69	282837.00	785.65	177720.20	194962.64	2.69
Kapilwastu	12755.00	117887.20	283798.75	304142.98	289217.50	881.76	171330.30	188485.78	2.45
Saptari	12755.00	122708.20	283798.75	304142.98	289217.50	919.56	166509.30	183664.78	2.36
Sindhuli	12110.00	122976.60	284585.00	299117.00	289829.00	972.19	166852.40	178356.90	2.36
Bardia	12655.00	117655.20	277144.50	297550.69	282837.00	884.73	165181.80	182424.24	2.40
Average	12625.00	117911.37	281952.75	302178.14	287682.17	889.13	169770.80	186839.94	2.45

Garlic:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Garlic of Some Districts::

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Bhojapur	6220.00	175320.40	498844.00	522119.24	501816.00	2770.87	326495.60	348215.84	2.86
Argakhachi	6205.00	183997.00	510051.00	532649.61	513023.00	2917.41	329026.00	350073.36	2.79
Doti	6180.00	180672.20	519120.00	540132.00	522170.00	2874.15	341497.80	360964.80	2.89
Salyan	6555.00	179996.80	557175.00	579134.25	560350.00	2697.51	380353.20	400673.70	3.11
Surkhet	6220.00	178575.40	511284.00	545696.15	514256.00	2823.21	335680.60	368537.75	2.88

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Rautahat	6685.00	201972.80	482657.00	509647.69	484053.00	3000.40	282080.20	307399.64	2.40
Nawalparasi	6980.00	199087.60	506050.00	508929.25	507446.00	2832.26	308358.40	309492.65	2.55
Average	6435.00	185660.31	512168.71	534044.03	514730.57	2845.11	329070.26	349336.82	2.78

Ginger:

Yield, Returns, Costs and Net Profit of Improved Mainseason Ginger of Some Districts::

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Ha	Rs/Qt	Rs/Ha	Rs/Ha	Ratio/Ha
Trahatum	20868.00	474860.00	822070.00	1189476.00	822070.00	2275.54	347210.00	709399.00	1.73
Palpa	18830.00	466989.20	810320.00	1109087.00	810320.00	2480.03	343330.80	637390.30	1.74
Pyuthan	18758.00	471110.00	778770.00	1104846.20	778770.00	2511.52	307660.00	629046.70	1.65
Khotang	18838.00	473811.40	857732.00	1091662.10	857732.00	2515.19	383920.60	613141.20	1.81
Doti	18530.00	490467.80	860695.00	1144227.50	860695.00	2646.89	370227.20	649127.20	1.75
Kailai	18248.00	459945.80	796986.00	1040136.00	796986.00	2520.53	337040.20	575628.20	1.73
Salyan	19615.00	475631.00	940130.00	1211226.25	940130.00	2424.83	464499.00	730691.50	1.98
Dhankuta	18461.00	494287.52	741246.00	1104890.85	741246.00	2677.47	246958.48	605988.08	1.50
Average	19018.50	475887.84	825993.63	1124443.99	825993.63	2506.50	350105.79	643801.52	1.74

कृषि डायरी २०७४

Mushroom

Average Yield, Returns, Costs and Net Profit of Agaricus (Gobre) Mushroom of Some Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Shed	Rs/Shed	Rs/Shed	Rs/Shed	Rs/Shed	Rs/Qt	Rs/Shed	Rs/Shed	Ratio/Shed
Kathmandu	455.00	50253.60	81900.00	84288.75	82620.00	11044.75	32366.40	34527.65	1.64
Lalitpur	445.00	47493.12	80100.00	82436.25	80712.50	10672.61	33219.38	35333.13	1.70
Kavrepalanchok	425.00	39957.44	74375.00	76712.50	74892.50	9401.75	34935.06	37060.06	1.87
Average	441.67	45901.39	78791.67	81145.83	79408.33	10373.04	33506.95	35640.28	1.74

Average Yield, Returns, Costs and Net Profit of Pleurotus & Leninus (Kanye) Mushroom of Some Districts:

Districts	Yield	Total Cost	Value of Main Product		Gross Income Farmgate	Costs	Net Profits		Benefit Cost
			Farmgate	Market			Farmgate	Market	
	Kg/Shed	Rs/Shed	Rs/Shed	Rs/Shed	Rs/Shed	Rs/Qt	Rs/Shed	Rs/Shed	Ratio/Shed
Kathmandu	1880.00	58258.80	150400.00	169670.00	150400.00	3098.87	92141.20	113866.20	2.58
Lalitpur	1855.00	53803.20	148400.00	162127.00	148400.00	2900.44	94596.80	110433.80	2.76
Kavrepalanchok	1825.00	46065.40	131400.00	147368.75	131400.00	2524.13	85334.60	103353.35	2.85
Average	1853.33	52709.13	143400.00	159721.92	143400.00	2841.15	90690.87	109217.78	2.73

२३. बेमौसमी तरकारी उत्पादनको लागि प्लाष्टिक घर

प्रतिकूल मौसममा पनि बिरुवालाई अनुकूल वातावरण सिर्जना गरी बेमौसमी तरकारी उत्पादन गर्न प्लाष्टिक घरको प्रयोग गर्ने गरिन्छ। नेपालमा वर्षा याम (जेष्ठदेखि भदौ महिनासम्म) वर्षाबाट जोगाउन र हिउँदयाम (मंसिरदेखि फागुनसम्म) चिसोबाट बिरुवालाई जोगाउन तराई तथा मध्य पहाडी भागमा प्लाष्टिक घरको प्रयोग गरिदै आएको छ भने उच्च हिमाली भागमा तापक्रम बृद्धि गरि गोलभेडा काँक्रा जस्ता बढी तापक्रम चाहिने तरकारीको उत्पादनको लागि प्लाष्टिक गुमोज प्रयोग गरिदै आएको छ। प्लाष्टिक घरको महत्वलाई विचार गरेर कृषि प्रसार कार्यक्रम कार्यान्वयन निदेशिका तथा नर्मसमा तराई, मध्य पहाड तथा उच्च पहाडमा प्लाष्टिक घर निर्माणको मोडेल तथा लागत समेत तोकी ज्यामी र बाँस खर्च बहेकको तोकिएको लागतमा ५० प्रतिशत अनुदानको कार्यक्रम जिल्लाहरूबाट संचालन गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

प्लाष्टिक घर निर्माणको लागि जग्गा छनौट

- कम्तिमा ६ घण्टाभन्दा बढी दैनिक घाम लाग्ने, हावा खेल्ने तर हुरी बतास नचल्ने
- कम्तिमा पनि ५ मिटर भन्दा बढी चौडाई भएको जमिन

प्लाष्टिकको प्रयोग

नेपालमा प्लाष्टिक घरको लागि सामान्यतया सूर्यको पराबैजनी किरणले असर नगर्ने सिल्याउलिन (silpaulin) प्लाष्टिकको प्रयोग गरिदै आएको छ तर इजरायल, भारत लगायतका व्यावसायिक तरकारी खेती गर्ने देशमा सूर्यको प्रकाश प्रशस्त छिर्ने गरी निर्माण गरिएको प्लाष्टिकको प्रयोग गर्ने गरिएको छ।

नेपालमा सामान्यतया ४५ देखि ९० जि.एस.एम सम्मको पारदर्शि सिल्याउलिन प्लाष्टिक प्रयोग गर्ने गरिएकोछ भने बढी हावा चल्ने र असिना पर्ने ठाउँमा १२० जि.एस.एम सम्मको प्लाष्टिकको प्रयोग गर्ने गरिएको छ। जति बढी जि.एस.एम को प्लाष्टिकको प्रयोग गरियो त्यति कम सूर्यको प्रकाश बिरुवाले पाई उत्पादन घट्ने सम्भावना हुन्छ तसर्थ यदि हावा, हुरी र असिनाको प्रकोप कम छ भने ४५ जि.एस.एम को प्लाष्टिक प्रयोग गर्नु राम्रो हुन्छ। नेपालमा पनि कृषि कार्यको लागि लक्षित विकसित देशहरूले प्रयोग गर्ने प्लाष्टिक समेत उपलब्ध हुन थालेकोले केही महंगो भएतापनि व्यावसायिक खेतीमा सो प्लाष्टिकको प्रयोगबाट उत्पादन बढाउन सकिने सम्भावना देखिएकोछ। प्लाष्टिक घरमा कीराको प्रकोप कम गर्न चारैतिर कीरा नछिर्ने साईजको प्वाल भएको सेतो नाईलनको जालीको प्रयोग गर्न सकिन्छ।

प्लाष्टिक घरको निर्माण गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

- घरको निर्माण गर्दा समुन्द्री सतहबाट उचाई, तापक्रम, आद्रता, हावा बहावको दिशा तथा लगाउने जातमा विचार पु-याउनु पर्दछ।
- समुन्द्री सतहबाट उचाई कम भएको ठाउँ छ भने सामान्यतया तापक्रम बढी हुने हुँदा घर अग्लो बनाउनु पर्दछ। बढी उचाई भएको ठाउँमा तापक्रम कम हुने हुँदा तापक्रम बढाउन प्लाष्टिक घर होचो बनाउनु पर्दछ। ८०० देखि ११०० मिटर सम्मको उचाईमा धुरी खाँवाको उचाई ४ मी र छेउको खाँवा ३ मिटर, ११०० देखि १४०० सम्म धुरी खाँवा ३.५ र छेउको २.५ मी र १४०० देखि १९०० मी सम्म धुरी खाँवा ३ मी र छेउको खाँवा २ मी कायम गर्दा गोलभेंडा, काँक्रा

कृषि डायरी २०७४

लगायतका तरकारी सफलतापूर्वक बेमौसममा उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

- बढी गर्मी हुने ठाउँहरूमा प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा हावा ओहोर दोहर गर्ने ठाउँ (Ventilation) भएको बनाउनु पर्दछ । यसो गर्दा तापक्रम र आद्रता नियन्त्रण गर्न सहज भई रोग तथा कीराको प्रकोपलाई न्युनिकरण गर्न सकिन्छ । अत्याधिक चिसो हुने क्षेत्रमा प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा तापक्रम बढाउन गुमोज आकारको प्लाष्टिक घर निर्माण गर्नु पर्दछ ।
- तापक्रम र आद्रता नियन्त्रण गर्न प्लाष्टिक घरको आकार धेरै ठूलो बनाउन हुँदैन (ठाउँको उपलब्धता अनुसार ५ देखि ६ मी चौडाई र १० देखि २५ मी. लम्बाई भएको घर उपयुक्त हुन्छ)
- प्लाष्टिक घर बनाउँदा उपयुक्त स्लोप मिलाउन आवश्यक हुन्छ अन्यथा प्लाष्टिकमा पानी तथा असिनाले क्षति पुर्याउने संभावना हुन्छ ।

तरकारी बालीको खेती गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुरा

बाह्रै महिना एवं लगातार प्लाष्टिक घर भित्र एउटै तरकारी बालीको खेती गर्दा रोग तथा कीराको प्रकोप बढ्न जानुको साथै माटोको अवस्था पनि बिग्रन जाने हुदाँ एउटा तरकारी बाली लगाएपछि भटामास,बोडी लगायतको कोसेबाली परिवारको बाली लगाइ फूल फुल्ने अवस्थामा पुगेपछि माटोमा जोतेर छोडिदिनु राम्रो हुन्छ । एकचोटि तरकारी लिइसकेपछि चैत्र देखी जेष्ठ महिनाको पानी नपर्ने तथा बढी गर्मी हुने सिजनमा प्लाष्टिक घरको प्लाष्टिक हटाएर सयपत्री फूल वा तोरी रोपी १-१.५ महिनाको भएपछि माटोमा मिलाइ पारदर्शी प्लाष्टिकले ३० देखि ४२ दिनसम्म हावा नछिर्ने गरी छोपेमा निमाटोड तथा अन्य माटोमा रहेका कीरा तथा रोगका जिवाणुलाई नियन्त्रण गर्न सहयोग गर्दछ । प्लाष्टिक घरमा तरकारी लगाउँदा वर्षा याममा गोलभेंडा र हिउँद याममा काँक्रा, जुकेनी लाभदायक देखिएको छ ।

६ मिटर चौडाइ र २० मिटर लम्बाईको प्लाष्टिक घर निर्माण गर्दा लाग्ने खर्च

क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	प्रति ईकाई मूल्य रु.	जम्मा मूल्य रु
१	बाँस	घना	३५	२००	७०००
२	सिल्याउलिन प्लाष्टिक ४५ जि.एस.एम	बर्ग मिटर	१५०	६०	९०००
३	डोरी	के.जी.	२	१००	२००
४	किला	के.जी.	१	१५०	१५०
५	तार	के.जी.	२	१३०	२६०
६	मोबिल (प्रयोग गरिसकेको) वा अलकत्रा	लिट्र	२	५०	१००
७	सामाग्री ढुवानी खर्च	रु		१०००	१०००
८	मिस्त्रि खर्च				
८.१	दक्ष	जना	५	७००	३५००
८.२	अदक्ष	जना	५	३००	१५००
	जम्मा खर्च				२२७१०

नोट: सामाग्रीहरूको मूल्य स्थान अनुसार फरक पर्ने गर्दछ ।

सम्क्षुप्तपुर्ण कुरा: प्लाष्टिक घर बेमौसमी तरकारी उत्पादनको पूर्वाधार हो यदि बढी उत्पादन तथा आमदानी लिने हो भने उपयुक्त तरकारीको जातको छनौट, सिफारिस बाली व्यवस्थापन प्रविधिको अवलम्बन तथा बजारको माग अनुसारको उत्पादन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

२४. प्लाष्टिक पोखरी निर्माण

परिचय

सिंचाईको सुविधा नपुगेको क्षेत्रहरूमा कम लागतमा वर्षातको पानी संकलन र जमिनमा बगेको भल पानीका साथै घर र गोठरगुहालीमा परेको आकाशे पानीलाई संकलन गरी कृषकहरूलाई सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन अनुदान सहयोग दिई कृषक वर्गमा राहत पुऱ्याउन प्लाष्टिक पोखरी निर्माण कार्य गर्न गराउन कृषि विभागले प्लाष्टिक पोखरी निर्माण कार्यविधि तथा नर्मस् २०७० कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । प्रति प्लाष्टिक पोखरी २ देखि ३ रोपनी वा सो भन्दा बढी जमीनमा सिंचाई हुने गरी नेपाल सरकारको तर्फबाट प्लाष्टिक सिट र अन्य आवश्यक सामग्री खरिदको लागि अनुदान सहयोग र उपभोक्ताको तर्फबाट पोखरी निर्माणको लागि खाडल खन्ने लगायत अन्य कामको लागि आवश्यक खर्च उपलब्ध गराई निर्माण गर्न सकिनेछ ।

छनौट प्रक्रिया

- प्राविधिकको डिजाईन ईष्टिमेडको आधारमा बढी क्षमताको पोखरी निर्माण गर्न पनि सकिनेछ ।
- छनौट भएका आयोजनालाई जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले प्लाष्टिक सिट, गटर, पाइप तथा अन्य आवश्यक निर्माण सामग्रीहरू अनुदान स्वरूप उपलब्ध गराउनेछ ।
- इरिगेसन ईन्जिनियरिङ्ग तालिम प्राप्त प्रा.स./ना.प्रा.स.ले स्थलगत सर्वेक्षण गरी लागत ईष्टिमट तयार गरी स्वीकृतिको लागि जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- प्लाष्टिक पोखरी सम्बन्धि अनुदान दिने अधिकार जि.कृ.वि.का.को रहनेछ ।

प्राविधिक पक्षहरू

- माटोको किसिम अनुसार प्लाष्टिक पोखरीको आकार निर्धारण गरिन्छ ।
- खाडलमा प्लाष्टिक बिछ्याउनु अघि माटोलाई हिल्याई १५ सेन्टीमीटर जति ढुङ्गा रहित लेसिलो माटोले लेपन गर्नु पर्छ ।
- पोखरीमा चाहिने प्लाष्टिकको मोटाई २०० देखि २५० जी.एस.एम= (Gram per square meter) को सिलपोलिन प्लाष्टिक हुनु पर्नेछ
- प्लाष्टिकको रङ्ग निलो हुनु पर्नेछ ।
- पोखरीको माथिल्लो सतहको लम्बाई र चौडाईभन्दा पिंघको लम्बाई र चौडाई लगभग आधा मिटर कम हुनु पर्दछ
- पोखरीमा पानी भरिएपछि व्यवस्थित निकास दिनका लागि ढिलको कुनै स्थानमा १५ सेन्टीमीटर गहिरो नाली बनाउनुपर् ।

आर्थिक पक्षहरू

- उपभोक्ताले आफ्नै पहलमा रकम नगद वा श्रमदान वा जिन्सी वा तिनै थरीको सहयोगमा इन्जिनियरिङ्ग तालिम प्राप्त प्रा.स./ना.प्रा.स. वा लागत ईष्टिमेट गराई खाडल खन्नु पर्नेछ ।
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयबाट कृषक समूह/कृषि सहकारी संस्था/उपभोक्ता समितिलाई अनुदान सहयोग नगद वा सो वरावरको सामग्रीहरू - प्लाष्टिक सिट, गटर, पाइप तथा अन्य आवश्यक निर्माण सामग्रीहरू) उपलब्ध गराउनेछ ।

२५. पशु स्वास्थ्य/पशुपालन

पशुपंछीको सामान्य तापक्रम, नाडी र श्वास-प्रश्वास गति

जनावर	तापक्रम		नाडी/मिनट	श्वास प्रश्वास/मिनट
	से. ग्रे	फरेनहाइट		
गाई	३८.२-३८.९	१०१-१०२	४०-६०	१२-१८
भैसी	३८.३-३९.९	१०१-१०२	४०-६०	१२-१८
घोडा	३८.०-३८.३	१००.४ -१००.८	३०-४०	८-१६
भेडा	३९.४-४०.०	१०३-१०४	५५-७५	२०-३०
बाख्रा	३९.४-४०.०	१०३-१०४	५५-७५	२०-३०
बंगुर	३७.९-३८.४	१०२-१०३	६०-७५	२०-३०
खरायो	३८.०-३८.५	१०१-१०२	१२३-३०४	३६-५०
कुकुर	३८.३-३८.९	१०१-१०२	९०-१२०	२०-४०
विरालो	३८.३-३८.९	१०१-१०२	१००-१२०	२०-३०
कुखुरा	४१.१-४१.७	१०६-१०७	१२०-१६०	१५-६०

निरोगी र रोगी पशुहरूबीच भिन्नता

क्र.सं.	विवरण	निरोगी पशुहरू	रोगी पशुहरू
१	पशुको रूप/चाल	राम्रो, सतर्क, फुर्तिलो	भुसिलो, फुर्तिलो नभएको
२	टाउको	उठेको वा ठाडो हुन्छ	भुकेको हुन्छ
३	आँखा	पुरा खुलेको, चम्किला	आधा खुलेको, कचेरा लागेको, कोषहरू बढी रातो
४	नाक/मुख	सामान्य	चाल/सिंगान बगेको
५	पशुलाई बोलाउँदाको प्रतिक्रिया	छिटो प्रतिक्रिया दिन्छ	ढिलो गरी टेर्छ
६	गोबरको कडापन	सामान्य	बढी कडा वा पातलो, गन्हाउने, रगत मिसिएको
७	छाला	नरम/सामान्य	खस्रो, रौ ठाडो भएको
८	कान	ठाडो/ सामान्य	लत्रेको, कानबाट पीप बगेको
९	थुतुनो	ओसिलो	सुख्खा
१०	दानापानीमा रुचि	सामान्य	कम खाने/खाँदैनखाने
११	नाडीको गति	सामान्य (४०-६० प्रति मिनेट)	बढ्ने वा घट्ने
१२	श्वासप्रश्वास	सामान्य (२०-२८ प्रति मिनेट)	श्वास फेर्न अप्ठ्यारो गर्ने/खोक्ने, गति बढ्ने वा घट्ने

क्र.सं.	विवरण	निरोगी पशुहरू	रोगी पशुहरू
१३	शरिरको तापक्रम	सामान्य (१०२ फरेनहाइट)	प्रायः बढ्ने
१४	उग्राउने (पाहुर भिक्ने)	पाहुर भिक्छ	पाहुर भिक्दैन

गाईका जातहरू

नेपालमा पाईने उन्नत गाईका जातहरू

गाईका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
१. जर्सि गाई:	यसको उत्पत्ति बेलायतको जर्सि टापुमा भएको हो ।	- यो करिव त्रिभुजाकार, रंग प्रायः रातो, खैरो वा कालो, डडालु सिधा, फांचो र थुन ठुला, टाउको विचमा खोप्रो परे जस्तो, अनुहार छोटो र यसको भाले रिसालु हुन्छ । - साढेको शारिरीक तौल ६७५ के.जि. र माउको तौल ४५० के.जि. हुन्छ । - प्रति वेत प्रति जनावर दूध उत्पादन ५००० देखि ६००० लिटर सम्म हुन्छ ।
२. हॉलस्टीन फ्रिजियन	यसको उत्पत्ति नेदरल्याण्डको फ्रिजल्याण्डमा भएको हो ।	- यो गाई संसारकै सबभन्दा बढी दुध दिने, सेतो, कालो, टाटेपाटे, ढाड अलि कुप्रेको, लामो र सांधुरो मुख, गाई सान्त स्वभावको र साढे हिंस्रक स्वभावको हुन्छ । - साढेको शारिरीक तौल १००० के.जी र माउ ६७५ के.जी. सम्म हुन्छ । - दुध उत्पादन प्रति वेत ६५०० देखि ९००० लिटरसम्म भएतापनि ११००० लिटर भन्दा बढी दिएको पनि पाईन्छ ।
३. ब्राउन स्वीस गाई	यसको उत्पत्ति स्वीजरल्याण्डमा भएको हो ।	- यो गाई खैरो वा कालो रंगको, सुस्त र सोभो हुन्छ । प्रतिकूल मौसम खप्न सक्ने, डांडाकांडामा पनि पाल्न सकिने, गर्मिमा पनि पाल्न सकिने, - शारिरीक तौल साढेको ९०० के.जी. र माउको ६२५ के.जी. सम्म हुन्छ । - औसत दुध उत्पादन प्रतिवेत ५५०० लिटरसम्म पाईन्छ । पशु विकास फार्म, जिरी दोलखामा यो जातको गाई पालन गरिएको छ ।
४. साहिवाल गाई	यसको उत्पत्ति पाकिस्तानको मन्टगोमेरीमा भएको हो ।	- चाकलो निधार, छोटो खुट्टा, छोटो सिङ पछाडी फर्केका, निकै ठुलो र लगभग एकतर्फ ढल्केको जुरो तथा माल भएको हुन्छ । - यसको रंग रातो र हल्का खैरो हुन्छ । यो एशियाको राम्रो दुधालु गाई हो । साढेको तौल ५०० के.जी र माउको तौल ३४० के.जी. हुन्छ । - प्रतिवेत दुध उत्पादन १३५० लिटर हुन्छ ।

कृषि डायरी २०७४

गाईका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
५. रेड सिन्धी	यसको उत्पत्ति पाकिस्तानको सिन्धु प्रान्तमा भएको हो	- यसको रंग रातो कालो, बोधो सिङ्ग भएको धेरै ठुलो जुरो तथा माल भएको, दडिलो शरिर निकै शान्त प्रकृतिको, फांचो ठुलो र तल भरिएको हुन्छ । - साढेको शारिरीक तौल ४५० के.जी. र माउको ३०० के.जी. सम्मको हुन्छ । - औसत दूध उत्पादन प्रतिवेत १५०० देखि २२०० लिटर हुन्छ ।
६. हरियाणा गाई	यसको उत्पत्ति भारतको हरियाणामा भएको हो ।	- यसको रंग सेतो, कासिलो र अग्लो शरिर हुन्छ । यसको साढे जोत्न र गाडा तान्न उपयुक्त हुन्छ । वयस्क गाईको तौल ५५० के.जी. हुन्छ । - प्रतिवेत औषत दूध उत्पादन १२०० लिटर हुन्छ ।

भैंसीका जात:

(क) नेपालमा पाईने स्थानीय जातका भैंसीहरू :-

भैंसीका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
(१) लिमे भैंसी	यसको उत्पत्ति पश्चिमान्चल क्षेत्रको कास्की, स्याङ्गजा, पर्वत, बाग्लुङ्ग तनहुं र लम्जुङ्गमा भएको हो ।	- स्थानीय भैंसी मध्ये सबैभन्दा सानो जातको भैंसी हो । यसको सिङ्ग धाटीतिर घुमेको हंसिया आकारको हुन्छ । - भैंसीको शारिरीक तौल औषत ३१० देखि ३१५ के.जी र यसको प्रतिवेत दूध उत्पादन १०४८ लिटर हुन्छ । - यो भैंसीको संख्या घट्दो क्रममा भएकोले संरक्षणको लागि ध्यान पुर्‍याउन आवश्यक छ ।
(२) पार्कोटे भैंसी	यो जातको भैंसी मध्य पहाड देखि उच्च पहाडमा पाइन्छ ।	- यसको रंग कालो हुन्छ । तर कहिकही खैरो र हल्का खैरो रंगमा पाइन्छ । अनुहार लाम्चो, टाउको चेप्टो, सिङ्ग तरवार आकारको र शारिरीको पछाडी भागतिर फर्केको हुन्छ । - दूध उत्पादन प्रतिवेत १००० लिटर हुन्छ ।
(३) गड्डी भैंसी:	यसको उत्पत्ति सुदूर पश्चिमान्चलको पहाडी भेगमा भएको हो ।	- यसको रंग कालो र निधारमा सेतो थोप्ला तारो भएको कहिकतै खैरा र फिक्का रंगको हुन्छ । लामो अनुहार फराकिलो निधार र टाउको, सिङ्ग लामो अर्ध धूमाउरो, पूर्ण विकसित फांचो, दूधका नसा स्पष्ट देखिने हुन्छ । - औषत शारिरीक तौल ४५२ के.जी. र दूध उत्पादन दैनिक ३.५ लिटर पाइन्छ । - यसको संख्या घट्दो अवस्थामा रहेकोले संरक्षणमा ध्यान दिन आवश्यक छ ।

(ख) उन्नत जातको भैंसी:-

भैंसीका जात	उत्पत्ति	विशेषताहरू
१. मुर्गा भैंसी	यसको उत्पत्ति भारतको हरियाणामा भएको हो ।	यो निक्कुर कालो शरिर, लामो घांटी, छोटो नजिकैबाट घुमेका किसिएको सिङ्ग, राम्रो विकसित भएको फाँचा लामो पुच्छर र पुच्छरको बीचमा सेतो फुर्को हुन्छ । यसको शारीरिक तौल ४५० देखि ५०० के.जी र प्रतिवेद औषत दुध उत्पादन १५००देखि २५०० लिटर हुन्छ ।

गाईभैंसीहरूमा लाग्ने प्रमुख रोगहरू

१. खोरेत (Foot and mouth disease)

कारण : विषाणु

लक्षणहरू

- यो रोग लाग्दा एकदम बढी ज्वरो (१०४-१०६ डिग्री फरेनहाइट) आउँछ ।
- विस्तारै घाँसपात नखाने, भोक्राउने हुन्छ ।
- मुख वरिपरि विशेषगरी गिजा र जिब्रोमा स-साना फोकाहरू आउँदछन् ।
- यस सँगसँगै खुट्टाको खुरको कापमा पनि फोकाहरू आउँछन् र पशु खुट्टा खोच्याएर हिड्छ र पछि लङ्गडो हुनसक्छ ।
- मुख वरिपरि घाउ आउने भएको कारण च्याल चुहाउँछ ।
- यस रोगले ठूला माउहरू भन्दा पाठापाठीलाई बढी असर पुऱ्याउँछ ।
- कहिलेकाहीँ खोरेल रोगका कारण थुनेलोको समस्या पनि देखिन्छ ।
- ब्याउने माउहरूमा गर्भ तुहिने समस्या देखिन सक्छ ।

उपचार:

- क) मुखको घाउलाई १ प्रतशितको पोटास पानीले सफा गरिदिने वा फिटकिरी पानीले सफा गरिदिने ।
- ख) खुरका घाउलाई पोटास पानीले धोएर हिमैक्स वा लोरेक्जेन मलहम लगाउनु पर्छ वा २ प्रतिशत निलोतुथोले घाउ सफा गर्न सकिन्छ ।
- ग) खुट्टाको घाउमा फिनेल प्रयोग गर्न पनि सकिन्छ ।
- घ) घाउहरूमा अनय जिवाणु प्रवेशगरी संक्रमण नगरुन भन्नको लागि पशुलाई एन्टीबायोटिक सुई लगाउन सकिन्छ ।
- ड) खोरेत देखिइरहने ठाउँमा रोकथामको लागि खोरेत विरूद्ध खोप लगाउनुपर्दछ । ६ महिनाको उमेर पुगेपछि पहिलो पटक खोप लगाउने र प्रत्येक वर्ष दोहोर्‍याउने । बढी देखिने ठाउँमा ६-६ महिनाम दोहोर्‍याउने ।

२. भ्यागुने (Hemorrhagic Septicemia)

कारण: एकप्रकारको जिवाणु

लक्षणहरू

- उच्च ज्वरो आउने ।
- घाँटी वरिपरिको भाग तथा जिब्रो सुन्निने ।
- फिज काढ्ने ।
- सास फेर्न गाह्रो भई घ्यार्र घ्यार्र आवाज निकाल्ने ।
- कहिलेकाहीँ रगत मिसिएको छेर्ने ।

रोकथाम र उपचार

- वर्षायाम शुरू हुनु अगाडि प्रत्येक वर्ष पशुलाई खोप लगाउने ।
- रोगको लक्षण देखा परेको छ भने तुरुन्त प्राविधिकलाई देखाई उपचार गराउने ।

३. चरचरे -Black Quarter)

कारण: एकप्रकारको जिवाणु

लक्षणहरू

- उच्च ज्वरो आउने
- विशेषगरी फिलाको मासपेशी सुनिने र दुख्ने ।
- छाम्दा शुरूमा तातो हुने र पछि चिसो हुने र दुखाई पनि कम हुने ।
- सुनिएको ठाउँमा थिच्दा चरचर आवाज आउने ।

रोकथाम

- पानी पर्ने समय अगाडी नै गाई वस्तुलाई खोपाउने काम गर्नु पर्दछ । बि.क्यू. पोलीभ्यालेण्ट भ्याक्सिन गाई भैंसीमा ५ एम.एल. s/c छाला र पाडा बाच्छालाई ३ एम.एल. सोही तरीकाले दिनु पर्दछ । छ महिना नाघेको वस्तुलाई सुई दिनु पर्दछ । साथै यो सुई प्रत्येक साल दोहोर्‍याउनु पर्दछ ।
- गहिरो खाडल खनी यो रोगबाट मरेको पशुलाई पुरिदिनुपर्दछ ।
- रोगी पशुलाई छुट्याएर राख्नु पर्दछ ।
- रोगी वस्तुले खाएको खाना पानी एवं घाँस निरोगी वस्तु भाउलाई नदीने तथा गोठलाई २% को फर्मालिन भोलले सफा गर्नुपर्दछ ।
- रोगको आशंका भएको चरन क्षेत्रमा बाच्छा/बाच्छी चराउनु हुँदैन ।

४. पट्के (Anthrax)

कारण: एकप्रकारको जिवाणु

लक्षणहरू

- धेरैजसो कुनै लक्षण नदेखाई अचानक मर्ने ।
- ज्वरो आउने ।
- सास फेर्न गाह्रो हुने ।
- आँखा रातो हुने ।
- पेट ढाडिने ।
- मरेपछि नाक, मुख, मलद्वार आदिबाट नजम्ने रगत बगेको हुन्छ ।

रोकथाम

- धेरै रोग देखिने ठाउँमा पशु सेवा प्राविधिकको सिफारिसमा खोप लगाउने ।
- मरेका पशुलाई गहिरो खाडल खनेर गाड्ने । याद गरौ पट्केको शंका लागेको पशुलाई कहिल्यै पनि चिरफार गर्नुहुँदैन ।
- रोगी पशुलाई वथानबाट अलग्गै राख्ने ।
- रोगीको सम्पर्कमा आएको पशुलाई प्राविधिकको सल्लाहमा उपचार गराउने ।

५. थुनेलो (Mastitis)

कारण : यो धेरै कारणहरू हुन सक्छ जस्तै गोठ, पशु र दुहुने मानिसको सरसफाईको कमीले गर्दा विभिन्न, जिवाणुहरू, विषाणुहरू, ढूँसी, एक कोषिय परजीवी प्रोटोजोवा कल्चोडो वा शरीरभित्र प्रवेश गरेर ।

लक्षणहरू

- अचानक थुन र कल्चोडो सुनिने, कडा, रातो र छाम्दा दुख्ने हुन्छ ।
- दुध विग्रने, पातलो पानीजस्तो आउने, छोक्राहरू आउने र कहिलेकाहीँ दूध पुरै नआउने हुन्छ ।
- ज्वरो आउने ।

रोकथाम:

- दूध दोईसकेपछि एन्टिसेप्टिक जस्तै पोभिडिन आयोडिन मिसाएको भोलमा थुनलाई केहिबेर डुबाउने ।
- गोठ, पशु, दूध दुहुने मानिसको र भाँडोको सरसफाईमा विशेष ध्यान दिने ।
- शंका लागेमा जिल्ला पशु सेवा कार्यालयमा वा पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशालामा दूध जँचाउने ।

- थुनेलोको लक्षण देखिएमा कृषकले पहिला नबिगेको थुनबाट दूध दुहुने, त्यसपछिमात्र बिगेको थुनको दुहने र बिगेको थुनको दूधलाई खाडलमा अन्यत्र लसपस नगरी गाड्ने । बिगेको थुनबाट पटक पटक दूध दुहेर फ्याक्ने ।
- अविलम्ब प्राविधिकलाई बोलाई उपचार गराउने । जथाभावी औषधीको प्रयोगले थुनेलो भन् जटिल बन्न सक्छ ।

प्रजननसँग सम्बन्धित समस्याहरू

६. बाँझोपन

कारणहरू

- व्यवस्थापनमा कमजोरी: समय मिलाएर राँगो साँढे नलगाउनु वा कृत्रिम गर्भाधनको उचित समय नपहिल्याउनु (कराएको ८ देखि १८ घण्टाभित्र लैजानुपर्दछ ।)
- पोषण तत्वको कमी: प्रशस्त हरियो घाँसपात नपाएमा ।
- खनिज तत्वको कमी : विशेष गरी क्याल्सियम, फस्फोरस, फलाम, कोबाल्ट, तामा सेलेनियम जस्ता खनिज बढी महत्वपूर्ण हुन्छ ।
- भिटामिनको कमी: विशेष गरी भिटामिन ए, डि र ई बढी महत्वपूर्ण हुन्छन् ।
- नाम्ले, जुकाको समस्या बढी हुनु ।
- संक्रमण रोगहरूको कारण : जस्तै ब्रुसेल्लोसिस, ट्राइकोमोनियसिस आदि ।
- प्रजनन अंगहरूमा खराबी वा संक्रमण ।
- वंशाणुगत कारणहरू ।

व्यवस्थापन

कारणपत्ता लगाई सोही अनुसार उपचार गराउनुपर्दछ ।

- बेला बेलामा गोबर जचाई नाम्ले, जुकाको औषधि खुवाउने ।
- प्रशस्त हरियो घाँसपातहरू खुलाउने ।
- अन्य अवस्थामा प्राविधिकसँग सल्लाह गरी आवश्यकता अनुसार उपचार गर्ने ।

७. साल अड्कने समस्या

कारणहरू

- शारीरिक कमजोरी
- संक्रामक रोगहरू जस्तै ब्रुसेल्लोसिस, भिब्रियोसिस आदि
- भिटामिन ई, सेलेनियम जस्ता खनिजको कमी
- पाठेघरको संक्रमण

व्यवस्थापन

- साल भर्न सहयोग पुऱ्याउन एकजाप जस्ता औषधिहरू शुरूको १०० मि.लि. र त्यसपछि विहान बेलुका ५० मि.लि. २-३ दिनसम्म दिन सकिन्छ ।
- व्यापछि खस्रो खालका घाँसहरू र अग्निसोजस्ता घाँसहरू खुवाउँदा साल भर्न सहयोग पुग्छ ।
- त्यति गर्दा पनि नभरेमा प्राविधिकलाई बोलाई साल फिक्न लगाउने । यदि पशुलाई ज्वरो आएको छ भने पहिला ज्वरोको उपचार गरेपछि मात्र साल फिक्नु वेश हुन्छ ।

८. भण्डार फर्कने समस्या

कारणहरू

- ईस्ट्रोजन तत्व बढी भएको घाँसपात खुवाएमा वा ठूली परेको दानाहरू खुवाएमा ।
- पाठेघरमा असजिलो भई पशु बढी कनेमा ।
- पशुको पछाडितिरको भाग बढी ओरालो भएमा सहयोगीको रूपमा काम गर्न सक्छ ।
- क्याल्सियम, फोस्फोरसको कमी भएमा वा सन्तुलन बिगेमा ।

व्यवस्थापन

- तुरुन्त प्राविधिकलाई बोलाई उपचार गर्नुपर्दछ । प्राविधिक नआईन्जेल बाहिर निस्केको भागलाई सफा तथा चिसो राखी राख्नको लागि थोरै पोटास मिसाएको पानी बेला बेलामा छर्किरहने र बाहिर टाँसिएको फोहोर सफा गरी सफा चिसो कपडाले बेर्ने ।

कृषि डायरी २०७४

- यदि धेरै नै भाग बाहिर आएको छ भने फोहोर नलागोस् र संक्रमण नहोस् भन्नाका लागि तल सफा प्लाष्टिक ओछ्याउने र पोटोस मिसाएको पानी बेला बेलामा छर्किरहने ।
- प्राविधिकले पाठेघरको बाहिर आएको भागलाई विस्तारै पुनः पहिलाकै स्थानमै फर्काइदिन्छन् ।
- अन्य व्यवस्थापन प्राविधिकको सल्लाह अनुसार गर्ने ।

९. बाच्छा बाच्छी अड्कने वा व्याउन नसक्ने समस्या

कारणहरू

- बाच्छा बाच्छी ठूलो भएमा ।
- बाच्छा बाच्छीको पाठेघरभित्रको बसाई (पोजिसन) नमिलेमा ।
- शारीरिक कमजोरीको कारण
- पाठेघरको मुख पूर्ण रूपमा नखुलेमा ।
- उमेर नपुग्दै पशु गर्भिणी भएमा ।
- बाच्छा बाच्छी भित्रै मरेमा ।
- संक्रामक रोगहरू जस्तै ब्रुसेलोसिस आदिको कारण ।
- विभिन्न हार्मोनहरूको कमी तथा असन्तुलन
- पाठेघर बटारिएमा
- बाँधेर पालिएका पशुहरूमा पनि यस्तो समस्या आउन सक्छ ।
- वंशाणुगत कारणहरू

व्यवस्थापन

- व्याउन खोजेको ५-६ घण्टा भित्र व्याउन नसकेमा तुरुन्त प्राविधिकलाई बोलाईहाल्नु पर्दछ ।
- प्राविधिकले पाठेघरभित्र हात हालेर अवस्था पत्ता लगाई आवश्यकता अनुसार उपचार गर्दछन् ।

१०. गर्भ तुहिने समस्या

कारणहरू

- संक्रमक रोगहरूको संक्रमण
- सन्तुलित आहाराको कमी
- विषालु घाँसपात, ढूँसीजन्य दाना आदि ।
- चोटपटकको कारण
- अदक्ष प्राविधिकले गर्भ जाँच्दा पनि कहिलेकाही गर्भ तुहिन सक्छ ।
- उच्च ज्वरो
- गर्भावस्थामा गलत औषधि खुवाउँदा ।

व्यवस्थापन

- गर्भिणी पशुलाई औषधि खुवाउनु पर्दा दक्ष प्राविधिकको सिफारिसमा मात्र खुवाउने
- कारण पत्ता लगाई व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।
- तुहिएको बाच्छा बाच्छी, साल तथा सम्पर्कमा आएका अन्य सोत्तरहरूलाई राम्रोसँग खाडलमा गाड्नु पर्दछ र माउलाई उपचार गर्नुपर्दछ ।

गाईभैसीलाई महत्वपूर्ण मानिएका खोप लगाउने बारे तालिका

क्र. सं.	खोपको नाम	रोगको नाम	उमेर	खोपको मात्रा र खोप दिने ठाँउ	खोपको थप मात्रा (बुस्टर)	नियमित खोप दिने समय	खोप दिने सिजन
१	एफ.एम.डी भ्याक्सिन (हेक्टस)	खोरेत	३-८ हप्ता	१० मि.लि. छलामुनि	३ महिनापछि	प्रत्येक ६ महिनामा	भाद्र मसान्त
	रक्षा एफ.एम.डी	खोरेत	४ महिना	३ मि.लि. छलामुनि	१ महिनापछि		र फागुन मसान्त

क्र. सं.	खोपको नाम	रोगको नाम	उमेर	खोपको मात्रा र खोप दिने ठाँउ	खोपको थप मात्रा (बुस्टर)	नियमित खोप दिने समय	खोप दिने सिजन
२	एच.एस.ब्रोथ भ्याक्सिन	भ्यागुते	सबै उमेर	५ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
	एच.एस.आयल एडजुभेन्ट	भ्यागुते	सबै उमेर	३ मि.लि. छालामुनि	३ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
३	पोलिभ्यालेन्ट वि. क्यु भ्याक्सिन	चरचरे	सबै उमेर	५ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
४	एच.एस. र वि. भ्याक्सिन	भ्यागुते र चरचरे	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
५	एन्थ्राक्स स्पायर भ्याक्सिन	पटके रोग	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	६ महिनापछि	वार्षिक	वर्षात शुरु हुनु भन्दा अघि
६	टिस्यु कल्चर भ्याक्सिन	गौगोटी	सबै उमेर	१ मि.लि. छालामुनि	-	३-३ वर्षमा	जाडो समयमा
७	टेट-भ्याक	धनुष्कार	सबै उमेर	२ मि.लि. छालामुनि	४ हप्तापछि	वार्षिक	कुनै पनि समयमा

कुखुराका प्रमुख रोगहरू

१. रानीखेत रोग

लक्षण

- रानीखेत रोगले श्वास प्रणाली र स्नायु प्रणाली प्रभावित भई कुखुराले सास फेर्न कठिनाई महसुस गर्दछ ।
- चुच्चो र नाकबाट पानी जस्तो बाक्लो पदार्थ निस्कन्छ ।
- कुखुरा टाउको झुट्याउने र घाटी तान्ने गर्दछ ।
- एकै ठाउँमा फनफन धुम्ने पछाडि हिड्ने पखेटा र खुट्टाको पक्षघात हुने घाटी बटार्ने हुन्छ ।
- फूल पार्न कम हुन्छ ।
- हरियो रंगको निकै गन्हाउने छेर्दछ ।
- सिउर र लोती पहेंलो हुने र पछि नीलो रंगमा बदलिने गर्दछ ।

रोकथामका उपायहरू:

- कुखुरा पालिने खोर वरिपरि सफा गर्नु पर्दछ ।
- तालिका अनुसार खोप लगाउनु पर्दछ ।

कृषि डायरी २०७४

- बाहिरी कुखुरा र अरू चराहरू कुखुरा पालन क्षेत्र भित्र आउन दिनुहुँदैन ।
- रोगबाट मरेकालाई पनि पुर्न पर्दछ ।
- भाँडा उपकरण इत्यादि सामान संक्रमणमुक्त राख्नु पर्दछ ।
- चल्लहरूलाई पहिलो हप्ताभित्रै एफ स्ट्रोन भ्याक्सिन लगाइदिनुपर्दछ र चल्लको उमेर ८ देखि १० हप्ता पुग्दा आरटुबि (R2B) खोप लगाउनुपर्दछ ।

२. कक्सीडियोसिस (Coccidiosis)

लक्षणहरू:

- बाह्य लक्षणहरूमा धेरै जसो प्वाँख खस्रो हुने, रगतको कमी हुने ।
- दिशामा रगत छर्ने हुन्छ ।
- सीकल कक्सीडियोसिसमा मृत्युदर ५० प्रतिशत सम्म हुन्छ ।
- आन्द्रामा हुने कक्सीडियोसिसमा शरीर पहेलो हुने भै छर्ने हुन्छ ।
- यसमा रगत मिसिएको हुन सक्छ र मृत्यु दर भने ८ देखि १० प्रतिशत सम्म हुन्छ ।

रोकथाम र नियन्त्रण

- चिस्थान भएको खोर, सोत्तर र दाना यसका लागि उपयुक्त वातावरण हुने हुँदा बस्ने ठाउँ र दाना सुख्खा हुनु पर्दछ । खास गरेर वर्षातको मौसममा विशेष ध्यान दिनु पर्दछ जुन बेला वातावरण चिस्थान बढी हुन्छ र तापक्रम पनि कक्सीडियाको विकासको लागि अनुकूल हुन्छ ।
- यदि सोत्तरमा चिस्थान छ भने ५ देखि ७ किलो ग्राम चून प्रति १०० वर्गफिटको क्षेत्रमा छर्नु पर्दछ । यसले चिस्थान कम गरी ताप उत्पन्न गर्दछ जसले यी प्रोटोजोआ मर्दछन् ।

३. गम्बोरो रोग (Gumboro/Infectious bursal disease)

लक्षणहरू

- रोग लागे पछि, शुरूमा विस्तारै भोक्राउँदै जाने ।
- प्वाँख गुजमुजिएर बस्ने जस्ता लक्षण देखा पर्दछन् ।
- टाउको र घाँटी कपकपाउने भै पछि सम्पूर्ण शरीरनै काम्न थाल्छ ।
- यसका साथै ज्वरो आउने, आँखाबाट पानी बग्ने हुन्छ ।
- यस्तो अवस्थामा घाँटी तन्काउने र टाउको केही तल झुकाएर बस्छ ।
- पहेलो रंगको छर्ने भै मलद्वार वरिपरि सुली टाँसिएको देख्न सकिन्छ ।
- पुरानो रोगमा विस्तारै भोक्राउने र दुब्लाउने जाने हुन्छ ।

रोकथाम र नियन्त्रण

- सर सफाईको विशेष व्यवस्थापन हुनु पर्दछ ।
- कुखुरालाई गम्बोरो रोग विरुद्ध भ्याक्सीन लगाउनु पर्दछ ।
- दाना पानी दिने भाँडा कुँडालाई किटाणु रहित बनाउनु पर्दछ ।

कोलीबेसिलोसिस

- यो रोग जुनसुकै उमेरका कुखुराहरूमा देखिन सक्छ ।
- यो रोग व्यवस्थापनमा कमीको कारणले हुने भएकोले व्यवस्थापनमा सुधार गर्नुपर्छ ।

लक्षणहरू:

- दाना खान कम गर्ने र कहिलेकाही श्वास फेर्ने कठिनाई हुने ।

- उदासिन हुने, सिउर फिक्का हुने ।
- हरियो वा सेतो पातलो सुली छेर्ने ।
- मलद्वारको वरिपरी सुली लतपतिने ।

उपचार

- प्राविधिकको सिफारिसमा एण्टिबायोटिक्स औषधीहरू खुवाउने ।

कुखुराको सिफारिस खोप तालिका

१. ब्रोईलर कुखुराको खोप तालिका:

उमेर	खोपको नाम	खोप लगाउने तरिका
१ दिन	मरेक्स/रानीखेत एफ १	नाक, आँखामा
१४ दिनमा	गम्बोरो ईन्टरमिडिएट (जीवित)	नाक, आँखामा
२१ दिनमा	रानीखेत एफ १ वा लासोटा	नाक, आँखामा, पानीमा
२८ दिनमा	गम्बोरो ईन्टरमिडिएट (जीवित)	नाक, आँखामा, पानीमा

- यदि ब्रोईलरको प्यारेण्ट स्टकलाई १ दिनको उमेरमा रेस्पिन भ्याक्सिन (मरेक्स विरूद्ध) लगाईएको छ र पुनः रेस्पिन भ्याक्सिनले नै बुस्टर गरिएको छ भने त्यस्ता फार्मबाट उत्पादिन चल्लाहरूलाई एच.भि.टी. भ्याक्सिन दिनु पर्दछ ।
- यदि ब्रोईलरको प्यारेण्ट स्टकलाई १ दिनको उमेरमा रेस्पिन भ्याक्सिन (मरेक्स विरूद्ध) लगाईएको छ र बुस्टर भ्याक्सिन एच.भि.टी. दिईएको भने त्यस्ता फार्मबाट उत्पादित चल्लाहरूलाई रेस्पिन भ्याक्सिन दिनुपर्दछ ।

२. लेयर्स कमर्सियल कुखुराको खोप तालिका

उमेर	रोग	भ्याक्सिनको किसिम	भ्याक्सिनेसन तरिका
१ दिन	मरेक्स	सि.भि. १९८८ वा -१ एस वि-१	छालामा
५-७ दिन	रानीखेत	एफ -१ लासोटा	१ थोपा आँखामा
८-१२ दिन	गम्बोरो	ईन्टरमिडिएट	१ थोपा आँखामा
१८-२० दिन	मरेक्स	एच.भि.टी. फ्रिज हाइड्रेड	छालामा
२४-२६ दिन	गम्बोरो	ईन्टरमिडिएट	पानीमा
२८-३० दिन	आई.वि. रानीखेत	आई.वि. लासोटा	पानीमा
४२ दिन	फाउल पक्स	फाउल पक्स	पखेटामा
४९-५० दिन	रानीखेत आई.वि.	लासोटा आई.वि.	पानीमा
८-१० हप्ता	रानीखेत आई.वि.	आर. १ वि.	मासुमा
१२-१४ हप्ता	फाउल पक्स	फाउल पक्स	पखेटा (विङ्ग वेभ)
१५ हप्ता	आई.वि.	आई.वि.एच. १२०	पानीमा
१६ हप्ता	रानीखेत	लासोटा/एफ १	पानीमा

उपरोक्त तालिका बमोजिम भ्याक्सिनेसन गरिसके पश्चात अधिकतम उत्पादन अवस्थामा कुखुरा आईसकेपछि प्रत्येक २-२ महिनामा आई.वि. र लासोटा भ्याक्सिन दिदै जानुपर्दछ ।

नेपालमा पालिएका बाख्राको जातहरू

स्थानीय जातका बाख्राहरू

नेपालमा मुख्यतया चार जातका स्थानीय बाख्राहरू पाल्ने गरेको पाईन्छ । यी स्थानीय जातका बाख्राहरू यस प्रकार छन् ।

क) तराई बाखा

नेपालका तराई क्षेत्रतिर पाईने जातको बाख्रालाई तराई बाखा भनिन्छ । यो शुद्ध जातको बाखा नभएर भारतीय जातको बाखा जमुनापारीको गुणहरू जस्तै: माथि उठेका नाक, भुण्डिएको लामो कान भएकोले यसलाई जमुनापारीको खच्चड पनि भनिन्छ, यद्यपी यसबारे अध्ययन अनुसन्धान हुनु जरुरी देखिन्छ । यो बाखा मझौला आकारको र विभिन्न रङ्गको भएतापनि प्राय खैरो शरिरमा सेतो धर्सो रहेको हुन्छ । यो बाखा दूध तथा मासु दुवैको लागि उपयुक्त मानिन्छ । यसको शारिरीक तौल करिब १८ देखि ३५ किलोग्रामसम्म हुन्छ । सालाखाला १५ महिनाको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने र खरी तथा तराई बाखाको प्रजनन क्षमतामा धेरै समानताहरू पाईन्छन् ।

ख) खरी/औले बाखा

मध्यपहाडी प्रदेशमा पाईने बाख्रालाई पहाडी वा खरी बाखा भन्ने गरिन्छ । विभिन्न सात रङ्गका खरी बाखाहरूमा कालो तथा खैरो रङ्गका बाखाहरू तुलनात्मक रूपमा धेरै पाईन्छन् । प्रायः खरी बाखाहरूमा मध्यम आकारका पछाडी वा माथितिर फर्केका सिङ्ग हुन्छन् । थोरै बाखाहरू मुडुले पनि पाईएका छन् । खरी बाखाको शारिरीक तौल १५ देखि २५ किलोग्रामसम्म हुन्छ भने बोकाको शारिरीक तौल २५ देखि ३५ किलोग्रामसम्म हुन्छ । यो जातको बाखा सालाखाला १६ महिनाको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने, साधारण अवस्थामा २ वर्षमा ३ पटक ब्याउने र प्रति बेत २ वा २ भन्दा बढी पाठापाठी हुर्काउन सक्ने क्षमता भएको हुनाले नेपालको अधिकांश भू-भागमा यो बाखा लोकप्रिय भएको पाईन्छ ।

ग) सिन्हाल

उच्च पहाडी क्षेत्रमा पाईने यो जातको बाखा बरुवाल वा भ्याङ्गलुड जातको भेडाको बथानमा चर्न रुचाउने हुन्छ । सिन्हाल जातको बाखा अन्य नेपाली बाखाहरूमध्ये सबैभन्दा ठूलो शरिर भएको बाखा हो । यसको छोटो टाउको, सिधा नाक, चिसो सहन सक्ने क्षमता भएको र यसबाट केही मात्रामा पश्मिना समेत उत्पादन गर्न सकिन्छ । वयस्क बाखाको शारिरीक तौल ३० देखि ३५ किलोग्राम सम्म हुन्छ । सिन्हाल बाखाहरू करिब २ वर्षको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने, साधारणतया वर्षमा एकपटक ब्याउने र एउटै पाठा वा पाठी मात्र पाउने गर्दछ ।

घ) च्याङ्ग्रा

च्याङ्ग्रा हिमालय पर्वत श्रृंखलाको पछाडिपट्टि सुर्खा, बढी हावा लाग्ने, चिसो र अर्धभूमि जस्तो ठाउँमा पाईन्छ । च्याङ्ग्राले त्यस क्षेत्रमा पाईने ताल्ला भन्ने भारमा पलाएको पात, फूल, जरा र घाँसहरू खाएर जीवन निर्वाह गर्दछन् । च्याङ्ग्रा पश्मिना र नरम खालको न्यानो भुवा उत्पादनको लागि प्रसिद्ध छ । च्याङ्ग्राको शरीर बाक्लो लामो रौले ढाकेको हुन्छ । रौँको भित्री भागमा मसिना पश्मिना रहेको हुन्छ । यसको सानो तर लामो टाउको, सिधा नाक, साँघुरो थुतुनो र कसिलो शरीर तथा बटारिएको सिङ्ग हुन्छ । यिनीहरू अन्दाजी दुई वर्षको उमेरमा पहिलो पटक ब्याउने, वर्षमा एकपटक ब्याउने र अधिकांशले एक पटकमा एउटा मात्र पाठापाठी पाउने गर्दछन् । वयस्क च्याङ्ग्राबाट वर्षमा ५० देखि २०० ग्राम सम्म पश्मिना उत्पादन हुने गर्दछ । वयस्क च्याङ्ग्राको

तौल २५ देखि ३० किलोग्रामसम्म हुन्छ । यसको आफ्नो शारिरीक तौलको ३० प्रतिशत बराबर वजनको भारी बोक्न सक्ने क्षमता हुन्छ ।

नेपालमा पालिने विदेशी जातका बाख्राहरू

(क) जमुनापारी

जमुनापारी बाखाको रङ्ग एकनासको हुँदैन तर साधारणतया सेतो रङ्ग भएका बाखाहरूमा कहिकहिं गाढा रङ्गको चिन्हहरू हुने गर्दछ । यो जातको बाखाको जिउ ठूलो तथा अग्लो, लामो खुट्टा, नाकको बीच भाग उठेको (सुगानाके) र भुण्डिएको लामा कानहरू प्रमुख विशेषताहरू हुन् । जमुनापारी बाखाको पहिलो पल्ट ब्याउने उमेर तथा ब्याउने अन्तर क्रमशः औषत ७७० दिन तथा ४२८ दिन उल्लेख भएको पाईन्छ ।

(ख) बारबरी

यसको कान छोटो तथा ठाडो, शरिर सानो, रङ्ग रातो र सेतो रङ्गको टाटेपाटे किसिमको हुन्छ । भट्ट हेर्दा मृग जस्तो देखिने बारबरी जातको बाखा चर्न त्यति मन पराउँदैन । खोरभित्रै पालिने जात भएकोले यो जातको बाखा खासगरी शहरी वा शहरको वरिपरीको क्षेत्रमा पालिन्छन् । यो जातको बाखाको सरदर शारिरीक तौल बाखीको २७ देखि ३६ र खसि बोकाको ३२ देखि ४१ किलोग्रामसम्म हुने गरेको पाइन्छ । पहिलो पल्ट ब्याउने औषत उमेर तथा दुई बेत बीचको अन्तर क्रमशः ५८८ दिन तथा २७४ दिन पाईएको छ ।

(ग) सानन्

दूध उत्पादनको लागि विश्व प्रशिद्ध सानन जातको बाखाको जन्मस्थान स्वीजरल्याण्डको सानन उपत्यका हो । यो जातको बाखा सेतो किम रङ्गको हुन्छ । यसको अनुहार सीधा वा अलि थेंपिएको र कानहरू ठाडो तथा अगाडीतिर तेर्सिएको हुन्छ । विकसित फाँचो भएकोले यसले प्रतिदिन २ देखि ४ के.जी. सम्म दूध दिन्छ । साधरणतया यो जातको बाखाको सिङ्ग हुँदैन । बोकाको शारिरीक तौल औषतमा ९५ किलोग्राम र बाखीको ६५ किलोग्रामसम्मको हुने गरेको छ ।

(घ) बटल (Bettle)

यो बाखा हेर्दा जमुनापारीसँग मिल्दोजुल्दो हुन्छ । यो बाख्रामा सामान्यतया कालो र खैरो रङ्गमा बढी पाइने, नाक उठेको, कान चौडा लामो र घुम्रिएको, चौडा मभौला शरिर जस्ता चारित्रिक विशेषताहरू भएको पाईन्छ । यस जातको बाखाको औषत तौल वयस्क भालेको ५९ के.जी. र वयस्क पोथीको ३५ के.जी. हुन्छ । दुई वर्षमा पहिलो पल्ट ब्याउने र दुई बेत बीचको अन्तर औषतमा एक वर्ष भएको पाईएको छ । सरदर दुई वर्षमा ३ पटक ब्याउने र ५० प्रतिशत जुम्ल्याहा पाउने गर्दछ । नेपालको तराई र भावर क्षेत्रमा बाँधुवा प्रणालीमा यसबाट राम्रो उत्पादन लिन सक्ने देखिन्छ ।

(ङ) बोयर बाखा (Boer Goat)

विगत केही वर्षदेखि नेपालमा अगुवा कृषकहरूले यो बाखा पालन गर्न थालेका छन् । नेपालको विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा यो बाखा पाल्न आवश्यक प्रविधि विकासका लागि नार्कले कृषि अनुसन्धान केन्द्र (बाखा) वन्दिपुरमा २०६५ सालदेखि विस्तृत अध्ययनको थालनी गरेको छ । यो बाखाको छिटो बढ्ने (८०-९० ग्राम प्रतिदिन) गर्दछ । दुई वर्षमा ३ पटक ब्याउने र प्रतिबेत दुई पाठापाठी पाउने यस जातका विशेषताहरू हुन् । बाली जान सिजनको प्रभाव कम पर्ने भएकोले बोयर बाख्राले बाह्रै महिना पाठापाठी जन्माउन सक्दछ ।

कृषि डायरी २०७४

भेडाबाख्राका प्रमुख रोगहरू

पी.पी.आर

लक्षणहरू

- १०६ देखि १०८ डिग्री फरेनहाइटसम्मको ज्वरो आउँछ ।
- घाँसपानी खाना छोड्छ र आँखा राता देखिन्छ ।
- गिजा र जिब्रोतिरबाट घाउ आउन शुरू गर्छ र विस्तारै मुखतिर र पनि फैलिन सक्छ ।
- छेरोटी लाग्छ ।
- आँखाबाट चिप्राहरू आउने र नाकबाट बाक्लो पहेँलो सिँगान बग्छ ।
- खोकिरहन्छ ।

रोकथाम

बाख्रालाई पी.पी. आर मुक्त राख्न खोप लगाउने । शुरूमा ३ महिनाको उमेर पुगेपछि पहिलो पल्ट खोप लगाउने र वर्षेपिच्छे दोहोर्‍याउने ।

मुआलो

रोगका लक्षणहरू

- यो रोग लाग्दा मुख वरिपरि घाउ आउँदछ र पछि पाप्रा बन्दछ ।
- मुखको चेपबाट प्रायः शुरू हुन यस्तो घाउ क्रमशः मुख वरिपरि, जिब्रोतिर, कान वरिपरि, खुट्टाको छालातिर अण्डकोण, कल्चौडा, सुत आदिको वरिपरि समेत यस्ता घाउहरू देखिन्छ ।
- मुख वरिपरि घाउ आउने हुँदा घाँसपानी खानमा समस्या आउँछ र पशुहरू क्रमशः दुब्लाउँदै जान्छ ।
- कहिलेकाँही ३-४ हप्तामा यो घाउ आफैं निको भएर जान्छ ।

उपचार

यसको पनि खास उपचार छैन तर घाउ सफा गर्ने एन्टिसेप्टिक औषधि वा एन्टिबायोटिक्स औषधिको प्रयोग गर्ने ।

पशुपंक्षीबाट मानिसमा सर्नसक्ने रोगहरू

रेविज

लक्षणहरू

बौलाहा अवस्था: कुकुर आक्रमक खालको हुने, नजिकको पदार्थहरू टोक्ने, जोडले चपाए जस्तो गर्ने, कराई रहने, स्वरमा परिवर्तन हुने, चिथोर्ने, पुच्छर खुट्टामुनी राखेर हिड्ने, बाटोमा भेटाएका जति सबैलाई टोक्दै भाग्दछ । जिब्रो बाहिर निकाल्ने र धेरै प्याल बगाईरहने हुन्छ ।

लाटो अवस्था: बौलाहा कुकर लाटो, बोल्न नसक्ने हुन्छन्, कुकुरहरू एउटा कुनामा गएर लुकेर बस्छ । मुखबाट प्याल चुहाई राख्छ । खाना खान छोड्छ र बोलाउँदा पनि नसुन्ने र यस्तो भएको ४ देखि ५ दिन भित्र मर्दछ ।

गाई, भैसी र अन्य जनावरहरूमा यो रोग लागिसकेपछि विस्तारै खाना बन्द भई छट्पटाउने, विना कारण डुलिरहने, कराउने, उफ्रने, आँखा ठूलूला पारी कान ठाडो पारेर हेर्ने र सिङ्गले हिराउन खोज्छ । रोगले ग्रसित भइसकेपछि विस्तारै आवाज पनि भिन्न निस्कने हुन्छ । रोगले ज्यादै ग्रस्त पारिसकेपछि जनावरहरू भुईँमा लड्ने, मुखबाट प्याल प्रशस्त मात्रामा काढ्ने गर्दछ । अन्तमा, जनावर पक्षघात भएर मर्दछ ।

रोकथाम:

घरपालुवा कुकुर बिरालो आदिलाई रेविजविरूद्ध खोप लगाउनुपर्दछ। पहिलो पटक खोप लगाउँदा ३ महिनाको उमेर कटेपछि लगाउने र प्रत्येक वर्ष दोहोर्‍याउनु पर्दछ।

वर्डफुलु

वर्डफुलु रोग ईन्फ्लुएन्जा ए नाम गरेको एकप्रकारको विषाणुको माध्यमबाट पंक्षीहरूमा लाग्ने संक्रमक रोग हो। यस रोगबाट विशेष गरी कुखुरा, बट्टाई, टर्की जस्ता पंक्षीहरू बढी सम्बेदनशील हुन्छन् भने हाँस, जंगली चराहरू रोगको लक्षण नदेखाई रोग वाहकको रूपमा देखा पर्न सक्छन्। चराहरूमा यो रोग सर्वप्रथम सन् १८७८ मा पहिचान भएको थियो।

यो रोग पंक्षी तथा मानिसमा कसरी सर्दछ ?

यो रोग रोगी कुखुरा, संक्रमित सूली, उपकरणहरू, पानी, दाना आदिसँगको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सम्पर्कबाट पंक्षीहरूबीच सर्न सक्दछ। त्यसैगरी बसाई सरेर आउने जंगली चराहरू तथा जीवित पंक्षी तथा पंक्षीजन्य सामाग्रीहरूको अवैध कारोबारबाट समेत यो रोग सर्न सक्दछ।

मानिसमा जिउँदो वा मरेको चराको प्रत्यक्ष सम्पर्कबाट यो रोग गर्न सक्दछ। यस रोगको विषाणु सुलीमा ४ डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रममा कम्तीमा ३० दिनसम्म बाँच्न सक्दछ। त्यसैगरी २२ डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रम भएको तालको पानीमा ४ दिनसम्म र ३० डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रम ३० दिनसम्म बाँच्न सक्दछ। तर ६० डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रममा ३० मिनेटमा र ७० डिग्री सेन्टीग्रेड तापक्रममा केही सेकेण्डमै विषाणु मर्ने हुँदा पकाएर खाएको मासु तथा अण्डाबाट यो रोग सर्ने कुनै सम्भावना हुँदैन।

वर्डफुलुका लक्षणहरू

कुखुरामा देखिने लक्षणहरू

असाध्यै तीक्ष्ण प्रकारको अवस्थामा रोगको कुनै लक्षण नदेखाई केही घण्टाभित्रमा शतप्रतिशतसम्म कुखुराहरूको मृत्यु हुनसक्छ। सामान्यतया धेरै कुखुराहरूको मृत्यु भएमा, श्वास प्रश्वास सम्बन्धी गम्भीर लक्षणहरू देखिएमा, टाउको, सिर र लोती निलो भएमा, खुट्टामा रक्तश्रावहरू देखिएमा, पक्षघात देखिएमा, पातलो छरेमा, अण्डा उत्पादन अचानक घटेमा, जलजले अण्डा पारेमा वर्डफुलुको शंका गर्न सकिन्छ।

यस रोगका कतिपय लक्षणहरू कुखुरामा देखिने अन्य श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगहरू जस्तै रानीखेत, कुखुराको हैजा आदिसँग मिल्न जाने हुँदा धेरै संख्यामा कुखुराहरू बिरामी परेमा अनावश्यक शंका गर्नु भन्दा नजिकको पशु सेवा कार्यालयमा तुरुन्त खबर गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

मानिसमा देखिने लक्षणहरू

चिकित्सकहरूका अनुसार मानिसमा वर्डफुलुको संक्रमण भएमा ज्वरो आउने, खोकी लाग्ने, घाँटी दुख्ने, जीउ दुख्ने जस्ता लक्षणहरू देखिन्छन्। केहीमा फोक्सोमा गम्भीर असर पर्न गई निमोनिया पनि हुनसक्छ। यस्तो अवस्थामा रोग घातक बन्न सक्छ।

रोग रोकथामको लागि कृषक, नागरिक समाज तथा सर्वसाधारणको भूमिका

यस रोगको रोकथामको लागि कृषक तथा नागरिक समाज तथा सर्वसाधारणको भूमिका समेत महत्वपूर्ण हुन्छ।

कृषि डायरी २०७४

- कुखुरा खोरहरूमा जैविक सुरक्षाका उपायहरू कडाईका साथ अवलम्बन गर्ने ।
- कुखुरा फार्ममा काम गर्ने व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत सरसफाईमा विशेष ध्यान पुऱ्याउने ।
- जिउँदो पंक्षीहरूसँग कम लसपस गर्ने ।
- मासु तथा अण्डा राम्रोसँग पकाएर खाने ।
- कहिकतै अवैध पंक्षी तथा पंक्षीजन्य पदार्थहरूको ओसारपसार भएको थाहा पाएमा सम्बन्धित निकायलाई जानकारी दिने ।
- पंक्षीहरूको असामान्य र ठूलो संख्यामा मृत्यु भएको थाहा पाएमा तुरुन्तै नजिकको पशु सेवाका निकाय वा कार्यालयहरूमा खबर गरिदिने ।
- मरेका पंक्षीहरू अलपत्र नफाली राम्रोसँग खाडल खनेर गाड्ने ।
- अनावश्यक हल्लाको पछाडि नलागी आधिकारिक निकायको सूचनामा विश्वास गर्ने ।

स्वाइन फिवर - सुँगुरको महामारी रोग

स्वाइन फिवर सुक्ष्म विषाणुका कारण बंगुर, सुँगुर जातिमा देखा पर्ने अति संक्रामक महामारी रोग हो । यो रोग नयाँ क्षेत्रमा महामारीको रूपमा फैलिने र मृत्यु दर बढी हुन्छ । तर रोग प्रकोप भइरहने क्षेत्रमा मृत्युदर कम भए पनि प्रजनन समस्या र स्नायु लक्षण देखिन सक्छ । यो रोग दूषित दानापानी र सरसामान आदिको माध्यमबाट रोगी बंगुरबाट स्वस्थ बंगुरमा पनि सर्ने गर्दछ । रोग लागेर निको भएका बंगुरले आजीवन रोगाणु बोकेर बस्ने भएकोले त्यस्ता बथान वा फार्मबाट पाठापाठी किनेर ल्याउँदा रोग सर्न सक्छ ।

रोग देखा परेको क्षेत्रमा सबै उमेरका बंगुर एकै पटक बिरामी भई धेरै हताहत भएमा र निम्न लक्षणहरू देखिएमा स्वाइन फिवर लागेको शंका गर्न सकिन्छ ।

- शुरुमा कडा ज्वरो आउने, भोक्न आएर बस्ने, दानापानी नखाने र एकै ठाउँमा गुच्चमुच्च भएर बस्ने ।
- बिरामी जनावरको काखी, काछी, कानको पछाडि, पेटको भागमा डाबरा जस्तो प्याजी र कहिलेकाहीं निलो रङ्गको धब्बा देखिन्छ ।
- पहिला कब्जियत र पछि छेरौटी लाग्छ ।
- व्याउने जनावरले तुहाउँछ । बराबर रोग प्रकोप भइरहेमा प्रजनन क्षमतामा ह्रास र कमजोर खालका ख्याउटे पाठापाठी जन्मिन्छन् ।
- बिरामी जनावरले मुखबाट फिंज काढ्ने, मुर्छा पर्ने र पक्षघात जस्ता स्नायु लक्षण देखाउँदछ ।

रोकथाम

- विश्वासिलो, रोगमुक्त फार्मबाट पाठापाठी ल्याउने ।
- स्वाई फिवर भ्याक्सिन नियमित रूपमा लगाउने ।
- र नियमित सरसफाईमा विशेष ध्यान दिने ।

पशुहरूको लागि केही घरेलु उपचारहरू

(स्रोत: एशिया महादेशमा प्रचलित पशु चिकित्सा)

१) अरूची

- क) १० ग्राम नून र १० ग्राम ज्वानो संगै पिँध्ने र यसमा २० ग्राम खुदो मिसाएर पशुलाई दिनहुँ दुई पटक २-३ दिनसम्म खुवाउने
- ख) एक चौथाई लिटर मही दिनको दुई पटक २ दिनसम्म खुवाउने ।

ग) ५०० मि.लि. इमलीको रसमा १० ग्राम सुकेको हर्षो फूलको धूलो मिसाई बनाएको भोल २०० मि.लि. दिनको एक पटक केही दिनसम्म खुवाउने ।

घ) आहारामा परिवर्तन गर्ने ।

२) ज्वरो आएमा :

क) १०० ग्राम खुदोमा १० ग्राम चिराइतो मिसाई बाक्लो लेदो बनाई पशुको जिब्रो तथा मुखको माथिल्लो भागमा दिनहुँ दुई पटक लगाउने ।

ख) एक मुट्ठी हरियो नीमको पातलाई १ लिटर पानीमा १५ मिनेटसम्म उमाली दिनको २ पटक गरेर खुवाउने ।

ग) एक मुट्ठी इमलीको पात र २५० ग्राम इमली फल आधा बाल्टी पानीमा १५ मिनेटसम्म उमाल्ने र पानीको सट्टामा खान दिने ।

३) रूघाखोकी

क) दुई मुट्ठी हरियो इमलीको पातलाई १ लिटर पानीमा ५ मिनेटसम्म उमाल्ने र २०० मि.लि. को दरले दिनको ३ पटक ३ दिनसम्म खान दिने ।

ख) ५ ग्राम सुकेको बेसारको टुक्रालाई धूलो पारी त्यसमा थोरै मात्रामा सख्खर मिसाई लेदो पारी दिनको १ पटक केही दिनसम्म दिने ।

ग) फलेदोको ५०० ग्राम हरियो पातलाई पिनेर ३००-४०० मि.लि. पानीमा मिसाएर आधा आधा गरी बिहान, बेलुका गरेर ३ दिनसम्म दिने ।

घ) ५-१० ग्राम सुकेको तुलसीको पातलाई धूलो पारी अलिकति सख्खरमा मिसाई लेदो पारी दिनको २-३ पटक ३ दिनसम्म खान दिने ।

४) पखाला लागेमा

क) १ लिटर पानीमा १ चिया चम्चा नून र ४ चिया चम्चा चिनी घोलेर तयार पारेको भोल दिनको ३-४ पटक खुवाउने ।

ख) चामलको माडमा १ ग्राम अदुवाको धूलो मिसाएर बिरामी पशुलाई दिनको २ पटक खुवाउने ।

ग) एक मुट्ठी चियापत्तीलाई १ लिटर पानीमा उमाल्ने, यसलाई छानेर यसमा आधा मुट्ठी अदुवाको धूलो हाल्ने र यो दिनको ३-४ पटक गरेर बिरामी पशुलाई खुवाउने ।

५) पेट फुलेमा

क) १०० मि.लि. जति तोरीको तेल एकैपटकमा खुवाईदिने ।

ख) एक चम्चा लुगा धुने पाउडरलाई २०० मि.लि. जति पानीमा घोलेर खुवाई दिने । खाने सोडा पनि यसको लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

ग) सामान्य किसिमबाट हावा भरिएको छ भने दुई वटा केराको पात टुक्रा पारेर दिनहुँ २-३ पटक २ दिनसम्म खुवाउने ।

घ) पेट साढै फुलेको छ भने सफा धारिलो चक्कुले पशुको बाँयापट्टिको भूँडीमा दुलो पारेर सो ठाउँमा कुनै नली राखिदिने ।

६) कब्जियत भएमा

क) पशुले खान सकेजति केराको पात खान दिने ।

ख) ५० देखि १०० ग्राम घिउकुमारको पातलाई पिनेर २-३ दिनसम्म खुवाउने ।

कृषि डायरी २०७४

- ग) यथेष्ट मात्रामा पानी खान दिने ।
- घ) तरल पाराफिन, काँचो आलसको तेल दिनहुँ एक पटक १०० मि.लि. जति १ -२ दिनसम्म खुवाउने ।

७) विष खाएमा

- क) विष खाएको पशुलाई १ लिटर दूध खुवाई दिने ।
- ख) १०० ग्राम म्याग्नेसियम सल्फेट ५०० मि.लि. पानीमा मिसाई खुवाउने ।
- ग) विष खाएको पशुलाई १ लिटर पाराफिनको तेल वा काँचो आलसको तेल वा कुनै प्राकृतिक वनस्पति तेल खुवाई दिने ।
- घ) २०० ग्राम काठको खरानीको धूलोलाई ८०० मि.लि. पानीमा मिसाई विष खाएको पशुलाई खुवाउने ।
- ङ) ४ वटा फुल, २५० ग्राम सख्खर र १०० ग्राम बेसारलाई १०० मि.लि. पानीमा मिसाई तुरुन्तै खुवाउने ।

८) आन्तरिक परजीवि

- क) लज्जावती भ्रारको सुकेको पात एक भाग र दुई भाग पानी मिसाएर ४० मि.लि. जति खुवाउने । २-३ हप्ता पछि फेरि दोहोर्‍याउने ।
- ख) ५० मि.लि. पानी र अलिकति नून राखी त्यसमा एउटा किम्बुको छिप्पिएको फल राखी कुट्ने र हप्ताको १ पटक ३ हप्तासम्म खुवाईराख्ने ।
- ग) घाममा सुकाएको छिप्पिएको मेवाका बीउहरू धूलो पारी अलिकति पानीमा मिसाउने र १०० ग्राम जति ६ दिन सम्म दिनहुँ १ पटक खुवाउने ।

९) किर्ना परेमा

- क) २०० ग्राम नून ४ लिटर पानीमा घोलेर यसै भोलले नुहाइदिने ।
- ख) ५० मि.लि. नरिवलको तेल १०० ग्राम गन्धक र ५० ग्राम अदुवा मिसाई तताएर चिसो पार्ने र पशुको जीउ भरी लगाइदिने ।
- ग) ३०० ग्राम सुकेको सुर्तीको पातलाई १ लिटर पानीमा भिजाउने र १ चम्चा हालेर यसलाई ३ घण्टासम्म यथावत राख्ने । ३ घण्टापछि यो भोल पशुको जीउभरि लगाउने ।

१०) लुतो भएमा

- क) गन्धक धूलोमा अलिकति तेल मिसाई त्यसको लेदो लुतो भएको ठाउँमा लगाउने ।
- ख) एक मुट्टी सुकेको बकाइनोको छिप्पिएको बीउलाई पिनेर त्यसमा अलिकति पानी मिसाई लेदो बनाएर लुतो भएको ठाउँमा लगाई दिने ।

११) खोरेत

- क) खोरेत लागेका पशुहरूलाई शुरूको अवस्थामा १२ वटा केरा खुवाउने र १ के.जी. मेथीको पात खान दिने ।
- ख) फिटकिरीले मुख वरिपरिको घाउ सफा गर्ने ।

१२) खुर कुहिने

- क) पशु आउने जाने बाटोमा एउटा खाडल खनी २/३ लिटर मट्टितेल खाडलमा हाल्ने ।
- ख) २-३ मुट्टी निलोतुथो १ बाल्टी पानीमा घोल्ने र खाडलमा हाल्ने ।
- ग) ३-५ के.जि. हरियो नीमको पातलाई राम्ररी पिनेर खाडलमा हाल्ने ।
- घ) दिनको दुई/तीन पटक पशुलाई त्यसमा हिंडाउने ।

पशुपालनको निम्ति घाँस खेती

जग्गा हुने कृषकहरूले आफ्ना खेतबारीहरूमा तथा खाली जग्गाहरूमा साथै काम नलाग्ने जग्गाहरूमा

र बारीका कान्नाहरूमा पनि घाँस खेती गरी वर्षैभरीको लागि घाँस उत्पादन गर्न सक्दछन् । डाले घाँस, बहुवर्षिय घाँसमा हिउँदे र वर्षे मिलाएर लगाउनु पर्दछ । सामुदायिक जंगलहरूमा समेत व्यवस्थित तरिकाले उन्नत जातका घाँसहरूको खेती गरी आवश्यक घाँस उपलब्ध गराउन सकिन्छ ।

१. डाले घाँसहरू

किम्बु, चुलेत्रो, इपिल-इपिल, दुधिलो, भीमल, बडहर, टाँडी, कोइरालो, निमारो आदि ।

२. बहुवर्षिय घाँसहरू

नेपियर, स्टाइलो, अमृसो, सेटारिया, मोलासेस, पास्पलम, क्लोभर, राइघाँस, कक्सफुट, सुडान, कुडुज, डिस्मेडियम आदि ।

३. हिउँदे घाँसहरू :

जै, सानो केराउ, बर्सिम, भेच आदि ।

४. वर्षे घाँस

टियोसेन्टी, काउपी, बाज्रा, मकै, भट्मास आदि ।

एक वर्षे घाँस उत्पादन प्रविधि

यस्तो प्रकारको घाँस वर्षे पिच्छे लगाइरहनु पर्छ । नेपालमा लगाउन सकिने र पशुको लागि उपयुक्त घाँसहरूमा बर्सिम, जै, सर्गम, टियोसेन्टी, केराउ, बाज्रा, भट्मास, बोडी पर्दछन् । घाँस लगाउँदा कोसा लाग्ने र नलाग्ने घाँसहरू मिलाएर लगाएमा माटोको उर्वरा शक्ति कायम रहनुको साथै पशुलाई आवश्यक पर्ने प्रोटीन, कार्बोहाइड्रेडको अनुपात पनि मिल्न जान्छ ।

क) हिउँदे घाँस उत्पादन :

उपयुक्त एक वर्षे हिउँदे घाँसमा बर्सिम, जै, केराउ, भेच आदि पर्दछन् । यी भूईँघाँसहरू लगाउँदा मिश्रित तरिकाले लगाउन सकिन्छ । मिश्रित खेती गर्दा माथि उल्लेख गरे अनुसार माटोको उर्वरा शक्ति समेत बाँच्न जान्छ । हिउँदे घाँसको बीउलाई असोजदेखि मंसिरसम्म छरी हिउँदको समयमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

ख) वर्षे घाँस उत्पादन

एक वर्षे घाँसमा भट्मास, मकै, मकैचरी, जोआर, बाजरा, बोडी आदि पर्दछन् । वर्षे घाँसका बीउलाई सामान्यतया वर्षा याममा घाँसको रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

बहुवर्षे घाँस उत्पादन प्रविधि

यस्तो प्रकारको घाँस एक पटक लगाएपछि वर्षौंसम्म घाँस उत्पादन गर्न सकिन्छ । यस्तो घाँस हैसियत विग्रिएको सार्वजनिक चरन, सामुदायिक वन, खोलाको वगर, खेतवारीको डील कान्ना आदिमा लगाउन सकिन्छ । पशुको लागि उपयुक्त बहुवर्षिय घाँसहरूमा नेपियर, स्टाइलो, अमृसो, राई ग्रास, सेतो क्लोभर, ज्वाइन्ट भेच, पास्पलम, मोलासेस, सेटारिया, कक्सफुट, कुडुज, ग्लाडिसिन, सेन्ट्रोसिमा, सिराट्रो, डेस्मोडियम, ल्याबल्याव आदि हुन् । यसरी सामान्यतया वर्षे घाँसलाई फागुन-चैत्रमा छरिन्छ भने, हिउँदेघाँसलाई आश्विन कार्तिकमा छरिन्छ । बीउको आकार मकैको दाना जस्तो छ भने प्रति हेक्टर ४०-५० के.जी. सम्म बीउ लाग्छ । वर्षिमको बीउ जस्तो छ भने २०-२५ के.जी. सम्म लाग्छ । पहाडी र जमिन खेतीको लागि प्रयोग गर्ने ठाउँमा बहुवर्षे घाँस खेतीमा जोड दिनुपर्छ ।

मिश्रित खेती

घाँस खेती गर्दा मिश्रित तरिकाले गर्दा एकातिर माटोको उर्वरा शक्ति बढ्छ भने अर्कोतिर पशुलाई पौष्टिक तत्व पनि प्रयाप्त प्राप्त हुन्छ । जस्तै, हिउँदे मिश्रित खेती: जै र भेज, जै र सानो केराउ । वर्षे: टियोसेन्टी र बोडी, मकै र बोडी, मकै र भट्मास आदि ।

२६. खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग

खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग र अन्तर्गतका क्षेत्रीय खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण कार्यालयहरूबाट सर्वसाधारणहरूले देहायबमोजिमका सेवा पाउँछन् ।

- खाद्य उद्योग स्थापनाका लागि निशुल्क परामर्श सेवा
- खाद्य पोषणसम्बन्धी विभिन्न विषयमा निशुल्क परामर्श सेवा
- कृषिजन्य उत्पादन वा खाद्य पदार्थको प्रयोगशाला विश्लेषण सेवा
- खाद्य प्रविधि, प्रशोधन, संरक्षणका बारेमा निशुल्क तालिम
- खाद्य गुण नियन्त्रण, एस पी एस, खाद्य पदार्थको राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय गुणस्तरबारे जानकारी

STANDARD HEIGHT AND WEIGHT OF MEN AND WOMEN

Height Feet /Inches	Men Kg	Women Kg	Maximum weight one may reach
5'		51 – 54	Upto the age of 30 years 10% above standard
5'1"		52 – 55	
5'2"	56 - 60	53 – 57	
5'4"	59 - 64	56 – 60	
5'5"	61 - 62	58 – 61	Between 30-35 years Standard is optimum weight
5'6"	69 - 65	61 – 65	
5'7"	64 - 69	62 – 67	
5'8"	66 - 71	64 – 69	
5'9"	68 - 73	66 – 70	Above 35 years weight should be 10 % below standard
5'10"	69 - 74	67 – 71	
5'11"	71 - 76	69 – 74	
6'	73 - 79		
6'1"	75 - 81		
6'2"	78 - 84		
6'3"	80 - 86		

विभिन्न पौष्टिक तत्वहरूको दैनिक आवश्यकता तालिका

समुह	शारीरिक तौल किलो ग्राम	क्यालोरी	प्रोटीन (ग्राम)	चिल्लो वस्तु (ग्राम)	क्याल्सियम मिलिग्राम	फलाम मि.ग्रा.	भिटामिन ए	
							रेटिनोल माइको ग्राम	केरोटिन माइको ग्राम
स्वास्ती मानिस	५०						६००	२४००
सामान्य काम		१,८७६	५०	२०	४००	३०		२४००
मध्यम काम		२,२२५	५०		४००	३०		२४००
भारी काम		२९२५	५०		४००	३०		२४००
गर्भवती	५४	३००	१५	३०	१०००	३८	६००	२४००

समुह	शारीरिक तौल किलो ग्राम	क्यालोरी	प्रोटिन (ग्राम)	चिल्लो वस्तु (ग्राम)	क्यालसियम मिलिग्राम	फलाम मि.ग्रा.	भिटाभिन ए	
							रेटिनोल माइक्रो ग्राम	केरोटिन माइक्रो ग्राम
दुध खुवा उने		५५०	२५	४५	१०००	३०	९५०	३८००
काखे बच्चा ०-६ महिना	४.६	१०४ प्रति किलो तौल	२.०५ प्रति किलो		५००		३५०	१,२००
७-१२ महिना	७	९४ प्रति किलो तौल	१.६५ प्रति किलो		५००		३५०	१,२००

२७. फलफूल विरुवाहरुको सरकारी मूल्य सूची

विभिन्न फलफूल विरुवाहरुको सरकारी मूल्य सूची (मिति २०७०/११/१ बाट लागू हुने गरी)

(क) फलफूलको कलमी विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मूल्य (रु.)
१	स्याउ	२	२-३	४०
२	नासपाती	१-२	२-३	४०
३	आरु	१-२	१.५-३	३५
४	आरुवखडा	१-२	१.५-३	३५
५	चेरी	१-२	१.५-३	३५
६	खुर्पानी	१-२	१.५-२.५	३५
७	कागजीवदाम	१-२	१-२	३५
८	हलुवावेद	१-२	१.५-२.५	४०
९	कटुस	१-२	१-२	४५
१०	ओखर (दाते ओखर)	१-२	१-२	५०
११	पिकानट (चुच्चे ओखर)	१-२	१-२	५०
१२	लप्सी	१-२	२-४	५०
१३	किवी	१-२	१-२	१००
१४	सुन्तला	१-२	१.५-२.५	३५
१५	जुनार	१-२	१.५-२.५	३५
१६	कागती	१-२	१	३५
१७	निबुवा	१-२	१-२	३५
१८	भोगटे	१-२	१-२	३५
१९	चाक्सी	१-२	१-२	३५

कृषि डायरी २०७४

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मुल्य (रु.)
२०	विमिरो	१-२	१-२	३५
२१	किन्नो	१-२	१.५-२.५	३५
२२	मुन्तला	१-२	०.७५-१.५	५०
२३	आंप (अविहायात)	१-२	१.५-३	१००
२४	आंप (अग्रपाली, मल्लिका)	१-२	१.५-३	७५
२५	आंप (अन्य जात)	१-२	१.५-३	४५
२६	लिचि	१-२	१-२	४०
२७	केरा (तन्तु प्रजनन)	१	१-२	१५
२८	अम्बा	१-२	१.५-२.५	२५
२९	अमला	१-२	१-२	३०
३०	एभोकाडो	१-२	१.५-३	४०
३१	सपोटा	१-२	२	३०
३२	लौकाट	१-२	१-२	३०
३३	जैतुन	१-२	१-२	४०
३४	फीजुवा	१-२	१-२	२५
३५	लावरिङ्ग पिच	१-२	१.५-३	३५

(ख) विभिन्न फलफूलको विजु विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मुल्य (रु.)
१	ओखर (दाँते)	१-३	१-२	२५
२	चुच्चे ओखर (पिकानट)	१-२	१-२.५	२५
३	कागजीवदाम	१-२	१.५-२.५	२५
४	कटुस	२	१.५-२.५	२५
५	किवी	१-२	१-२	५०
६	सुन्तला	१-२	१.५-२.५	२०
७	कागती	१-२	१-१.५	२०
८	निबुवा	१-२	१-२	२०
९	चाक्सी	१-२	१-१.५	२०
१०	रुखकटहर	१	१-२	२०

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मुल्य (रु.)
११	नरिवल	१-२	१-२	१२०
१२	मेकाडेमियानट	१-२	१-२	३०
१३	एभोकाडो	१-२	१-२	२५
१४	सुपारी	१-२	१-२	२०
१५	काजु	१-२	१.५-२.५	२०
१६	मेवा स्थानीय (पोलिब्याग)	६ महिना	१-१.५	१०
१७	मेवा वर्णशंकर (पोलिब्याग)	६ महिना	१-१.५	१५
१८	अमला	१-२	१-२	१०
१९	सरीफा	१-२	१-२	१०
२०	काफल	१-२	१-२	१०
२१	कफी	८ महिना	१-२	१०
२२	कफी (पोलिब्याग)		१-२	१५
२३	अम्बा	१-२	१-२	१०
२४	बयर	१-२	१-२	१०
२५	बेल	१-२	१-२	१०
२६	जैतुन	१-२	१-२	१०

(ग) विभिन्न फलफूलको कटिङ्ग(जरावाल) विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	लम्बाई (फिट)	संसोधित मुल्य (रु.)
१	अनार	१	१.५-२.५	५०
२	अंगुर	१	१.५-२.५	१५
३	अंजिर	१	१.५-२.५	१५
४	हेजलनट	१-२	१.५-२.५	१५
५	जैतुन	१-२	१-२	२०

कृषि डायरी २०७४

६	भुईं ऐसेलु (स्ट्रबेरी) रनर पोलीव्याग	३-६ महिना	१	१५
७	भुईंकटहर	४ महिना	०.७५-१.५	१०
८	केरा(सकर्स)	३-६ महिना	१-२	१५

(घ) स्क्रीनघर (Screen House) भित्र उत्पादित प्रमाणीकरण गरेको सुन्तलाजात फलफूलको कलमी विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मुल्य (रु.)
१	सुन्तला	१.५-२.५	१.५-२.५	१२५
२	जुनार	१.५-२.५	१.५-२.५	१२५

(ङ) फलफूलको रुटस्टक विरुवा

सि.नं.	फलफूलको नाम	उमेर (वर्ष)	उचाई (फिट)	संसोधित मुल्य (रु.)
१	स्याउ	१-२	१.५-२.५	१०
२	इडी मयल	१-२	१-२	१०
३	केब एप्पल	१-२	१-१.५	१०
४	हाडे ओखर	१-२	१-२	१५
५	हलुवावेद	१-२	१-२	१०
६	चेरी	१-२	१.५-३	१०
७	तिनपाते सुन्तला	१-२	१-१.५	१०
८	लप्सी	१	१.५-२.५	१५
९	सिट्रेन्ज	२	१-१.५	१०
१०	ज्यामिर	१-२	१-१.५	१०
११	आंप	१-२	१-२	१०
१२	किवी	१	१-१.५	३०
१३	आरु (स्थानीय)	१-२	१-१.५	१०
१४	जैतुन	१	१-१.५	१०

१८. मत्स्य विकास सेवा शुल्क

(मिति २०७१/११/१ बाट लागू हुने गरी)

विवरण	दर(रु.)
(क) मत्स्य बीज	
(१) फ्राई	
● कम्पन कार्प/गोटा	०/२५

● चाइनिज कार्प/गोटा	०।२५
● मेजर कार्प/गोटा	०।२५
● सौन्दर्य माछा/गोटा	२।५०
(ख) फिङ्गरलिङ्ग (२-३ इन्च)	
● कमन कार्प/गोटा	०।७५
● चाइनिज कार्प/गोटा	०।७५
● स्थानीय मेजर कार्प/गोटा	०।७५
(ग) फिङ्गरलिङ्ग (३ इन्चभन्दा बढी)	
● कमन कार्प/गोटा	१।५०
● चाइनिज कार्प/गोटा	१।५०
● स्थानीय मेजर कार्प/गोटा	१।५०
(घ) ट्याचलिङ्ग	
चाइनिज कार्प/लाख	२५००
भाकुर/लाख	२५००
रहु, नैनी/लाख	२०००
(ख)खाने माछा*/के.जी. औषत मूल्य(कमन/ग्रास कार्प/भाकुर/सिल्भर/बिगहेड/रहु/नैनी/टिलापिया)	सम्बन्धित फर्मको दररेट अनुसार

*द्रष्टव्य: खाने माछाको मूल्य जात र स्थान अनुसार फरक पर्ने भएकाले प्रस्तावित न्यूनतम दरमा नघट्ने गरी स्थानीय जिल्ला दररेट समितिको निर्णय अनुसार कार्यान्वयन हुने ।

१८. सरकारी फार्म/केन्द्रमा उत्पादित तरकारी बीउको मूल्य-सूचि

(मिति २०६७/५/३१ मा निर्धारण गरिएको)

क्र.सं.	तरकारी	जात	प्रति के.जी.मूल्य (रु.)	
			मूल बीउ	उन्नत बीउ
१	काउली	काठमाण्डौ स्थानिय	१५४०	७२०
		स्नोबल १६	१५४०	७२०
		किबो जाइन्ट	१५४०	८००
		दिपाली	१५४०	७१५
		ज्यापू	२०००	१०००
२	बन्दा	सबै जात (O.P.)	१०००	७१५
३	ब्रोकाउली	सबै जात (O.P.)	१५४०	७१५
४	ग्याँठकोपी	क्वाईट भियाना	१५४०	७१५
५	मूला	मिनो अर्लि	५००	३००
		चालिस दिने/चेतकी	५००	३००
		प्युठाने रातो	५००	३००
		क्वाईट नेक	५००	३००
		टोकिनासी	८००	६००

कृषि डायरी २०७४

क्र.सं.	तरकारी	जात	प्रति के.जी.मूल्य (रु.)	
			मूल बीउ	उन्नत बीउ
६	सलगम	पर्पलटप	५००	२५०
		काठमाण्डौ रातो	६००	२५०
७	गाजर	न्यू करोडा	१४००	१०००
		नान्टीस	१४००	६५०
८	चुकन्दर	स्थानिय	१५००	२००
९	चम्सुर	स्थानिय	१५००	१५०
१०	पालुङ्गो	पाटने	१०००	२५०
		हरियो	१०००	२००
११	रायो	मार्फा चौडा पात	१५००	६००
		खुमल चौडा पात	१०००	३००
		खुमल रातो पात	१०००	३००
		मनकामना	१०००	५००
		ताङ्गुवा	१०००	३००
		बालाजू लोकल	१०००	३००
१२	स्वीसचार्ड	ससाग	७३५	३००
१३	जिरीको साग	ग्रेट लेक	७३५	२००
१४	बकुल्ला	स्थानिय	५००	२००
१५	लहरे सिमी	त्रिशुली	५००	३००
		चौमासे	५००	३००
१६	भ्याङ्गे सिमी	कन्टेण्डर	५००	२००
		प्रोभाईडर	५००	२००
१७	तने बोडी	खुमल तने/सर्लाही तने	५००	२००
१८	केराउ	आर्केल	५००	१५०
		एन.एल.पि.	५००	१५०
		सिक्किम लोकल	५००	३००
१९	स्कवास	ग्रे जूकिनी	३०००	१५००
२०	काँक्रो	भक्तपुर स्थानिय/कुसुले	५०००	३०००
२१	घिरौला	कान्तिपुरे /पुसा चिल्लो	३०००	२१५०
२२	चिचिण्डो	स्थानिय	२०००	१५००
२३	करेला	कोयम्बटुर लङ्ग	३०००	१५००
		पुषा दोमौसमी	३०००	१२००
२४	फर्सि	स्थानिय	२०००	१२००
२५	लौका	स्थानिय	३०००	२०००
		पि.एस.पि.एल.	३०००	१५००
२६	कभिण्डो	स्थानिय	२०००	१२००
२७	तरबुजा	सगर बेबी	३०००	१५००
२८	खरबुजा	स्थानिय	३०००	१५००
२९	पिरो खुर्सानी	सबै जात (O.P.)	३०००	२०००
		अकबरे	६०००	५५००
३०	भेंडे खुर्सानी	क्यालिफोर्निया वण्डर	९०५०	४१००
३१	भण्टा	सबै जात (O.P.)	९७००	१५००

क्र.सं.	तरकारी	जात	प्रति के.जी.मूल्य (रु.)	
			मूल बीउ	उन्नत बीउ
३२	गोलभेंडा	मनप्रेकस	९७००	२०००
		सबै जात (O.P.)	९७००	३५००
		हाइब्रिड सिजना		१०५०००
३३	रामतोरिया	सबै जात (O.P.)	६००	३००
३४	मेथि	कसुरी	१०००	४००
		स्थानिय	१०००	४००
३५	धनिया	स्थानिय	५००	३००
३६	सुप	स्थानिय	७००	४००
३७	प्याज	रेड क्रियोल	२०००	११००
		नासिक रेड	१०००	५००
		नासिक ५३	१०००	४००
		एग्री फाउण्ड डार्क रेड	२०००	१०००
३८	क्रिलो	मेरी वाशिङ्गटन स्थानिय	४०००	२०००
३९	चाइनिज बन्दा	सबै जात (O.P.)	१०००	६००
४०	आलुको बीयाँ	टि.पि.एस.	-	२५०००
४१	अदुवा	सबै जात	-	१००
४२	बेसार	सबै जात	-	१००
४३	अलैची	सबै जात	-	२५००

स्रोत: तरकारी विकास निर्देशनालय, खुमलटार

३०. किसान कल सेन्टर

सार्वजनिक कृषि प्रसार सेवा मात्र १५% प्रतिशत किसानको पहुँचमा रहेको वर्तमान अवस्थामा कृषिमा आश्रित देशका भ्रष्ट दुई तिहाई किसानहरूको जीवनस्तर सुधारी कृषि पेशालाई मर्यादित र सम्मानजनक बनाउन कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु अपरिहार्य छ। खाद्य सुरक्षा राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय सरोकारको विषय हुनुका साथै खाद्य सुरक्षा जनताका नैसर्गिक अधिकार समेत भएको सन्दर्भमा परम्परागत कृषि प्रणालीलाई सूचना प्रविधि र विज्ञानमा आधारित व्यवसायमा विकास गर्न र आधुनिक सञ्चार माध्यमको प्रयोग मार्फत विषय विशेषज्ञको सल्लाह अनुसार कृषि व्यवसाय संचालन एवं कृषिका बाली वस्तु आदिमा लाग्ने विभिन्न रोगहरू एवं समस्या समाधान गर्ने, गराउने अभिप्रायले आ.व. २०७२/०७३ मा किसान कल सेन्टरको स्थापना तथा संचालन गरिएको हो।

उद्देश्य

- (१) किसान र कृषि व्यवसायीका बाली, पशुवस्तुहरू तथा व्यवसाय सम्बन्धी समस्याहरूलाई टेलिफोन सम्पर्क मार्फत विषय विशेषज्ञको सल्लाह बमोजिम समाधान गर्ने।
- (२) सूचना प्रवाहमा भौगोलिक विकटताले पारेको असरलाई न्यून पारी न्यायपूर्ण सेवा प्रवाह प्रणाली स्थापना गर्ने।

कार्यहरू

- (१) कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने प्रविधि बारे कृषक/कृषि, उद्यमी/कृषि, व्यवसायी/कृषि प्रसार कार्यकर्ता एवम् अन्य सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराउने।

कृषि डायरी २०७४

- (२) कृषि उपजहरूको सम्भाव्य बजारका बारेमा जानकारी गराउने ।
- (३) कृषिमा आधारित संरक्षण एवं प्रशोधन प्रविधिहरूबारे जानकारी गराउने ।
- (४) अवकाशप्राप्त कृषि प्राविधिक, विश्वविद्यालयका विज्ञ एवं अनुसन्धानकर्ताको ज्ञान सीपलाई किसान समक्ष पुर्याउने ।
- (५) कृषि प्रसार सेवालाई व्यापकता दिने ।
- (६) कृषकहरूबाट गुनासो संकलन गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।

कर्मचारी तथा विज्ञ व्यवस्थापन

- (१) सेन्टरको दैनिक व्यवस्थापकीय कार्य संचालनका लागि कृषि सेवामा कार्यरत् बरिष्ठ कृषि अधिकृत सहित षि अधिकृत एक जना, प्राविधिक सहायक एक जना, अन्य सहयोगी कर्मचारी एक जना निश्चित अवधिका लागि कृषि विकास मन्त्रालयबाट काजमा खटाईनेछ। सूचना प्रविधि सम्बन्धी प्राविधिक एक जनालाई करारमा राख्ने व्यवस्था मिलाईनेछ। साथै, सेन्टरको संचालनको अवस्था र आवश्यकताको आधारमा अन्य कर्मचारी थप गर्दै लगिनेछ।
- (२) कृषि सेवा अन्तर्गत विभिन्न विषयमा विज्ञता हाँसिल गरेका सेवा निवृत्त वा कार्यरत् वा विभिन्न संघ/संस्थाहरूमा आवद्ध कृषि विज्ञहरूको सेवा लिईनेछ।
- (३) सेन्टरले कृषिसँग सम्बन्धित विभिन्न विषयका विज्ञहरूको सूची तयार गर्नेछ र आवश्यकता अनुसार सेन्टरका लागि सेवा लिनेछ।

किसान कल सेन्टर टोल फि नम्बर : १६६००१९५०००

निम्न तालिका अनुसारको विषयमा आफ्ना जिज्ञासाहरू राख्न सक्नुहुनेछ।

बार	विषय	समय
आइतबार	खाद्यान्न बाली, मौरी, रेशम, च्याउ, बाली संरक्षण सम्बन्धि	दिउँसो ११ बजे देखि ४ बजे सम्म
मंगलबार	तरकारी, फलफुल सम्बन्धि	
बिहीबार	माछा, माटो र बजार सम्बन्धि	

नोट : अन्य बारहरूमा पनि सम्पर्क राखी आफ्ना जिज्ञासाहरू टिपाउन सक्नुहुनेछ।

३१. रेडियो नेपाल र नेपाल टेलिभिजनबाट प्रसारण हुने कृषि कार्यक्रमको समय तालिका

बार/दिन	रेडियो कृषि कार्यक्रम (साँझ ६:४० - ६:५५)	टेलिभिजन कृषि कार्यक्रम (साँझ ६:४० - ६:५५)
आइतबार	साप्ताहिक कृषि गतिविधि	कृषि संवाद
सोमबार	सफलताको कथा	नविन कृषि प्रविधि
मंगलबार	खाद्य र पोषण	समय र सन्दर्भ
बुधबार	कृषि संवाद	आजको कृषि
बिहीबार	कृषकको सरोकार	हाम्रो सेवा कृषकको सरोकार
शुक्रबार	जे.टि.ए. र बूढी आमा	साप्ताहिक कृषि गतिविधि
शनिबार	रेडियो पत्रिका	कृषि टेलिसिरियल

३२. मोबाइल कृषि एप्स बारे जानकारी

कृषि एप्स नेपालका विभिन्न क्षेत्रका किसानहरूलाई कृषि उत्पादनका लागि आवश्यक सूचना, जानकारी र प्रविधिहरू सम्बन्धित सेवा प्रदायक निकायहरूबाटै उपलब्ध गराउन प्रयास गर्ने लक्ष सहित प्रारम्भ गरिएको एक प्रयास हो । Principle of Trained Specialization को अवधारणा अनुरूप **हाम्रो कल्पना गाउँ गाउँमा कृषि सूचना** भन्ने नारालाई संस्थागत उद्देश्य बनाई **हात हातमा कृषि सूचना** भन्ने नारा सहित हालै कृषि घर र AICC एप्सको अवधारणा अघि सारेको छ । ICTAN र AICC ले विकास गरेका मोबाइल एप्सलाई आफ्नो मोबाइलमा इन्स्टल गरी आफ्नो क्षेत्र र बाली रोजेर सम्बन्धित सेवा प्रदायक निकायबाट सूचना प्राप्त गरी प्राविधिकबाट दिईएका सूझाव र सल्लाह अनुसार फाइदा लिन सकिन्छ ।

एप्स डाउनलोड गर्ने तरिका

- सर्वप्रथम आफ्नो मोबाइल सेटमा इन्टरनेट कनेक्ट गर्नुपर्दछ ।
- मोबाइलमा playstore नामक एप्स खोल्ने
- एप्स डाउनलोड गर्नका लागि playsore को सर्च गर्ने स्थानमा गई "Aicc/krishighar" टाइप गर्ने र इन्स्टल गर्ने ।
- आफ्नो सम्बन्धित जिल्लाको नाममा गई क्लिक गर्ने ।
- त्यहाँ दिईएका विभिन्न बाली, पशुपालन र मत्स्य मध्येबाट चाहिएको बाली छनौट गर्ने
- जानकारी प्रदायकहरू छनौट गर्ने र त्यहाँ प्राप्त सूचना, जानकारी एवम् प्रविधिलाई राम्ररी अध्ययन गरी अवलम्बन गर्न प्रयास गर्ने ।
- यसका साथै facebook मा गई "Aicc Nepal/Krishighar सर्च गरी कृषि घर र AICC Nepal को पेजबाट पनि जानकारी लिन सकिन्छ ।
- Krishighar and AICC Nepal पेज मार्फत पनि यो एप्स डाउनलोड गर्न सकिन्छ ।
- डाउनलोड गर्नका लागि तलको लिंकमा क्लिक गर्नुपर्दछ । <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.krishighar>

33. SOME IMPORTANT FORMULAE

1. Fertilizer Dose Calculation :

- Kilogram per Hectare = $\frac{R \times L}{N} \times 100$
- Kilogram per Ropani = $\frac{R \times L}{N} \left(\frac{100}{20} \right)$
- Kilogram per Katha = $\frac{R \times L}{N} \left(\frac{100}{30} \right)$

Where R = Recommended dose of fertilizers

L = Land area

N = Nutrient content in fertilizer materials

2. Seeds Purity and Germination

$$TV = \frac{G \times P}{100}$$

TV = True value

G = Germination capacity

P = Purity

- Seed Germination % = $\frac{\text{Number of seeds germinated}}{\text{Number of seeds put for germination}} \times 100$
- Amount of seed required (kg) = $\frac{\text{seed rate (kg/ha)} \times \text{Area in sq.m.}}{\% \text{ germination} \times \% \text{ filled grains}}$
- Grain yield (Y) = $\frac{\text{Grain wt.}}{\text{Area}}$
- Adjusted Grain Yield (Weight) = A x Y
- Where A = $\frac{100 - M}{86}$
- Where M = moisture contained in percentage of grain weight (usually taken at 14% in rice)

3. Live Weight Estimation :

- Cattle / Buffalo

$$\text{Live weight (lbs)} = \frac{(\text{girth inch})^2 \times \text{body length (inch)}}{300}$$

In kg (LW) = 1.74 x body length (cm) + 1.05 x girth (cm) - 71.1

- Goat

$$LW (Kg) = \frac{(\text{girth cm})^2 \times \text{body length (cm)}}{10,500}$$

o *Sheep*

$$LW (Kg) = \frac{(\text{girth cm})^2 \times \text{body length (cm)}}{12,000}$$

4. Dry Matter (Animal Nutrition)

$$o \% DM = \frac{\text{Dry weight}}{\text{Wet weight}} \times 100$$

$$o \% \text{ Moisture} = \frac{\text{Wet weight} - \text{Dry weight}}{\text{Wet weight}} \times 100$$

- Digestibility of nutrient = $\frac{\text{Kg nutrient eaten} - \text{Kg in faeces}}{\text{Kg nutrient eaten}} \times 100$
- Protein efficiency ratio (PER) = $\frac{\text{Weight gain (gm)}}{\text{Protein intake (gm)}}$
- Biological value (BV) = $\frac{\text{Retained Nitrogen}}{\text{Absorbed Nitrogen}} \times 100$
- Net protein utilization (NPU) = $\frac{\text{Retained Nitrogen}}{\text{Intake of N}} \times 100$

$$\text{Degradability of dietary protein} = 1 - \frac{\text{Dietary protein entering duodenum}}{\text{Total dietary protein intake}}$$

5. Pesticide Application Formulae

$$\text{WP required (kg)} = \frac{\% \text{ a.i. desired} \times \text{specified spray volume (liters)}}{\% \text{ a.i. in WP}}$$

$$\text{Liters of EC required} = \frac{\% \text{ a.i. desired} \times \text{specified spray volume (liters)}}{\% \text{ a.i. in commercial EC}}$$

$$\text{Weight of WP, dust or granules required (Kg)} = \frac{\text{Recommended rate (kg/ha)} \times \text{Area (ha)} \times 100}{\% \text{ a.i. in WP, dust or granules}} \text{ or}$$

$$\text{Weight of WP, dust or granules required (Kg)} = \frac{\text{Recommended rate (kg/ha)} \times \text{Area (sq.m.)}}{\% \text{ a.i. in WP, dust or granules} \times 100}$$

$$\text{Liters EC required} = \frac{\text{Re commended rate (kg/ha)} \times \text{Area (ha)} \times 100}{\% \text{ a.i. in commerical EC}} \text{ or}$$

$$\text{Liters EC required} = \frac{\text{Re commended rate (kg/ha)} \times \text{Area (sq m)}}{\% \text{ a.i. in commerical EC} \times 100}$$

Where, WP = Wettable Powder

EC = Emulsifiable Concentrate

a.i. = Active Ingredient

6. Valuation of cost and benefits of a project

- Annual Depreciation of Capital Equipment

$$D = \frac{a - b}{c}$$

Where, a = Original cost

b = Junk value

c = Expected life of asset (useful years).

- Depreciation (Sinking Fund Method)

$$D = \frac{R(C - S)}{(1 + R)^N - 1}$$

Where, D = Rate of depreciation per year

R = Rate of interest on accumulated fund

C = Total cost of machine

S = Scrap value

N = No. of years of life of machine

- Discounting Income $PV = \frac{q}{(1 + r)^n}$

Where, Pv = Present Value of the future amount

q = Amount to be spent at a future date

r = Rate of interest

n = Number of years in future when money is to be spent

$$\text{Net Present Value (NPV)} = \sum_{t=1}^{t_n} \frac{Bt - Ct}{(1 + i)^t}$$

Where, B_t = Benefits in each year (benefits at year t)

C_t = Costs in each year or at year t

t = 1, 2, n (number of years)

i = Interest rate or discount rate

• Internal Rate of Return (IRR) = $Li + \frac{(Hi - Li)NPVatLi}{NPVatLi - NPVatHi}$

Where Hi = higher discount rate

Li = Lower discount rate.

रूपान्तरण तालिका

नाप

१ से.मी.	=	१० मि.मी.	१ फूट	=	१२ इन्च
१ मीटर	=	१०० से.मी.		=	३०.४८ से.मी.
	=	३९.३७ इन्च	१ गज	=	३ फूट
१ कि.मी.	=	१००० मीटर		=	९१.४४ से.मी.
१ इन्च	=	२.४५ से.मी.	१ माइल	=	१७६० गज
			१.६ कि.मी.		८ फर्लाङ

तौल

१ ग्राम	=	१००० मि.ग्रा.	१ मे. टन	=	१० क्विन्टल
१ कि.ग्रा.	=	१००० ग्राम	१ मन	=	३७.३२ कि.ग्रा.
		२.२ पाउण्ड		=	४० सेर
१ पाउण्ड	=	१६ औंस	१ धानी	=	२.२७ कि.ग्रा.
१ औंस	=	२८.३५ ग्राम		=	५ पाउण्ड
१ क्विन्टल	=	१०० कि.ग्रा.	१ सेर	=	४ पाउ

आयतन

१ लिटर	=	१००० मि.लि.	१ पाथी	=	४५.४६ मि.ली.
	=	०.२२ ग्यालन		=	४.५ लिटर
१ मुरी	=	२० ग्यालन		=	८ माना
	=	९०.९ लिटर			

क्षेत्रफल

१ हेक्टर	=	१०,००० व.मी.	१ धुर	=	१८२.२५ वर्ग फीट
	=	२.४७ एकड	१ कठ्ठा	=	२० धुर
	=	१.४८ बिघा	१ बिघा	=	२० कठ्ठा
	=	१९.६६ रोपनी		=	१३.३१ रोपनी
	=	३० कठ्ठा	१ एकड	ख	०.४ हेक्टर
					४३५६० वर्ग फीट
१ रोपनी	=	५४७६ वर्ग फीट			८ रोपनी
	=	५०८.५ वर्ग मीटर			
		१६ आना			
१ आना	=	१६ दाम			
१ दाम	=	४ पैसा			

तापक्रम

१ सेन्टिग्रेड	=	(फरेनहाईट - ३२) × ०.५५५६
फरेनहाइट	=	(सेन्टिग्रेड × १.८) + ३२

कृषि डायरी २०७४

मलखाद:

१ किलो नाइट्रोजन	= ४.८ किलो चिनी मल
	२.२ किलो यूरिया मल
१ किलो फस्फोरस	= ६.३ किलो सिंगल सुपर फस्फेट
	= २.२ किलो ट्रिपल सुपर फस्फेट
१ किलो पोटैस	= १.७ किलो म्यूरेट अफ पोटैस
	= २.१ किलो सल्फेट अफ पोटैस

अन्य :

१ पि. पि.एम	= १ मिलिग्राम प्रति लिटर
	= १ ग्राम प्रति १००० लिटर
	= ०.०००१ प्रतिशत
१ प्रतिशत	= १००० पि. पि.एम
	= १० ग्राम प्रति लिटर
१ ग्राम प्रति लिटर	= १००० पि. पि.एम
	= ०.१ प्रतिशत
१ ग्राम प्रति १००० लिटर	= १ पि. पि.एम
	= ०.०००१ प्रतिशत
१ चिया चम्चा	= ८० थोपा
	= ५ मिलिलिटर
१ टेबुल (टूलो) चम्चा	= ३ चिया चम्चा
	= १५ मिलिलिटर
१ कप	= १६ टूलो चम्चा
	= ८ औंस (१/२ पिन्ट)

स्रोत : तरकारी खेती, ज्ञान कुमार श्रेष्ठ

टिपोट

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

कृषि डायरी २०७४

टिपोट

[illegible]

टिपोट

[illegible]

कृषि डायरी २०७४

टिपोट

[illegible]

टिपोट

[illegible]

कृषि डायरी २०७४

टिपोट

This image shows a single sheet of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

टिपोट

This image shows a single page from a notebook or ledger. It features approximately 20 horizontal ruling lines spaced evenly down the page. The lines are thin and light gray. There are no margins, text, or other markings on the page.

कृषि डायरी २०७४

टिपोट

This image shows a full page of a notebook or worksheet. It features approximately 20 horizontal dotted lines spaced evenly down the page, providing a guide for handwriting practice. The lines are light gray and extend across the entire width of the page. There is no text or other markings on the page.